DE CURANDIS
HOMINUM MORBIS

EPITOME

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

VOLUMEN II

MEDIOLANI

EX TYPIS GASPARIS TRUFFI ET SOCII

M.DCCC.XXXII

Volumi finora pubblicati della Biblioteca
MEDICO-CHIRURGICO-ANATOMICA

Burserius. Instit. Medicinae practicae. Recudi curavit, praefata auctoris biographia, N. M. Sormani. Vol. 5 L. 24 23

Monteggia. Istituzioni di chirurgia, con numerose aggiunte per cura di G. B. Caimi, dott. in Medicina e chirurgo dello spedale maggiore di Milano. Vol. 7 » 28 73

Testa. Malattie del Cuore, loro cagioni, specie, segni e cure. Nuova ediz. riveduta ed aumentata di una Appendice per cura di *N. M. Sormani*. Vol. 2 . » 12 46

Zimmermann. Dell'esperienza nella medicina. Un vol. » 6 39

Opere di Med. e Chir. che trovansi vendibile in questo Negozio

Avvertimenti al popolo nei casi d'improvvise malattie, e sulle cagioni che le producono. Mil. 1829, un vol. in 32 » — 57

Baillie Matteo. Anatomia patologica di alcune fra le parti più importanti del corpo umano. Ven. 1819, vol. 2 in 8 » 13 80

Baratta. Osservazioni pratiche sulle principali malattie degli occhi. Mil. 18 8, vol. 2 in 8 . . . » 8 05

Barzellotti. Il Parroco istruito nella medicina. Mil. 1826, vol. 2 in 16 . . . . » 8 —

Bayle. Compendio della nuova dottrina delle malattie mentali. Mil. 1829, un vol. in 16 . . » 1 25

Billard. Trattato delle malattie dei Bambini, trad. dal dott. G. M. con note, ed un'appendice sull'idrocefalo acuto del dott. Gio. Strambio. Mil. 1830, un vol. in 8 » 10 —

Birago. Metodo facile economico e spedito di guarire la rogna. Mil. 1821, un vol. in 8 . . . » 2 65

Borsieri. Istit. di Medic. pratica. Mil. 1829, vol. 12 in 8 » 41 38

Buffalini. Istit. di Patol. generale. Pavia 1827, vol. 2. in 8 » 7 —

Caldani. Istituzioni anatomiche. Brescia 1807, vol. 4 in 8 » 6 90

Carminati. Igiene Terapeutica e materia medica, trad. dal Dott. F. E. Acerbi. Mil. 1831, vol. 2 in 8. » 6 30

Carrara Luigi. Il Medico di sè stesso. Mil. 1825, un vol. in 8 . . . . » 1 25

Cholera-Morbus. Notizie, memorie ed istruzioni raccolte dalle opere più accreditate, da Giornali moderni, e da quelli recentemente emanati per cura delle pubbliche autorità estere. Venezia 1831, un vol. in 8 . » 2 16

Codde. Riflessioni medico-pratiche. Mil. 1830, un vol. in 8 » 1 15

Comparetti Andrea. Delle febbri larvate, periodiche e perniciose. Pad., vol. 2 in 8 . . . . . » 6 90

Desault. P. G. Opere Chirurgiche. Pavia 1802, vol. 6 in 8 » 18 10

Edwars e *Vavasseur*. Manuale di materia medica. Bologna 1831, un grosso vol. in 12 . . . » 10 —

Emilani. Commentario dell'Infiammazione. Modena 1824 un vol. in 8 . . . . » 3 —

Fanzago. Istituzioni patolog., trad. e corred. di note dal dott. Michelotti. Liv. 1825, un vol. in 12. Terza ediz. » 5 80

Farnese. Sul taglio retto vescicale per l' estirpaz. della pietra della vescica orinaria. Mil. 1826, un vol. in 8 » 5 —

Fusola Francesco. Compendio di Anatomia umana. Novara 1815, un vol. in 8 . . . . . » 6 —

Frank. Praxeo, medicae universae praecepta. Torino 1821 e seg. vol. 12 in 8 . . . . . » 72 —

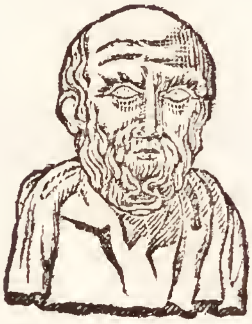
Frank Giuseppe. Trattato delle febbri e delle malattie della pelle. Pad. 1824, vol. 3 in 8 . . . » 12 —

BIBLIOTECA

PRATICA

MEDICO-CHIRURGICO-ANATOMICA

Classe Medica

MILANO

PER GLI EDITORI

M.DCCC.XXXII.

Non in humani profecto ingenii acumine sita est ars praestantissima, quam diligens, et accurata, et sagax notatio naturae, atque animadversio peperit; sed potius variis cujusque aetatis doctorum laboribus coacervata sapientia dicenda est, hominumque multorum mens in unum quasi collecta.

Baglivi. *De Praxi Medica, lib. I.*

DE

CURANDIS HOMINUM MORBIS

EPITOME

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

EDITIO NOVA

CUI PRAEMITTITUR AUCTORIS BIOGRAPHIA
CURANTE N. M. SORMANI MEDICINAE UTRIUSQUE DOCTORE
AC NOSOCOMII CIVICI MEDIOLANENSIS M. A.

ACCEDUNT

EJUSDEM J. P. FRANK INTERPRETATIONES CLINICAE
UNA CUM DISSERTATIONE DE COLUMNAE VERTEBRALIS
IN MORBIS DIGNITATE

VOLUMEN SECUNDUM

MEDIOLANI

EX TYPIS GASPARIS TRUFFI ET SOCII

M.DCCC.XXXII

DE CURANDIS EXANTHEMATIBUS

LIBER III.

CLASSIS TERTIA
EXANTHEMATA

GENERALIA DE EXANTHEMATIBUS

§. CCLXX. §. CCLXXI. *Exanthematum natura.*

Frequens in tractatu de febribus (Lib. I.) *exanthematum* facta est mentio, et copiosus, hac in classe morborum, illorum proventus observatur: quin tamen aut febrim ipsa constituant; aut istam conceptu suo necessario involvant, ac praesentem ubique sequantur. Nullum *exanthema* est, quod non sine ullo febris vestigio interdum incedere, — nulla *exanthematica* in caeteris *febris* existit, quae non in aliis subinde sine quavis ad cutem efflorescentia, aequali ac in illis sorte, decurrere consuescat. Hinc nulla certe febris ad *exanthemata* proprie spectat: ac si utraque ex istis affectio conjuncta incedat; sub *exanthemate* prorsus eodem, febris, nunc ista, nunc illa, atque non modo *continua* vel *nervosa* (§.LXXX.), vel *gastrica* (§. XCVIII), vel *inflammatoria* (§. CXIV.); sed et *periodica* interdum *legitima* (§. XXXV.) unionem constituit.

§. CCLXXII. *Exanthematum definitio.*

Sunt autem *exanthemata* certa, et ad cutis externam superficiem efflorescentia morborum aut signa, aut ipsa morbus, nunc sub epidermide plana et aequali conspicua; nunc super cutem elevata; ibidem maculas, rubores, — hîc vero pustulas, phlyctaenas, bullas, tubercula, aspredines referentia, tempore nunc

sat fixo, nunc vero prorsus incerto, utplurimum quidem cum febre qualicunque; saepe vero sine ista, — alias priusquam haec superaccedat; aut et non febre tantum, sed vita adeo jam cessante, in conspectum prodeuntia, et quae demum aut insensibili modo ac immutata fere cute disparent; aut epidermidis desquamatione, aut demum suppuratione, exulceratione, terminantur.

§. CCLXXIII. *Cutis consideratio.*

Tantarum igitur rerum in cute humana confluxus est! Qui vero hanc ipsam ut ignobile corporis integumentum considerant; nec ad alia, quam *exhalationis* ac *resorptionis* per eandem officia, aut ad solius *tactus* momenta respiciunt: illi patentissimi organi functiones nec in sanitate rectius intelligere, nec in morbis propriae dignitatem superficiei mente penetrare videntur. Totius quidem animalis in complexum a natura pars ista expanditur; ac ad interiora sese, quousque patent, insinuans, non exiguam vel sui ipsius portionem circumdat, ac materno sinu recondit; sed peculiarem hoc universi corporis involucrum, ac distinctam a communi oeconomiam colit; nec minus in homine *cutis*, quam in arbore *cortex*, tum interioribus prospicit; tum semetipsam regit, ac vitalitate *sua* animatur. Hac sola, cutis, non modo sanitatis, sed et pathematum animi vicissitudines, vel prima inter omnes ad faciem prodit; ac proprio in morbis, nec ab internis mutuato, aegritudinis sensu frequenter laborat. Sine cordis, a morborum causis necdum excitati, adminiculo, jam illa in febribus contrahitur, pallet, livescit, asperatur (§. VI. b.); et, vel reagente ex praecordiis vitali principio, haec tamen ipsa in frigore persistit; nunc urente, mordaci, nec semper pendente a sanguinis in se ipsam impetu, calore (§. VI. c.) arescit, aut mediis sub ignibus sudore inundatur. Vel solo febricitantium *attactu* experta manus de aegrotanti statu febrisque vigore saepissime judicat: nec solus hîc in censum calor venit; sed cutis in illis circa carnes constrictio, tensio spasmodica, rigiditas, asperitas ac siccitas, — in his vero morbosa flacciditas, pendensque ab ossibus integumentorum habitus, vitalis

potentiae in istis inertia, vel alia, quae verbis exprimi doceri vix queunt, ad pellem imminuta, vel adaucta, vel demum mutata, judicium prognosinque dirigunt. Longo interdum, priusquam gravis hominem aegritudo corripiat, tempore, jam universa cutis colorem habitumque mutat suum; fonticuli, ulcera, efflorescentiae ad superficiem exsiccantur, ac ammisso pellis nitore corrugatur atque marcescit. Similia fere in plantis, flore licet ac fructu condecoratis, circumspectus arborum cultor vel solo ex cortice praedicit.

§. CCLXXIV. *Exanthematum origo. — Ex consensu abdominis. — Ex fluidorum vitio. — Ex cutis culpa.*

Atqui haec singula (§. CCLXXIII.) satis ostendunt, exanthemata non minus, quam caeteras cutis efflorescentias in hoc fere conspirare: quod utrumque malorum genus, nunc ex primarum potissime viarum consensu, — nunc ex morboso humorum statu, ac deposito ex istis in cutem acri, — nunc ex pellis ipsius vitio, — atque nunc demum ex peculiari, in hanc ipsam primum, dein vero in totum corporis systema agente contagio oriatur.

Ipsorum abdominis viscerum in cutem, ac istius in illa imperium, vel ex sola jam continuitate substantiae (§. CCLXXIII.) eruitur; nec desunt officia et mutuus consensus nervorum spinalium, qui ad singulas vertebras in ganglia confluunt, ac musculis non minus atque cuti vicinis, quam ad viscera, cum intercostalibus juncti, transmittuntur. Hinc ex gravi intestinorum dolore, vel ipse interdum motus ac sensus extremitatum perit; et ex solo vermium in abdomine reptatu, pruritus narium, ac similes rheumaticis in artubus dolores nascuntur. Antimonialium, opiatorum tam conspicua in cutem actio ac sudorifera virtus a solo abdominalium nervorum contactu, et istorum cum cutaneis consensu pendere observantur; ac plurimorum, quae stomacho ingeruntur, remediorum excitantium, adstringentium in longinquas partes operatio, non per secundas adeo, ut appellant, vias, quam reciproco nervorum cutis, aliarum partium, cum abdominalibus commercio, absolvi videtur. Ex

solo *mytulorum*, ostreorum venenatorum, — vel et cancrorum in aliis, victu, jam copiosa ad cutem exanthemata prorumpunt; et nota est mulierum praegnantium, quae, vix suscepto humano semine, ad faciem undique defoedantur, observatio.

Ex ipso quidem humorum vitio, tum morbos alios (§. VIII.), tum varia in cute ipsa incommoda oriri, vel ex cupreis venereorum maculis, ex bilis in ictericis suffusione nunc universali, nunc ad corporis partem limitata, nec non ex criticis, quae non modo in febribus, sed et in chronicis affectionibus nonnunquam ad cutem contingunt, depositionibus, eruitur: et quamvis similia fere ad pellem phaenomena solidorum potius, quam fluidorum vitio non raro nascantur, est tamen, ubi de morboso istorum statu, ac pendente ex hinc in cutem effectu, prudenter dubitare nequimus. Quae in peste nonnunquam cum feliciori truculentissimi morbi solutione contingunt, *metastases*, et quae aliis in febribus nervosis interdum nascuntur *gangraenae criticae* (§. LXXXVIII.); hae certe per solidorum his in morbis actionem, aut per novae, ac principalem morbum abhinc revellentis inflammationis beneficium explicari ubique non possunt; atque *humoralis pathologiae*, in frequentem licet abusum tractae, auctoritatem ultro confirmant.

Ad ipsam vero cutis substantiam interdum morborum, aut exanthematum saltem, praeparari materias, quin igitur ad certum, in sanguine vitium recurrendum esset, ex aliarum, quas *morbosas* vocavimus, secretionum patet historia. Hoc vero, jam stimulatae partis opus, non certe ad inorganicae, sensuque carentis epidermidis affectus pertinet; sed ipsius adeo sensibilissimae pellis, folliculorum, papillarum, nervorum, vasorum, ac *reticuli* inprimis *mucosi* laesae aut mutatae per quemcunque demum stimulum actioni debetur: qua nempe tum subtilissimorum vasculorum, aut sanguinem, aut tenuiorem lymphaticumque liquorem vehentium distensio, laceratio, ac istius in vicinam cellulam, aut intermedium epidermidi locum, sub ecchymosis, maculae, vibicisque specie, mediocris effusio, — tum permutata his in partibus humorum ex folliculis ac papillis

cutaneis aut inflammatorio, aut alio demum stimulo irritatis, secretio, sub aspredinum, papularum, tuberculorum, abscessulorum, aut phlyctaenarum apparatu, succedit. Utriusque rei exempla habentur tum in stigmate a culicis proboscide cuti inducto, et sic nata ex minima cruoris effusi quantitate simillima petechiae macula; — tum in papulis copiosis ac urentibus, aut sudaminibus, quae ardentioris coeli calor, acrioris et cohibiti sudoris ope ad cutem producit; — in vesica, quam in hac ipsa cantharidum, sub epidermide receptum acre mox suscitat; — ex pruriente ad pellem urticis forte caesam tumore; — in abscessulo ex spina vix oculo conspicua, cuti adacta, etc. Nec mirum certe videbitur, si ad amplioris in cute pustulae basin, aut tumefactus, atque prominens ac pure repletus folliculus, aut papillula, aut forte lymphatici generis glandula inflammata, suppurata occurrat; neque hanc ipsam a natura pro secernenda specifici morbi materia fabrefactam opinamur. Nullum certe in animali ad longaevam sanitatem constructa machina instrumentum pro tam lethali fine crediderimus expresse destinatum fuisse; satisque jam malorum est, vel ipsa pro naturali quavis functione concessa nobis organa, cum a causis morborum stimulentur, in propriam non raro concurrere perniciem. Nec etiam specifica quaevis morborum materia, specificum sibi aut distinctum ab aliis succum aut instrumentum proprium requirit; sed solo illius in partem quamcunque peculiari stimulo, sub iisdem rerum conditionibus, humor idem morbosus, pro tempore, ex notis naturae legibus non determinando, praeparatur.

§. CCLXXV. *Exanthematum differentiae.*

Est tamen, quod in humana miremur oeconomia, singularis partium ad morbosas secretiones respectus: ut a certis specificisque stimulis, quotiescunque et quovis tempore sibi admotis, vix non in eosdem semper rapiantur effectus, atque similem prorsus irritanti principio et ipsae secernant materiam; cum ab aliis, non minus specificis aut contagiosis morborum fermentis, superata semel infectione, in secundam sese, eisdem

licet causis expositae, adduci vix unquam sinant. Sic a *venereo* viru, ac *scabiei* contagio, ejusdem subjecti, vix a prima infectione liberati, quacunque replicati cum venerea aut cum scabioso commercii ratione, mox nova succedit infectio; cum et *variolarum* et *morbillorum* contagio, quicunque jam pridem mulctatur, per vitam sat tutus resistat: et quamvis nutricis, hoc privilegio fretae, ad genas, quibus variolosum pueri caput diutius incubuit, variolarum pustulae hinc inde prorumpant; contagio tamen, morboque totius mulier nequaquam laborat. Vel ipsam *pestem*, *scarlatinam*, *tussimque ferinam*, post primam aggressionem, eandem hominibus, ac variolae, morbilli, a novo insultu securitatem concedere, sine magno veritatis fundamento affirmatum est; sed hoc saltem ab experientia doceri videtur; quod certa, aut vix suscepta, aut non ita pridem superata morbosae secretionis aut exanthematum principia, ab alterius ac similis fere potentiae veneni actione eundem hominem, pro totius saltem regnantis constitutionis tempore, muniant ac tutum esse jubeant; cum alia, *variolarum*, ac *morbillorum* exemplo, nisi promptiorem adeo affinis contagii successionem reconvalescentibus impertiantur; ab ejusdem saltem invasione eosdem nec minime defendant.

Alia vero exanthemata *contagio* suam adscribunt originem; alia, ex accidentalibus causis generari solita, nec alieno semini originem debent, nec proprio sese in alios propagant. Interim cur vix secunda vice eundem ferire hominem soleant variolae atque morbilli; hoc sola horum exanthematum *contagiosa* non explicat *natura*; nec igitur, quae hac ipsa qualitate instructa hominem invadunt, ea replicare ideo aggressionem interdum non possunt.

Interim quae specifico charactere destituuntur, ac certo in alios semine propagari non queunt, exanthemata; illa febrium non raro *symptomata* potius, quam ipse morbus sunt: cum alia, et *essentialia exanthemata*, ut variolae, morbilli, febrim ipsam non raro in servitutem ducant, et pro symptomate illam sibi subjugare consuescant. Utrumque vero exanthematum genus, quemadmodum sine quovis interdum febris indicio efflorescit; sic et variam sibi febrem, aut se ipsum fe-

bri cuivis, adsociare potest (§. CCLXX.): ut igitur exanthemata in *febrilia* atque *apyretica*, licet ex una classe ad aliam facillime transiliant, distingui omnino mereantur. Quae ex illis ad cutem propullulant, ea caeterorum adinstar symptomatum morbum nequidquam sublevare; sed in multis cum istius augmento prodire observantur. Nec tamen desunt *criticorum* in febribus exanthematum exempla; ac si de *petechiis* haec ex propria vix asserere audeamus experientia; *miliaria* certe, licet non frequenti aegrotantibus beneficio, hanc ostendisse naturam compertum habemus (§. CCCXXIII.). *Benignam, malignamque exanthematum* naturam tum febris maxime, quae haec ipsa producit, aut comitatur; tum subjecti, causarumque conditio determinat. Nec *acutam* ubique exanthemata, sed et *chronicam* interdum indolem, *erysipelatis habitualis*, ac *purpurae* per menses interdum recurrentis exemplo, manifestant. In regione humidiori ac profundius posita, inprimis sub coelo ardenti, frequentior morborum cutaneorum omnium proventus ac fere *endemica* natura est; hinc et *exanthemata* his in locis frequentius, quam in aliis, sub febrium decursu obveniunt. Interim vel ipsa medicorum in his pertractandis methodus majorem saepe exanthematum, quam ipsius soli constitutio, partem agnoscit; et ex quo sudores in quavis febrium specie pellendi consuetudo quodammodo eviluit, ac major abdominalis habetur fomitis consideratio; exanthematum symptomaticorum vix non ubique imminuta est frequentia. Sed revera tam evidenter interdum haec ipsa *epidemicam* ostendunt naturam; ut vel sub meliori methodo, sub majori aegrotantium aërisque temperati hos ambientis puritate, sub matura saburrarum eliminatione, non tamen ubique exanthematum ad cutim praepediri queat efflorescentia.

Alia demum exanthemata, quam semel in cute sedem elegerunt, hanc ipsam cum alia nec unquam commutant, nec ampliorem sibi desiderant; sed, quo loco progerminarunt, hoc eodem, petechiarum, miliarium, variolarum, morbillorum exemplo, florescunt, atque vel maturantur ac decidunt, vel immutata ex superficie disparent. Alia fixam in pelle radicem non

figunt; sed angustiori primum confinio limitata, hoc ipsum, quod de scarlatina, erysipelate observamus, perpetuo extendunt; aut pristinam possessionem inopinato derelinquunt, ac alienam furore aequali praecipitanter invadunt. Utrumque interim exanthematum genus non eodem, quo incepit, nisu ubique vegetat; sed, aut maturitatem sibi propriam aliquando non adipiscitur; aut prorsus a cute disparet, ac pristinae in hac ipsa sedis nec vestigium quidem relinquit.

§. CCLXXVI. *Exanthematum causae.*

Ex dictis (§§. CCLXXIII. CCLXXIV. CCLXXV.) exanthematum causae quodammodo illustrantur, ac frequens multorum ex abdomine patet origo. Ipsa tamen cutis per diuturnos atque artificiales sudores maceratio non minus, quam calor lecti siccus, in pelle mutationem, exanthematum generationi, sine alio ad intestina vitio faventem inducunt; atque delicatior laxaque cutis albidioris, tenerioris apud mulieres, infantes, rufosque homines conditio, hanc ipsam non raro promovere videtur. Sed et illa ipsa, quae transpirationem, sudorem supprimunt, exanthematum non raro causam sistere observantur. Qui ex frigidioribus locis calidiora, et insuetos in his solis aestus subeunt, sudoris hîc necessarii impatientes, papulis insigniter prurientibus ad cutem undique, seu *sudaminibus*, ac *hidrois* non sine periculo repellendis, obsidentur (§. CCLXXIV.). Eadem post balnea frigida, calidiori anni tempore adhibita in multis observantur. Qui cute sensibiliori obteguntur; illi vel ex simplici emplastro, aut linimento, cuti per paucas horas applicitis, mox plures non modo in eadem pustulas, phlyctaenas; sed non raro erysipelaceam inflammationem experiuntur. Ob hanc forte rationem certa exanthemata ad loca corporis, athmosphaerae frigidiori prae aliis exposita, ut faciem, manus, uberius, quam ad ista, prorumpunt. Sed et ipsam plethoram tum generalem, tum localem, ad varias cutis efflorescentias contribuere, ex pustulis in fronte adolescentum succiplenorum, inprimis ab assumpto potu spirituoso, a suppressis haemorrhagiis prorumpentium, — ex cupreis, potatorum ad nasum, maculis observamus; ac in ipsis adeo febribus, quas

inflammatorias vocamus, tum petechiae, tum miliaria interdum in cute propullulant: sub quibus detractum ex venis sanguinem manifesto corio obductum, minimeque resolutum non tam raro conspeximus.

Magnae interim *actionis nervosae* (§. CCXXVIII.) et *contagii* latentis in febribus suspicioni locus est, ubi exanthemata certa in pluribus *epidemico*, nec ex saburrali abdominis vitio, nec a medentis erroribus pendente, influxu propelluntur: vel quod illud ipsum, quod febrim excitavit, a cute receptum, vel ad eandem depositum fuerit; vel quod volatilius contagiosi principii vehiculum, quemcumque febris impetum, omnemque fere actionem, ad corporis dirigat peripheriam: per quam adeo sub ipso morbi principio, ac in subjectis non cachecticis, non raro sudoribus arte prolectis et febris causa, et exanthematum occasio, apertis cutis spiraculis expelluntur feliciter (§. XCIV.). *Putridam* esse hujus contagii, exanthematum in nervosis febribus (§. LXXX.) fontis, naturam; argumento, quod satisfaciat, nullo hucusque evictum est (§. XCII.); nec certe variolarum, morbillorum benignorum qualitate, ac tam facili ad inflammatorios motus natura evincitur. Quod si ex *putrido* ac saburrali ad intestina vitio symptomatica non raro producantur in cute exanthemata (§. CCLXXIV.); hoc non ob factam illius in sanguinem resorptionem, ac putridam *in hoc ipso conservatam* naturam, sed non secus, ac alia, quae putrida non sunt, — ac recens mytulorum ostrearumque caro, ab ejusdem in gastricorum systema nervorum actione praestatur; ac vix in alio exanthematum, quam illorum forte, quae sub paralyticae ac jam fere emortuae cutis in agonizantibus, conditione, aut in cadavere erumpunt, casu, a putredine dependit.

Quid specificum variorum exanthematum, inprimis *essentialium*, in partem hanc vel illam nisum producat; hoc non minus, quam chronicarum efflorescentiarum in determinatas partes tendentium naturam ignoramus. Sed quemadmodum venerei virus ad aliam licet partem suscepti, singularem in genitalia, in fauces, cutem, ac ossa impetum, — scabiei, non ad faciem, sed ad digitorum praesertim, caeteramque cutem conversionem, — scorbutici vero acris in gingivas pro-

1*

clivitatem admiramur; sic et variolarum major cum capite, — morbillosi contagii evidens cum pituitosa faucium, pulmonum membrana, cum oculis, affinitas, — scarlatinae materiae specifica, — incipiente morbo, cum faucibus, — declinante vero, cum subcutaneo ac cellulari contextu, harmonia fugit intellectum.

§. CCLXXVII. *Prognosis.*

Quod vero illa ipsa, quae exanthemata constituit, materia diversam omnino, naturam ac indolem agnoscat: hoc a vario ejusdem aut disparentis (§. CCLXXV.) aut ad interiora retrocedentis effectu non certa satis eruitur indagine. Symptomatica quidem quod attinet exanthemata, illa frequenter sine manifesta morbi mutatione ad cutem disparent, atque sine certo febris levamine revertuntur; sed si, quae crisin aliquando constituunt, aut quae *primaria* et *essentialia* dicuntur exanthemata, cum magno interdum morbi augmento vel concidant, vel ad interiora repercuti videantur: hoc non minus causae, quae huic repercussioni subest, quam ipsius retropulsae acredini materiae adscribere liceret. Est interim, ubi retropressae utriusque materiae tam evidens in viscera habeatur actio; et ubi reassumptae in circulum deleteriae acredinis tam corrosivus conspiciatur effectus; ut in hac ipsa potius materia, quam in causis retrocessioni subjacentibus, noxarum ac funestae quaerenda sit metastasis origo.

Quemadmodum vero, quae vel criticam acrioris materiae in cutem depositionem sistunt, — vel quae in hac ipsa, ex crudis, perficiuntur ac maturescunt exanthemata, impetu nunc uno, ac vegeto naturae sustinentur subsidio; nunc vero imperfecto cordis conamine vix foventur, ac medio sub opere languescunt; sic expedita, nec tamen coctione prior, nec tarda nimis, exanthematum criticorum efflorescentia non minus, quam pustularum, abscessulorumque repletio, elevatio, maturatio, ac floridus circumpositae cutis habitus, spem medentis non parum erigere queunt. Hinc aut lividus macularum aut nigrescens color, vel pallens papularum aspectus, aut vacua, collapsa, circuloque ex laeto rubente destituta pustula, ac intermediae cutis oedematosus, vel subcinereus habitus,

labescentis naturae, ac perfectae maturationis defectus, non raro vero instantis gangraenae, testimonium exhibent. Est interim sat frequens in macularum colore, sine tantis indiciis, mutatio; sed saepe aut cum laeto earundem aspectu, pericula non minus in morbis augentur; aut lividus ac subniger petechiae aspectus, sub meliori rerum statu comparens, post horas saepe non multas in alium, iterumque in alium sine tanto discrimine convertitur.

In genere, quae ex *primariis* exanthematibus ad cutem jam satis expulsa sunt, nec febrim tamen aut dissipant, aut moderantur; sed fortiorem longe accendunt; — vel cum magnis lumborum, artuumque doloribus continuo incedunt, atque vel extremam, sine plethorae aut gastricae saburrae vestigio, debilitatem virium, vel deliria, lipothymias atque convulsiones agnoscunt: ea majori vitae discrimine incedere credendum est.

Signum certum ac pathognomonicum, ex quo futura exanthemata praenoscere valeamus, nisi cognitus regnantis epidemiae character illorum, quae pro talibus habentur, auctoritatem corroboret, nequaquam habemus.

Per se quidem nullum exanthema, nisi ob febrim, quae hoc idem comitatur, pericula portendit; et vel ipsae, quae contagio propagantur, efflorescentiae, sub recto virium vitalium moderamine, utplurimum discrimine, carent. Vel ex confluente, ac pessimae indolis variola desumpta, ac alieno subjecto inserta materia, non malignam ideo huic ipsi aegritudinem conciliat. Sed cur demum, sine apertis ex subjecti, atque alia conditione repetendis causis, tum variolae, tum morbilli, tum ipsa adeo scarlatina, febrim potius *nervosam*, quam aliam hoc anno excitent; cum alio, aut nullam, aut inflammatoriam, aut gastricam sibi comitem eligant: hoc ad occulta mortalibus, nec ex tempestatis quidem rationibus explicanda, epidemiarum mysteria pertinet. Ipsa quidem cutis contextu in aliis laxiori, in aliis firmiori, — sensibilitate autem in singulis diversa, instructa observatur; atque ex hoc forte certis variolae familiis, aut adultis etiam funestiores, ac difficilior pustularum evolutio est; sed epidemicam

haec malignitatem vel minime illustrant; atque hunc durum in pathologicis nodum, observatio, quod sub media eaque malignissima constitutione, per insitionem artificialem propagata variola, non raro *benigna* communicetur, ulterius fortiusque stringit.

§. CCLXXVIII. *Exanthematum cura.*

Symptomaticorum exanthematum, quae febrium utplurimum soboles sunt, medendi rationem, ex illarum doctrina petendam esse, non difficulter apparet; sed et ipsae, quas essentiales vocamus, acutae efflorescentiae, potissimas hoc ex fonte regulas petunt: ita ut ulterior istorum morborum expositio superflua videri posset; nisi multarum hîc rerum, sub febrium pertractatione non facile commemorandarum, occurreret ratio; atque plenior cujusvis demum exanthematis investigatio, tum singulorum diagnosin, tum curam non parum adjuvaret. Praeter febrim nempe sociam, non pauca sunt, quae species diversas, ac varia exanthematum quorumdam stadia concernant, momenta; nec eadem morbilli, quam variolae, eadem licet febre stipata, methodo tractari queunt. Hinc eas primum exanthematum species, quae fere *nuda,* cutis planitiem aut nihil, aut parum, aut non constanter superant, *erysipelas*, nempe, *scarlatinam*, *urticariam*, *petechias*, — dein vero, eas, quae *scabra* pellem magis exasperant, *miliaria*, *variolas*, *morbillos*, *pemphigum*, ac *aphthas* hîc pro instituti ratione attente describemus.

ORDO I.

EXANTHEMATA NUDA.

ERYSIPELAS.

§. CCLXXIX. *Erysipelatis definitio.*

Inflammationibus non minus (§. CCLXIX.), quam exanthematibus affinis morbus est *erysipelas*: communissima nec non propria pellis humanae affectio, in qua ad hanc ipsam molesta primum sensatio, superficialis calor, pruritus; mox dolor ardens, rubor dilutus ex pallido subflavus, aequaliter diffusus, splendens, a compressione evanescens, hac cessante citissime revertens, sine duro, aut convexo cutis tumore saepe cum phlyctaenis, utplurimum cum febre, alias sine ista, comparent, ad vicinas facile partes proserpunt, aut in dissitas inopinato ac celeriter transiliunt, aut protinus, non sine magno interiorum periculo, disparent, cum pauca in suppurationes, nisi malignas, vel ulcerosas, — saepe cum evidenti in gangraenam dispositione, ac subsequente epidermidis desquamatione.

§. CCLXXX. *Erysipelatis divisio.*

Nunc vero haec cutis affectio, exanthematum aemula et *simplex*, in summa cute limitatur (§. CCLXXIX.), nunc verae inflammationi quodammodo propius accedit; in subjectam integumentis cellulosam profundius penetrat, atque ruborem magis saturatum, tu-

morem vero offert conspicuum, sed tamen insigniter urentem, ac licet minus complanatum, non tamen circumscriptum, nec in medio, nisi dum in abscessum, hac in specie non tam infrequentem, transiturus sit, convexum, acuminatum, atque *erysipelas phlegmonodes* appellatum. Nunc, oedematosam tumidamque jam partem prehendens, pallidiorem ab initio et ex seroso subcruentum colorem assumit: a compressione, donec pars magis induruerit, foveam ostendit: atque *erysipelas oedematodes*, in gangraenosam devastationem praecipue pronum, vocatur.

Internum quoque et ad viscerum superficiem residens haberi *erysipelas*, a veteribus creditum, a recentioribus vero in dubium vocatum est. Novimus tamen non modo in viventibus encephalitidem, otitidem, peripneumoniam, enteritidem, singulasque inflammationum species, comparente ad externam corporis superficiem erysipelate protinus disparuisse; — hoc ipsum vero ab externis genitalibus, sine interruptione phlogosis, per vaginam ad uterum; a facie ad fauces, asperam arteriam, pulmones, caeterasque ad partes internas manifeste penetrasse; sed etiam in cadaveribus ad urethram, vesicam, vaginam, uterum, ovaria, intestina, ventriculum, hepar; — in pectore ad pleuram, bronchia, pericardium, cor ipsum, ac vasa majora; in calvaria ad meninges, ad cerebrum ipsum frequentius certe erysipelatosa, quam phlegmonosa occurrit inflammatio. Ex mammarum scirrho, dexterrima licet manu per cultrum ablato, erysipelas in singulis fere corporis externi partibus, ac tandem lethalis peripneumonia successit; post quam pulmones undique correptos erysipelate, ex flammeo rubentes, nec duros, sed copioso sero innatantes conspeximus; ac pars plurima certe peripneumoniarum malignarum (§. CXC.) cum erysipelate pulmonum incedit; nec durus, nec cocto similis hepati ac ponderosus in cadaveribus pulmo in illis detegitur. Nullum ergo de *interni erysipelatis* frequentia dubium superesse potest; licet signa charateristica, quae hanc potius, quam phlegmonosam affectionem ad viscera indicent, nisi ab externo et retropresso erysipelate, aut a manifesta interni hujus mali ad externam par-

tem non interrupta continuatione, — ex epidemica per sectiones pathologicas confirmata morbi indole, — ex cachectica subjecti constitutione ac prona in erysipelas natura, — ac demum ex causis inflammationi verae parum faventibus, desumatur, adduci non queant.

Sed maxima erysipelatis differentia ab illa febris sibi conjunctae, nunc *nervosae*, nunc *gastricae*, nunc vero *inflammatoriae* derivanda est: nec solum hîc quod *simplex* vocavimus, sed et *phlegmonosum erysipelas* cum febre nunc illa, nunc ista copulatur. Frequentius quidem haec ultima morbi species phlegmonosa, sed non ubique, cum inflammatoria, pura saltem, febre incedit: malignarum in nervosis febribus metastasium exemplo, quae, cum manifeste ad *phlegmonosum erysipelas* pertineant; saepe tamen *inflammatoriam* pro comite febrim non agnoscunt. *Erysipelas simplex* utplurimum quidem cum gastricae febris non ambiguis symptomatis incedit, et hoc ex fonte originem trahit: sed male ex *subflavo* erysipelatis colore, ad *bilem*, ut latitantem in sanguine causam, argumentantur; nec ubicunque cum hoc ipso vomituritio, aut amarae materiei vomitus occurrit, mox ad gastricam morbi naturam concludimus securi. Nunc etenim in plethoricis subjectis et *simplex erysipelas* inflammatoriam febrim sibi adjungit; nunc vero cum summis licet ventriculi perturbationibus, ac flavescente rubedinis fulgore, non biliosam, sed *nervosam*, ac vere malignam febris naturam agnoscit, ac in gangraenas festinat.

Alias nec ullam quidem erysipelati febrim fuisse conjunctam vidimus (*erythema* recentiorum): quod in *habituali* quammaxime ac per vices, aut per *periodos* interdum redeunte, nec tamen impetuoso semper incommodo — ac saepe in erysipelate ab externis, levibusque causis progenito observatur.

Frequenter satis *epidemicam* et ex causis semper obscuris pendentem erysipelata originem profitentur, atque partes nunc internas, nunc vero externas occupando, diversos inter se morbos, inflammationes nempe superficiales, quas *catarrhales* vocant, membranae mucosae narium, faucium, auris internae,

tracheae, bronchiorum, ventriculi, intestinorum, vesicae urinariae, pudendorum, aut, ad mucosum sub epidermide reticulum conversa, phlogoses producunt. Utplurimum tamen hae ipsae *sporadicae* occurrunt; atque nunc *fixam* externis in partibus, nunc *volubilem* admodum ac *ambulantem* naturam ostendunt.

Nec minus erysipelata mox *idiopathico* cutis, — nunc *symptomatico* potius oriuntur vitio; atque pro diversa, quam sibi eligunt, sede, diversa phaenomena producunt.

Criticam interdum erysipelas naturam habere observatur; ac hoc ipso, quo haec scribimus, anno, in Mediolanensi nosocomio plures ex febre gastrico-nervosa decumbentes erysipelate ad faciem comparente sanatos fuisse percepimus. Sed frequentius felicem potius ex parte nobiliori ad minus nobilem ejusdem morbi conversionem exhibere videtur. Paucis in casibus *universale* erysipelas cutem, quam longe patet, omnem ac simul occupabat; in aliis non totam quidem ac unico, — sed tamen singulas corporis partes diviso impetu ac gradatim invasit. In aliis aut dimidiam, aut fere totam trunci partem, *circini* in modum, circumdat papulosum, quod *zoster*, aut *zona* vocatur.

§. CCLXXXI. *Erysipelatis symptomata.*

In genere quidem erysipelas nunc febrim praecedit; nunc cum hac ipsa aggreditur hominem; nunc vero post duos utplurimum, aut tres, quatuorve dies, aegrotantem invadit. Ex *viginti* subjectis hoc morbo affectis, et quorum historiam ex *Instituti Clinici* diariis coram oculis habemus, nonnisi *duo*, priusquam febricitassent, — *sex* vero post primum jam caloris ingressum, — caetera vero *duodecim* vel secunda, vel tertia a febris principio die, erysipelate notabantur. Sed, quod attentione dignum, ex iisdem *viginti* aegrotantibus non minor quam *sexdecim foeminarum* numerus observatur.

Pro varia vero partis, quam sibi morbus pro sede eliget, sensibilitate atque cum aliis consensu, aut minor, aut major turbarum est cumulus. Saepius certe cum forti, ac per horas continuante rigore, rarius

sine quovis horrore, exordium suum aegritudo sumit: Sequitur mox calor capitisque dolor intensus, qui saepe post nycthemerum sudore moderatur. Non infrequens secunda morbi die frigus, priori non mitius, est: quod calor iterum ac cephalaea, aut calor cum frigore alternans insequitur. Ad vesperas vero insigniter ille jam augetur; anorexia, oris amaror, nausea, vomituritio, vomitus ipse, inquietudo, pervigilia, — apud infantes mox sopor, interdum convulsio, accedunt. Praeter haec prima stimulantis ac mox expellendae, aut jam expulsae materiae phaenomena, febris, quae praesto est, aut *nervosae*, aut *gastricae*, aut *inflammatoriae*, saepius vero *complicatae* symptomata subintrant; quorum natura ex anterioribus (Lib. I.) pernoscitur. Sitis interim et linguae siccitas vix non ubique observantur, ac alvus utplurimum obstructa est. Pulsus pro ratione doloris ac spasmi frequenter durus et contractus tangitur; in aliis arteriae sat molles, atque nunc plenae atque frequentes; nunc a naturalibus non multum abludere sentiuntur.

Quocunque vero tempore erysipelas in conspectum prodeat; pars affecta gravitatis primum atque caloris externi, mox vero pruritus ac fere ustionis sensationem experitur. Interdum, cum ad caput insultus instat, *jugulares*, — aut quae post *aures* positae sunt, — si vero extremitatibus exanthema imminet, *axillares*, aut *inguinales glandulae* dolent, punguntur ac tument, nec attactum perferunt: quod et ab erysipelate has ad partes jam conspicuo, ad lymphaticas has glandulas, dissito licet ab illo positas loco, contingit. Mox vero descriptus (§. CCLXXIX.) rubor fere roseus ad minorem primum cutis circuitum, tandem ampliori extensione efflorescere observatur. Atqui si ad internas ac membranaceas potissimum partes haec ipsa contingant; sequuntur tunc singula inflammationum alibi descriptarum (Lib. II.), inprimis complicatarum, symptomata.

Si ad caput, quod frequentius accidit, erysipelas prorumpat; tunc ex una utplurimum gena principium est, mox ad alteram, et ad frontem, brevique tempore ad capillatam capitis partem extensum; tumor vero mox altius, ac in alia fere parte assurgit: in-

flantur, quasi ab oedemate, oculosque rubentes abscondunt palpebrae; labium superius, nasusque valdopere crassescunt, aërique per hunc aditus intercluditur omnis; jam aures rubent, splendent, ac insigniter ardent: quo tempore, secunda fere, aut tertia ab eruptione die, et facies, et caput totum ad monstruosam molem, nec tam roseo, quam sat profundo rubore suffusam, summopere dolentem, et quasi totidem ubique aciculis, ut aegrotantes se explicant, ubique punctam, augetur. Jam vero plures ex istis, aut in consensum tracto, aut a tam vicino sibi incendio simul correpto cerebro, cerebello, in soporem, aliquando profundum ac lethargicum, labuntur; aut mussitant, aut ferociter delirant: multi vero ob faucium tubaeque ex his ad aurem ducentis phlogosin surdescunt ac dolent, difficulter deglutiunt, atque symptomatico saepe magis, quam idiopathico stomachi affectu, aeruginosam interdum bilem per vomitum rejiciunt. Atque nunc, quod ore non nisi aperto respiratio absolvatur, siccissima ac fere nigra conspicitur lingua; et secedente jam hinc inde in furfures ac pelliculas epidermide, — vigente alibi, ad nasum praeprimis ac frontem, livescente tumore, foedus, nec prorsus sibi similis aegrotantis aspectus est. Eadem vero ad capillatam capitis partem rerum conditio in multis observatur, ac ob summam cutis ad occiput tensionem, nec in dorsum fere decumbere, — nec, ob auricularis conchae a phlogosi splendentis ac sensibilissimae cruciatus, in lateralem converti situm queunt.

In aliis quidem corporis partibus erysipelate correptis tam notabiles turbae frequenter adeo non occurrunt; nec facile hoc ipsum, nisi *phlegmonosae* potissimum naturae, in tantum illarum tumorem assurgit. Interim ad *scrotum*, aut, sub phimosi, ad *praeputium* conversa haec phlogosis, non raro gangraenam citissime has ad partes inducit: quod et in pelle vel os nudum, ut in tibiis, — vel cartilaginem, ut auricularem ad conchas, supervestiente, sub non magno licet partis tumore, timendum est. Alias vero, ac mitioris sub indole morbi, inprimis si febris aut nulla, aut perpauca atque malignitatis expers subfuerit, — symptomata moderate admodum incedunt.

Nec tamen igitur vel leviori etiam morbo fides habenda, nec per diem certa securitas est. Extrema scilicet materiae ex una in alteram partem volubilitas, saepe ex leviori istius affectu, mox gravissima in aliis symptomata minatur. Praeter alia non pauca inconstantis morbi exempla, aliud nuper in foemina conspeximus, cui erysipelas, ad decimam tertiam adeo morbi diem, ex facie ad pedem, — ex hoc vero post paucum tempus ad coxam, — mox iterum ad vultum; ex isto ad intestina; ex abdomine ad eundem iterum pedem; nunc ad costas ac pulmonem; ultimo vero ac lethali insultu, in cerebrum conversum est.

§. CCLXXXII. *Erysipelas pustulosum.*

Quod vero descripta hucusque erysipelatis symptomata non parum exasperat, est phlyctaenarum, seu vesicularum, bullarum, materia seroso-lymphatica coloris utplurimum flavi, interdum rubescentis, repletarum, super ipsa cutis erysipelate exardentis superficie elevatio: quae *pustulosum* aut *vesiculare* sic dictum *erysipelas*, — nec tamen ideo distinctam satis ab aliis certamque morbi speciem, constituit. Saepius nos has vesiculas jam prima comparentis erysipelatis die, cum hoc ipso simul prodire, ad ovi columbini, vel et gallinacei interdum magnitudinem elevari conspeximus; alias vero in vesicae ex cantharidum applicatione aut a combustione productae in modum, ad sat magnam cutis plagam hae ipsae assurgunt; aut pluribus in locis distinctas phlyctaenas efformant; aut et inter se confluunt.

Sed quemadmodum nec ab ipsius erysipelatis expulsione, priusquam tumor subsideat, symptomata mitescunt; sic et phlyctaenarum eruptio illud ipsum nequidquam infringit. Hae vero, jam primo interdum, quo comparebant, die, vel sponte rumpuntur; et aëris ab attactu mox lymphatica liquoris portio condensatur, crustasque duras, flaventes, mox bruneas, ac fere nigras efformat. Ab his ipsis subjectae cutis inflammatae tensio, irritatio non parum augetur; ac saepe corrosivum fere serum sub duro hoc tegmine stagnans, eandem profunde exedit, et in ulcus sordidum convertit; aut, cum super omni parte extensa, ac polli-

ce, ut vidimus, crassior, inflammatam sic partem inaequali contractione undique et comprimat et stimulet, in gangraenam interdum praecipitat.

Nec juvat partem erysipelatis aliquam subsidere; nisi febris simul dolorque ubique remittat: cum saepe in vicina alia non minor, ac in priori, stimulus, irritatio ac serpens e loco in locum inflammatio recurrat.

Tandem vero, pro varia erysipelatis vehementia, sub finem quartae aut quintae ab eruptione diei, interdum sexta, septima, vel octava fere, cutis mador, sudorque nocturnus, — in aliis diarrhoea, aut narium haemorrhagia, saepe sudor insimul, ac urina sedimento puriformi instructa, vim febris ac erysipelatis infractam testantur: quod nunc subsidere, pallescere, epidermis vero in furfures, aut squamas decidere incipit, paucorumque intervallo dierum ex cute disparet. Sub repetito tamen morbi ad partes novas insultu, haec desiderata criseos signa, licet desquamatio hinc illinc succedat, ad undecimam, decimam sextam, ad tardiorem, nec certam, aliquando diem, differuntur. In leviori erysipelate saepe nulla criseos signa comparent.

§. CCLXXXIII. *Erysipelas phlegmonosum.*

Erysipelas vero, quod *phlegmonosum* diximus, non aliam certe, nisi vehementiae ac profundioris sedis, ab erysipelate *simplici* differentiam agnoscit. Inflammatoria quidem febris *phlegmonosam* illam frequentius, quam *simplicem*, sed certe non ubique comitatur affectionem; et quemadmodum in hac ipsa, non semper desunt inflammatoriae febris symptomata; sic et in illa, cum inflammatione licet manifesta, *nervosa* tamen interdum febris observatur (§. CCLXXX.). Quod si vero erysipelas cum phlegmone incedat; tunc color illius, quod de capitis affectu, frequentissime phlegmonoso, jam dictum est, atque ad articulos, ad mammas muliebres interdum conspicitur, obscurior, tumor vero profundior, durior, dolorque magis lancinans ac pungens, licet ubique ardens, observatur. Si febris simul inflammatoria cum hoc incedat; tunc pulsus pleni, duriores, ac singula hujus febris sympto-

mata (§. CXVI.), cum gastricis signis utplurimum conjuncta, praedominantur; ac facilior morbi, verno inprimis tempore grassantis, in abscessus conversio est. Hos abscessus ad ipsam faciem conspeximus; ac si frequenter, quod monuimus (§. CCLXXIX.), malignam prodere naturam soleant; hoc tamen non quovis in casu sic esse videmus. Ad cruris amplitudinem hoc ab erysipelate tumuisse brachium, aut partes quoque alias insignem ad molem venisse, crustisque duris, crassioribus undique riguisse, — quin imo has ultimas per menses substitisse, atque tunc ab attactu sanguinem facile effudisse, sumus experti.

§. CCLXXXIV. *Erysipelas malignum.*

Sub malignae vero ac *nervosae* febris cum erysipelate ingressu, subinde epidemico, ac, prout medicorum fasti loquuntur, *pestilentiali*, symptomata illius (§§. LXXX. — XC.) efflorescentiam tum *simplicem*, tum *phlegmonosam* aliquando comitantur; ac summa mox virium prostratio, lipothymiae, deliria, sopor, stupor, aut subsultus tendinum, tremores, convulsiones, sine manifesta, ex saburris gastricis, aut ex plethora quaerenda, causa, ac celer in livorem partis, ac in gangraenam, aut in pessima ulcera transitus observantur. Vidimus nihilominus vetulam, quae, cum ex improviso linqueretur animo, mox insigni frigore, calore, cephalaea, tussi, dolore faucium ac erysipelate corripiebatur; pulsum vero vix frequentem, sed durum, linguam mox nigram, debilitatem summam, mentemque deliram manifestabat. Huic vero cum, die morbi licet nona, vena aperiretur, sanguis corio obtectus tam felici effectu educebatur; ut undecima per largum sudorem saluti restitueretur.

§. CCLXXXV. *Erysipelas habituale.*

Senibus, cachecticisque corporibus, vel et mulieribus, quae menstruorum suppressione laborant, *erysipelas* interdum *habituale* redditur, et verno inprimis vel autumnali tempore, aut, quod vidimus, mense quovis, periodice redit: utplurimum impetu febreque carens; sed cum crura frequentius petierit, ulcera

non raro in iisdem rebellia, aut duritiem cutis cum tumore pedis nec per vitam solvendam inducit.

§. CCLXXXVI. *Erysipelas oedematosum.*

Frequentius erysipelas labefactatas ex affectu chronico partes, inprimis oedematosos jam hydropicorum artus, praecipue crura, vel sponte, vel post institutas in istis scarificationes, invadit: ubi sub extremis saepe doloribus, atque flammeo, splendente, mox vero livido ac plumbeo cutis colore, promptissimam in gangraenas indolem manifestat. Similia ad scrotum anasarca laborans, et ad oedematosa foeminarum genitalia, contingunt.

§. CCLXXXVII. *Zona, vel zoster.*

Singularem erysipelatis speciem *zona*, vel *zoster*, aut *circinus* (§. CCXXX.) exhibet; quem rariorem sane morbum non pluribus, quam in *quatuor* subjectis, conspeximus. Praecedebant in puellae brachio sinistro dolores quasi rheumatici, ac per plures jam dies urgebant. Successit nunc ad costas sinistri lateris sub scapula fortissimus, sine alio ad cutem signo, dolor. Post aliquot dies, rubor coccineus, vix palmae spatio diffusus, ardentissimus, atque mox vesiculae vix pisum aequantes, variolis fere similes, copiosissimae, profunde insidentes, confertae, hinc inde confluentes, fere racemosae, ac flavescente liquore repletae, prorumpebant. Proserpebat haec eruptio, atque oblique per costas sub mamma sinistra ad scrobiculum usque, eadem fere, quam diximus, latitudine descendebat. Quo vero tempore *zoster* hic, cum pulsu frequenti, celeri, duro, et acutissimo dolore, extendebatur; phlyctaenae adultiores infra scapulam livida inter se, tenuique crusta cohaerentes, exsiccabantur, ac in furfures decidebant. Eodem modo pustulosus hic, et non nisi dimidium truncum circumscribens, arcus post paucos dies, et quin ad lectum coacta fuerit aegrota, post evacuantia quaedam remedia, disparuit in totum. Similis prorsus in duobus viris rerum decursus a nobis observatus est; nisi quod in uno ex istis, desquamatione jam in totum absoluta, et dispulso protinus rubore, per multos adhuc dies

acuti ad eundem locum dolores, vesicante demum emplastro fugandi, continuarent. In quarto casu, validissimi circa ilei ossiis regionem dolores virum per plures jam dies atque cum febre excruciaverant. Tunc vero ad palmae amplitudinem innumerabiles mox pisoque minores, cuti vero profundius insidentes, rubentes ad basin, in apice flaventes phlyctaenae, cum splendente roseoque pellis rubore insimul prodibant, ac internus pridem dolor in superficialem magis et ardentem conversus est. Post tres, quatuorve dies, epidermide desquamari incipiente, dolor omnis in crure conticuit. In alio casu tam latam aream non occupasse, sed minorem, floreni simplicis aut duplicati, nec febrim vehementem conjunctam habuisse, legimus. Interdum vero et dimidiam calvariae, faciei partem, in aliis collum, abdomen, crura, brachia, varios in sensus, hic *circinus* ambit atque, raro satis exemplo, et *chronicam* habuisse naturam conspectus est. Alias *epidemice* grassari *zoster* visus est: exsiccatis vero pustulis, aliae subnascebantur magis extensae, quae aegrotantes per menses doloribus ac insomniis cruciabant; saepiusque, sanato jam exanthemate, tormenta eodem in loco continuabant. Nec tamen lethalitas morbi, de qua veteres, *si totum hominem afficeret*, pluribus recentiorum exemplis confirmata est.

Ad *erysipelas* certe hic morbus spectat, a communi diversus in eo; quod dolores in parte aut praecedant, aut sequantur diuturni satis; quod phlyctaenis copiosissimis ac fere regularibus, profundius ad cutem haerentibus, nec tam altis, ubique pars, affecta obtegatur, nec tumor fere, nec major exanthematis extensio facile hîc occurrat. Vesiculas in communi erysipelate *tardius semper* erumpere; hoc ab experientia confirmari non vidimus.

CCLXXXVIII. *Erysipelatis causae.*

Quae de exanthematum origine generalia diximus (§. CCLXXIV.), haec et de erysipelatis, vix tamen unquam contagiosi, causis dicenda sunt. Hae vero nunc *externae*, nunc *internae* esse observantur. Quaecunque cutem stimulo non magno ac superficiali irritare queunt; ea mox erysipelaceam in eadem phlo-

gosin excitare valent. Vel simplex pauloque rudior frictio hanc inducit; similes levioris ambustionis, affusae fervidae, sinapismi, vesicantis remedii, puncturae apum, vesparum, ac liquoris, quem irritata nonnunquam animalcula, insecta, in sui defensionem spargunt; vel et illius forte, quem *Chinenses* populi sub vernicis praeparatione tractant, effectus sunt. Frequens ex vulnere, interdum levi, ut venaesectione; a fractura ossis, a compressione, erysipelas est: et quibus variolae artificialiter inseruntur; his interdum hoc ipsum exanthematis genus circa locum, quo virus infensum latet, abunde prorumpit. Ex tumorum cysticorum ad occiput incauta scarificatione ac refrigerio, erysipelaceam ad caput, primo certe internam, mox vero a cerebro ad faciem, sub continuo lethargo, ambulantem ac lethalem affectionem observavimus. Vel solum emplastrum aut ceratum sensibiliori cuti applicitum, aut illinitum unguentum erysipelas non raro excitare conspicimus.

Potissima vero istius causa censenda est *refrigerium*, et sub epidemide collecta sudoris materia. Ex incauta mammarum a puerperio denudatione frequentissimum ad illas erysipelas occurrit; ac in frigidioris venti in unam magis partem ac fortiori actione saepissime hic morbus originem agnoscit. Qui ob vacillantem salutem, vel ob solum timorem, ab aëre liberiori sibi attentius cavent, aut integumentis caput sollicite nimis fovent atque custodiunt; hi vel ex levioris aurae afflatu erysipelate faciei immunes non vivunt; et ob frequentiorem transpirationis vernali et autumnali tempore suppressionem erysipelata copiosa se manifestant.

Quodcunque demum acre, rheumaticum, arthriticum, herpeticum, vel aliud super cute depositum, producendae forsitan majori inflammationi impar, erysipelaceam in hac ipsa phlogosin inducit.

Sed potissima in *primis viis* erysipelatum officina latet. Quamvis enim ex solo oris amarore, ex nausea, vomituritione, vomituque bilioso ipso, aut ex flavescente erysipelatis colore ad gastricam morbi indolem non sine magno erroris concludatur periculo; manifesta tamen causarum cum effectu suo cohaesio frequenter hîc adest: ac ipsa medendi methodus sa-

burrarum eliminationi intenta, non tam gratuitam hanc abdominalis originis suppositionem esse in multis quodammodo ostendit. Ex bile hinc et a saburris in primis viis copiosius collectis, et ex verminosa, putridaque intestinorum colluvie erysipelas persaepe originem habere, et ratio suadet, et experientia confirmat.

Interim tam multiplicis ac popularis saepe morbi tam simplex non ubique causa est. Quem scilicet cutis ex abdomine; — hunc et istius viscera ex pellis, aliarumque partium affectione consensum patiuntur; ac saepe, quae nervos cutaneos tam ruditer stimulat materia; ea symptomatum gastricorum per solum aliquando consensum excitare valebit seriem.

Sed, quod summa dignum attentione videtur, non parva saepius in erysipelate *nervosi systematis* auctoritas apparet; nec alia forte causa est, cur a terrore, ab ira et quovis fortiori mentis pathemate hic morbus tam saepe principium habeat; — cur certa venena, ac res per idiosyncrasiam corporis nocivae, nunc frictum scilicet *squali catuli*, seu *catuli marini* piscis hepar, nunc mytuli vel ostreae (§.CCLXXIV.), nunc vero pisces aut carnes acriori condimento aut rancedine penetrata, vel *cyprini*, neque satis saliti, neque elixati, nunc anserinae adeo carnis et cancrorum victus, certis hominibus erysipelas concitaverit; — cur ex minoris interdum nervuli laesione sub venaesectionibus, aut a simplici per acum, aut per spinam inducto, vix sensibili vulnusculo, erysipelacea tam saepe inflammatio mox membra invadat; — cur tam parva inflammatione, tam insignis saepe ac fortiori phlegmone major hic dolor urgeat; — cur frequentior in foeminis, quam in viris, ac inprimis tempore, quo menstrua illis prorumpunt, erysipelatis proventus (CCLXXXI.); — cur tam facilis ejusdem in gangraenas conversio; — cur tam communis erysipelatis cum febribus nervosis complicatio; — et cur demum non spernendi ex *opio* in certis erysipelatis casibus effectus observentur (§. CCXC.). Quodsi evacuantia tam saepe hoc in morbo prodesse videantur; hoc, si frequentiorem ex abdominali fonte erysipelatis originem esse in multis testetur; non tamen omnis emeticorum ac evacuantium

in sola evacuatione consistit actio: atque sat evidens antimonialium in refractis dosibus porrectorum utilitas, in eorundem in nervos effectu persaepe consistit. Saepe quoque symptomatica bilis collectio cum fructu in morbis discutitur; quin ideo princeps morbi origo ex hac ipsa colluvie derivanda sit: nec certe in quovis erysipelate, inprimis *maligno*, evacuantia indiscriminatim prodesse observantur.

Interim et consuetae excretionis tum menstruae, tum haemorrhoidalis suppressio ad frequentem satis erysipelatis causam spectat: qua fit, ut, quo tempore illa absolvi debuisset, hoc ipsum, periodice interdum, ad cutem compareat.

Ex ipsius vero cutis vitio in certis subjectis major in erysipelata, eandem vix non semper partem invadentia, dispositio repetenda videtur. Saepe interim ex latente in humoribus acri hanc affectionem habitualem oriri, docet observatio majoris beneficii, quod valetudinarii homines ex consueto erysipelatis reditu experiri cernuntur: docet frequens ulcerum exsiccatorum in cutem effectus, ac major cachecticorum in erysipelas dispositio.

§. CCLXXXIX. *Prognosis.*

Leviorem saepius erysipelas morbum sistit, atque circa quintam, septimam, aut undecimam diem, per sudorem, urinam cum puriformi sedimento, aut per alvum, frequenter terminatur. Interim ob inconstantem illius naturam, nec leviori quidem aegritudini securitas tribuenda; nec illa, quae per laesiones externas inducitur, licet minus volubilis, ob suppurationes, quas nonnunquam sat difficiles excitat, pro insonti ubique habenda est. Capiti saepius infestum observatur erysipelas; et ubi sopor, deliria, tendinum subsultus accedunt, encephalitidis erysipelaceae, vel apoplexiae minatur pericula. Erysipelas ab externis partibus intra converti, malum; ab internis vero extra, bonum: sed oportet, exterius comparente phlogosi, interna phaenomena mali aut protinus cessare, aut multum imminui: alias, ut conspeximus, interni potius augmentum incendii, ac ulteriorem istius dilatationem significat. Rubores circa aurem ex praegresso dolore in

febribus oborientes signum quidem sunt erysipelatis in facie futuri; vidimusque hanc COI aphorismum in puella nuper confirmari: cui, ex insigni capitis dolore cum inflammati cerebri phaenomenis laboranti, acutissimus post utramque aurem dolor, cum lymphaticae glandulae, non magno quidem, sed attactum recusante tumore, salutare ad faciem erysipelas praedixit. Glandularum inguinalium, axillarium, jugularium rubores, dolores, saepe ad partes suas, ex quibus lymphatica vasa suscipiunt, erysipelas futurum indicant. Pericula vero istius, tum ex febris, cum qua incedit, tum ex causis ac subjecti natura eruuntur. Pessimum ex febre nervosa eidem connubium saepe est: atque si cacheticum, hydrope, ictero, scorbuto affectum, aut viribus destitutum corpus invadat erysipelas; funestus non raro sub anxietate, deliriis, pulsu inaequali, dyspnoea, sopore, convulsionibus, aut tendinum subsultu, exitus observatur. Livor autem partis, aut nigredo, aut striae quasi flammeae, radiorum in formam ex affecta, inprimis oedematosa, parte dispersae, gangraenam sphacelumque futura praenunciant. Suppuratio ex erysipelate frequenter mala, et ulcera sinusque difficiles inducit; interim et bonam fuisse novimus, et erysipelatis epidemici nota est historia, quod, nisi per suppurationem judicaretur, lethale esse consuevit. Difficilior erysipelatis ad partes glandulosas resolutio observatur. Ad scrotum, saepius in gangraenam morbus terminatur. Ab erysipelate in cute apparente, inprimis *habituali*, graviores interdum atque chronici adeo affectus, uti asthma convulsivum, dolores varii, ac obstructiones viscerum dissipari observantur.

§. CCXC. *Cura. — Erysipelatis inflammatorii cura. — Erysipelatis gastrici cura. — Erysipelatis nervosi cura. — Erysipelatis habitualis cura.*

In erysipelate curando inprimis febris hoc ipsum comitantis, tum causarum, epidemiae regnantis, ac subjecti ratio habenda; *resolutio* vero quocunque in casu, nisi aliter epidemica jubeat constitutio, quaerenda est. Levior quidem, et ex suppressa transpiratione ortus, vixque febrilis morbus, leni diapnoico remedio, moderato ambientis atmosphaerae tepore, in-

fuso sambuci, haustuque salino cum nitro ac rob sambuci, nec non fomentatione sicca per sacculos aromaticis herbis, at camphorae portione refertos (N. XXXIII.), erysipelatis loco superimpositos, vel et leni evacuante salino, feliciter curatur. Aliis quartam grani partem, usque ad dimidium granum, *opii* dedisse, alvum cremore tartari purgasse, cuti vero pulverem ex cadmia fornacum et farina tritici vel avenae aspersisse, ac eandem pluries in die cum decocto capitum papaveris, chamomillae et hyperici, cui pars circiter sexta spiritus vini superaddita fuerat, fomentasse conduxit.

Si febris *inflammatoria* (§. CXVI.) erysipelas comitetur, atque phlegmonosam hoc ipsum ostendat indolem; inprimis vero si caput sub his rerum circumstantiis obsideatur, cum pulsu pleno, forti, duro, aut a plenitudine oppresso; tunc in repetita venaesectione, posthinc in sanguisugis aut cucurbitulis ad loca ab inflammatione libera, inprimis post aures, vel ad occiput positis, princeps auxilium est: nec symptomatum gastricorum ex inflammatoria irritatione orientium tanta hîc ratio haberi potest. Semper tamen cogitandum erit, exanthematicam hanc inflammationem, non ut simplicem aliam, aut puriorem, per copiosas adeo venaesectiones tractandam; sed pro felici resolutione atque crisi per cutem ipsam obtinenda, vires vitae satis conservandas esse. Dein vero, licet symptomata gastrica irritationi magis adscribenda esse dixerimus; saepe tamen sat evidens est character epidemiae *inflammatorio-gastricus*: quo praesente, venaesectionum nimis copiosarum iterum moderamen, atque evacuantium, caeterorumque antiphlogisticorum usus, nec non, frenato jam inflammatoriae febris impetu, refractae tartari emetici doses indicantur. Rarius quidem, si ad extremitates, aut ad truncum haec erysipelatis species resederit, tot venaesectiones, quam si cerebro inflammatio minitatur, requirentur; sed in hoc etiam casu, ipsius inflammationis vehementia, quid faciendum sit, docebit: atque si maximus in parte dolor, rubor, splendor, aut densiores, irritantes ex *pustuloso* morbo crustae sic jusserint; tunc fomentationes, leviora cataplasmata, ex emollientibus, decocto inprimis malvae, vel lacte et aqua cum infuso sambuci, quamplurimum

indicantur. Alias erysipelas ab humidis superimpositis, inprimis glutinosis, transpirationem impedientibus, aut forte frigefactis, exasperatur, in suppurationem vergit, ac facillime repercutitur.

Si *gastricam*, ut saepius contingit, febris indolem in erysipelate habere videatur (§. C.); tunc, excepto complicationis inflammatoriae casu, venaesectio omittenda, et vel emetico, si ad superiora urgeant materiae, vel alvum purganti remedio locus erit. In casu residentis ad faciem erysipelatis, emesin non facile provocamus; sed, porrectis pulveribus resolventibus (N. II.), potionem laxantem antiphlogisticam, ac denique haustum salinum cum refractis sub fine morbi tartari emetici dosibus, sero lactis, infuso sambuci cum oxymelle simplici, propinamus. Nec metuendum est, erysipelas ab emeticis aut evacuantibus, dummodo caute et moderate adhibitis, retrocedere ac interioribus minitari. Si, factis jamjam necessariis evacuationibus, febris adhuc cum impetu continuet; tunc acidum vitriolicum in potu ipso, vel medicina porrectum, prout alibi (§. CIX.) docuimus, indicatur.

Ubi febris nervosa (§§. LXXXVII. LXXXVIII.) hunc morbum comitatur; tunc singula hac in febre commendata (§§. XCIV. XCVI.) remedia, ab initio interdum emeticum; posthinc vero, inprimis sub metu gangraenae, cortex peruvianus, vel radicis serpentariae virginianae, angelicae, imperatoriae infusum, serum lactis vinosum, vinum ipsum, camphora, vel et moschus, vesicantia, sinapismus, indicantur. In summo ab erysipelate, cum hac febre incedente, dolore, *opium* ipsum cum peruviano cortice nuptum, ac aether vitriolicus in usum trahenda erunt; novimusque periculosissimum, et vicinam gangraenam ad scrotum minitans erysipelas ab *opio* solo, quam et in casu erysipelatis a nervi laesione externa oriundi promittit, medicinam habuisse.

In quovis autem faciei capitisque erysipelate erectus trunci ac illius positio quammaxime necessaria est. Nec tamen frigori caput hîc exponendum, sed ab algidente aëre leviori tegmine defendendum est.

Quoad externa in erysipelate remedia, ea non sine magna adhiberi cautela oportet. In simpliciori quidem

malo, manifestum ex fotu sicco ac paulisper aromatico subsidium est; in erysipelate pustoloso vel cum acrioris seri transudatione conjuncto, absorbentes hoc ipsum pulveres irritationem omnino diminuunt; ac licet crustam facile inducant, et transpirationem impedire videantur; experientia tamen tum dicto in casu, tum in eo, quo ab externis causis erysipelas provenit, cum fructu pulveres ex lycopodio, farina tritici, foenu graeci, adhiberi posse commonstrat. Nec plumbum, quod pulveribus ad erysipelas subinde commiscetur, his in casibus tam funestum est, ut non in phlegmonoso adeo erysipelate cataplasma ex panis mica et *aqua vegeto-minerali* cum evidenti fructu aliquoties adhibuerimus. Tutius interim a plumbeis et adstringentibus abstinemus remediis; et in casu fortioris phlogosis, decoctum emolliens tum huic ipsi, tum crustis durioribus pustularum admovemus; nec facile nos induci sinemus, ut cum recentiorum quibusdam erysipelati, nisi ad genitalia, ex causa venerea, vel ipsam frigidam applicemus. In oedematoso in primis scroti, erysipelate, in quo acris non raro materia cutim erodit, promptamque gangraenam minatur, egregium vidimus subtilioris ex cortice peruviano pulveris, pauxillo myrrhae ac camphorae juncti, cutique inspersi usum. In pustuloso erysipelate, majores vesicae acriori et cutem facile exedente sero per incisionem liberandae sunt: atque si hoc ipsum, licet spongia teneriori frequenter abstersum, irritationem continuet; tunc utique praedicti pulveres inspergi, — crusta vero, quae exhinc, vel ex coagulata mox lympha super pustulis ad artus induratur, emollientibus humectari, vel charta, cui butyrum recens illinitum est, involvi potest: qua methodo durissimas ac fere corneas crustas vel unius noctis spatio cecidisse, ac erosionem, doloremque omnem dissipari conspeximus.

Scarificationes in parte erysipelate correpta instituere, nos quidem ob gangraenae metum ausi non sumus; atque in juguli erysipelate per incisiones tractato illam successisse compertum habemus.

Si gangraena cum febre nervosa incedens in erysipelate observari contingat; tunc, praeter internum

peruviani corticis usum, et fomentationes ex eodem cortice, vix tamen ad faciem, instituenda, — omnia illa, quae alibi (§. CXXXVI.) ad gangraenam tum hanc, tum aliam commendavimus, remedia mox adhibenda sunt.

Nec zoster (§. CCLXXXVII.) aliam sibi, quam quae pro erysipelate proposita est, curam expostulat.

In *habituali* erysipelate (§. CCLXXXV.) ad causam latentem respiciatur, atque haec, si fieri queat, tollatur oportet. Interdum hîc viscerum, hepatis inprimis, obstructio subest, quae propria huic malo remedia resolventia, succos plantarum lactescentium ac amararum, fructuum horaeorum recentes, ac alia, sibi expetit. Similia de menstruae, ac haemorrhoidalis excretionis suppressione dicenda sunt, quae variam et ex aliis regulis petendam sibi opem explorat. Si quam in sanguine acrimoniam suspicari liceat; tunc aut specifica eidem remedia, vel generalia, inprimis ea, quae transpirationis ac urinae secretionem promoveant, — fonticuli quoque aut setacea, opponenda sunt. Thermarum saepe, inprimis sulphurearum, usus, hîc prodest.

Quodsi vero ex cutis laxitate ac debilitate, vel sensibilitate nimia erysipelas pendere videatur; tunc assuefacto sensim sensimque aëri puriori ac liberiori corpore, roborantibus magis tum internis, tum externis, frictionibus, balneis frigidis, maritimis, succurrendum est.

Si ad interiora repercussum erysipelas periculosum in illis morbum excitaverit; tunc, pro varia hujus retrocessionis causa, et pro varia novae aegritudinis indole, methodus medendi diversa ex regulis artis partim jam traditis, partim vero alibi (§. CCCXXVI.) exponendis, adhibenda, — in revocando autem ad cutem exanthemate opera omnis ponenda est. Hinc nunc venaesectio repetita, nunc excitantia potius remedia, nunc diapnoica, antimonialia, balnea tepida, nunc anodyna et sedantia remedia, — in aliis emeticum, aut alvum laxantia, — exterius vero, ac ad ipsam, quam erysipelas deseruit, partem, aut si locus id recuset, ad ejusdem vicinias posita vesicantia aut sinapismi, vel cantharidum tinctura cuti infricanda, cucurbitulae siccae super cutem hinc inde trahendae, indicantur.

Si periculum in mora esse censeatur; tunc scarificatio partis, cui cantharides applicandi sunt, aut caesio cutis urticis recentibus instituta, aut fervida demum aqua, panno laneo suscepta ac pro momento superimposita, conducent.

ORDO I. GENUS II.

SCARLATINA.

---

§. CCXCI. *Notio morbi.*

Morbus a priscis medicis, si forte pejorem illius et quae cum *cynanche gangraenosa* incedit speciem (§. CLXXV.) excipiamus, parum intellectus, — saltem ante saeculum *decimum sextum* non pro distincto exanthemate descriptus, *scarlatina* est: in certis ut videtur Europae provinciis adhucdum perrara, in aliis frequentior, et epidemice hinc inde recurrens, infantibus quidem communior, sed nec adultis parcens aegritudo: cujus descriptionem, tum aliorum, tum propriis non paucis diversarum constitutionum muniti observationibus, hîc aggredimur.

§. CCXCII. *Definitio.*

Nunc vero tam innocuus tamque mitis, — nunc tam exitialis ac pestiferus est *scarlatinae* decursus; ut res ardua sit, recta, quae morbum sibi ipsi adeo dissimilem arctius circumscribat, atque ab analogis forma affectibus, erysipelate (§. CCLXXIX.), et morbillis, sat bene distinguat, definitio. Non iniquam interim illius ideam trademus, si *scarlatinam* dicamus exanthema contagiosum, utplurimum febrile, quod ad cutem, prius aridam sicceque calentem cum inquietudine vel anxietate, praevio plerumque, interdum continuante in faucibus dolore ac rubore, sub macularum scarlatini aut ruberrimi coloris, saepe latarum, mox fere ad quasvis corporis partes a facie, jugulo, vel aliunde extensarum, saepius perfecte laevium, subinde vero

aspredine minimisque papulis, aut et pustulis obsitarum, comparet; post paucos dies cum epidermidis desquamatione evanescit; atque prae aliis cutis affectibus, neglecto a reconvalescentibus transpirationis opere, in leucophlegmatiam ac anasarca frequenter terminatur; nec facile in eodem subjecto pro secunda vice revertitur.

§. CCXCIII. *Divisio.*

Potissima hujus morbi, nunc *sporadici*, nunc *epidemici*, nunc levioris, nunc ominosi (§. CCXCII.) divisio ex febris plerumque sibi conjunctae natura repetenda est, quae frequentius *inflammatoriam*, interdum *gastricam*, nonnunquam vero malignam prorsus seu *nervosam*, eamque vel *simplicem*, vel *complicatam* agnoscit indolem. Aliquando princeps fere *scarlatinae* regnantis phaenomenon *cynanche* est; hinc, licet hoc ipsius morbi characterem non satis definiat, *cynanchicam* dixere. Nec minus *cynanchica* est, quae cum febre *nervosa* incedit scarlatina: sed, cum ulcera hîc in faucibus maligna et gangraenosa occurrant; hinc *scarlatina cynanchico-gangraenosa* nominanda foret. Caeterum, quoad externum habitum, scarlatina in *laevigatam*, *miliformem*, ac *pustulosam* divisionem admittit.

§. CCXCIV. *Symptomata. — Scarlatina levior.*

Simplicioris morbi, nobis frequenter visi, symptomata, praevia quadam lassitudine, in horripilatione ac in levi satis hanc insequente calore, ad vesperas quidquam adaucto, — jam secunda vero, aut tertia etiam die, in cutis maculis ruberrimis, vel minoribus, sed quamplurimis; aut latioribus, mox inter se confluentibus, primo utplurimum ad faciem, jugulum, pectus, brachia, mox vero ad magnam externae superficiei partem, cum evidenti aegrotantis levamine, extensis consistit. Ad duos tresve dies persistunt hae maculae; atque tunc, ordine, quo efflorescebant, et quo tempore fere novae in aliis partibus propullulant, epidermis exsiccatur ac in furfures vel squamulas decidit: ut sex fere vel octo dierum spatio, non sine reliqua cutis sensibilitate majori, morbus omnis eva-

nescat. Quamvis interim tam benigna sat raro universalis observetur scarlatina; est tamen, ubi, sub gravioris etiam morbi epidemia, non pauci tam benigne a contagio tractentur: ut ex eodem, quo apud caeteros, fonte vix scaturisse illud crederetur.

§. CCXCV. *Symptomata scarlatinae gravioris. — Scarlatinae miliformis ac pustulosae symptomata. — Scarlatinae effectus. — Hydropis natura.*

Nullo quidem non tempore scarlatina tum mitior (CCXCIV.), tum, quam nunc describemus, gravior, seu *cynanchica* occurrit; saepius tamen sub aequinoctio aut vernali, vel autumnali, atque hoc in casu per totam extensa hiemem, divagatur. Multi quidem, jam pluribus ante manifestum morbi ingressum diebus, morosi ac tristes, de capitis pondere, de raucedine ac faucium ardore, tonsillarum dolore, alvi obstructione, vel levi subinde diarrhoea, nec non de lassitudine conqueruntur: donec, quod in aliis fere primum morbi symptomata constituit, secuta, ad multas interdum horas extensa, febris, catarrhalibus, fere in pluribus, notata signis, atque dubium de instante morbillorum, nisi forte jam superato, exanthemate movens, ordiatur. Saepius quidem in morbillis, quam in scarlatina, oculi magisque rubent, lucemque recusant; sed et in hac ipsa rubor oculorum interdum magnus, lacrymatio frequens et calida, palpebrarum tumor, sternutatio observantur: nec tussis ubique deest; sed ferina interdum diu praecedit: sic ut primum fere suscepti contagii signum ad mucosam narium fauciumque compareat membranam. Versus noctem manifesta febris exacerbatio, inquietudo, calorque major; apud infantes non raro sopor, ac in majori malo, vel si vermes forte subfuerint, convulsio, observantur.

Utplurimum quidem in scarlatina anxietas illa, vomitusque copiosior, quibus variolae confluentes ordiuntur, deest; sed et haec ipsa interdum symptomata, amaror oris, bilisque vomitus, et, quod rarius est, ad ventriculum dolor et constrictio, ut in variolis, occurrunt.

In multis quidem faucium ille rubor ac phlogosis deglutitionem magis dolentem reddit, quam tumore

partium impedit; in aliis adeo sub declinatione magis, quam sub initio scarlatinae, doluisse fauces, cum aliis conspeximus; sed interdum longe magis, quam vel in ipsa gangraenosae ac cynanchicae scarlatinae specie, hae ipsae dolent tumentque; deglutitio vero, quasi a colli humerique musculis fune constrictis, difficilior redditur; ac non parca, interdum fere cruenta, observatur salivatio: aut lingua, epidermide quasi destituta ac rubra, aphthosis ad radicem ulceribus obruitur. Hic faucium tumor interdum glandulis tum submaxillaribus, tum parotideis communicatur; nec ubique desunt albidae ad tonsillas faucesque inflammatas maculae, a puriformi liquore formatae, interdum cum superficiali et aphthosa crusta obtecta exulceratione: quae faucium affectio inflammatoria ad ipsam interdum laryngem penetrasse, vocemque, sub difficili admodum respiratione ac suffocationis periculo, aut omnem suppressisse, aut metallicum illum, *cynanchi tracheali* communem (§. CLXXIII.) sonum produxisse conspecta est.

Quod vero mirum, sed tum aliorum, tum propria nobis observatione constat, est scarlatinae ad solas fauces limitatio, ac non secuta ad cutem exanthematis, epidemice eodem tempore florentis, eruptio: cum tamen, hac sola excepta, morbus sub propriis scarlatinae symptomatis absolveretur; ac eandem in quibusdam, quam quae in aliis ab exanthemate superato superest, in leucophlegmatiam dispositionem, ac ab eodem immunitatem contagio relinqueret. Visi tamen sunt, quos absoluta in faucibus, sub epidemico furore, inflammatio ab ipso scarlatinae morbo non potuit reddere immunes; et certe mirum est, morbos a scarlatina prorsus diversos, quo tempore haec epidemice furiebat, interdum symptomata istius non pauca, dolores faucium, ipsumque, fugax licet, exanthema in societatem suam duxisse.

Sub dictis vero morbi invadentis symptomatis varia pulsuum observatur ratio, ut qui, pro febris diversa natura, nunc pleni, frequentes, interdum vibrantes ac duri, occurrunt; nunc celeritate magis, quam plenitudine ac duritie notantur. Junioribus nonnunquam sanguis e naribus cum emolumento prorumpit.

Vel altera jam, vel tertia, quarta die, — interdum, ac sub fortiori plerumque morbo, jam prima, utplurimum tamen secunda, vel tertia incipiente, die, — rarius certe ante febris accessionem, scarlatina, maculae scilicet plus minus latae, crebriores, magisque rubentes, quam illae, quae morbillos constituunt efflorescunt; atque cutis, quasi a vino rubro sub epidermide diffuso, aut, sub majori intensione, cocti fere cancri, aut sublivido etiam colore, primum, frequentius, ad faciem, collum, pectus, artus, mox ad universum vix non corpus, alias in artubus, tardiusque ad vultum rubet ac tingitur. Manifestus ab hoc exanthemate in cute, nec tamen circumscriptus, tumor, ac difficilis subinde digitorum ob eundem inflexio observatur.

In multis certe cutis sic affecta aequalis et levissima cernitur; sed et aspredines *miliformes* hoc in morbo copiosas cum aliis ad eandem, quasi anserinam, conspeximus; eaeque nunc minores, ac purpurae sic dictae rubrae fere similes, — nunc vero phlyctaenas ac variolosas quasi pustulas referentes, occurrunt. Alias hae ipsae, minimaeque *papulae* in maculas confluunt, planamque fere superficiem mentiuntur: atque cum earundem in furfures tandem desquamatio est; *pustulosa*, de qua diximus, varietas, crustis interdum obtecta, paulo lentius desquamatur. Nec inauditum est, sub scarlatino exanthemate et miliaria ipsa aut petechias ad cutem prodiisse; nec tam rarum, maculas post aliquot dies sine majori discrimine reverti, ac post paucos alios evanescere.

Tam manifesta vero ab hoc exanthemate ad cutem phlogosis accenditur; ut non modo cum aliquo ad faciem, fere ut in variolis, tumore cutis rubeat, compressa palleat, pruritum, et a totidem quasi aciculis puncta, ardentem dolorem persentiat; scd ipsa haec inflammatoria cutis constitutio per oculorum, narium, faucium membranas, ad meninges interdum, aut ad pulmones, ventriculum, intestina, uterum, vesicam urinalem propagatur, ac symptomata his partibus a contagio fortius correptis fere propria inducit. Quod si febris revera *inflammatoria* hanc phlogosin comitetur; tunc, sub majori cordis arteriarumque impetu, san-

guis corio, vix emissus, obtegitur, calor major ac verus urget, fauces magis turnent ac rubent, haemorrhagiae frequentius occurrunt, urinae profundiori colore tinguntur, remissiones breviores ac fere nullae observantur. In complicatione *gastrica*, sordium praesentia non infidis modo, ac ab inflammatoria irritatione facile repetendis, symptomatis, sed constantiori signorum saburralium ingressu, ac annui characteris auctoritate, nec non morbi observati apud alios exitu, et minori pulsuum violentia, confirmatur. *Nervosae* febris jam nota ex aliis (§§. LXXXII. LXXXVII. LXXXVIII.) symptomata, in mox describenda (§. CCXCVI.) scarlatinae gangraenosae specie potissimum conspicua, in multis tamen subjectis cum inflammatorii gravioris, hîc expositi morbi causis complicari, atque post paucos saepe dies vix non in totam aegritudinem dominari observantur.

A quo vero exanthema ad cutem effloruit; in morbo non tam gravi, symptomata certe mitescunt: saltem, quo major est illius eruptio, eo minor in faucibus doloris sensus ac tumor est. Saepe tamen ab exanthemate ad superficiem propulso, symptomata, quo prius, aut majori etiam, vigore continuant, ac ad noctem incrementum sumunt; quid quod jam facta cutis desquamatione, quod et nobis oblatum est phaenomenon, dolores aut nunc primum octava scilicet, aut nona morbi die, in faucibus excitantur, aut saltem non tam cito dissipantur ad istas. Aliis interim sat evidens conceditur matutina *remissio*; atque vera, licet rarior, in quibusdam symptomatum observata est *intermissio*.

Sub consueto vero morbi ingressu, exanthema per tres quatuorve dies ad cutem laetissime florescit; dein vero, quo ordine prorupit, hoc et rubor ac phlogosis disparent: sic ut sexta in multis, aut septima die, madescente jam magis, densoque, sed molli albidoque muco obtecta ad radicem lingua, non sine praevia quandoque fortiori ex solitis exacerbatione, copiosus ad noctem sudor erumpat; lotiumque turbidum, cum sedimento mox fundum petente, puriformi et albo, excernatur: aut lenis, sed salutaris alvi fluxus subsequatur; ac febris utplurimum vel di-

spareat, vel redeunte ad sequentem, octavam fere nonamque noctem, madore, per cutem omnis dissipetur. Hoc circiter tempore, numerosae interdum ad artus *pustulae*, liquido, quod continebant, omnino *vacuae* reperiuntur; atque cum magno pruritu vel in tenuissimos furfures, vel, pro majori morbi in cutem impetu, in latiores, partiumque nonnunquam formam retinentes squamas cuticula, vel interdum ungues, ac ipsius adeo linguae epidermis decidunt, ac plures hinc inde ex eodem loco exuviae deponuntur. Hoc tempore et narium, fauciumque crustae cadunt, ac reliqua forte sub istis ulcera sat facile sanantur. Alii quamplurimum muci cum levamine per tussim ejiciunt.

Sed quemadmodum in certis subjectis vel ipsa eruptio sociaque febris, per plures hebdomadas, — sic et post separatam jam epidermidem haec ipsa, et pericula continuasse observata sunt. Saepius autem tunc abscessus nunc ad collum vel aures, cum suppuratione interdum sat facili; nunc vero cum erosione partium, ac haemorrhagia, ad articulos, cerebrum ipsum, pulmones, intestina, metastases contingunt; atque encephalitis, peripneumoniae, diarrhoeae phthisesque multae abhinc procedunt: quod in iis, quibus desquamatio vix quidem successerat, praeprimis observatum est.

Summa vero nunc superest *cutis* desquamatae apud plurimos *sensibilitas*, vidimusque hanc in duobus pueris tam insignem; ut nullibi vel minimum, sine magno dolore, perferre attactum potuerint. Haec mira ac interdum sat magno temporis spatio inhaerens cuti sensibilitas, nec non dolores quasi rheumatici ad artus a morbo aliquando reliqui, uti tot a superato jam exanthemate metastases, glandularum infarctus, — evidenter demonstrant, naturam a scarlatina jam absoluta in expellendis morbi reliquiis sat diu esse occupatam; ac eo ipso, quod morbosa cutis sensibilitas atmosphaerae aliarumque rerum impressionibus continuo majoribus, quam par sit, exponatur, non posse non saepius hoc salutari in opere praepediri.

Atqui haec ipsa, licet ab aliis quoque morbis exanthematicis vix superatis, ut a morbillis atque milia-

ribus, interdum similia contingant; frequentiori tamen longe post absolutam jam scarlatinam leucophlegmatiae, ac anasarcae confirmantur exemplo. Major quidem ab una, quam ab altera hujus naturae epidemia in hydropem relinquitur dispositio: et sicut interdum reconvalescentium perpauci ab aqua inter cutem post scarlatinam obruuntur; sic alio tempore fere nullus hoc ab exanthemate liberatus, quin ab anasarca mox corriperetur, observatus est. Copiosos nos non *cellulari* modo *hydrope*, sed et *ascite*, ac *hydrothorace* affectos post scarlatinam tractavimus; ac inter hos plures certe ex junioribus, plures hiberno, quam aestivo tempore atque non pauci, quibus desquamatio a scarlatina rite peracta non erat, a medicis numerantur; nec tam levem, ut ab egregio nuper Viro dictum esse miramur, aut tam facile ubique dispellendum morbum hic hydrops ubique constituit; ut non plures saepe a secundario hoc scarlatinae morbo, quam ab ipso exanthemate ac febre conjuncta, trucidentur aegroti.

Qui vero post absolutam scarlatinam, vel a transpirationis suppressione, vel ab alia demum causa, in anasarcam incidisse observati sunt; hi, elapsis circiter quatuordecim, vel octodecim a primario morbo diebus, lassitudinem ac languorem, morositatem prodidere majorem; cibos aversabantur, ac noctes sine somno terebant; interdum dolores ad fauces recrudescebant; pulsus reddebantur frequentiores, ac febris sese non raro sat magna manifestabat; urina parcior, loturae carnis adinstar, fere cruenta, aut brunea, vel ex atro fusca, excernebatur; de praecordiorum conquerebantur angustia, et inquietudinem indicabant; facies reddebatur cachectica, tumidula, ac palpebrae oedematosae vix non oculos perfecte claudebant; intumescebant pedes, crura, genitalia, universa cutis; accedebat abdominis tumor fluctuans; vel tussis sicca, dyspnoea, pectorisque, aut calvariae interdum, cerebrique hydrops: sub quibus symptomatis permultos certe, non mature satis ac debito more tractatos, mortem subivisse observavimus.

Ipse vero hic, acutus fere, a scarlatina hydrops, nunc cum sat manifestis inflammatoriae febris reli-

quiis incedit; nunc debilitatem a morbo inductam majorem prodit; nunc ex nimia lymphatici systematis irritabilitate vel et spasmodico cutis habitu, — nunc vero ex saburris imo ventre collectis, — frequentissime vero ex suppressa transpiratione originem repetit.

§. CCXCVI. *Scarlatina cynanchico-gangraenosa. — Gangraenae definitio, — Symptomata.*

Cum de variis cynanchis speciebus sermo nobis esset (§. CLXXV.), monuimus, illam, quae cum *nervosa* febre ac ulceribus in faucibus gangraenosis incederet, vix non ubique *scarlatinae* potius sobolem, quam primariam sistere cynanchen; et revera quae inflammationes communes insequitur gangraena, ea in faucibus, ob citiorem aegrotantis a tumore inflammatorio suffocationem, vix unquam, nisi erysipelacea magis eaque maligna phlogosi inducta, locum habebit: cum in cynanche a *scarlatina maligna* oriunda inter prima istius symptomata pertineat *gangraena.* Quodsi etiam dubium nobis esse non queat, et exempla, licet pauca, demonstrent posse dari scarlatinam febrilem, cujus malignitas non consistat in *angina gangraenosa*; certum tamen est, hanc ipsam hucusque semper visam fuisse cum scarlatinosa constitutione sociatam. Nec impedit, quod cynanche gangraenosa febris *nervosae* aut *putridae* auctorum effectum, — *scarlatina* vero *maligna* a multis descripta, naturam manifeste inflammatoriam, atque cum vix exposita (§. CCXCV.) scarlatina in multis consentientem obtulisse dicatur; nam dantur certe et *inflammationes cum febre nervosa conjunctae* (§. CXXIII.); ac docuit experientia, scarlatinas malignas cum evidenti faucium inflammatione ac cita gangraena incedentes, non dubium de praesente simul febre *nervosa* testimonium dedisse; et sub ipsa demum epidemia scarlatinae vel maxime inflammatoriae, plura tamen malignae cynanchis et faucium *gangraenae*, — quemadmodum sub maligna et gangraenosa constitutione scarlatinosa, non pauca *cynanchis* cum hoc exanthemate conjunctae, ac vere *inflammatoriae*, obvenere exempla: ut igitur ad scarlatinae gravioris seu *cynanchicae* characterem

non semper *inflammatoria* simul febris pertineat, licet res utplurimum sic esse concedatur; utque illam inter ac *malignam* differentia non sit, quam quod, cum utraque, ex scarlatinae contagio oriunda, inflammationem in faucibus offerat; prima tamen *febrim inflammatoriam*, altera *nervosam* ac in gangraenas proniorem ostendat naturam; quaevis vero ex istis methodum quidem propriam, sed febri correspondentem suae, sub eadem licet faucium inflammatione, diversam sibi exigat.

Ipsa vero, quae nova non est, sed ab antiquissimis scriptoribus adnotata, et saeculo XVI. a *Germanis*, saeculo vero XVII. ab *Italis* quoque medicis descripta fuit, *scarlatina nervosa* seu maligna, aut, quod idem nobis dicit, *cynanche gangraenosa*, non alium sistit morbum, quam faucium, narium internarum, aut et laryngis inflammationem, ex contagio scarlatinae oriundam, *quasi erysipelaceam*, atque cum febre *nervosa* (§. LXXXVII. LXXXVIII.) sociatam; cujus symptomata proteiformia in sequentibus potissimum versantur.

Infantes maxime, prae maribus fere puellulas, laxiores homines, inprimis foeminas, — sed quamlibet certe aetatem, sexum, temperamentum quaevis, haec, contagiosa in plurimis, affectio, favente inprimis epidemica constitutione, ac vel mox a suscepto contagio, vel post septem fere ab eodem dies, aggreditur. Praecedunt utplurimum lassitudo, debilitas, morositas, tristitia, vertigines, gravedo; sequitur horror, ac si gravior futurus est morbus, frigus evidentius; cum calore, dolore capitis ad frontem acutissimo; anxietas urget, vomitusque saepe effrenus, aut in aliis diarrhoea; pulsus utplurimum frequentes, inordinati ac parvi, rarius, sed aliquando, sub initio scilicet morbi, duriores ac pleni: quo in casu sanguis emissus, mollioris illinc consistentiae, ac coccineus, aut dissolutus; hîc corio interdum obtectus est. Sub majori morbi vehementia, virium extrema mox adest prostratio, lipothymiae sequuntur; suspiria, anxietates, vigiliae, aut sopor, capitisque aut dolor, aut stupor, ventriculi oppressio, oculi fere turbidi, aut rubri, lacrymantes; lingua alba et humida, ciborum aversio, nausea, vomitus aut diarrhoea, sitis aut nulla, aut insignis, urina nunc

aquosa, mox vero serosa, observantur. Interea certum in faucibus plenitudinis atque constrictionis, — interdum caloris acris et quasi exulcerationis sensum accusat aegrotans cum voce rauca, et deglutitione aliquando difficili. Ad noctem quamplurima ex istis symptomata augentur, leveque subintrat delirium: quae singula post madorem, aut sudorem matutinum per horas aliquot moderari solent. Mox vero febris iterum ac faucium inprimis affectio exasperantur; atque tonsillae, velum pendulum, uvula, palatum profunde rubro, vel et igneo, aut erysipelaceo colore notantur. Tumor faucium utplurimum non tantus, nec deglutitio cum tanto perficitur dolore; interdum interim, et tumor magnus amygdalarum, et acutissimus dolor accusatur, collumque rigescit.

Sed jam prima, aut secunda morbi die, praeter albescentem pituitam, oris cavum ac linguam obducentem, ad tonsillas, vel supra easdem in faucium angulis, comparent *maculae* ex albo cinereae, superficiales, circulo rubro, vel et vivido circumductae, cum illis in *cynanche* tonsillari, seu faucium (§. CLXXII.) nequaquam confundendae, attactu, quasi a materia subtus haerente, mollescentes, graviori sub morbo brevi mora livescentes ac bruneae, vel et nigrae: quo facto, dolores saepe mitescunt, aut, vita istarum partium penitus sublata, evanescunt, ac fere liberam ad fauces viam cibis concedunt. Fauces saepe integras hae maculae gangraenosae occupant, ac ad ipsas non modo nares, quandoque interius rubras, obscuras, lividas, fortique coryza laborantes, penetrant; sed ad gingivas quoque, ac linguam, et labra subinde dilatantur, nec laryngis aut tracheae internae superficiei ubique parcunt; sed ad ipsum adeo ventriculum, ac intestina proserpisse detectae sunt. Acerrimus vero ex naribus ichor continuo destillat, partesque, per quas defluit, excoriat, corrodit; aut ab infantibus deglutitus, ventriculum, intestina aggreditur; vel et continua, et fere convulsiva ex depluente in pulmonem sanie, tussis, dyspnoea, vix ex tumore faucium, sed ex tracheae ac bronchiorum potius affectu oriunda, animaque foetida, cadaverosa, observantur. Interdum parotides, ac maxillares glandulae unius aut alterius lateris tument,

indurantur, et dolent; ac in furore morbi, collum, pectusque ipsum cum suffocationis periculo riget et intumescit.

Sub hac rerum jam funesta satis positione, vel prima jam die, vel utplurimum secunda, interdum et tardius, exanthema, quo modo (§. CCXCV.) jam descriptum est, scarlatinum vel *maculosum* et aequale, vel *papulis* quasi *miliaribus*, vel demum *pustulis* insignitum, ad faciem, collum, pectus, brachia, crura, abdomen, — aut et maculae albescentes, ulcuscula, vel petechiae diversis in locis ad cutem, undicunque fere tumentem, dolentem, atque rigentem efflorescunt; ac eodem ordine, quo jam enarravimus, persistere, marcescere, ac in furfures aut pelliculas desquamari observantur. Nec tamen ab expulso ad peripheriam corporis exanthemate symptomata, nisi raro, mitescunt: ut et cessante vix non febre, putridissimum ex naribus ichorem adhuc fluxisse ac labia erosisse. cum lethali morbi eventu, a nobis conspectum sit. Hinc augentur potius sub exanthematis florescentia sordidissima ad fauces ulcera, majoremque continuo mephitim spirant. Quidquod per tubas auditorias ad internum aurium haec ipsa penetrasse cavum, hocque ipsum devastasse, experientia constat. Faucium nempe maculae ex cinereis nunc continuo redduntur magis opacae; ac si primum abscessus obtegere videbantur, nunc nonnisi escara comparet. Jam vero potissime in conspectum veniunt periculosiora febris *nervoso-stupidae* (§. LXXXVIII.) symptomata, deliria fere continua, lipothymiae frequentes, haemorrhagiae effrenae per nares, uterum, intestina, singultus, subsultus tendinum, convulsiones, abolitio vocis, respiratio celer, brevis, stertorosa; extremitatum frigus, pulsus exilissimi, frequentissimi, intermittentes; faecum, urinae olidissimarum involuntaria excretio, ac tandem lethalis gangraena oesophagi, usque ad ventriculum, aut trachaeam ac pulmones descendens.

Qui ex tam gravi morbo sanitatem recuperaturi sunt; illi, facta exanthematis ad cutem eruptione, post tres quatuorve dies super toto corpore expansa, cum cutis desquamari inceperit, sudorem aequalem, ac vaporosum experiuntur; quo tempore et febris immi-

nui, et crustae ex faucibus separari, orisque ulcera depurari, et potiora morbi symptomata, redeunte somno ac ciborum appetitu, dissipari consuescunt. Nec enim tam infesta ubique haec, gangraenosa licet, scarlatinae species observatur: ac interdum sat multi, favente in primis constitutionis epidemicae charactere minus insidioso, mortem sub recta medela effugiunt. Sed, quemadmodum de praecedente scarlatinae specie (§. CCXCV.) dictum est, metastasium multa, et multa leucophlegmatiae reconvalescentes pericula, hîc forte majora, adhucdum circumdant. In genere vero tardissima est virium ac perfectae salutis restitutio.

§. CCXCVII. *Scarlatinae causae.*

Post exposita scarlatinae diversae symptomata, de causis tam dirae interdum aegritudinis mentio facienda nunc esset; sed vetat humana de contagiorum natura, ac de proxima exanthematum causa (§. CCLXXVI.) ignorantia; nec supplent hypotheses, re ipsa, cujus rationem reddere conantur, in artis exercitio saepe funestiores. Rarior certe est scarlatina, quam ut a causa communiori, ut a refrigerio, tempestatumque vicissitudinibus prudenter derivari queat; interim cum acri *catarrhali*, eo quod in pituitosam oris, faucium, narium, tracheae, bronchiorumque membranam potissimum rapitur, non parum convenit; nec minor huic exanthemati cum morbillorum contagio, quod ambo tam oculis, naribus, quam pectori cutique simul insidiantur, analogia observatur. Sed quemadmodum catarrhali materiae specificus in cutem nisus est; sic scarlatina hominem a morbillis jam pridem correptum non minus plectit; nec ab iisdem, quem illa invasit, immunitatem ulli concedit. Quodsi vero ex causis diversis, praecipue abdominalibus (§. CCLXXIV.) exanthema, scarlatinae vix absimile, subinde produci valeat; sporadicam hoc, nec faucibus inimicam, nec transfundendam facile in alios affectionem constituet: cum in scarlatina epidemica *contagium*, licet per *insitionem*, ut vocant, vel materiae ex aegrotantis cute in illam sani hominis transfusionem, necdum, quod sciamus, confirmatum negari, non queat. Atqui haec ipsa contagii ma-

teries, quod et de aliis dicendum erit, morbi aut *benigni*, aut *maligni* rationem in se vix continet; sed epidemica annorum constitutio, quemadmodum contagii actionem secundare, sic et febris diversae, quae ipsa benignitatem morbi aut malignitatem constituit, dirigere videtur.

§. CCXCVIII. *Scarlatinae prognosis.*

Scarlatinae prognosis vel ex ipsa specierum expositione abunde patet. In benigniore morbo, nisi male tractato, pericula sub febre certe non sunt; sed et ab hoc ipso reconvalescentium hydropem scaturiisse non raro conspeximus. Frequentior tamen hîc est, cum fortior scarlatinam febris circumdederit; viresque vitae magis depressae, ac major in cute sensibilitas inducta sint. Majora etiam hîc a non expulsa satis ad pellem materia, vel ex eadem ad interiora retropressa, et a frequenti ad partes nobiliores metastasi, nec ab ipsa quidem desquamatione dissipanda, aegrotantes non minus quam reconvalescentes discrimina premunt. Convulsiones quidem, sopores, deliria phrenitica, ac vitae vires exhauriens diarrhoea ubique timenda sunt. Sed potissima prognosis hoc in morbo momenta ex febris diversitate quaerenda sunt. Ipsa quidem *inflammatoria* et cum gravi cynanche incedens scarlatina non raro cum *nervosa* febre complicatur; aut faucium inflammationem sistit, ab hac febre sola directam; maxima vero ex tali connubio ac infesta multis pericula sunt: quae praecedens vehementius frigus, virium prostratio major, macularum gangraenosarum citior in faucibus eruptio, dilatatio, nigredo, nullius ab exanthemate levaminis perceptio, anxietas multa, ac alia gravissimi morbi in superioribus enarrata symptomata, abunde testantur.

Qui hoc ex morbo, sub stadio febris, moriuntur; illi versus octavam interdum, nonamque diem, frequentius vero sub fine secundae, aut tertiae hebdomadis principio, decedunt; sed et citioris, et tardioris in maligna scarlatina interitus habentur exempla: atque pars major aegrotantium cum diarrhoea colliquativa, glandularum colli tumore praefocante, sphaceloque faucium, laryngis, tracheae, universali

exstinguuntur; alteram, metastasium ac hydropis jam dicta exspectant discrimina.

§. CCXCIX. *Scarlatinae cura. — Scarlatinae benignioris cura.*

Benignior illa ac levissima scarlatinae species (§. CCXCIV.) vix alia, praeter diaetam, et ex lacte tepido cum aquae dupla portione remixto potum, — quam lenia diapnoica, remedia expostulat: hinc infusum sambuci cum oxymelle simplici, vel haustus salinus, aëris frigidioris, calorisque nimii sat diuturna fuga, vix non ubique sufficiunt. Plures nec lectum quidem adire coguntur; ac unius fere hebdomadis vel sponte reconvalescunt spatio. Neglecta interim post morbum, licet alias insontem, transpiratione, majores interdum poenas tumefacto corpore luunt. In fortiori paulisper morbo, atque in juniori plethoricoque subjecto, non raro, si febris, capitisque, aut faucium forte dolor quodammodo urgeant, venaesectio indicatur: nec ab ista timendum est, ne florens cutem exanthema mox deserat, aut cum damno ad interiora vertatur. Similia de evacuante alvum leni, et antiphlogistico remedio, ac de enemate dicenda sunt, quotiescunque signa saburrae non aequivoca haec exigere videntur.

§. CCC. *Scarlatinae gravioris cura. — Scarlatinae inflammatoriae cura.*

In graviori scarlatina (§. CCXCV.) febris, quae huic morbo associata est, epidemicae constitutionis, ac symptomatum summa mox ratio habenda; ac inprimis cuncta, quae exanthematis ad cutem eruptionem sine impetu secundant, arripienda; quae illam impediunt, removenda sunt.

Si febris *inflammatoriae* symptomata (§. CXVI.) cum cynanchis qualibet demum specie (§§. CLXXII. CLXXIII. CLXXIV.) conjuncta observentur; tunc methodus (§§. CLXXVIII. CLXXIX. CLXXX.) exposita, ea tamen cum cautela adhibenda est, ne *exanthematicae*, et per cutem judicandae hujus morbi obliviscamur naturae; et ne, vires vitae per nimias venaesectiones prosternendo, scarlatinae ad interiora

retrocessioni, quod jam de erysipelate monuimus (§. CCXC.), occasio paretur. Quotiescunque interim ex pulsu pleniori ac duro, ex majori ad fauces tumore ac incendio, ex spirandi difficultate, ac dolore quasi pleuritico, ex facie ruberiori ac turgente; cephalaea, sopore, aut deliriis, majorem, quam par est, arteriarum cordisque reactionem observamus; tantum abest, quin exanthematis efflorescentiae venaesectio, etiam repetita, adversetur; ut ab ista potius liberior exanthematis in cute expansi, ac tumoris ad guttur praefocantis resolutio dependeat. Hinc quocunque tempore venaesectionis urgere videtur necessitas; eo, vel ante scarlatinae eruptionem; vel florente jam in cute exanthemate, vel peracta jam adeo desquamatione, suscipienda, et cum prudenti aetatis ac virium calculo; si requiratur, repetenda est. Caeterum, quae ad *cynanchen inflammatoriam* commendavimus, tum sanguisugas, tum cataplasmata, linimenta, vesicantia, collutoria, et antiphlogistica medicamenta; ea, cum princeps ad fauces ex inflammatione obstaculum sit, ad easdem curationis leges adhibenda; quae vero lenem promovere queant diaphoresin, uti refractae tartari emetici cum haustu salino doses, cum antiphlogisticis combinanda sunt. Quae sudorem pellere atque calorem augere hîc possent, alexipharmaca, ea cane pejus et angue fugiantur oportet. Dissipato forsitan inflammationis ad fauces impetu, ac florente ad peripheriam exanthemate, non alia, quam quae diximus, lenia diapnoica cum antiphlogisticis remixta, ad perfectam usque febris cessationem, ac desquamationem absolutam, indicantur. Cavendum vero est, ne ventriculi subversionem, nauseam ac vomituritionem, quae a contagii in eundem actione, vel ab inflammatorio magis, quam gastrico stimulo oriuntur, emeticis incaute atque cum certo aegrotantis damno pertractemus. Saepius haec a prima exanthematis ad cutem eruptione vel sponte disparent, et ubique temere ea, quae majori actionis virtute pollent, nisi vere indicata, praescribuntur.

§. CCCI. *Scarlatinae gastricae cura.*

Cum vero *gastricam* cum scarlatina febrem ince-

dere ex signis istius (§. C.) post primum morbi impetum continuantibus compareat, vel ex cognito epidemiae charactere, jam sub ipso morbi principio hanc subesse sciamus: videndum est, an cum eadem, inflammatoria forte complicatio (§. CIV.) jungatur; quae venaesectione aut sanguisugarum ope prae aliis tollenda est. Tunc vero, licet necdum omni ad fauces abacta inflammatione (§. CLXXVIII.), ad *solutionem emeticam* (N. IV.) illico perveniendum est: quo brevissima via tum stomachi sordes, tum stimulans ac tenax ad fauces pituita promptius ejici, et excitato ad cutem madore, exanthematis promoveri eruptio potest. Nec minus ad intestina quoque a saburris liberanda *potio laxans* antiphlogistica (N. XXI.), vel refractae antimonialium cum sero lactis vel haustu salino doses indicantur. Erit interim ubi minor evacuantium per inferiora, sed major emeticorum, pro indicationis natura aliquoties interdum repetendorum, necessitas ac utilitas observetur; nec desunt epidemiarum scarlatinae exempla, in quibus inflammatio ad fauces praecipuum ex omnibus morbi symptoma videbatur offerre: quam vero non venaesectio repetita, in multis adeo nociva; sed solum *emeticum*, hinc inde replicatum, profligavit.

§§. CCCII. CCCIII. *Scarlatinae complicatae cura.*

Sed haec ipsa rerum magistra, experientia, venaesectionum in scarlatina inflammatoria necessitatem ideo non infringit. Est nempe, quod lubenter repetimus, ubi sat magna partium inflammatio, cum febre non tam *pura* et *inflammatoria*, quam cum *gastrica*, aut *nervosa*, conjuncta incedat: atque hac in difficili, nec aliter, quam per repetitas sub quovis novae febris ingressu observationes eruenda complicatione, venaesectionum beneficia aut ad primos modo aegritudinis dies restringi, aut protinus deficere possunt; quin igitur hoc certum in veris inflammationibus auxilium, in quovis scarlatinae purioris ac inflammatoriae casu auctoritatem amittat. In *gastrica* igitur, aut *nervosa* scarlatinae, ac faucium ab hac inductae inflammationis complicatione, cum venaesectionibus caute, ac non sine cognita epidemiae na-

tura mercabimur; semperque eo minor emeticorum utilitas, — eo major vero detrahendi sanguinis erit necessitas, quo purior ad fauces inflammatio, et quo certior febris inflammatoriae praesentia in scarlatina comparebit, et vicissim.

§. CCCIV. *Scarlatinae nervosae cura. — Scarlatinae malignae cura.*

Ex dictis vero, controversiarum inter medentes conspicuae licet auctoritatis, cum de meliori scarlatinae *malignae* (§. CCXCVI.) medendi methodo loquuntur, patet ratio. Nunc etenim, in subjectis scilicet robustis, plethoricis ac junioribus, sub morbi principio minor est contagii febrisque abhinc natae in nervosum systema potentia; ac inflammatoria cynanches symptomata hanc ipsam adhuc superant: quo in casu, sub pulsu duro ac pleno, venaesectio interdum cum successu, ac manifesto in sanguine corio suscepta, quin repetita, aut saltem hirudines, cucurbitulae cum fructu admota fuerunt; — nunc vero insignis mox virium prostratio, ac singula febris *nervosae* funestioris (§§. LXXXVII. LXXXVIII.) incipientem vix morbum comitantur symptomata: atque tunc a detracto vel pauco cruore, irrevocabile aegrotantibus damnum infertur: quae, non infrequens in febribus nervosis ipsisque gangraenis, contradictio jam alias a nobis exposita fuit (§§. XC. CXXXVI.).

In primo igitur, minusque periculoso utplurimum, aegroti statu, venaesectio moderata, mox primis morbi initiis, sub majori aestu, respiratione difficili, tumore ad fauces evidentiore, splendente ac rubro, sub manifesta pulsuum duritie, plenitudine, in subjectis succiplenis ac robustis locum habere sine dubio, ac repeti cum cautela potest, ipsisque adeo infantibus sanguisugae, aut cucurbitulae ad collum figi queunt non modo, sed debent. Sed facilis et hîc error est: quod post singula plenitudinis sub incipiente morbo signa, arteriae non raro, a detracto vix altera vice sanguine, quamplurimum concidant, et insignem vires prostrationem patiantur.

Quodsi vero hac in scarlatina contagio suscepta, febris *nervosae* symptomata (§§. LXXXVII. LXXXVIII.)

compareant: tunc praesentibus quidem saburrae signis, porrecto prius, — vel si haec ipsa deficiant, omisso emetico, quo modo haec de febre nervosa praescripta sunt (§. XCIV.), per sudorem vix incipiens aegritudo dissipatur frequenter.

Sed nisi sat recens sit morbus, vel si forte ob alias haec methodus rationes adhiberi non queat; nec tamen vel maculae gangraenosae, nec tumefactus habitus cum parotidum, maxillarium glandularum inflatione, pulsuque debiliori jam adsint; — inprimis vero si nausea et vomituritiones continuent; tunc emeticum vel ex tartaro stibiato, vel, si diarrhoea jam urgeat, ex ipecacuanhae radice, non modo bilis ex stomacho, sed et glandularum in faucibus emunctionem promovet, ac tam vehementiam symptomatum imminuit, quam omnem interdum morbum dissipasse est visum.

Nec tamen celandum est, vomitoria non in quavis *scarlatina cynanchico-gangraenosa* sine damno exhibita fuisse; ac regnantis hîc magis naturam epidemiae, quam fallacia latitantis saburrae signa de re tam seria decidere. Major interim observationum numerus pro emeticorum testatur efficacia; ac summa eorundem in cynanche *gastrica* virtus (§. CLXXVIII.) jam satis evincit, quid in hac cynanche *nervosa* cum sordibus ventriculi conjuncta ex tam prompto, ac in fauces ab infensa pituita inundatas simul agente exspectari auxilio queat. Ipsa vero intestina per refractas vel tartari emetici, vel ipecacuanhae doses non sine fructu, ac diarrhoeae, mox ab initio molestae, bilisque interdum a stimulo proficiscentis decremento, evacuantur; prodestque ad noctem excitatas forsitan ab istis turbas anodyno compescere remedio.

Interim, quod jam de febre *nervosa* monuimus alibi (§. XCIV.), sub majori jam debilitate, sub lipothymiis, convulsione, ac difficili prorsus respiratione, ab evacuantibus, excepto blando clystere, abstinendum, viriumque vitae conservandarum ratio habenda est. Hinc in exhauriente aegrotantem diarrhoea, infusio cascarillae, ac rhei, superaddita opii discreta portione, — vel columbo radicis pulvis, ac similia, inprimis clyster cum amylo ac tinctura thebaica, indicantur interdum.

Hoc igitur sub rerum statu, ac moderato primi scarlatinae hujus insultus stimulo, frequenter satis inflammatorio, ad roborantia mox et cordialia transeundum est auxilia. Pediluvia, ac si debilitas impediat, fomenta tepida ex aqua et chamomillae infuso, femoribus ac tibiis circumposita, ubi cutis calida et sicca erat, expulsio vero a minoribus causis ex cute retrocesserat, cum fructu adbibita fuerunt. Sub tanto vero in gangraenas nisu, potissima virtus in peruviano latet cortice, tum interius assumpto, tum ipsis faucibus per collutoria, ac sub mento per cataplasma cum chamomillae floribus et camphora, exterius diligenter admoto. Hinc divinus hic cortex, sub forma, quam laesa et a siccioribus facile irritanda deglutitio permittit, vel in saturato satis decocto (N. XXXIV.), vel in extracto (N. XXXV.) abunde porrigendus, et cum vino generoso, vel aliis excitantibus nubendus est. Infantibus hoc remedium, si non aliter admittant, vel in lacte, vel in aqua, succo liquiritiae aut saccharo edulcoratis, ac simul per clysteres, suppeditatur. Si diarrhoea exhauriens vires adhuc continuet: tunc, elota prius per emollientes clysteres alvo, ex cortice clyster cum tinctura thebaica combinatus injicitur; vel et ore assumpto remedio similia superadduntur. Acida vegetabilia diarrhoeam facile adaugent; mineralia vero, sub majori saltem virium vitalium dejectione, nisi *dulcificata*, vix locum habebunt (XCIV.). Sub majori virium prostratione, lipothymiis, delirio, convulsionibus, indicantur singula, quae ad febrem nervosam satis commendavimus (§§. XCIV. XCVII.) remedia; ac iterum, sed copiosum satis, generosum vinum, serpentariae virginianae, pareirae bravae, angelicae, valerianae radices, cinnamomum, camphora, moschus, vesicantia, non tam collo anteriori, quam nuchae applicanda, et alia, cum aëre inprimis purissimo, indicantur.

Ob summam vero ichoris, qui ex faucibus gangraenosis destillat, acredinem, aegrotantes moneantur oportet, ne eundem vel solum, vel cum cibis ac potu deglutiant; sed quovis modo saniei ex ore effluxum promoveant, faucibusque illam frequenter collutorio educant. Sunt vero, quae, putrescentem istius ac fere causticam naturam, exterius admota, corrigere aut

moderare queant: et aceti, inprimis camphorati, aut spiritus salis ammoniaci aromaticis infusis commixtorum, ad ipsam adeo tracheam forte gangraenescentem penetraturus vapor, — aër fixus ex effervescente ac in faucibus detento liquido, vel alio demum modo, his ipsis advectus, — sedi tectorum recenter expressus succus cum decocto hordei ac melle remixtus, — acidum vitriolicum, aut marinum, multa satis aqua dilutum, superaddito melle aut rob sambuci; — vel idem hoc acidum cum melle unitum ac maculis faucium illinitum, — inprimis vero decoctum corticis peruviani, cum spiritu salis marini, et melle, nec non myrrhae tinctura, praecipuam hîc opem promittunt. Vel ipsa scarificatio, ad tonsillas gangraenosa jam macula affectas, tribus quatuorve sat profundis vulnusculis, mox ab initio gangraenae suscepta, eximio licet reprobata viro, interdum profuisse conspecta est. Crustas vero, quae his maculis insident, avellere, nec prodest, nec sine damno id facere conantur; neque praedicta amplius convenient, irritantia nimirum, remedia, ubi illae ex faucibus ceciderunt, ac nudas fere et summe irritabiles in his ipsis carnes relinquunt: quo in casu, si dolor, siccitasque jubeat, emulsio arabica, vel seminum cydoniorum mucilago pro linctu, — mento vero linimentum volatile, aut emolliens cataplasma, admoveatur. Plurima interim ex illis, apud infantes, huic morbo prae aliis subjectos, omneque saepius auxilii genus recusantes, vix locum inveniunt.

Novum non est, sed a recentioribus quibusdam confirmatum, ex mercurio dulci, seu *calomela* auxilium: quod, seposito resolutionis humorum timore, hac in morbi specie, ac fere in quovis ejusdem emeticis jam jam petractati stadio, vel purgantis vice, vel aliquoties in die ad pauca grana praescribunt, atque proficuam salivatione vix incipiente operationem ab eodem exspectant. Cum vero alvum hoc a medicamine, cum periculo debilioris jam aegroti, excitari vereantur; ne tamen illius priventur effectu, cum opio mercurium combinandum esse cum laude remedii docuerunt. Nos quidem, modo paucis *scarlatinae cynanchico-gangraenosae* exemplis a nobis ipsis conspectis instructi, experimentis hanc methodum propriis illustrare nequimus.

§. CCCV. *Cura reliquiarum scarlatinae.*

Tam diri vero interdum morbi reliquiae, nulli quidem ejusdem speciei perpetuo adscriptae, sed tamen a fortiori quidquam aegritudine frequentius obviae (§§. CCXCV. CCXCVI.) medentis attentionem sibi quammaximam exigunt. Variae quidem metastases huc primo spectant, quarum tractatio ex aliis hujus operis locis repetenda est. Interdum vero glandularum tumores vel sub ipso morbo, vel eodem jam superato, tam duri succrescunt, ut remedio discutiente, aut emolliente nullo dissolvi, aut ad suppurationem duci, — quid quod sub usu istorum exasperari quotidie observentur. Hoc vero in casu, a vesicante emplastro tumori rebelli superimposito discussionem tumoris aut benignam suppurationem felicius longe obtineri, docuit experientia. Metastases non minus, quam anasarca in omnibus aut in quavis epidemia praepediri semper non queunt: in multis interim tum summa et longior transpirationis cura, aërisque aperti aut frigescentis evitatio; tum frequens, tepidumque balneum, aut antimonialium cum haustu salino, vel et pulverum *Doweri* usus; in aliis repetita aliquoties, a superata jam scarlatina, laxantia alvum remedia; — in illis roborantia potius cum diureticis juncta medicamina; — in his vero positum hinc inde vesicans; — in aliis demum, continuante inprimis post desquamationem, aut eadem imperfectius peracta, arteriarum duritie ac plenitudine, cum siti et interno calore, venaesectio, sanitatem quam optime confirmant.

In ipso vero scarlatinam jam insecuto anasarca vel hydrope, non minor remediorum, quae huic vel illi subjecto conveniant, et quorum plenior expositio in sequentibus tradetur, differentia est. Si febris, quasi *inflammatoria lenta*, cum doloribus artuum, rheumaticos aemulantibus, cum calore cutis, pulsu pleniori, aut duro, cum cephalalgia, siti, urina profundius tincta, anasarcam comitetur; tunc antiphlogistica potissimum remedia, cremor tartari, nitrum, serum lactis pro potu, ac inprimis *venaesectio*, interdum aliquoties repetenda, conducunt. Nec ob pulsus forte *parvos* et contractos venaesectio hîc minus indicatur; ubi respirandi

difficultas cum tussi aspera et sicca, cum calore ardente, post scarlatinam manifeste inflammatoriam, advertuntur, ac non obscurum de latente pulmonum inflammatione testimonium edunt. Nullibi certe communis, ac per diuretica acriora anasarcam curandi methodus majores noxas habet, quam in hac *inflammatoria* hydropis specie: quae non modo *scarlatinam* hanc *cynanchicam*, sed interdum et *cynanchen parotideam* (§. CLXXIV.) insequitur.

Si debilitas major laxitasque partium, a febre inprimis nervosa, scarlatinam sequatur ac hydropem inducat; tunc, praeter frictiones cum pannis asperis ac calidis, roborantia ex cortice aut limatura martis, inprimis decoctum chinae cum oxymelle scillitico, egregie inserviunt. Sed interdum excitantibus infractum systematis lymphatici robur erigendum, ac diureticis primum remediis stagnantes aquas educi oportet. Hîc vero infusum juniperi, terra foliata tartari, alkali vegetabile, vel spiritus salis ammoniaci cum aceto scillitico saturata, digitalis purpurea, — vel apud juniores purgans remedium ex calomela et jalappae radice, indicantur. Liberato ab aquis corpore, ad praedicta vix roborantia cum diureticis mixta remedia veniendum est.

Ubi ex subjecti, morbique praegressi natura, aut ex nervosorum apparatu symptomatum, spasmodicam magis suspicamur anasarcae naturam: tunc pulveres Doweri, haustus salinus cum vini antimoniati ac laudani liquidi aequa portione, superaddito rob sambuci, interdum camphorae moderata portio, inprimis vero balneum ex tepida, nec non vesicans hinc inde emplastrum, in usum trahenda erunt.

In casu retrocedentis scarlatinae, praeter causae, quae periculoso huic phaenomeno subest, considerationem, regulae sub erysipelatis ad interiora conversione jam satis expositae (§. CCXC.), consulantur oportet.

ORDO I. GENUS III.

URTICARIA.

§. CCCVI. *Nominis ratio.*

Quod ephemera benigna, in dies aliquot protracta, inter febres continuas, — hoc *urticaria* inter exanthemata, brevioris nempe temporis affectio est. Infantibus frequentius, quam adultis, vix contagioso tamen afflatu, nec epidemico facile jure, sed ex causis saepe manifestis, ad cutem hoc exanthema prorumpit: quod, licet ab analogo fere urticarum in hanc ipsam effectu *urticariae* impositum sibi a recentioribus nomen assumat, non tamen constantem satis in pelle figuram retinet, ut maculis, quas urentis quasi plantae attactus ad eandem inducit, ubique respondeat.

§. CCCVII. *Urticariae definitio.*

Difficilis hinc exanthematis non semper sibi aequalis definitio est. Interim si hoc dicatur efflorescentia, frequenter, non ubique, febrilis, nunc in maculis quasi a caesa urticis cute, nunc in tumoribus in vesiculam terminatis, nunc vero in majoribus ad pellem protuberantiis consistens, plerumque cum summo cutis pruritu incedens, circa noctem cum febricula, vel et externo a frigore copiosius prorumpens, ex cute cum intolerabili pruritu facillime disparens, sed hanc scalpendo mox iterum revocanda, post paucos dies plerumque sine epidermidis desquamatione disparens; — non iniquam nobis de hoc exanthematico morbo formabimus ideam.

§. CCCVIII. *Divisio.*

Atqui in hac ipsa *urticariae* definitione (§. CCCVII.) jam latet istius in *maculosam*, *vesicularem* atque *tuberosam*, ex forma exanthematis desumpta, atque *esseram* sic dictam auctorum comprehendens, divisio. Caeterum et a febre huic morbo differentia accedit: quae, sicut in multis deesse consuevit; sic non eundem in omnibus characterem agnoscere videtur. Nos quidem hoc in morbo aut nullam, aut certe benignam leviterque inflammatoriam indolem observavimus; sed non desunt aliorum de morbo satis maligno, vel cum remittente ac intermittente adeo febre conjuncto, observationes.

§. CCCIX. *Symptomata.* — *Urticariae maculosae.* — *Urticariae vesicularis.* — *Urticariae tuberosae.*

Utplurimum quidem *urticariam*, quam diximus (§. CCCVIII.) *maculosam*, praecedit febricula cum refrigerii sensu, cui ille moderati caloris, capitisque levis dolor ac sitis succedunt. Nonnunquam et alvi profluvium cum urina jumentosa, vel, ut novimus, vomituritiones, ventriculi, intestinorum dolores, alvi obstructio, observantur. Secunda vero, aut tertia morbi die, interdum, inopinante quidem nec febricitante homine, post paucas jam a pruritu universali horas, ad brachia inprimis et pectus, — sed et ad faciem, ad ventrem, crura, corpus fere universum exanthema (§. CCCVII.) *citissime* prorumpit; ac parvae nunc, vel et latissimae, ex cute tamen prominentes quidquam, *maculae*, insigniter *prurientes*, ex pallido subrubrae, ad centrum fere albescentes, inaequalis ac laceratae quasi figurae, hinc inde cohaerentes, circa basin laete rubentes, vix prodiere; cum non sine aliqua in quibusdam anxietate ac lipothymiae levioris sensu, vel *a lecti calore*, vel sponte, jam iterum *disparent*, ac sub cute reconditae, insuperabilem scalpendi pruritum inducunt. Mox vero ab isto, vel cum *frigidae aurae* se exposuerit aegrotans, copiosus iterum in cute macularum proventus conspicitur, atque sic plures, non in eadem semper parte, eruptiones contingunt: quae tandem, nunc ad tertiam,

quartam utplurimum diem, septima saltem vix unquam tardiorem, cessante febre, plerumque sine manifesta cuticulae desquamatione, disparent.

Urticariae, quam *vesicularem* diximus (§. CCCVIII.) et quae, si pruritum forte, a quibusdam negatum, excipiamus, cum *essera* auctorum non minus, quam *tuberosa*, mox describenda, *urticaria*, consentit, — brevissimi certe morbi, symptomata exemplo illustrabimus. In sanissimo ex auditoribus nostris juvene, vix a suscepto pastu, nec spirituosis liquoribus, nec pravis, aut nimiis esculentis sanitati contrario, mordacissimus ac intolerabilis ad universam corporis superficiem, inprimis vero ad collum et ad faciem, pruritus ac ardor comparent. Succedit calor non modicus; facies ipsa haud levi suffunditur rubore, auriumque tinnitus, et capitis susurrus, cum anxietate et praecordiorum angustia per vices redeunte, superaccedunt. Pulsus naturalibus vix frequentiores reperiuntur. Mox vero phymata diversae magnitudinis ad superiorem juguli partem ac prope mentum, celeritate singulari, propullulant, ipsumque cutis ambitum in tumorem inaequalem attollunt. Paulo serius ad faciem similia, sed minori prorsus numero, prorumpunt; ad genas vero perexiguae papulae efflorescunt. Ad caeteras corporis partes, licet ardor ac pruritus continuent, exanthema nullum comparet. Sub hoc interim rerum statu liberiorem vix aërem petierat aegrotans; cum statim efflorescentiae ampliori ex fundo assurgerent, et in latiores plagas diffunderentur: ita ut quaedam ex illis, circulo ad basin ruberrimo instructae, licet ad collum nucis fere avellanae magnitudinem adaequarent, graciliorem tamen ac pellucentem, sed fere vacuum in apicem terminarentur. Lectulus nunc petitur, morbique, ut timebat, majoris, ab aegrotante suscipitur cura: cum erumpente per universam cutem madore, *vix unius spatio horae*, jam totus ac in integrum dissiparetur.

Urticariae tuberosae (§. CCCVIII.), viginti annorum adolescens nobis offert exemplum. Hic ipse, crapulis non parum deditus, quin tamen in similes nunc excessus incidisset, mox a prandio corripitur nausea et vertigine tenebricosa. Intumescit mox, rubroque

colore suffunditur facies; tumores vero palmae latitudinem habentes et colore rubro, sed obscuro, instructi, cum pruritu ad animi deliquium usque intolerabili, universam corporis, sed femorum inprimis, superficiem occupare cernuntur. Accedit horror ac demum rigor extremitates, potissimum inferiores, violenter concutiens : sub quo exanthemata in altas, et superficiem longe ac late superantes, seu informes *offas*, increscunt. Pulsus nunc duri ac pleni observantur, mortisque aegrotantem consternit formido. Ad noctem subsequitur calor, sub quo vix formati ad cutem tumores imminuuntur, ac tandem, reliquo tamen ad vultum rubore, ac universali pruritu, penitus evanescunt. Ast vero eorundem mox locum exanthema asperrimum, digitosque sub attactu vix non offendens, miliaribus fere simile, sed nigro ad apicem puncto insignitum, ac pellucidum subintrat. Hoc facto, imminuitur anxietas, orisque summa comparet amarities. Die morbi secunda, purgante alvus medicina laxatur: qua occasione, aegroto lectum cum frigidiori aura commutante, posterius hoc exanthema jam iterum disparet, ac primi denuo ad cutem revertuntur tumores. Alterna haec exanthematis efflorescentia eodem per sex dies tenore continuat: quo tempore, secta adinterim vena, et antiphlogisticis ac evacuantibus aegrotanti porrectis remediis, aegritudo disparuit omnis.

Utroque certe in casu, tam cita exanthematis eruptio, quam insignis sub eodem pruritus, nec non constans illius a frigidiori aura incrementum *urticariae* characterem manifeste ostendunt. *Esseram* quidem vel *soram*, nunc tubercula parva, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subito universum corpus, non secus ac si ab apibus, vel vespis, vel culicibus demorsum, vel urticis percussum esset, occupantia, post breve tempus iterum dissipanda, nulloque ichore vel liquido effluente, pristinam cuti levitatem et colorem concedentia, dixerunt alii; — maculas alii sub hoc nomine latas, discretas, coloris rubri, splendeniis, glabras, planas, ardentes et prurientes, in manibus et facie potissimum, descripserunt; sed apparet satis, diversam ab eodem exanthemate faciem posse assumi; nec, si pruritus forte

minor in una, quam alia morbi varietate occurrat, — aut si in illa sub lecti magis calore, sub frigidiori vero aura in ista, exanthema copiosius erumpat, cum in simpliciori adeo urticaria similis prorsus contradictio subinde observetur; ad exanthema mox ideo diversum prudenter posse concludi.

§. CCCX. *Urticariae causae.*

Causae hujus morbi (§§. CCCVII. CCCIX.) quamplurimum ex suppressa transpiratione repetendae; interdum in ipso abdomine quaerendae, rarius ex epidemica constitutione, aut a contagio derivandae sunt. Non infrequens est observatio, *urticariam* vel ex rebus, ob incognitam et particularem hominis naturam, huic uni contrariis, uti ex fragorum, astacorum, cancrorum fluviatilium, echinorum esu, — ex valerianae radicis, vel ex alimentorum revera suspectorum, ex mytulis, piscibusque aut carnibus semicorruptis, aut muria acriori conditis, petitorum usu, originem habuisse. Quemadmodum vero urticae faciunt; sic et aliae, externae cutis superficiem irritare, similemque in eadem habitum inducere, causae queunt.

§. CCCXI. *Urticariae prognosis.*

Levem vix non ubique morbum *urticaria* sistit, ac si febrem non habeat, incommoda, praeter molestum pruritum, vix alia utplurimum infert. Non parva interim tum in *vesiculari*, tum in *tuberculari* varietate (§. CCCIX.) anxietas observata est; ac in paucis, ab *essera* retropulsa, lethalis ad cerebrum metastasis, vel ejusdem quoque visceris hydrops, in fastis medicorum adnotatur. Facile tamen nobis esse videtur exempla, quae de urticariae malignitate referuntur, ad aliam longe aegritudinem fuisse referenda.

§. CCCXII. *Urticariae cura.*

Vix aliam, quam quae pro simplicissima scarlatina a nobis proposita est (§. CCXCIX.), methodum pro *urticaria*, quae saepe nullo, praeter lecti fotum, auxilio indiget, commendamus. Hinc infusum sambuci, aut haustus salinus, — interdum, si abdominalis causa

latuerit, evacuans alvum medicina, — rarius certe, ac nonnisi in casu evidentis plethorae cum febre majori incedentis, venaesectio, sufficient. Intolerabilem aegrotis pruritum, universale tepidumque balneum compescit. A morbo jam superato, transpirationis, ac illorum, quae post scarlatinam fieri consuluimus, curam non esse negligendam, vix allata (§. CCCXI.) docet hydropis cerebralis a frigore inducti observatio.

ORDO I. GENUS IV.

PETECHIAE.

---

§. CCCXIII. *Fata petechiarum.*

Frequens *petechiarum* a nobis jam facta est mentio (§§. XXXV. LXXXIII. LXXXVII. LXXXVIII. CIII.) illasque tum *continuis* febribus, tum *intermittentibus* ipsis interdum pro symptomate esse, monuimus. Similia petechiis exanthemata antiquissimis certe temporibus observata, nec tamen majori cum studio ante saeculum *decimum quintum* et *sextum* descripta fuere: quo tempore vero, ad morbi dignitatem evectae *peticulae*, singularem sibi medicorum attentionem acquisiverunt.

§. CCCXIV. *Definitio.*

Sunt vero *petechiae* cutis maculae, pulicum fere morsibus, deficiente tamen in medio punctura, simillimae, mox rubrae, purpureae, mox bruneae, lividae, aut fere nigrae, vel et pallidae, subflavae, magnitudinis diversae, subrotundae, vel inaequales, planae, nec tactu distinguendae, nec a compressione evanescentes, insensiles, utplurimum discretae, febrilium morborum plerumque sociae, incertis tamen morbi diebus ad jugulum, pectus, antibrachium, vel ad totam superficiem, rarius ad faciem, prorumpentes: quae maculae nec tempore sat fixo florere, nec maturescere, nec tandem in squamas decidere observantur.

§. CCCXV. *Divisio.*

Haec vero exanthematis species (§. CCCXIV.) utplurimum licet *febrilis*, multis tamen et nobis ipsis *sine febre* comparuisse visa est; ac non *acutorum* modo naturam morborum imitare, sed et *chronicam* hinc inde assumere indolem observatur. *Sporadicae* quoque nullo non tempore petechiae cernuntur; sed sub incognita anni constitutione *epidemicae* uberius florent, ac fere princeps regnantis morbi, saltem quod suum febribus nomen apud recentiores potissimum impertiatur, phaenomenon constituere videntur. In paludosis regionibus, atque in magnis hominum impurorum societatibus, vix non *endemicae* occurrunt petechiae. Pro ipsa vero febris, cujus satellites *peticulae* constituunt, diversitate, nunc *periodicam* habuisse naturam, nunc *nervosae* ac malignae, frequentius *gastricae*, interdum *inflammatoriae* indoli testimonium edere observantur; atque in maximo certe febrium istarum numero *symptomaticae* prorsus, in paucissimis vero cum aegrotantium emolumento, seu *criticae* comparent. *Artificiales*, utpote calefacientis ac abhorrentis ab evacuantibus methodi progenies, petechiae frequenter occurrunt; sed pro talibus ubique declarari, sine magna medentium injuria, non possunt.

§. CCCXVI. *Descriptio petechiarum.*

Quamvis autem *petechiae* nunc sine febre, nunc antequam haec ipsa prorumpat, — in aliis vero mox cum ista, vel tardius, et non modo primis fere morbi temporibus, sed, prout frequenter conspeximus, octava, duodecima, decima etiam quarta, aut seriori die, — quidquod interdum a morte demum, efflorescant; nullibi tamen, nisi epidemicus jam pateat morbi regnantis character, vel certo et sibi proprio, nec pathognomonico signo aut praedici possunt, aut morbi caput constituere ac primatu gaudere nobis videntur. Varia quidem a scriptoribus prodroma instantis exanthematis signa ponuntur: imbecillitas, stupor, somnolentia, agrypnia, virium singularis prostratio, lassitudo ac dolor a dorso quasi proveniens; ardor faucium, coryza, capitis gravitas, aut obtusus dolor, vagi per

totum corpus dolores, anxietas praecordiorum, nausea, vomituritio, obstructio alvi, aut laxitas ejusdem; urina pellucida, quasi hominis sani, aut jumentosa, aut profunde tincta; pulsus exiles, inaequales, faciei pallor, etc. Sed nullum certe ex his signis pathognomonicum vocari potest; aut non frequenter admodum cum petechiis haud conjungi, aut sine istis incedere observatur: sicut, qui petechiarum conscribere historiam tentaret, oporteret hunc contrarios protinus inter se morbos conscribere, et quae istorum sunt, quo ipsum certe exanthema spectat, petechiis attribuere.

Juvat interim istarum, quae sub certis epidemiis tam pertinaciter febribus adhaerent, ut nec ullo quidem praeveniri semper remedio queant, ac ut fere primarium in istis, constantissimumque symptoma offerre videantur, succinctam satis ideam habere. In illis vero partibus, quibus cutis tenerior est, potissimum efflorescunt *petechiae :* hinc ad laterales colli provincias, ad mammas, juxta brachiorum interiora, maxime vero a flexura cubiti ad carpum usque, nec facile, si hîc desint, alibi, comparere observantur. In tam insigni petechizantium, quos tractavimus, numero, nec unum quidem (quod aliis tamen ac veridicis observatoribus frequenter, inprimis ad palpebras, obvenit) cum *peticulis* ad faciem conspeximus. Nec *internas* nobis, observatas licet ab aliis, *petechias*, forte quod in aperiendis hominum contagiosa febre mortuorum cadaveribus paullo cautiores fuerimus, datum hucusque fuit conspicere. Utplurimum quidem colore sat laete rubro comparent petechiae; sed constans in hoc nihil est, ac unius fere diei spatio, aut omnino (ac saepe quidem sine damno manifesto) disparent, aut colorem suum multoties mutant. Saepius fere ad castaneum hic vergit, interdum in lividum; mox vero iterum in rubrum, aut quod pejori subinde omine contingit, in atrum transire consuevit. Interdum in uno eodemque aegrotante omnes simul petechiae varii coloris observantur; ut cutis inde marmoris fere adinstar, variegata compareat. Alias vero petechiae lenticularum ferme, aut communis a pulice oriundae maculae magnitudinem adaequant; alias seminis papaveris aut milii latitudinem, aut tot fere acicularum

subtilissimos apices, ac, nisi obliquo sub intuitu, inconspicua fere punctula referunt. Ad petechias certe referendae sunt tum diffusae, quasi ab insperso cuti atramento, latiores, ac umbrarum instar limitibus destitutae maculae; tum lineae quasi calamo scriptorio exaratae; tum, quas in duobus aegrotis cum lethali eventu conspeximus, *aethiopicae* ac a digitorum apicibus ad carpum usque nigricantes *manus*. Nec alterius certe naturae sunt *vibices* vel striae longitudinales ex profundo rubrae, aut flammeae, aut lividae coeruleae, ac fere nigrae, interdum fere virides, radiorum in formam, aut quasi caesa virgis cutis fuisset, in diversos sensus diffusae: quae singula tot parvas, majoresque sub epidermide, a causis internis aut cutaneorum vasorum vitio profectas, ecchymoses sistunt; quae, sicut ab externa compressione nec minime disparent, ac per ipsam interdum cutem, sub forma conulorum profundius penetrant; sic quoque nec tumorem sistunt, nec ardorem aut dolorem producunt, nec denique, cum evanescunt, per desquamationem cuticulae, nisi paucissimis, nec observatis a nobis in casibus, terminantur. Rarior, sed a magno viro descripta petechiarum morbillos referentium forma est; quam tamen et nos in *goettingensi* foemina ante septem hos annos conspeximus: ubi numerosae ad antibrachiorum interna comparebant verae ac roseae petechiae; sed ad caeterum corpus elevatae videbantur rubri coloris pustulae copiosae, sat latae, nec sero repletae: quae, cum altera mox die a frigore repellerentur, dyspnoeam, ac venaesectionis necessitatem induxerunt. Caeterum cum aliis exanthematibus connubium non recusant peticulae, ac saepe variolis, morbillis interspersae, vel cum miliaribus intermixtae observantur.

Multae vero ac interdum innumerae, vel paucae sunt petechiae; eaeque nunc post primos jam dies evanescunt, nec denuo redeunt; nonnunquam vero pro tertia adeo vice revertuntur. In aliis per totum morbi decursum florent; quidquod post mortem adeo copiosius prorumpunt; atque in quibusdam petechiae, morbo jam penitus devicto, in cute persistebant, atque *chronicam* prorsus assumentes naturam, nunc ex illa disparere, nunc sine febris indicio reverti cerne-

bantur. Etiam sine febre, aut alia functionum laesione praecedente, peticulae interdum comparent, et tales tum ab aliis descriptae, tum a nobis ipsis conspectae fuerunt.

Tam rarum est, febrim praesentem a petechiarum eruptione mitescere, ac solvi; ut potius ab ista, in quamplurimis augeri symptomata, — in aliis saltem non decrescere, — in nullo vero morbum judicari, nos quidem in epidemiis non paucis conspexerimus. Ab aliis hinc inde a petechiarum efflorescentia symptomatum moderamen observatum fuit. Singulare, sed in *veronensi* epidemia, sub medio saeculi XVII frequenter adnotatum est symptoma, *horrenda phthiriasis*, quae, ante septimum praesertim apparens, majorem aegrotantium partem miserrime sustulit. Frequentius cum petechiis haemorrhagiae, sopores, deliria, subsultus tendinum, convulsiones, gangraenae incedunt: quae tamen singula non ex petechiis certe, sed ex eodem, quo istae propullularunt, fonte derivanda sunt.

§ CCCXVII. *Petechiarum causae.*

Multiplex haec petechiarum origo, ac vario pro febris, sub qua florent, imperio, natura est. Nihil certe aliud hoc exanthema sistit, quam parvam sub epidermide *ecchymosin*, et stagnantis sub ista cruoris guttulam: quae magis, minusque diffusa, petechiam nunc latiorem, nunc vero peticulam efformat, ac pro varia effusi liquidi copia et directione, umbrosas nunc maculas, nunc strias vibicesque constituit. Similem certe *petechiae* cum *scorbuticorum maculis* agnoscunt genesin, nec alia, quam ignotae in scorbuto causae proximae ratione inter se differunt; ac solius fere praesentia febris aliorumque huic ultimo propriorum symptomatum effectu, *petechiae* distinguuntur ab illo. Simplicissimam, quae laeso per proboscidem pulicis vasculo ad cutem exoritur macula, perforata licet epidermide, petechiam sistit; parumque ad explicationem interest, quo demum vascula cutanea modo contenti cruoris guttulam in vicinum cellulosae spatiolum, aut in sic dictum rete mucosum transudent; atque vel sanguinis

ab impetu, vel consistentiae in eodem defectu, vel demum ipsorum culpa vasorum, haec contingant; nascitur macula, quae pro causae, ex qua pendet, ratione diversa, significationem aut nullam, aut parvam, aut denique maximam, in morbis habebit. Vel a brevissima solis in teneriorem albissimamque cutem actione copiosae mox in rufis fulvoque capillo praeditis hominibus *lentigines* oriuntur: quae totidem fere, sed innocentes certe, ac redeunte hieme facile disparentes, peticulas, seu brunei et castanei coloris maculas sub epidermide ostendunt. Nec longe ab his, nisi extensione majori, distant foeminarum utero ferentium maculae, quae certe, sicut a vasorum cutaneorum neglecto paullisper in contentos liquores officio dependent; sic miram consensus uterini in pellem potentiam ostendunt. Similem vero vel solo nervorum abdominalium attactu exercent, quae ad primas vias tam saepe colliguntur, acriores ac infensae saburrae (§. CCLXXIV.); nec opus est, ad putridam ipsius adeo sanguinis resolutionem in his explicandis recurrere: quae vel solo interdum emetico, aut purgante alvum remedio dissipantur in horas, aut in multis sine febris aut morbi vestigio in cute prorumpunt.

Frequenter satis in morbis inflammatoriis petechias, ac emissum sub istis in firmam certe insulam compactum ac denso corio obtectum conspeximus sanguinem. Tenuiorem quidem hunc, nec tam facile coagulabilem in *scorbuticis*, *hydropicisque* multis, — sed non ideo *putridum*, conspeximus; ac in utroque hoc morbo non minus, quam in febribus *nervosis* cum petechiis, haemorrhagiis, solidorum in sanguinem infirmius reagentium culpa, quam vitio proprio, diffluere ac, ne vasis facile coërceri queat, sanguinem resolvi putamus. Si res aliter se haberet; certe non tam felix tantae quidem in massa humorum corruptionis eventus in multis foret; nec in scorbuto vel solus vegetabilium recentium, tum acidorum, tum aliorum usus hunc sanguinis statum certius, quam ipse cortex, nec tam brevi tempore, tam potenter dissiparet.

Varia igitur petechiarum inter causas referri opor-

tet; atque vel sordes abdominales, vel ignotum ac epidemico charactere generatum acre, aut vim vitae nimiam, aut imminutam vasculorum resistentiam, ac statum quasi semiparalyticum, vel forsitan ipsam lymphae ab acri latente inductam tenuitatem, hîc accusabimus. Non gratuita est haec acredinis in sanguine, vi contagii aut alia evolutae, suppositio; si consideremus, tum ipsas petechias interdum cum caeterorum emolumento symptomatum prorupisse (§. CCCXVI.); tum frequentes satis in febribus, quae petechiis quammaxime favent, *nervosis*, metastases cum bonis aegroti rebus contingere: quae omnia, sicut eliminatam ad superficiem corporis morbi testantur materiam; sic et alienam istius a putredine, vim vitae omnem mox praefocante, naturam esse, luculenter ostendunt.

§. CCCXVIII. *Petechiarum prognosis.*

A febre magis ac morbi causa, quam a re quavis alia, regitur petechiarum prognosis. Ex numero istarum aut majori, aut minori, — ex citiori aut tardiori exanthematis eruptione, nec majora semper, nec minora resultant pericula. Interim diversa epidemiae regnantis natura diversam interdum istorum significationem inducit; ac visae sunt petechiae, quae, cum ultra pectus, dorsum ac lumbos non procedebant, lethales fuere; quae vero, in superioribus disparentes, cum summo emolumento ad partes inferiores prorupere. Nec omnino negandum est, petechias jam prima morbi die efflorescentes, interdum de summa ejusdem gravitate, quod et ipsi *pesti* solenne est, testari. Periculosiores in genere sunt petechiae, quas non nisi oculis transversa tuentibus licet inspicere, aut quae intra cutem paulo latius procedunt, ac inter caeteras, quasi atramenti guttula chartae emporeticae inspersa, diffluere, videntur: si nempe vis vitae minor hanc incompletam aut insolitam exanthematis expulsionem simul comitetur. Singultus, aut convulsiones post istius efflorescentiam continuantia, periculosum plerumque aegrotantia statum esse indicant. Ipse quidem peticularum *color* nec per diem satis constans est, ut ex eodem sat firma prognosis hauriri queat; nec ruberrimae quidem petechiae ubique tam bonae dicendae sunt.

Lividiores interim in cute maculae aut vibices fatalem saepius comitantur exitum, atque tam haemorrhagias profusas, quam partium gangraenam interdum praedicunt. Maxima haemorrhagiarum hoc sub statu, nec arcenda fere, discrimina esse observantur. A petechiarum ex cute discessione saepius nos damni nequidquam conspeximus; sunt tamen, quibus haec ipsa periculosiorum mox symptomatum origo fuerit. Contagiosas, nisi febris ratione, haberi petechias, non paucae rationes prohibent. Si vero istae exanthematibus aliis ut variolis, vel morbillis interserantur; majora abhinc, principalis morbi pericula plerumque observamus. Interim et ipsi interdum intermittenti febri conjunctae peticulae, istius nequaquam discrimina adauxerunt. Sat frequens petechiarum per diarrhoeas judicatio est; si nempe morbus, in quo illae comparuerant, ad gastricos pertinuerit. In aliis, vel et in istis, ubi vires vitae jam prostratae jacent, diarrhoea periculum adauget. *Scabiem* post petechias in pluribus prodiisse, singularis in *viennensi* epidemia docuit observatio. *Ictero* post septimam in pluribus comparente, petechias salutariter judicatas *veronensis* quondam epidemia ostendit. Praestantior utplurimum per sudores hîc crisis est, ac interdum, pro genio istius, critici ad cutem abscessus contingunt.

§. CCCXIX. *Petechiarum cura.*

Methodus medendi petechiis, non alia, quam febribus, quibus accedunt, atque causis unde oriuntur, esse potest. Hinc, ob hoc quidem in morbis symptoma, nihil unquam in illa mutavimus, atque vel emeticum, vel purgans remedium, vel cardiaca interdum remedia, vel ipsam in aliis venaesectionem, persistente licet ad cutem exanthemate, quotiescunque princeps id morbus exigeret, animose praescripsimus. Frequentius certe cum febre *gastrica*, quam cum alia, petechiae incedunt; atque hinc frequentior emeticorum sub ipso morbi principio, ac purgantium usus est. Interdum haec ultima, ob singularem intestinorum inertiam, paullo fortiora eligi oportuit; sed in genere hîc valent, quas alibi (§§. CIX. CXI.) adduximus, regulae, plurimumque ex refractis tartari emetici dosibus auxilii habetur.

In petechiis *gastrico-nervosam* comitantibus, institutis jam necessariis evacuationibus, confortantia et excitantia tum interna, tum externa, vinum scilicet, extractum corticis, serpentariae virginianae, valerianae radices, camphora, moschus, vesicantia, etc. pro diverso morbi stadio, ob febrim magis, quam ob petechias, adhibenda erunt (§. CXI.); atque hîc arnicae iterum se aliis magis, quam nobis commendavit radix. Ubi, forsitan ob neglectum ab initio morbi emeticum, diarrhoea symptomatica, viribus inimica, comparet; cortex peruvianus non aliter, quam exposuimus (§. XCVII.), cum opio junctus indicatur.

In petechiis cum *inflammatoria* febre incedentibus non posse modo, set et debere, sanguinem, pro impetus febrilis ratione educi, jam diximus. Hoc quidem evacuationis genus sub initio magis, quam adolescente jam morbo conducit; sed et sub media petechiarum efflorescentia interdum venaesectio indicatur; atque valent hîc singula, quae de febris tum nervosae, tum gastricae, cum inflammatoria complicationibus alibi (§§. XCV. CXII.) satis exposita habentur.

ORDO II.

EXANTHEMATA SCABRA.

GENUS I.

MILIARIA

---

§. CCCXX. *Morbi notio.*

Exanthema, antiquorum in chartis obscure delineatum, ac ante saeculum XVII. a recentioribus parum illustratum, nec tamen ideo humano generi novum, *miliaria* sistunt. In cujusvis febris amplexus adulterum hoc et inconstans exanthema ruit; sed *puerperarum* potissime toro, ac *nervosarum* (§§. LXXX. LXXXVII. XCI.), inprimis *catarrhalium*, societate delectatur; ad maceratam sudoribus cutem amoenius floret; nec tamen calida perpetuo methodo excubatur; nec a sicco penitus aut temperato excluditur solo; nec perenni alienam in cutem transvehitur; — sed, favente coeli constitutione, sterili, copioso licet, sub quavis epidermide generatur semine.

§. CCCXXI. *Exanthematis miliaris definitio.*

Quod vero *miliare* vocatum est exanthema (§. CCCXX.), hoc in papulis nodulisque asperis, forma seminis *milii*, aut interdum majori, exstructis; praeviis saepe horripilationibus, anxietate, suspiriis; sensu punctorio, motibus convulsivis, crampo partium, ad jugulum, mammas, brachium anterius, internum, ad dorsum, primum, — dein, expulsione vix unica, in universa

cute, aliquomodo pleniori ac tumefacta, rarius ad faciem, sub sudore vapidum in pluribus acetum spirante, in aliis foetido, atque cum pruritu, incerta morbi die ac utilitate, prorumpentibus, a principio plerumque rubris, interdum vero pellucidis; mox illinc in apice vesicularibus, ac liquore seroso, diaphano, aut lymphatico, quasi lacteo, aut puriformi repletis, utplurimum discretis, interdum confluentibus, post tres quatuorve dies, nisi sponte dispareant, exsiccantibus, interdum diu persistentibus, saepiusque recrudescentibus, consistit.

§. CCCXXII. *Miliarium divisio.*

Ex hac ipsa morbi, vix non ubique symptomatici, definitione (CCCXXI.), patet magna ejusdem, aspectu saepe magis, quam re ipsa fundata, diversitas, ac *miliarium* in *rubra* et *alba* in *crystallina*, *aquosa*, *lactea*, *purulenta*, *minima*, *lenticularia*, *discreta*, *confluentia*, *symptomatica*, *critica*, *benigna*, *maligna*, *febrilia*, *apyretica*, *chronica*, etc. divisio. Ipsa certe febris, cui junguntur, natura vel *nervosa*, vel *gastrica*, vel *inflammatoria*, diversam miliarium atque vel benignam, vel malignam constituit indolem; humorque in papulis contentus, pro varia earundem aetate, pelluciditatem, colorem mutat; — pro vario morbi impetu, causaeque latentis, inprimis vero pro regnantis constitutionis diversitate, materiam nunc minus, nunc magis infestam, vesiculis nunc minimis, nunc fere variolosis, aut, prout ipsi conspeximus, confluentibus, recondit. Saepius quidem miliaria *epidemice* per provincias florent, nec ulla, licet sub sudoribus facilius generentur, vel refrigerante, ut vocant, vel evacuante methodo praecaveri queunt; sed nunquam non *sporadica* hinc inde occurrunt, certisque in locis, antiquo possessionis jure, quotannis propullulant ac fere *endemica* observantur. Nunc vero vix non *simplicem* miliaria morbum comitari, ac princeps istius symptoma formare videntur; nunc *complicato* magis morbo junguntur, atque aliis, aliisque exanthematibus, *erysipelati*, *scarlatinae*, *variolis*, *morbillis*, *petechiis* interseruntur; aut cum quovis morbo, tum acuto, tum chronico, foedus ineunt. Plerumque a *mi-*

liaribus ad cutem expulsis, in febribus nihil mutatum; quin has ipsas saepe adauctas fuisse, conspeximus. Non tam raro interim, et certe *petechiali* frequentius exanthemate, *miliaria* quasi *critica*, moderamen adduxerunt; aut retrogressae, quod tamen iterum constanter non faciunt, febrim ipsam graviorem reddiderunt. Nec tamen ideo *propriam*, ac ab aliis distinctam hoc exanthema febrim producit; aut morbum, ut *variolae morbillique* primarium, aut non pendentem ab aliis, *matremque efflorescentiam* constituit: ut, qui *febrem miliarem sine miliaribus* haberi affirmant, aliud certe non dicant, quam febrim quamcunque *primariam* atque epidemicam, cui miliare exanthema, ob singularem modo anni constitutionem, frequentius (quod et *diarrhoeae* et *sudores* saepe faciunt) adhaeret, *absque hoc symptomate* in aliis, atque simpliciorem incedere annuncient. Nec superatis semel ab aegrotante *miliaribus*, major illi ab istis immunitas conciliatur; sed pluries adeo in multis haec diversis in morbis retrovertuntur, ut in quibusdam *habitualem* morbum, chronicamque cutis, fere solius, sine febre, affectionem constituisse viderimus.

§. CCCXXIII. *Conditio miliarium. — Invasio morbi. — Eruptio. — Miliaria maligna. — Exsiccatio.*

Cum non eundem semper morbum comitentur miliaria (§. CCCXXII.); hinc symptomata, tanta cum rerum confusione a multis exposita, atque variis sub epidemiis observata, ad ipsam magis febrim, quam ad miliarem ejusdem efflorescentiam revocanda sunt; nec ullum ex istis datur, ex quo, nisi jam patente regnantis constitutionis charactere, ad futura miliaria sat tuto concludi queat. *Puerperas* quidem (§. CCCXX.) teneraeque cutis, sensiliores, ac sedentariae vitae homines prae aliis frequentius hoc exanthema invadit; sed tamen, infantibus senibusque haud adeo commune, epidemico sub furore, nec robustioribus quidem ac plethoricis parcit; vernoque inprimis, rarius aestivo, sed nullo certe non tempore, tam ad valles ac loca humilia, quam ad alpinos tractus, sub quovis victus genere, et quavis conditione, aegrotantibus potiri observatur.

Praecedunt in plurimis, nec tamen certe ubique, levis horror, aut intersecta calore volatili horripilatio, dolor capitis, interdum ingens, aut dentium, aurium, pectoris, dorsi maxime ac lumborum, rheumatici quasi, cruciatus, cum tussi ac symptomatum catarrhalium caterva; tristitia, metus, inquietudines, suspiria, pectoris oppressio, agrypnia, vel et somnus perturbatus, terrificus; virium languor, ac interdum lipothymia, urinae aquosae ac pallidae, aut molestus mingendi nisus; singularis ad dorsum, crura, digitos pungens dolor, aut stupor, aut totum corpus pervadentes, subitanei ac involuntarii motus, aut surarum, manuum digitorum crampus, vel et tendinum subsultus. Maxime vero molestus in plurimis sudor, qui vapidum quasi acetum olet, aut plurimum foetet, continuo profunditur; qui tamen sudor nec in solis *miliaribus* acidum spirare odorem, nec in his quidem constanter manare observatur. Pulsus non in omnibus aequales, utplurimum frequentes, contracti ac duri; sed et molles, intermittentes, aut vix non naturales. Sic ipsa quoque febris interdum ab initio sat parva, remittens in aliis, praecipue cum inflammatoria est *miliarium* natura, sat fortis et continua. Cum ipsa *intermittente* febre interdum junguntur, sub epidemiis, miliaria. In puerperis sub prima jam morbi invasione, lochiorum lactisque secretio effectu magis, quam causa morbi, utplurimum supprimitur. Interdum vero pulmonum aut visceris alterius inflammatio miliaria, prout vidimus, praecedit, comitatur, aut sequitur; quo in casu, vel et absente licet locali inflammatione, eductum sanguinem corio obtectum non raro conspeximus. Nonnunquam gastrica potissimum symptomata hanc febrim ordiuntur; atque sic nullum est, quod perpetuum, aut proprium dicatur, miliarium phaenomenon.

Ipsa demum istorum ad pellem eruptio (§§. CCCXXI. CCCXXII.) jam primis interdum diebus, aut tertia, quartave plerumque die, vel, ut frequenter vidimus, undecima, duodecima, decima quinta, aut tardiori quovis morbi tempore contingit, ac praevio saepe molesto, ac fere pungente ad cutem, quasi anserinam, leviterque aliquando rubentem, pruritu, *miliaria* efflorescunt, primum utcunque pauciora, ad laterales colli

partes, inter mammas, aut super his ipsis, atque ad internam praecipue brachii anterioris superficiem, — mox vero ac repetita explosione, ad dorsum, abdomen, universam corporis, nequidem digitorum excepto apice, superficiem, — rarius, sed, visis et nobis exemplis, ad faciem, — vesiculis circa basin rubello interdum circulo, saepius vero nullo circumseptis. Variae magnitudinis hae miliares phlyctaenae observantur, grano milii subinde minores atque tam exiguae, ut visum, nisi cute oblique inspecta, tactumque rudiorem fugiant. Alias vero majores, et ex plurium, ut videtur, confluxu, in vesiculas fere variolosas, ac demum majores augentur. Manifesta satis phlogosi hae papulae sub initio, ex cute prius rubella, tumente, ac fere anserina surgentes, rubent et opacae comparent; aut forma primum *peticulis* fere similes prorumpunt; mox vero, ac interdum jam primo eruptionis momento, magis elevata, transparente ad apicem vesicula instructae, seroso ac diaphano, ex albo flavescente, aut lacteo fere, vel et puriformi prorsus humore replentur; vel una eademque vesicula diversos hos colores paullatim assumit, ac tenui prius, dein turbata magis et purulenta quasi materiae infarcitur; vel una eademque in cute diversi coloris et rubra et alba, et crystallina et purulenta miliaria florescunt. Ad ipsas adeo internas partes, ac ad viscera, miliformes interdum hydatulae cadaverum sectione patuerunt.

Atqui cum tam copiosa in febribus ad cutem exanthematis depositio contingit, in quibusdam epidemiis, aut in certis saltem aegrotantibus, spasmodica et convulsiva moderantur symptomata; dyspnoea, anxietas disparent, urinae flavescunt, sudores minuuntur, ac restituta puerperis lochia, vel aliquando vicaria his ipsis diarrhoea, observantur.

Saepius interim a miliarium eruptione febris nec frangitur; nec aliter, quam temporis ac morbi progressus ratione, augetur. Vel, quae vix in conspectum prodierunt, exanthemata disparent: brevi mora subinde ad cutem proditura; quin ex eorum itu ac reditu res ipsae mutentur.

In aliis, eruptionem aliqua, sed brevis admodum, symptomatum insequitur remissio; mox vero tendinum

subsultus, manuum pedumque stupor, insomnia terrifica, inquietudo, tristitia insignis, deliria, praecordiorum oppressio, cutis ardor ac dolor, lingua sicca et tremula, sudorum cessatio, vesicularum subsidentia; pulsus duri, celeres, contracti, urinae copiosae, tenues ac spasticae, tandem vero convulsiones, stertorque lethalis, aut coma funestum, observantur. Novus interim foetidusque sudor interdum succedit, novumque in cute exanthema prorumpit; aut alvus liquida, foetidissima deponitur, ac lento gressu periculo eripiuntur aegroti: quae singula, sicut a retropressis interdum miliaribus, — sic ex praesentis violentia febris, ac ipsius, quae exanthemata producit, causae actione contingunt.

Fracto tandem febris impetu, vesiculae miliares aut sponte disparent; aut resorpto, quod continebant, liquido, vacuae reperiuntur; atque cum caeteris eodem adhuc repletis, cum insigni pruritu rumpuntur, arescunt, atque in tenuissimos furfures, — aut, si confluens fuerit miliarium natura, in squamulas, interdum sat largas, secedunt. Atque sic totum exsiccationis opus, nisi nova hoc ipsum protrahitur eruptione, ad quartam, vel septimam in aliis diem, perficitur. Interim per multos certe dies, easdem, nisi ob insignem papularum copiam ac ob parvitatem exanthematis fallamur, vesiculas in cute floruisse, ac insensibili tandem modo, sine manifesta desquamatione ex cute disparuisse observavimus. Major interdum a miliaribus in cute sensibilitas, vel et stupor relinquitur: nec primo in casu *anasarcae* ac *hydropis*, quae similis dispositio ut in *scarlatina*, post refrigerium, aut sponte inducit (§. CCXCV.), miliaria insequentis, deficiunt exempla.

§. CCCXXIV. *Miliarium causae.*

Quod de cujusvis exanthematis *causa proxima* dictum est (§. CCLXXVI.); hoc et de *miliarium* prima fateamur oportet origine. Obscura nempe singulorum natura est; ac licet macularum, pustularum theoriam hypothesibus fulcire difficile haud sit; in tam vasto tamen *possibilitatum* campo, explicationis subtilitatibus innixi, a vero facillime, nec sine magno scientiae, ac

aegrotantium ipsorum damno, aberramus. Ipsam sudoris materiem acriorem sub epidermide retentam, aut inter hanc ipsam ac reticulum exstillatam, posse cuticulam innumeris in locis, quod applicitae cantharides ad largiorem praestant superficiem, in vesiculas elevare; vel ex ipsa *sudaminum* ac *phlyctaenarum* aestivis sub caloribus in cute, his non satis assueta, prorumpentium historia patet: ac ipsa demum lingua, cui interim hoc judicium ubique non competit, miliaris acredinem materiae quibusdam in exemplis comprobavit. *Acidam* hujus materiae naturam esse, ex contenti vesiculis liquoris sapore, ex sudoris odore, non ubivis certe, nec solis in miliaribus, obvio, praepostere concluditur; nec ex lactis, cujus a febre secretio arescit, apud puerperas in sanguinem refluxu, frequentiora in his ipsis miliaria derivamus. Sola nempe jam debilitas, evacuationes largiores, sanguinisque jactura, febricitantes ad hoc exanthema non parum disponunt: et quamvis in ipsis adeo inflammatoriis febribus, robustisque hominibus miliaria occurrant; in genere tamen sensilior teneriorque corporis contextus, nisi major epidemiae auctoritas id immutet, huic exanthemati frequentius subjicitur. Acidorum etiam in hoc ipso, nisi summa virium comitante jactura, utilitas, theoriae de *acida* miliaris materiae natura non parum contradicit. Quid de *putrido* in sanguine, accusato ab aliis, fomite cogitemus; jam satis alibi (§. XCII.) expositum habetur. Nec unam ac specificam miliarium causam esse, docet febrium, in quibus ista occurrunt, atque causarum, quae his ipsis subsunt, diversitas. Nunc etenim, ac saepissime quidem, manifesta *miliarium*, ut *petechiarum*, ex primis viis ac saburra origo est (§§. CCLXXIV.). Nunc cutis sudore maceratae effectus (§ CCLXXIV.) haec esse videntur. Nunc nervosa protinus exanthematis natura esse conspicitur: et quae ex tendinum laesione, ex ossium fracturis, vulneribus exorta legimus, — haec ex simplici tibiae, post vulnus, exulceratione cum tetano observavimus miliaria; ac ipsa demum tristitia, et deprimentia animum pathemata, vel et singularis *intermittentis nervosae* (§. XXXV.) habitus, ad illa non parum certe contribuunt. Nunc fortior ad viscera inflammatio, ac nimia cordis reactio

calidiori inprimis methodo adaucta, haec cutis vitia producit.

Contagiosam miliarium epidemicorum naturam nec omnino negamus, nec tamen *propriam* in illis, ut in *variolis morbillis*, agnoscimus; sed haec ipsa, quotiescunque febris, cujus symptoma miliaria constituunt, ex contagio nascetur, locum habebit: quo in casu *febris* quidem *ex contagio*, — ob faventem vero exanthemati consitutionem *cum contagio miliaria* propagantur. Quid vero, sub ista, huic magis exanthemati, quam petechiis, occasionem largiatur; — quid constantem febris cum miliaribus tunc temporis societatem inducat, hoc intellectui humano nec patet, nec forte unquam patefiet mysterium. Sufficit interim *sporadica* ex causis saepe manifestis fabrefieri *miliaria*, atque nunc ex biliosis, verminosis aliisque saburris, aut rebus per idiosyncrasiam nocentibus, — nunc ex veneno, ut *arsenico* aut *mercurio sublimato* assumptis, — nunc ex cohibita *fluoris albi* apud foeminas excretione, haec ipsa propullulasse; ut non specificam pro hoc exanthemate, vel sub ipso epidemico furore, supponamus materiam. Caeterum nec *petechias*, nec *miliaria* per *insitionem*, ut vocant, in alios propagari, docuit experientia; atque cum nullum huic exanthemati, quo erumpat, dispareat, tempus, — nec characteristicum, quo ubique incedat, signum a natura sit concessum; cum in multis, diversissimisque inter se affectibus prorumpat, ac uno eodemque in morbo non una semper, sed repetita in multis expulsione hoc ipsum efflorescat: hinc satis patet, illius causam non in specifico quaerendam esse viru, nec morbum sui generis, nec *febrim* sibi *propriam* generare miliaria. *Critica* miliarium quorundam natura (§. CCCXXIII.) *idiopathicam* eorundem indolem non magis, quam aliarum quarumvis evacuationum utilitas, harum materiam *primariam* aegritudinem formasse, demostrant; nec illud ipsum, quod sub *crisi* ejicitur, pro morbi superati fomite principali sat tuto ubique habetur (§. VII.).

§. CCCXXV. *Miliarium prognosis.*

Miliarium hinc prognosis ex febris potissimum, aut

morbi, cujus symptoma constituunt, natura, nec minus ex causarum concurrentium indole, complicatione, ex subjecti, ac tandem ex epidemicae constitutionis habitu, repetenda est. Valent hîc singula de febre *nervosa* inprimis, nec non de *gastrica* vel et *inflammatoria complicata*, a nobis jam adducta (§§. XCIII. CVIII. CXIX.) prognosis momenta: quae febres ex adjunctis sibi diversissimis miliarium causis (§. CCCXXIV.) utplurimum majora, quam simplicior earundem natura ferret, pericula portendunt. Quo magis autem systema nervosum hoc sub exanthemate aut languet, aut perturbatur; — quo violentior est viscerum, partiumque vitalium affectio; — quo pallidior et aquosa magis urina, quo profusior ab exanthemate jam expulso sudor, aut quo major cutis calor est ac siccitas; — quo magis inquietudo, anxietas pectorisque oppressio post eruptionem continuant, vel ab exanthematis reversione divexant; — quo major in profusas haemorrhagias propensio est, aut quo saepius, in certis epidemiis, paucus ante eruptionem sanguis e naribus stillat; — quo siccior ac tremula magis lingua; — quo profundior somnus in adultis est; — deliria quo magis urgent ac desperatio; — quo profundius cuti miliaria vix conspicua insident, et quo facilius superficiem relinquunt: eo majora plerumque pericula aegrotantibus minantur Ex uberiori, aut minori miliarium copia, nos quidem morbi metiri non potuimus discrimina. Nec promptior aut tardior phlyctaenarum eruptio, nec diversus exanthematis color efficit, ut *miliare album* prae *rubro*, graviorem semper aegrotantis statum designet. Interdum interim paucis ante mortem horis exanthemata contingunt, pluribusque talia jam mortuis in pelle florere observantur. Alvi fluxus moderatus in gastrica praeprimis morbi natura et facta jam exanthematis eruptione, eximie conducit. Fortior in febre *nervosa* cum miliaribus diarrhoea funesti pericula exitus adauget. Non pauca etiam ex morbo jam superato, inprimis *nervoso* aut maligno, timenda sunt salutis discrimina: quae in metastasi ac abscessibus ad viscera, ad nervos, in sudoribus continuis, in memoriae ac mentis imbecillitate, ac in hydrope interdum potissime consistunt.

§. CCCXXVI. *Miliarium cura.*

Non aliter miliaria, quam ipsa, cui superaccedunt, febris, curantur. Hinc diversam contra haec exanthemata methodum oportuit a diversis scriptoribus laudari; atque sub majori, quam par est, ad solum hoc *symptoma* medentium attentione, febris ipsa non raro ac princeps curae praetermittitur momentum. Universalis quondam, febres acutas vix non omnes sudoribus pertractandi ratio (tempore, quo miliaria primum in Europa comparuisse creduntur, certe *anterior*, neque exhinc pro potissima illorum fautrice accusanda) quamplurimum certe ex miliaribus origo fuit malorum; nec tamen ideo haec ipsa methodus in quavis febre damnanda mox erit: ac si cum *nervosa* (§§. LXXX — LXXXVIII.), per *contagium* mortalibus funesta, incedant miliaria; valebunt hîc regulae (§. XCIV.) expositae, ac sudores mox a suscepto contagio sanis caeterum corporibus, atque sub *nervosae non complicatae* principio, prolecti, hanc ipsam interdum, ac futura in eadem exanthemata mox in sua nativitate suffocabunt. Vix autem, cum radicem jam figerit contagium, ac febris jam infesta exarserit; sudorifera haec methodus, in morbo sudoribus jam nimiis infami, sine majori noxa administrabitur: ac plures certe hic ipse, ex praeconcepta de sudorum necessitate opinione, quam ex propria febrium in miliaria propensione, ac istius malignitate, victimas agnovit. Quae igitur in nervosa jam febre commendavimus, haec et in ejusdem cum miliaribus complicatione commendamus, aëris temperiem ac puritatem, ipsius vero aegrotantis singularem in omnibus munditiem; nec sudor symptomatice prorumpens integumentis solito ponderosioribus, aut calore artificiali, atque sudoriferis pellendus est remediis. Sub majori interim vitalis caloris decremento, quaecunque ad excitandas vires, ac sistendas generis nervosi turbas indicari monuimus (§. XCIV.), erigentia et diapnoica medicamenta, haec et in *nervosa miliari*, non minus, quam frigidioris aurae prudens moderamen, indicantur. Si cum febre *gastrica* (§§. XCVIII. — CIV.) miliaria nubantur; tunc methodus in hac ipsa commendata

(§§. CIX. -- CXII.) exanthematis eruptione nequidquam impeditur; ac emetica non minus, quam alvum purgantia medicamenta, sub medio licet efflorescentiae statu, quotiescunque principalis necessitas morbi haec exigat, requiruntur. Nec timendum hîc erit, ne per talia miliaris ex cute dispareat, atque cum damno ad interiora revertatur eruptio. Cavendum interim hîc est, ne forsitan nervosi generis ex latente exanthemate turbas, ac consensualem magis, quam ex sordibus oriundam, vomituritionem, pro fido istarum signo habeamus; ac ne collapsas jam naturae vires, imprudenti evacuatione, inprimis alvina, cum certo aegrotantium damno, ulterius dissipemus. Quae vero cum exanthemate miliari societatem contraxit *inflammatoria febris* (§§. CXIV. CXVII.); haec, inprimis si *localis* simul visceris subesset *inflammatio*, venaesectionibus non minus, quam alia hujus generis, quae exanthemata non haberet, febris (§. CXX.), aut inflammatio (§. CXXXIII.), tractanda erit.

Non tamen hîc sanguis sine quovis ad exanthema respectu profundendus; sed cogitandum est: febrim; quae cum illo incedit, *complicati* non raro morbi naturam habere; ac tantam quidem vitalis liquidi jacturam, quam si purior aegritudo foret, non ubique perferre.

Quare praecipua sub miliari constitutione attentio in exanthematis apud primos aegrotantes effectus ponenda; ac videndum est, num *symptomatice*, num *critice* miliaria propullulent. Primo in casu, prudens sudorum moderamen, ac atmosphaera frigidiuscula, tum causarum, quae exanthemati subsunt, matura eliminatio, praeter illa, quae febrim ipsam, ac rectam in eadem diaetam respiciunt, praecipua curationis momenta constituent, ac ipsum saepe exanthema cum bonis aegrotantis rebus praepedient. In *criticae* naturae, rariori certe, miliarium epidemicorum exemplo cogitandum est, morborum jam profunda radice susceptorum solutiones non immaturis, aut violenter expressis, excretionibus; sed blandiori naturae opere, ac devicta jam morbi cruditate, obtineri. Hinc iterum sudoribus, qui sub morbi initiis praecipitanter prorumpunt, donec salutarem con-

stituere evacuationem possint, limites ponendi, ac nimia vis vitae, ambientis atmosphaerae, causarumque morbosarum moderamine inhibenda sunt.

Quod si exanthema bono sub omine in cutem depositum, ad interiora repelli, ac visceribus perniciem inferre videatur; tunc, prout alibi (§. CCXC.) docuimus, *causae* potissimum, ex qua repercussio pendet, ac symptomatum, quae abinde oriuntur, habenda est ratio. Hinc, si grave animi pathema vel terror his praecesserit, antispasmodica, valerianae infusum, moschus, opiumque ipsum: — si nova forte saburrarum collectio ad ventriculum, intestina, has turbas excitaverit, nec ab exanthemate retropulso hae ipsae oriantur; praeter frequentem clysteris usum, emeticum, aut purgans alvum medicina: — si ab assumptis spirituosis, aut a lochiis suppressis forte novum in sanguine incendium prodatur; venaesectio etiam repetita, aut sanguisugae pudendis applicitae: — si refrigerium ac suppressa transpiratio praeiverit; infusa diapnoica, haustus salinus cum refractis tartari emetici, aut et camphorae, aetheris vitriolici dosibus, balneumque tepidum: — si virium jactura compareat; sedata istius causa, nutrientia, excitantia externa, interna, frictiones cutis, sinapismi, vesicantia scilicet, vini portio generosi, alcali volatile, serpentariae virginianae infusum, corticisque decoctum, indicantur; etc.

Ipsius vero a miliaribus reconvalescentiae cura, pro varia febris praegressae, ac effectuum morbi natura, ad leges jam satis expositas suscipienda est.

Quae *sine febre* incedunt *miliaria*, ea vix non ubique periculo carent, et eorum adinstar, quae *chronicam* ostendunt indolem, pro causae latentis, et morbi, quem comitantur, diversitate, tractanda sunt.

ORDO II. GENUS II.

VARIOLAE.

§. CCCXXVII. *Notio morbi.* — *Antiquitas.* — *Extensio.* — *Secunda infectio.*

Ad funesti mortalibus, ac solo jam aspectu horrendi morbi, *variolarum* scilicet, descriptionem pervenimus, quae solae, strages, quam pestes simul omnes, majores, ex quo semel Europam invasere, tam pridem ediderunt, quam edere hucusque continuant. De cutaneae hujus affectionis *antiquitate*, quamvis hanc eruisse tam magni vix intersit, quamplurimis disputatum fuit. Interim si quis lethalitatem variolarum, qua pars, ut videtur, non minor *duodecima* morientium hoc a morbo internecionem agnoscit, consideret; — si quis oculorum obcaecationes, ac venustatis humanae per horrendas cicatrices devastationem rimetur; — si morborum fere omnium hoc ex uno, licet jam superato, propullulantium, animo quis numerum concipiat; — si quis denique sortem super omne nunc genus humanum extensam, ac universale, quod huic morbo persolvimus, tributum, sedulo perpendat: mirabitur is, doctos in arte viros, versatosque in antiquorum lectione homines dubitasse, an morbus, de quo agimus, posterior sit tam fidis observatoribus, quibus nos imagines *popularium* affectionum, quotquot habemus, accuratissimas debemus, quibusve negligentiae notam inurere eo ipso non verebantur, quod morbum inter omnes primum communissimumque, tam oscitanter ab antiquis observatum esse assererent: ut nos tandem, eo quod pictae ab ipsis imagini morbi

nomen non simul subscripserint, quid demum morborum depingere contenderint, jamjam haberemus inter nos litigandum. Certe primam variolarum descriptionem magis, quam ipsam hanc pestem, *Arabibus* nos debere videmur: ac si hic ipse populus, undenam hoc malorum genus sibi adscitum esset, ignoraverit; nos certe tam antiquam originem eo minus eruemus, quod nec primum quidem hujus contagii in Europam ingressum, *Saracenorum* bellis, ut videtur, anteriorem, sat tuto indicare valeamus. Variolarum igitur antiquitas certas ad regiones, quibus nullum cum Graecia, nullumque diu cum Europa commercium erat, restricta, a nemine in dubium est revocanda; sed ante praedictum tempus continuam fere variolarum pestem hac orbis in parte exstitisse, aut graecis adeo romanisque scriptoribus, quin solita, et quam parvis alias humani corporis affectibus adhibuere, industria medicis eandem fastis intulissent, jam cognitam fuisse: hoc gratis admodum a pluribus assumptum esse videtur; et Americae totius, Siberiae, insularum australis Oceani nuper detectarum exempla, de longa populorum hoc a flagello immunitate abunde testantur.

Nullum interim, si *morbillosum* excipiamus, morborum semen tam perennem in solo humano radicem, ac *variola*, fixit; et qua semel orbis in parte infelix hoc lolium germinare coepit: in hac, aeterna forsitan, nec ulli concessa toxico, fertilitate propagatur. Hoc scilicet, — nec tamen alio, aut ex ipsa corporis structura desumendo (§. CCLXXIV.) argumento, necessariam, aut inevitabilem hominibus, mutua commerciorum necessitate devinctis, pestilentiam variolas dicamus. Sub hac nempe rerum conditione, paucissimi hoc a morbo immunes extremam senectutem attingunt: et sicut matris ad sinum hoc infensum contagium penetrasse, foetumque, ovo licet absconditum, inquinasse compertum est; ita caduci, ac naturali jam morti vicini senis hoc idem fata crudeliter praecipitat. Nemo hinc ante obitum beatus, nec homines, qui variolis immunes a vita excesserunt, vim contagii eluserunt magis, quam morte praevenerunt. Nonnulli jam materno in utero ab illo multati, aut paucis modo,

nutricis attentionem fugientibus, abscessulis, nec reliqua ex iisdem cicatricula notati, immunitatem mentiuntur. Sunt forsitan, sed de paucis hoc asserendum credimus, qui, ob peculiarem, ut vocant idiosyncrasiam, variolarum contagio resistant.

Qui tributum semel huic morbo persolvit, hic, metu liber, medios inter variolosos tutissimus incedit: ac licet plurima *secundae* infectionis exempla, quorum aliqua, nobis quidem haud conspecta, negare non contendimus, a multis adducantur; communis tamen et in vulgum nota, ex superato semel morbo, *securitas*, ad paucissimos illa ipsa casus, ac ad vix sensibiles a regula communi exceptiones restringit.

§. CCCXXVIII. *Variolarum definitio.*

Sunt autem *variolae* contagiosum exanthematum primariorum genus, quod praeviis plerumque febre, nausea, vomitu, dolore epigastrii, a compressione aucto, apud infantes sopore, convulsionibus, apud adultos sudore, tertio, quartove die, ad faciem potissimum, aliisque in locis ad cutem, sub macularum rubrarum, nodulo subduro in centro praeditarum forma prorumpit, ac vel in pustulam phlegmonoideam, sensim suppurantem, aut in superficialem ac ichorosam, ex plurium pustularum confluxu nascentem vesicam, crusta foedi coloris mox obtectam, aut demum in pellucidas, vix suppurantes phlyctaenas, vel in duriores ac fere verrucosas eminentias assurgit, exsiccatur, ac reliqua in cute macula, in multis vero pertinacissima cicatrice ac foveola, in crustas decidit, morbumque in alios, praedispositos, quacunque demum arte admotum, eundem propagat.

§. CCCXXIX. *Variolarum divisio.*

Tam variam hoc exanthema (§§. CCCXXVII. CCCXXVIII.) faciem sub diversis epidemiis, ac in aegrotis diversis assumit, atque tam contraria inter se offert symptomata; ut eundem vix morbum exhibere, cuivis istorum non satis experto videatur. Nunc etenim ut *simplex* morbus variola incedit; nunc aliam pro socia affectionem agnoscit, aut cum exanthemate longe alio *complicata* efflorescit. Nunc *discretae* ac di-

stinctae inter se pustulae, tot solitarios in cute abscessulos constituunt; cum in aliis, aut majorem ob numerum in agmen collectae, *corymbosae*, aut ob majorem viciniam inter se *cohaerentes*, aut ob communionem pustularum ad amplioris vesicae extensionem *confluentes*, variolosum quasi ac impurum mare offerre cernuntur. Nunc magis adhuc *abnormes* a consueta exanthematis figura abludunt, ac sub vario aspectu, periculo, illis fere, quas *spurias* vocarunt, consimiles apparent, atque nunc *serosa* et crystallina, loco puris, materia repletae, aut *lymphatico*, ac interdum *sanguineo*, aut *nullo* humore refertae, aut solidescentem ac *verrucosam* fere referentes naturam, efflorescunt, aut demum atro mox colore notatae sensuque carentes, *sphacelosam* induere indolem reperiuntur.

Sed majus certe, quam quod ex contento his in pustulis liquido, vel earundem ex figura, numero, positione petitur, divisionis momentum, ex febre, quae has omnes variolarum varietates, non species diversas, forte comitatur, hauriendum est. Nunc scilicet vix ulla febris symptomata exanthema hoc circumdant; nunc, pro varia constitutionis annuae, subjecti, causarum concurrentium conditione, aut *nervosam malignamque* variola, aut *gastricam*, aut *inflammatoriam*, saepeque *mixtam*, agnoscit ex febre dominante indolem. Quas *spurias* dixere variolas, has, licet *veras* interdum praecedant ac annuntiare futuras videantur; licet ex insitione, cum pure varioloso ac optimo instituta, *spurias* provenisse referant variolas, ac licet ob similitudinem in multis cum variola legitima, tam communi, quam anomala seu abnormi, cum hac ipsa confundi facillime queant; ad aliud tamen morborum genus, utpote a variolis natura diversas, relegamus.

De variolis *internis*, quas plurimi negarunt, affirmarunt aliqui conspicui in arte viri: nos, ex propria observatione, nihil, quod has lites componat, habemus.

§. CCCXXX. *Variolarum decursus ratio.*

Epidemice plerumque variolae, inter infantes maxime, sed nulli hominis aetati aut temperamento parcentes, grassantur; plurimosque simul, non so-

lius semper naturae, sed et *artis incautae* culpa, aggrediuntur. Sub certis, sed ignotis, atmosphaerae conditionibus, variolae *sporadice* hinc inde propullulant, ac paucis contentae victimis jam gressus sistunt, ac obtuso placantur contagio. *Endemicum* vix non morbum civitates hominum undecunque ad easdem concurrentium numero refertae in variolis patiuntur.

Verno plerumque tempore hic morbus caput suum effert; aestivo, in plurimos ac ferocius dominatur; autumno adventante, mitescit; ac hiberno sub gelu exstinguitur. Constans interim in his regula non datur; ac tempore fere quovis civitatem adoriens, vix natus, insidias saepe struit; adultus placide decurrit, ac pristinas senescens rapitur in furias. Per multos interdum, — apud alios, per sex, septemve annos civitatis exul, in novam, ex improviso comparens, progeniem invehitur, ac elapsi temporis in unum funera coacervat.

Nullo quidem de futuro variolarum ingressu, nisi vigentis jam in vicino epidemiae, contagiique occasione, sat fido praemonemur indicio. Sed hac sub rerum conditione, in homine has necdum miserias experto, varia suscepti veneni signa produntur. Haec vero, tum pro aetatis, tum pro contagii aut sponte suscepti, aut per artem corpori *inserti* ratione, tum denique pro varia febris conjunctae natura, ac vel benigna, vel maligna morbi nascentis indole, valdopere tum loco, tum vehementia et tempore differunt. Totus autem variolarum decursus *quatuor* fere absolvitur *stadiis:* quorum primum, *invasionis* illud amplectens, ordine non modo, sed et significationis, et majoris in medendo opportunitatis dignitate caeteris praecellit. Secundum, ab *eruptione*, — a *suppuratione* tertium, et quartum denique *exsiccationis* ab opere, orditur.

§. CCCXXXI. *Symptomata variolae inflammatoriae. — Stadium invasionis. — Stadium eruptionis. — Stadium suppurationis. — Stadium exsiccationis. — Symptomata variolae nervosae.*

A febris natura potissimum variolarum divisionem petentes (§. CCCXXIX.), speciem illam, quae cum

febre inflammatoria vel parva, vel intensiori progreditur, eo quod haec cum *phlegmonoideo* exanthemate prae aliis affinitatem alat, primo hîc loco considerabimus. Quod si febris interdum omnis deesse videatur; non deest tamen localis in pelle, pustularum numero respondens, inflammatoria, pro quovis irritationis augmento in febrem prona, dispositio.

A suscepto igitur variolarum contagio, non aequali semper in *artificiali*, quam in naturali exanthemate celeritate, nec sat certo ubique primae irritationis momento, lassitudo, morositas, inquietudo, apud infantes pavor sub somno, naturalem superante, — horripilatio, frigus, calor huic succedens, faciei rubedo cum pallore alternans, gravedo, dolor capitis, praecipue occipitis, colli, dorsi, lumborum, axillarum, artuum, quasi rheumatici, ingratus ad ventriculum, a compressione dolentem, sensus, nausea, vomituritio, ipseque vomitus, scenam saepe aperiunt. Crescente ad noctem calore, inquietudo, anxietas, apud infantes sopor, pavores augentur, et stridor dentium, ac convulsiones non raro accedunt. Apud adultos vigiliae, sudores multi, jactatio, sitis, fauciumque siccitas, raucedo, ac dolor comparent. Pulsus interea frequentes ac molles, in plethoricis pleniores et duri. Matutino tempore aliqualis symptomatum remissio; sed mox, sub novo interdum horrore, aut extenso in horas majori frigore, augetur aestus; ac febris, sub lecti inprimis fotu noxio, cum sudoribus ac delirio increscit. Iam oculi rubescunt, fulgent, ac lacrymantur subinde. Extremos nunc capitis dolores sanguinis e naribus effluxus persaepe moderatur, aut solitum menstrua tempus antevertunt. Alvus in quamplurimis obstructa, apud alios serosa, frequenter, ac interdum cum tormine, deponitur. Urina paullo post emissionem turbida, albescens, subflava, vel et furfuracea observatur. Peculiarem saepe odorem, jam hoc sub stadio, spargit sudor, animaque infantibus foetet; sed fallax et difficile in morbis de odoribus judicium est; nec a quovis illi, emunctae licet naris homine, ubique percipiuntur. Haec igitur, et alia, nec tamen pathognomonica variolis ac perpetua in omnibus signa, *invasionis* sub stadio occurrunt, ac per tres fere cum

dimidia dies hac in specie extensa, continuo intenduntur. Nec tamen rarum est, solas in pueris convulsiones instantem mox pustularum eruptionem praecedere; aut, sub pauca febre, absentibus, etiam in adultis, ut novimus, tum nausea, vomituritione, tum quovis epigastrii dolore, variolas sine impetu licet multas, prodire. In paucis hae turbae a suscepto contagio excitatae, sub largiori, ac olente sudore, vel suppuratione ad locum, quo contagii materies per artem cuti inserta fuit, sine quavis pustularum eruptione, felicissime sopiuntur; ac *variolosa febris sine variolis*, hoc primo contenta stadio, in totum ac in plenam aegrotantis securitatem, dispergitur omnis.

Eruptionis vero stadio ingruente, *primae febris* symptomata corporisque incendium, inquietudo, anxietas, cutis pruritus ac tensio jam summum attigerunt fastigium. Nunc vero ad faciem plerumque, ad labium superius, nasique latera, circa mentum, ad collum, pectus, — alias vero, licet raro, tardius ad ista, atque ocyus ad artus, aut ad truncum maculae rubicundae, parvae, circulares, petechiis non absimiles, sed in medio paulisper elevatae, noduloque rubro, ad tactum subduro instructae, plures certe, quam quae diutius subsistere, ac in suppurationem abire consuescant, comparent. Repetita sic exanthematis efflorescentia, caeterae quoque partes sensim sensimque, interdum paucissimis, alias copiosis ac fere innumeris obsideri cernuntur pustulis: quae singulae, prima jam, vel secunda ab eruptione die, citius quo loco primum prodierunt, ad basin dilatatae, pellucidam in apice vesiculam, seroso ac limpido, mox vero turbido, ex flavo albescente liquore repletam, in medio tamen foveola instructam ostendunt: ac terminato sic, post duos fere dies, *eruptionis* opere, jam a quinta morbi, seu prima illius die, febris decrescit, ac ad secundae finem penitus in pluribus evanescit. Haec interim apud adultos sub continuis fere sudoribus contingunt, ac fauces magis magisque tum a vera illarum, jam praegressa eruptionem, phlogosi, tum a variolis subinde ad fauces, palatum, linguam totumque oris cavum propullulantibus, ardent, tenduntur ac dolent. Leviori sub morbo faucium affectio vix absoluta eruptione dissipatur.

Ipsi vero nunc cutis abscessuli, adhucdum immaturi, *inflammationis* decursum absolvunt, incendio tenentur, circa basin amoene rubent, ac pungentem singuli experiuntur dolorem. Si major illorum numerus superficiem obsideat; tunc, febre vix in totum cessante, vel superaccedente nova, intermedia iisdem cutis simul tenditur, intumescit, ac rubet. Haec ad faciem praecipue, ac si prior illinc eruptio fuerit, prae aliis partibus, ut in qua major plerumque pustularum copia florescit, contingunt. Atque septima sic, plerumque vero octava morbi die, jam palpebrae in multis oedematosae ac rubentes turgescunt, conglutinantur, clauduntur; ipsum vero caput, nec capillata sui parte a variolis immuni, in conspicuam saepe molem inflatur; ac a naturali figura, profundo rubore splendens et quasi infarctum, aberrat, tenditur, ac in nullam, prae dolore, partem converti potest. Interea variolarum, quae primae eruperunt, materia has ipsas ad lentis, vel ervi magnitudinem, aut istis minorem, fere miliarem, aut herperticam, vel piso fere ampliorem, extendit, ac opacam magis et puriformem assumit consistentiam. Quod si tamen pauca in facie exanthemata prorumpant, haec ipsa in tumorem vix ullum elevatur, nec visus praepeditur; nec in caeteris partibus tam copiosa ex illis comparent.

Interim non semper haec, benignioris licet naturae, aut febri inflammatoriae juncta exanthemata ad *discretas* aut distincto ab aliis loco haerentes variolas pertinent; sed interdum pustula *cohaeret* pustulae; subinde jam plures, in sat largas nec elevatas multum, ac albas vesicas *confluere* incipiunt: quin febris igitur natura mutetur; ut *discretas*, hinc inde *malignas*, — et quae *confluentes* timentur, has esse *benignas* jubeat.

Ab *octava* fere die morbi, manifesta in variolis *suppurationis* signa comparent, atque, sub copioso abscessulorum apparatu, jam *tertia*, aut *secundae* potius continuationem sistens, *suppuratoria* excitatur febris. Tumor nunc faciei continuo augetur, et quo variolae effloruerant ordine: hoc partes, quas obsident, gradatim intumescunt. Universa jam cutis tenditur, rubet, ardet, ac dolet. Pulsus frequentia, duritie augentur; novus interdum horror, calor novus, dolor capitis,

anxietas, dyspnoea, sitis, — interdum sopores, deliria, jactationes accedunt: atque plures hoc tempore sub comatoso stupore, apoplexia, aut suffocati perierunt. Urinae nunc, et per reliquum fere morbi tempus, aut turbidae, aut puriformem subinde materiam deponunt; alvus infantibus laxatur; saepius vero apud adultos, apud infantes sat raro, sub faucium dolore ulceroso, raucedine, orisque foetore, salivatio molesta et omnem quidem impediens somnum, sed multis cum emolumento, succedit. Interea, quae foveam prius in vertice habebant, ac rubro ad basin halone cingebantur pustulae, hae sphaericam nunc atque hoc rubello ambitu privatam assumunt figuram, albescunt, et denso pure replentur: quod quidem illae ad faciem fere primae, ac ordine, quo adolescunt, ad manus, brachia, dein ad truncum, ac ultimo ad pedes faciunt. Hinc flavescente jam, ac ad summitatem variolae, quae ad faciem residet, spissescente, tenaci liquore; ea quae tardius ad pedem floruit, tenuiori ac seroso adhunc pure turget; ac lentius sub inflammatione tumoreque tardiori maturescit. Hoc vero suppurationis, tum vix incipientis, tum jam provectae sub opere, specificus variolarum odor atmosphaeram replet, atque infesto hanc ipsam mortalibus contagio inquinat. Ipsa vero haec *suppuratoria* febris, quo illi, quae variolarum maturationem absolvit, propior est; eo manifestius, sub graviori scilicet morbo, ad *inflammatorias* pertinere: — quo longius vero continuat, et quo major puris resorptio habuerit locum; eo facilius in febrim *nervosam* (§. LXXXVI.) declinare consuevit, pluresque, nisi rectius curatos, hoc in stadio praecipitat. Sub pauciori abscessulorum numero, febres tam *secunda maturatoria*, quam *tertia*, sive *suppuratoria* observari vix queunt; ac sine turbis ad quartum morbi stadium, quod illud *exsiccationis* est, aegrotantes laeti perveniunt.

Hoc ipsum vero, pro eruptionis variolosae celeritate, morbique totius impetu, nunc nona, decima, nunc *undecima* plerumque die, ad faciem primum, aut qua parte prius variolae floruerant, sese manifestare incipit. In apice nempe variolarum obscurius nunc apparet punctum: quo loco epidermis rumpitur

ac *lymphatico-purulenta* exstillat, mox in crustam ab attactu aëris convertenda materia. Hac a crusta variola vicinaque spatia obtecta mox novam subtus materiam suscipiunt: quae, sub praemagno pruritu, aut priorem, jam bruneo atroque colore notatam, sublevat, novamque huic crustam substitutit; aut ipsamet haec repullulans materies induratur, tandemque decidit. Interea tumor ad cutem variolis arescentibus intermediam, nec non rubor, ac tensio, quae immaturas adhuc alibi variolas circumdant, disparent; donec ad manus, tardius vero plerumque ad pedes similia contingant, atque tunc febris, quae arescentibus in facie variolis saepe necdum desinit, in totum dissipetur, ac circa *decimam* et *quartam* morbi diem hic ipse cursum penitus absolvat. Ad crura pedesque resorpto, quod continebant, liquido, plures hinc inde variolae fere *vacuae* cernuntur. Quo vero loco plures confluxerant pustulae, ad nares inprimis et mentum; hoc, amplior densiorque crusta separatur tardius: ac hîc non minus, quam ad singulas variolas, in quibus per longum tempus tenuior acriorque, duro sub tegmine, delituit ichor; tristes exesae pellis reliquiae, ac foveae, asperitates, deformi cicatrice consolidandae, aut saltem macula sublivida, loco, quo variola resedit, diutius persistens, in conspectum veniunt.

Atque haec est tum benignioris morbi mitissima facies; tum gravioris quidquam, atque cum febre vehementi quidem ac *inflammatoria*, sed minime *nervosa*, vel, ut ajunt, *maligna*, incedentis variolae imago!

§. CCCXXXII. *Symptomata variolae nervosae. — Stadium invasionis. — Stadium eruptionis. — In abnormibus. — Variolae abnormes vesiculosae. — Serosae. — Lymphaticae. — Sanguineae. — Variolae abnormes solidescentes. — Variolae confluentes malignae. — Stadium suppurationis. — Stadium exsiccationis.*

Sed aliter longe res incedit, ubi vel epidemico influxu, vel ob alias rationes, febrem sibi pro comite *nervosam* adsociant variolae: quod quidem a *confluentibus* saepius, quam ab aliis; sed hinc inde a *discretis* admodum nec tam vicinis sibi pustulis fieri, experientia comprobavit.

Sub tam tristi rerum positione, in genere quidem descripta jam *febris nervosae* tum *simplicis* (§§. LXXXVII. LXXXVIII. XCI.), tum *complicatae* (§§. LXXXIX. XC.) symptomata potissimum dominantur urgentque pericula; sed quovis tamen sub stadio alia ex istis aliaque comparent; quorum brevis, sed succincta expositio variolas malignas tam praevidere futuras, quam praesentes dignoscere docebit.

Quod vero febris majorem , quam ipsius exanthematis auctoritatem maxime demonstrat, est : quod, vel *discretae* immineant, vel *confluentes* variolae , si modo *malignae* futurae sint, symptomata non alia in una, quam altera in specie, sub ipso *invasionis stadio* compareant. Quamvis scilicet et benignae interdum variolae sub majoribus turbis, donec ad pellem erumpant, aggrediantur hominem, nec ex iisdem sat tuto et ubique ad confluentes aut malignas quasvis variolas concludi queat; est tamen his ipsis proprium ac fere perpetuum, ut a suscepto ac in actum deducto contagio , mox major in toto nervorum systemate perturbatio, viriumque sine causa manifesta major dejectio compareant. Hinc , sub majoris lassitudinis sensu, tum rigor molestus, tum , sub turbidis ac lacrymantibus oculis, vertigine, sub pulsu contracto, celeri, quandoque inaequali ac lento, plerumque sub majori febris intensitate, cute sicca, carotidum vibratione , capitis per universam vertebrarum columnam extensus , ac ad lumbos quasi defixus dolor atrox, comatosa aliorum, vel in deliria mox erumpens affectio , anxietas, ingestorum singulorum rejectio , epigastrium magis tensum ac attactu acutius dolens, apud infantes epileptica, frequentius repetita, ac interdum, priusquam eruptio insequatur, lethalis convulsio, sitis magna, urina flammea, alvus immoderata, vel quasi dysenterica, tremores, lipothymiae, ac minor symptomatum, quaecunque demum fuerint, remissio, observantur. Breviori tempore hoc *invasionis* stadium in malignis plerumque, — in aliis quibusdam, ob gravioris atque exanthematis efflorescentiam praepedientis phaenomeni rationem, tardius, absolvitur: sic ut in paucis, jam prima, — in quibusdam, secunda, — in plurimus vero tertia invadentis morbi die, praecipiti hoc ipsum eruptione claudatur.

Atque nunc est, ubi *erysipelacea* interdum efflorescentia partem corporis simul obtegente, vel unico quasi impetu, seu confestim ac tumultuarie, copiosissimae, ad faciem in primis, papulae prorumpant; aut, sub febris *lentae nervosae* (§. XCI.) symptomatis, animo demisso ac abjecto, pulsu debili, celeri et tremulo, urina cruda et tenui, siti pauca, calore vix ullo, tremore, languore universali, pauciores, interrupto impulsu, quasi cum difficultate expellantur, quae diversam mox a *discretis* imaginem referunt, ad *abnormes*, seu *anomalas* referendae. Qualiscunque vero exanthematis forma sit; febris tamen, ut in ea, quae *benigna* est (§. CCCXXX.), facta pustularum explosione, non sedatur; sed nunc impetu aequali, nunc parum moderato continuat.

Quod si igitur a communi tramite deflectunt variolae; tunc varia sub forma, variam observantur continere, infestam tamen ac specifica variolosi virus indole non destitutam, materiam.

Nunc etenim hae pustulae maturationis ac suppurationis gradum, *vesiculosae*, nunquam attingunt (§. CCCXXIX.); sed superficiales, pallidae, depressae, in medio, *umbilici* in modum, fovea instructae, ichore acri ac limpido replentur, *serosae*, fere crystallinae: aut densiori quidquam et ab igne coagulabili materia onustae, *lymphaticae* auctoribus vocatae. Nec multum, nisi forma, ab his distant *siliquosae*, aut quae, resorpto protinus contento liquore, fere vacuae, ac *emphysematicae* deteguntur. Aliquando cruento sero, aut sanguine fere puro, livido, vel atro, replentur hae pustulae, *sanguinearumque* sibi nomen adsciscunt: quae tamen singulae, a solius contenti liquoris, quoad colorem, consistentiam differentia desumptae divisiones majori, quam debuissent, subtilitate a multis explanatae fuerunt. Saepius hae *abnormes* ac *vesiculares* *variolae* cum vicinis tandem confluere, ac amplas, nec elevatas, sed ichore infenso molliter turgentes, flaccidasque formare vesicas cernuntur.

Alias vero *solidescentem* magis consistentiam assumunt *abnormes* variolae, atque duriora, vel *acuminata*, vel fere *verrucosa* phymata repraesentant: quae, cum liquorem non contineant: cum vicinis confluere non

possunt; sed *discretas*, licet saepe *malignas*, variolas componunt.

Plerumque vero *nervosa febris* (§§. LXXXVII. LXXXVIII.) confluentium praefert societatem variolarum. Hae igitur, postquam sub furiosorum, aut vitale systema maximopere affectum testantium caterva symptomatum, nec infracto febris impetu in cutem appulerunt; ad faciem inprimis, quasi arena injecta conspurcatam, comparent. Atqui cum singula hucusque celeriori cursu absolvi videbantur; quod reliquum est morbi, tardiori nunc gressu incedit. Quae scilicet ad faciem primum eruperunt pustulae; hae, licet illa maturius, quam sub inflammatoria febre, tumescat; lentissime volumen adaugent ac in altum exsurgunt. Ipse variolarum color aut pallidus, aut violaceus observatur, nec rubro illae ad basin halone cinguntur. Citius quidem vesiculae variolarum in apice comparent; sed a figura consueta hae declinant, ac in latus dilatatae, cum vicinis uno sub tegmine confluunt: ut una magis contegatur facies vesica, quam pluribus variolis; ac ut pergamena quasi charta vultus laxe velari videatur. Quod si etiam plures inter se non confluant pustulae; ad superficiem tamen humiliores haerent; cutisque intermedia aut pallida est, et flaccescit, aut petechiis, maculisque lividis ac nigris, in multis obsidetur. Interea cum tam horrendo ad faciem variolarum aspectu, illae, quae ad manus, pedesque magis distinctae erumpunt, volumine plerumque augentur, quin igitur eandem, quam in benignis, maturitatem ac consistentiam acquirant. Nec minus caetera urgere continuant symptomata: capitis, lumborum dolor, febris intensa, deliria, convulsiones, sopor comatosus. Apud adultos salivatio plerumque, vel hoc jam in stadio, rarius, sed viso et nobis exemplo, apud infantes, occurrit; his interim communior diarrhoea est; interdum urina copiosior ab iisdem excernitur. In genere hîc febris *nervosae*, utriusque speciei, tum illius, quam (§. LXXXVII.) *versatilem*, — tum alterius, quam (§. LXXXVIII.) *stupidam* vocavimus, sub eadem epidemia, in diversis aegrotantibus, se se manifestant symptomata: sub quibus ipsa variolarum maturitas in longum tempus, nisi hanc ipsam mors cita antevertat, protrahitur, aut prorsus impeditur.

Quae scilicet in variolis, quas (§. CCCXXXI.) descripsimus, jam octava, aut nona fere die incipit suppuratio; haec in malignis vix *undecima* morbi, ac interdum tardius, se prodit; atque tentamen magis ad suppurationem, quam suppuratio, in multis esse observatur: febris interim nova nunc incrementa sumit, ac non minus ab acerrimo ichore ad sanguinem resorpto, quam ex incrustata undique corporis superficie ac retenta transpirationis materia, maxime vero ex incompleta variolosae materiae ad abscessulos eliminatione, et ex insigni cutis, per tot maligna ulcera undique erosae irritatione ac spasmo, originem ducit. Sub hac rerum conditione, aut salivatio, saepe cum bonis aegroti rebus, aut, apud infantes, transpirationem supplens diarrhoea, augentur; in aliis prima ex istis incipit diminui, viscidissima in faucibus saliva colligitur, et anxietatem auget, aut ipsam strangulationem minatur. Cum summo aegrotantium damno utraque ex istis in totum supprimitur. Nunc plures jam pustulae, aut pustularum lacus, vel scalpendo diffluunt, vel sponte rumpuntur, pestilensque ichor in tetras, ac brunei, nigrique coloris crustas coalescit: foetor undique insignis spargitur in auras, ac urina, foeces, inscio saepe misero in lectum emissa, indusia ac lintea cum aegrotantis cute, aut inter se ipsa conglutinata, intolerabilem omnibus, nisi dilectae prolis lacrymabundae matri, mephitim spirant. Interea delirans ac stupidus aeger, aperto siccoque oris antro, infestum difficulter trahit atque reddit spiritum, tremula venatur floccos manu, ac trunco ad pedes ruente, divaricatis cruribus, succensis quasi ignibus tostus comparet. Interdum largus cruoris, nunc per renes, nunc per uterum, alvum, per nares, aut per quaevis colatoria simul, fluxus accedit; vel evidens ad viscus, alluente ad hoc ipsum veneno, seu infensa metastasi, inflammatio orditur; aut maculis inter variolas comparentibus nigris, serosisque hinc inde vesiculis, prima ad gangraenam ponuntur principia.

Licet vero tenaces faciei crustae jam exsiccari videantur; febris tamen ipsa vehementia crescit, ac noctis tempore inprimis augetur. Nunc manuum pedumque tumor conspicuus insurgit; sed inopinato interdum

hic ipse disparet, ac sub maxima praecordiorum angustia, aut sub fluxu alvi quasi dysenterico, aut alio demum visceris a veneno correpti signo, vel ipsae variolae simul concidunt, pallescunt; vel mox indolem gangraenosam assumunt.

Atqui sub hac potissimum rerum conditione, majora aegrotantibus instant pericula; atque nunc decima, undecima, nunc vero decima quarta, vel tardiori etiam die, aut comatosi, apoplectici, aut convulsi, aut demum suffocati vita decedunt.

Qui sub meliori cura, aut singulari naturae assistentia, hoc stadium superant, illis vel vigesima interdum die ad faciem crustae adhuc tenaciter adhaerent; ac a naso inprimis, et mento larvarum adinstar decedunt. Insignis ac purulentus ad frontem tumor a nobis in venusta quondam puella suppurationis sub stadio conspectus est: quem cum sectione maturius evacuari noluisset; collectus ichor per quatuor erosae tandem cutis ostia effluxit: quo tempore exsiccata, atque in integrum simul delapsa, quae omnem faciem simul obtexerat, crusta; crudae ac undique erosae carnis illa cruentam nobis imaginem obtulit. Sic, quo pridem ordine comparuerant variolae; hoc, uti de benignis dictum est (§. CCCXXXI.), nunc lente exsiccantur, ac tandem a cute male tractata et undique erosa separantur.

Sed nec hic quidem malorum est finis! febris quidem, exsiccatis, variolis, imminuitur; ast non raro nunc tum in benignis adeo, tum maxime in malignis, ad parotides, ad inguina, axillas, foedi abscessus, juncturarum tumores, variolae quasi secundariae, ulcera maligna, ossibus cariem minantia, febris lenta, phthises purulentae, oedemata, laesiones sensuum, coecitates, ophthalmiae chronicae, surditates auriumque fluxus, paralyses, ac mille aliae, quas enarrare difficile est, miseriae succrescunt. Major hinc, quam apparet, variolarum est mortalitas, et longo ab istarum decursu temporis intervallo sequuntur mala, quae aspectu quidem, sed origine a variolis non differunt, mortesque, caeterorum catalogo morborum injuste adscriptas, quamplurimas, ac *variolosam* in multis *ca-*

chexiam, vel per totius curriculum vitae minime delendam, inducunt.

§. CCCXXXIII. *Symptomata variolarum gastricarum.*

Pro varia autem tum anni, tum aegrotantium constitutione, non tam *inflammatoria*, aut *nervosa*, quam *gastrica*, est febris variolosae natura; aut saltem localis in cute pustularum inflammatio, cum inflammatoria vix febre, sed cum gastricae potissimum symptomatis incedit. Facilis quidem hic error subrepit, ac magna contagii in ventriculum actio, saburras, quae non adsunt, mentitur; sed non raro vel ex dominante morborum genio, vel ex totius febris decursu, vel ex istius benigno per alvum apud alios judicio, gastricarum character (§§. XCVIII. — CV.) hoc in exanthemate eruitur, ac frequenter hic omnem malignitatis in se continet rationem.

§. CCCXXXIV. *Febris variolosa complicata.*

Frequentior interim *complicata* febris in variolis natura observatur, atque *inflammatoriae* symptomatum (§. CXVI.) cum *gastricae* illis (§§. C. CI. CIV.), aut febrium istarum, cum *nervosae* phaenomenis (§§. LXXXIX. XC.) conjunctio occurrit, ac magnus in exanthematum eruptione, numero, progressu, turbarum inducitur exercitus. Nec ab aliorum causis morborum immunes decurrunt variolae; sed a dentitionis, a catarrhalium, rheumaticarum, verminosarum, quin ab exanthematicarum, aliarumque aegritudinum imperio non parum a simplicitate sua deflectere coguntur, ac istarum symptomata, cum propriis mirum in modum intricata, tuentibus offerunt.

§. CCCXXXV. *Variolarum causae.*

Variolarum apud nos causa in *contagio* consistit, quod ex corpore alterius variolis correpti aegrotantis, vel atmosphaerae, ac rei cujusvis hoc veneno inquinatae, actione, vel proximo contactu, sub certa sed ignota, nec a frigore, nec ab aestu pendente aëris conditione, praedispositis hunc ad morbum hominibus communicatur. Oportet sane primum ex istis qui ex alio infectionem repetere non potuit, sicut aliud

quodcunque morborum contagium, in se ipso, sub infausta rerum positione, praeparasse; sed istarum concursus, in aliis non rarus, quoad variolas, morbillosque in maxima terrarum parte tam inauditus appellari potest; ut hodierna quoque tempora nobis populos hoc a flagello *Europaeorum* ante adventum necdum multatos ostendant. Hujus vero contagii indolem nec hariolando quidem attingimus; nec extremorum evolutio vasculorum, nec certum glandularum variolosi virus secretioni dicatarum systema nobis arridet; pejusque hypothesis de *putrida* illius natura, quam ex quo haec derivatur, olet. Subtilem, aut fixam viscidamque hanc dicere nil juvat materiam. *Vehiculo*, quod ignoramus, sed in *aëre* communi non semper contento aut praesente, ut, sine proximo contactu, aut insitione, in alios transvehatur, haec indiget; ac ubique *dispositio*, cujus iterum nos conditio latet, in homine requiritur. Extrema lymphaticorum oscula, sub datis conditionibus, hoc, sicut aliud quodcunque contagiosum, virus, non aequali, nec certa satis celeritate, incauta recipiunt, conducunt; atque tum cutis externae, tum oris, narium, pulmonumque amplissima superficies, atmosphaerae hoc ipso impraegnatae, ac rei cuicunque eodem infectae patet quidem; sed ad *secundae* infectionis effectum vix unquam venenum perducit (§. CCCXXVII.).

Quid variolarum sub certis constitutionibus nunc infrangat, nunc augeat pericula; hoc, nisi a *febris*, aut *dominantis* epidemiae huic exanthemati conjunctae natura, et a peculiari aegrotantis dispositione dirigatur, non minus, quam specificam contagii indolem, ignoramus. Hoc ipsum certe diversitatis tam insignis in se rationem non continet; eademque variolarum, ex quacunque demum, aut maligna, aut benigna pustula desumpta, aliisque inserta materia, benignam huic, malignissimamque illi, aegritudinem communicat. Quid hominem adultum, quid certas personas, familias, ad graviorem ex variolis morbum disponat, id forte ex majori cutis aut resistentia, aut laxitate contraria subinde pendebit; sed aliorum certe exanthematum, metastasium, inflammationum ex hac pellis conditione non adeo diriguntur pericula; et quod te-

nerior cutis apud infantes constitutio explicare videtur mysterium, hoc sensibilitatis majoris in iisdem obfuscatur ratione. Nec major abscessulorum in cute numerus majorque istius inflammatio rem dirimit omnem. Benignae sunt non raro, quae confluunt, copiosissimae licet, in cute non parum inflammata, variolae; cum non multae interdum, hinc inde dispersae, ac solitariae pustulae vim artis eludant. Multae interim, praeter febrim dominantem, variolarum pericula augere possunt causae: ac major irritabilitas, dentitio praesens, vermium copia, scrophulosa inprimis dispositio, cachexia aliaque aegritudo quaevis, instans pubertatis periodus, praegnationis, puerperii status, calor lecti, methodus sudorifera, aut et frigus incaute nimis admissum, etc. suam hîc symbolam conferunt; quin igitur vel perfectissima quemquam a periculo ubicunque munire queat sanitas, aut ratio vivendi.

§. CCCXXXVI. *Variolarum prognosis.*

Ex ipsa variolarum descriptione (§§. CCCXXXI. — CCCXXXIV.), quo demum ex fonte prognosis hoc in morbo haurienda sit, non difficulter eruitur: ut quae pro ratione *epidemicae constitutionis* aut *febris* conjunctae, pro *aetatis*, *subjecti*, *symptomatum* ac *variolarum* ipsarum diversitate, quamplurimum differre observatur. Cavendum est interim, ne ex uno modo signo, si caetera non respondeant, conclusio ducatur; ac ipsa demum prognosis fundamenta non sine certo ad *causas signorum* respectu ponantur oportet.

Febris *nervosae* in variolis quid portendat societas, vix opus est exponere, valentque jam adducta hac de febre (§. XCIII.) prognosis momenta. Sed et ipsa, si fortius quem invadat, *inflammatoria febris*, inprimis sub initio neglecta, non parva rerum inducit discrimina, ac in *tertio* variolarum stadio (§. CCCXXXI.), vel sola jam aegrotantem suffocat (§§. CXIX. CCCXXXI.); vel, in *nervosam* conversa (§. CXIX.), non inferiora hac ipsa pericula inducit. Similia de *gastricae* opportunis auxiliis non curatae febris complicatione dicenda sunt. A catarrhalis aut rheumaticae materiae cum variolis nexu, eruptio istarum praepediri, ac, praeter multa oculorum, faucium, pectorisque incommoda,

suppurationis opus labefactari, ac secretiones perturbari observantur. A dentitione, ac a vermibus, convulsiones multae, aliaque non raro excitantur incommoda. Scrophulosa in variolosis dispositio, tum exanthematis efflorescentiae, tum pustularum maturationi obest, ac funestas, morbo jam superato, metastases, obstructiones viscerum, articulorum, ossiumque vitia praedicit.

Quod *aetatem* attinet, excepta primae nativitatis, ac dentitionis periodo, infantilis ac puerilis aetas, sensibiliori licet ac proniori in convulsiones nervo dotata, variolas tamen, alio nisi morbo correpta, prae adultis felicius superare observatur; magna aegrotulos materna ad ubera, nisi labiorum fauciumque variolae obstent, solatia exspectant; ac cicatrices a variolis reliquae facilius, quam in illis, delentur. Quo tempore pubertas, ac prima puellis menstrua imminent; majora plerumque a variolis pericula timentur. Similia de cessantium apud mulieres menstruorum periodo dicenda sunt. Majora senes hoc a morbo pericula circumdant.

Ipse *aegrotantis habitus* ad benignam vel malignam variolarum indolem quam plurimum, sed ignotis saepe legibus, contribuit. Sanissimos interdum homines, funesto hinc inde aut constitutionis propriae, aut familiae jure, ab hoc morbo magis, quam alios, et quovis quidem tempore, multari, jam diximus. Major solidorum, inprimis vero cutis, laxitas, aut densitas, siccitas nimia, debilitas, robur magnum, plethora, sensibilitas, irritabilitas insolita, variolis saepe contraria observantur. Scrophulosa inprimis, tum alia quaevis morbosa, ut podagrica, rheumatica, scorbutica aegrotantium dispositio, ad pejores non raro variolas, lege interim non ubique constante, nec sub funestioris epidemiae periculis, inoculationis beneficio aequiparanda, conducunt. Non inaudita interim ex ipsis, naturalibus adeo, variolis salutis dubiae aut vacillantis, vel et chronicarum affectionum, in meliorem habitum, ac in sanitatem florentem, permutatio est.

Sed sub tanta praedictionum medicarum ex proposito hominis aegrotaturi habitu, incertitudine, major *symptomatis* conceditur auctoritas. Ex attenta hinc

medicorum observatione, non pauca, quae prognosin ex istis concernunt, habentur momenta. Quo diuturnius nempe stadium *invasionis* est, dummodo causa non in languore, ac praepediente efflorescentiam phaenomeno (§. CCCXXXI.) consistat, eo mitiores; — quo brevius vero illud erit, eo pejores variolae exspectandae sunt. Interim et in his subinde locum exceptio habebit; ac citius interdum benignae, recto vero tempore, licet rarius, malignae expelluntur. Fortiores hoc in stadio turbae, lumborum ac epigastrii dolor magis intensus, malignas saepe, aut confluentes saltem, plerumque, — sed certe non semper (§. CCCXXXI.), ac minime cum ex saburris, aut plethora nascantur, variolas annunciant. De symptomatum, quae *nervosam*, *inflammatoriam*, *gastricamque* febrim comitantur significatione, jam praecipua retulimus. Convulsiones infantibus, nisi ex dentitionis opere, aut a vermibus nascantur, raro periculosae; ac benignum saepe morbum, si proxime expulsionem completam praecedant, et hac facta dissipentur, indicant. Diarrhoea invasionis sub stadio salutaris, nisi eruptionis tempore cesset, aegrotantes praecipitat. Sudores apud adultos fortiores, ac vix coërcendi, graviorem in illis morbum praenunciant: ac quo citius salivatio ingruit; quo difficilius screatio ob tenacitatem absolvitur, aut quo citius illa supprimitur; eo major confluentium, ac, caeteris paribus, malignarum, metus est. Fortiora sub incipiente morbo deliria, nisi comparentibus pustulis dissipata, *encephalitidis* timorem incutiunt.

Ipsius vero *exanthematis* consideratio, illam symptomatum non parum illustrat. Quo magis etenim variolis ad cutem comparentibus, tum febris, tum alii dissipantur irritationis effectus; — quo minor simul ad faciem pustularum permanentium prorumpit numerus; — quo amoenius hae florescunt, ac solitarios quasi in cute furunculos sistunt; — quo melius vesicula in apice istorum repletur et aequaliter magis distenditur; vel quo magis, sub confluentibus licet variolis, hae ipsae tamen communi sub tegmine assurgunt; — quo constantius ubique vis vitae in expellendo ac maturando exanthemate occupatur; — quo

evidentius apud adultos sudores moderantur, ac in morbo graviori, quo facilius salivatio apud illos succedit, — eo felicior rerum aspectus; — et quo magis ab his receditur, eo pejor aegrotantis hoc *secundo* in stadio versantis positio esse censetur.

Majora vero *suppurationis* sub stadio ex habitu variolarum judicia feruntur. Quod si nempe abscessuli quotidie augentur, suoque cincti halone maturescunt, albescunt, flavent, ac tertia, quartave hujus decursus, — totius vero morbi undecima fere die rumpuntur: tunc naturali res ordine procedit, nec malignitatis symptomata succrescunt. Aliter eventus se habebit, cum aut *abnormes* magis (§. CCCXXXII.), non modo paucae hinc inde, sed fere omnes, comparent variolae; aut cum cruditatem liquor in pustulis contentus fere nunquam deponit; sed variola pallescit, aut livet, aut corrugatur, ac mollescens, indolensque fere protinus concidit; cum tumor partis intermedius disparet, nec ad manus, aut pedes redire observatur; cum, sub febre non inflammatoria, haemorrhagia narium, inprimis *renum*, aut alia, copiosa, prorumpit; vel cum maculae purpureae, sublividae, vibices, petechiae variolis interspersae, nec solo tamen febris ab impetu, aut a gastricis saburris, ac vermibus derivandae, — aut cum suppuratis quodammodo, malignis variolis, novae pustulae, furunculi, locis intermediis copiosius exsurgere cernuntur: tunc maximo aegrotans periculo exponitur. In genere, *octava* fere dies in *discretis* aut non malignis, — *undecima* vero in *confluentibus*, quae cum *nervosa* incedunt, vitae prae aliis minantur, et summa ex suppuratoria febre, ex facili ad nobiliora metastasi, et ex instante suffocatione, pericula agnoscunt: quae interim vitae discrimina in *malignis* ad vigesimam usque diem, ac ultra, extenduntur. Factam jam ad interiora metastasin, inquietudo, anxietas, sopores, pervigilia, deliria ferocia, dysponea, raucedo magna cum dysponea, fauciumque dolore summo ac spasmis indicabunt. Diarrhoea hoc in stadio infantibus, quemadmodum adultis salivatio, nisi vires illa exhauriat, vel inflammationis, aut intestinalis jam gangraenae effectu prorumpat, sub confluentibus inprimis variolis, egregie conferre observatur.

Non minus a paucis, quam ab innumeris ad cutem pustulis, variolosa deletur dispositio. Sed a *discretis* adeo variolis non minus, quam ab infami *confluentium* dominio, si nervosae febris illae connubio inquinentur, longa et difficilis reconvalescentia exspectetur oportet. Superati jam morbi effectus tristesque in multis reliquias jam supra (§. CCCXXVII.) recensuimus.

§. CCCXXXVII. *Cura prophylactica.*

Variolosi virus *specificum* ignoramus, et quaecunque in avertendo illius impetu laudata fuerunt *prophylactica, corrigentia*, haec a benignissimarum, sine istis, quotidiano certe, variolarum exemplo, auctoritate spoliantur. Est quidem certa vivendi methodus, sunt certa artis auxilia, quae. cognita aegrotantis, ac epidemici morbi natura, futurae febris potentiae opponi, ac infestos variolarum effectus quodammodo infringere valebunt; sed varia ac sibi contraria haec erunt, pro diversa regnantis morbi indole, subsidia; atque ex iisdem, quae aliis sub morbis conducunt, principiis petentur. Hinc sub inflammatorio vigentis epidemiae charactere, a vino aliisque utiliter abstinemus irritantibus; aut in plethoricis venaesectionem ac vegetabilem imperamus diaetam; sub gastrico morborum genio, illis, quae saburris generandis favere possunt, valedicimus prudenter; sub nervosa dominantis aegritudinis indole, pathematum deprimentium, ac illorum, quae vires exhauriunt, ac nervis insidiantur, cum successu fugimus actionem; verminosam, de qua constat, progeniem eliminare, debilitatem corroborantibus erigere, densiorem cutis texturam balneis relaxare studemus; etc. Sed *nemo sanior, quam sanus esse potest;* ac saepe, qui ad morbum se *praeparat* futurum, hic victas huic manus cedit, ac ineptissimis in absentem, nec cognitum satis, hostem invehitur auxiliis.

Ex istis apparet, nos parum satis boni, multumque interdum mali a quavis ad morbos *praeparatione*, nisi ob praesentem jam aliam salutis laesionem suscepta, exspectare; nec laudati a pluribus mercurii, nec antimonialium, aliorumque tum interius, tum quoque exterius variolis praemissorum virtutem nobis magis arridere. Persaepe quidem porrectis hujus naturae re-

mediis, benigna successit variola; sed et sponte haec multis succedit, ac sub media malignarum epidemia, aegrotantium non pauci hoc a morbo, naturae magis, quam artis beneficio, sat benigne tractantur. Sat obscurae saltem in multis ad ejusmodi remediorum usum perducunt indicationes; neque dissimulandum videtur, medicamenta, quae agendi vim possident, nisi bonos, — vix non ubique malos producere effectus.

Vel praesentem jam morbum, immunis contagio phlegmonis adinstar, mox resolvere, suppurationis vero periculosum in multis decursum praevenire studuerunt alii. Ac ipsa quidem natura non omnes, quas ad faciem protrudit, pustulas in abscessulos maturare consuevit (§. CCCXXXI.): suntque non pauci, quibus, inserto variolarum pure, modo febris atque solita variolarum symptomata, nec tamen ipsa variola, licet eandem, ac ab ista, securitatem sic acquisivisse viderentur (§. CCXXXI.), prorupit; ast vero desiderabilem hunc artis effectum necdum experientia confirmavit; ac major variolosi virus in cutem nisus videtur, quam ut alio, quam naturae ipsius arcano, per hanc ipsam, sine abscessu eliminari, vel sine magno tanti conaminis periculo suffocari queat.

Majoris omnino momenti proposita ab aliis variolosi virus *exstirpatio* foret: atque cum ex contagio hoc ipsum originem aliunde trahat (§. CCCXXXV.), ejusdem fontem exsiccari, ac omnem infectionis occasionem a civibus avertere consuluerunt. Quod si vero cum de populo a quovis alio per naturam separato, nec ulla vel commercii vel aditus alieni ratione, cum infecta natione devincto loquamur, contradictionem non involvat propositio; fateamur tamen, pro hodierna Europae constitutione, tam insigne a legibus beneficium vix posse amplius cum aliqua felicis eventus probabilitate exspectari.

§. CCCXXXVIII. *Generalia de cura variolarum.*

Ad ipsius igitur jam praesentis morbi pertractationem nos accingimus; ac pro varia, quae illum comitatur, febre, variam esse medendi methodum, nemo est, qui non intelligat. Summam haec in regnantis morbi characterem, ac in ipsius aegrotantis constitutionem a me-

dentibus attentionem sibi exposcit; quibus semel detectis, non tam exanthematis, quam febris, a qua hoc ipsum dirigitur, cura nobis assumenda est. In genere igitur hîc omnes, quas in libro *de febribus* tradidimus, artis regulae valebunt, et a recta istarum observatione, dummodo primis jam morbi principiis opponantur, variolarum simul ipsarum medela, ac rerum summa dependet. Fatendum est interim, justam variolarum pertractationem non fere prius, quam cum introducto, ac ad majorem perfectionem evecto *inoculationis* opere, frigidioris aurae in variolosos beneficia melius innotescerent, fuisse rectius intellectam; ac aeternas huic operationi, si vel tota aboleretur, ob hoc ipsum grates deberi. Quamvis etenim acuti, cum caloris incremento incedentes morbi vix non omnes temperato in aëre facilius, quam in alio superentur, ac ipsorum pars magna exanthematum a calidiori exasperetur regimine; est tamen variolarum illi fere proprium, ut, vernalis quasi floris exemplo, qui sub nive virescit, ac sub majori solis incendio collabitur, exanthema illud frigidiori sub aura felicius florescat, et ab aucto quovis calore, fatales aegrotis rapiatur in ignes.

Nec tamen igitur reticendum hîc erit, hanc ipsam de aurae liberioris ac frigidae in variolis beneficio observationem, medicos non paucos in contrarios primis errores praecipitasse, mortemque ex incauta debiliorum ac vitali calore non abundantium, aut forte malignis (§. CCCXXXII.) variolis correptorum hominum expositione, ac impedito per admissum frigus transpirationis beneficio, non raro derivandam fuisse. Saepius forte nunc, quam alio quovis fere tempore, catarrhalium, rheumaticorumque symptomatum variolis miscetur caterva: quae certe ex rigidioris ac delicatulis insolitae aurae frigidioris et humidae admissione originem frequenter repetit. Sub febris impetu in primo hujus morbi stadio majori, calor utique nocet; sed expulso semel exanthemate, ac nequidquam excedente naturae vigore, hunc ipsum incauto sub frigore exstinguendo, aliud certe non facimus, quam quod depositum jam in cutem venenum ad viscera repellamus, atque tum debitam pustularum praepediamus suppu-

rationem; tum ad futuras a morbo metastases viam sternamus, atque pro leviori forte morbo, millenis subjectam incommodis vitam aegrotantibus praeparemus. Verum est, per calidam rusticorum in variolis methodum infantes non paucos quotannis mactari: sed quae *plebis consensu* gaudet in morbis popularibus ratio medendi, haec non tam vano ubique, quam plures contendant, nititur fundamento; ac sub certis epidemicae constitutionis positionibus, oportet hanc ipsam se plurimorum in oculis feliciori eventu potiorem ostendisse. Atqui eodem, ex quo mortem nunc bibunt, ex poculo, sub alia febris conditione (§. XCIV.), vitam plurimi cum vino hauserunt; ac nemo prudens, cum *cordialia*, ut vocant, interdum indicari fatetur, tepidiorem, purissimamque hîc auram prae frigida profuturam negabit. Similia de *victus* ratione, non ubique certe eodem cum rigore dictanda dicenda sunt (§. XCIV.).

§. CCCXXXIX. *Cura variolarum inflammatoriarum. — Variolarum leviorum cura. — Graviorum cura. — Cura sub stadio invasionis; — sub stadio eruptionis; — sub stadio suppurationis.*

Cum igitur ex febris potissimum natura consilia petenda sint; illi primum, quae vel epidemiae ex genio, vel aegrotantis ob indolem, *inflammatoriam* constituit, attentionem concedamus.

Ac ea quidem variola, quae benigna, et sine febre conspicua incedit, non alium, quam in ipsa natura, ducem requirit. Vix lectum cum hac petunt rusticorum proles, et in aëre liberiori ac frigidiusculo versantes, vim morbi eludunt: cui, sub sollicita nimis parentum cura, et intempestivo conamine artis, ex ditioribus non pauci succumbunt. Hîc igitur a lecto puer, donec variolae prorumpant, arcendus; ludisque aetati propriis, liberiori sub coelo, aut in amplo, sanoque cubili recreandus est. A carnium, rerum calefacientium digestuque difficilium usu nunc abstinendum; — quo vero tempore exanthemata efflorescunt, a gelidiori saltem aëre, et a pluviis aegrotantes defendendi; ac si quaedam nunc debilitas id jubeat, vespertino in primis tempore, lectulo maturius committendi, nec tamen stragulis hîc obruendi, sed con-

esso uberiori, acidulo, gratoque potu reficiendi, ac matutino iterum tempore sibi ipsis committendi sunt; donec, absoluto suppurationis stadio, inprimis si plures paulo variolae cutem defoedaverint, leviter purgans ex manna remedium, quo metastases praevenimus, facta jam *exsiccatione* hinc inde, si videatur, repetendum, praescribamus. Interdum vix morbum sistunt variolae, ac medicam hinc opem nec ullam quidem sibi exigunt.

Quod si vero cum *inflammatoriae* febris evidentibus satis variolae incedant symptomatis (§. CXVI); tunc singulae, quas in eadem pertractanda jam exposuimus, regulae (§. CXX.), vel quovis sub stadio, observandae sunt.

Comparentibus hinc *primi stadii* variolosae hujus febris symptomatis (§. CCCXXXI.), omni molimine interdiu a lecto arcendi, aërique libero, frigidiusculo ac sicco committendi sunt aegrotantes: qua quidem methodo, cum debita interim cura, *ne quid nimis*, ac ne insueto, sensibilique frigori, aut sub mediis sudoribus gelidiori vento exponantur, administranda, non raro mittendi sanguinis necessitatem praevenimus, ac nimios in adultis sudores moderamus. Ubi vis major morbi aegrotum extra lectulum versari non concedit; tunc erecto illum corporis in situ, capite nudatum, minimeque tegumentis obrutum teneri oportet.

Quod si vero de plethorico, juvenili, robusto agatur homine; si pulsus pleni, celeres, ac duri; si respiratio cita, laboriosa, facies rubra valde ac tumescens, oculi turgescentes, rubicundi, cephalalgia, calor ad tactum ardens, — aut visceris inflammati jam signa adesse deprehendantur: tunc sanguinis emissio, sine insigni aegrotantis damno, differri nec per horam potest; sed pro violentia symptomatum habituque aegroti repetenda erit. Utplurimum densa mox crusta obtegitur cruor: ac tantum hîc abest, ut *eruptionis* a venaesectione prudenter ac pro virium ratione instituta praepediatur opus; ut certius ista, pro evolvendis in superficie variolis, ac pro moderando pustularum numero, non habeatur remedium. Infantes quidem, aut sopore aut convulsione correpti, venaesectionem ubique non adeo perferre observantur; sed sub ma-

gno arteriarum motu, ac evidenti inflammatoriorum symptomatum apparatu, nec in his quidem sanguini parcendum; sed hirudinibus ad aures nuchamque positis, ejusdem portio aetati respondens educenda, ac in convulsionum casu, ob insignem in parvulis sensibilitatem, ad aequam opii dosin mox descendendum est. Alia vero simul antiphlogistica hac in febre in subsidium mox vocabimus, atque potus, oxymelle, citrique succo et nitro remixtos, in pauca simul quantitate, sed eo frequentius aegrotis offeremus.

Inprimis vero quae obstructam forte alvum blande solvant, hîc eximie conducunt remedia; ac non modo clyster emolliens, antiphlogisticus, sed cum forte saburrae abdomine latuerint (§. CCCXL.), et serum lactis tamarindorum pulpa remixtum in multis indicantur. Nec tamen ideo diarrhoeam, hac variolarum in specie, sine ratione excitare, viresque vitae in cutem directas, ad intestina divertere conveniet; sed sub morbo simpliciori, nec *gastrico-inflammatorio*, clystere alvum quotidie eluisse sufficiet. Quae infantes hoc sub stadio diarrhoea saepe corripit, ea, nisi vires *nimia* prosternat, quo in casu opium cum emulsione arabica (N. XVI.), vel et lac vaccinum cum infusione radicis petroselini remixtum, quam optime conducit, cohibenda non erit.

Fomentationibus emollientibus ac pediluviis extremitates inferiores hoc in stadio fovere, laudarunt, itidemque vituperarunt eximii in arte medendi viri. Primi quidem, hoc genere auxilii cutem a facie longinquam emolliri, sanguinis ad pedes impetum revelli, ac majorem variolarum numerum ad hos ipsos magis invitari contendunt; alteri, proprias variolis leges esse, ac ad partes, quae humescunt, hoc exanthema difficilius efflorescere, observarunt. Ipsa certe facies, ac manus, quae aurae frigidae a juventute adsueverunt, prae aliis corporis partibus obsidentur variolis; at si frigus moderatum, ac aliquam in cute resistentiam, variolarum eruptioni non tam obesse, quam eandem promovere observemus; videri posset, ex fotu partium, variolarum ad has ipsas explosionem arceri magis, quam in caeterarum beneficium invitari. Haec tamen si ita essent; adultorum variolae, quod suspicati sumus (§. CCCXXXV.), ex causa longe alia, quam ex

majori cutis densitate, periculum acciperent; et ex hoc ipso, balneorum tepidorum, a nobis ipsis ad praeparandam tenaciorem apud adultos cutem commemoratorum, laberetur auctoritas. Attentior hanc in rem medicorum animus has lites componet, nec tantus certe pediluviorum vel aliis in morbis observatur effectus, ut certam iisdem de frigoris in variolis inflammatoriis utilitate observationem, incerto ex revulsionis lege fructui postponere debeamus. Fatemur interim, nos tam insigni in exanthematibus remedio, ac *balnea* sub certis rerum conditionibus nobis offerunt, ob facilem his in experimentis ambiguitatem, non posse penitus ac ubique renunciare; ac licet haec ipsa in variolis cum inflammatoria febre junctis rarius indicari credamus; est tamen ubi, fomentationum tepidique balnei tum ratione, tum experientia confirmetur usus: nec certe in atmosphaera pluviis licet continuis referta, malignam illae undique naturam assumunt; nec ad linguam, nec ad oris cavum, quae continuo rore *madescunt*, variolarum idcirco minor, quam ad loca corporis *sicciora*, proventus observatur.

Majora hoc in stadio ex *rubefacientibus*, *vesicantibus* ad suras positis exspectarunt beneficia; quam nos in variolis *inflammatoriis*, ab irritante hoc auxilio, et ab incerta nimis revulsionis hoc ipso obtinendae lege, promittere audeamus.

Nimium hoc variolae *inflammatoriae* in stadio, et ex specifica variolosi virus irritatione, non ex saburris, pendentem *vomitum*, apud adultos plethoricosque homines venaesectio sopit: quae si locum habere non videatur; haustus antemeticus, clysteres, fomentatio emolliens ac anodyna epigastrio imponenda, vel ipsum subinde opium, indicantur.

Convulsiones, pro varia causarum, quae easdem producunt, conditione, adaptata istis, interdum plane nulla, requirunt remedia. *Faucium* vero *dolor* linctu mucilaginoso, humectantibus, cataplasmate emolliente, sanguisugis, — aut, si febris sic jubeat, venaesectione aliisque in cynanche commendatis (§. CLXXVIII.) moderatur auxiliis. In plurimis, hic, facta variolarum explosione, vel sponte imminuitur. Caetera hujus stadii symptomata ad easdem, ex causis et febris natura pe-

tendas leges pertractentur oportet. Superaccedens aegrotanti narium haemorrhagia, nisi viribus minetur, supprimenda non est.

Nisi, absoluta jam variolarum ad cutem expulsione, febris ipsa et graviora illius symptomata remittant (§. CCCXXXI.); sed manifesta inflammatoriae febris, aut localis adeo inflammationis phaenomena compareant; tunc venaesectio, pro virium ratione ac symptomatum ferocia repetenda, in isto non minus, quam primo in stadio, cum antiphlogisticis remediis, clysteribus, etc. indicatur. Ipse pustularum vel in facie praesentium, sic numerus ad pauciores ac perfectas magis variolas reducitur. Hoc rerum sub stadio frigidiuscula iterum aegrotantibus aura, ac erectus corporis extra lectum situs conveniunt. Quae alvum copiosius hîc laxant, nisi complicata sub morbi natura (§§. CCCXL. CCCXLI.), indicari non queunt remedia; solusque clyster, quo intestina quotidie eluantur, sufficiet. Si ex majori cutis irritatione, inflammatoriis nervosa superaddantur symptomata, inquietudo, vigiliae; tunc, depleto jam quodammodo venaesectione, sanguisugis, vasorum systemate, sub confluentibus inprimis, inflammatoriae licet naturae, variolis, ad aequas *opii* doses recurrendum, nec tamen alvi per clysteres evacuatio negligenda est. Vesicantium applicationi, nec hoc in stadio, ob dictas jam rationes, favemus. Eximia sunt potus acidiusculi, copia tamen non gravantis, sed saepius repetiti, beneficia. Acida mineralia hoc saltem in stadio necdum indicari putamus.

Sub periculoso *suppurantium* variolarum stadio, major in singula medicorum attentio, ac cita medela requiritur. Virium vitae hîc ratio habenda est quidem; nec sine aliquo naturae impetu, copiosi inprimis abscessuli ad maturitatem perveniunt: quod si vero major, quam par est, febris hîc urgeat; pulsusque, quos tamen existens ad carpum tumor facile mentitur minores, tam pleniores, quam duri ac vibrantes tanguntur; — vel si inflammationis localis ad fauces, cerebrum, pulmones, aliaque ad viscera, symptomata compareant; tunc, sine temporis jactura, ad venaesectionem recurrere, eamque, pro illorum vehementia, repetere oportet. Ubi copiosae et pure jam

maturo ac subflavo turgentes variolae tensionem augent; ad hanc ipsam moderandam non minus, quam ad praepediendam subjectae cutis erosionem, ac ut resorbendi puris avertamus pericula, ad apicem variolas frequentius aperire, ac effluentem spongia, lacte tepido et aqua madefacta, abstergere materiam, licet haec a pluribus non approbentur consilia, et nos solemus. Nascentes forte, easque duriores, irritantes variolarum crustas emolliente fotu obtegimus; nec tamen unguentis, quae ad variolarum exulceratarum, ne foedam cicatricem inducant, pertractationem, ex pinguium classe, commendantur a multis, tam facile fidimus; sed frequens ulceris cum tepido lacte et aqua abstersio, quod ab arte pendet, auxilium praestabit.

Nec sola tamen hujus stadii turbas venaesectio interdum sedabit; sed insignis ex tam copiosis abscessulis in cute irritatio, inquietudinem, dolores, ac vigilias continuo augere, ac incommoda, quae sine divino *opii* auxilio sedari non queunt, excitare consuevit. Hoc igitur sub rerum statu, qui non paucos ad *nonam*, *undecimam*, vel tardiorem morbi diem, per spasmos, convulsiones, ac alia, quae ex his pendent, symptomata, praecipitat, unicum fere ex *opio*, sat magnas ad doses porrecto, auxilium habetur: quod certe remedium, licet sudores febrimque ipsam augere, salivationem, ac alvum cohibere accusetur; sub angustissimis aegrotantium rebus, sacram medicorum anchoram omnino constituit, et ad noctem inprimis, vel frequentius interdum, sub repetito clysterum usu, porrectum, ex orci faucibus non paucos eripuit.

Quo vero tempore jam crustis obtegi variolae incipiunt: hoc, et sub clausa forte per opium alvo, ingens evacuantium blandiorum, ex tamarindis, manna, in sero lactis solutis, vel refractis tartari emetici dosibus haustu salino susceptis, petetur subsidium. In leviori quidem morbo, ac sensibili virium vitalium defectu, haec ipsa non indicantur remedia, ac excitatam forte a vi morbi diarrhoeam nimiam ac viribus inimicam, opiatis hanc, aut lacte moderari oportet; sed sub gravioris *suppuratoriae* febris impetu, ac majori a metastasi iniqua timore, confirmatum ab experientia auxilium purgantia, ac lenia diuretica nobis

offerunt, atque ea potissimum indicantur, ubi salivatio in adultis suppressa est, ac faciei manuumque tumor cum febris augmento subsedit.

Cum ex suppressa salivatione, vel spissiori muco in faucibus collecto, istarum oppletio, deglutitio difficilis, ac suffocationis forte metus instet; tunc, si ex inflammatione haec ipsa succedant, venaesectio, hirudines ad collum, ac demum vesicans sub mento applicandum, conducunt. Si vero tenacior pituitae in gutture collectae natura haec pericula inducat; tunc praeter institutas in fauces ac nares ex infuso sambuci aut salviae cum oxymelle remixto injectiones, ac resolvens pituitam collutorium, refractae kermes mineralis, aut tartari emetici doses, aut, si ex mora discrimina instent, haustus, aut pulvis emeticus, cum fructu porriguntur.

Interdum vero sub hac ipsa variolarum suppuratione, febris, naturam, quam *inflammatoriam* huc usque ostendit, in aliam, seu ex ista et *nervosa* complicatam, commutat: hoc in casu, nec depressa nimis vitali irritabilitate, mineralia inprimis, aqua multa diluta, ac syrupo edulcorata conducunt acida (N. XXXVI.). Sub majori in febrim *nervosam* dispositione, conveniunt remedia inferius (CCCXLIV.) commemoranda: peruvianus prae aliis cortex, qui tamen, inflammatoria morbi praedominante adhuc indole, vix sine damno praescribi potest.

Quod ad palpebras, hoc sub stadio frequenter occlusas attinet; has quidem, nisi dolorem simul aegrotus ac ingentem in oculis ardorem accuset, committimus naturae: hoc vero ultimo in casu, cum decocto malvae, aut lacte tepido fovere oculos, ac, separatis sine impetu palpebris, paucas istius, aut materni lactis guttulas instillare, aut per siphonem subtilem inijcere, acresque sic lacrymas eluere conducet.

Vel nulla interim hoc etiam sub stadio remedia juvabunt, nisi summae tum atmosphaerae, tum rerum, quae aegrotos circumdant, puritati studeamus. Hinc tum lintea hîc saepius, tum apertis fenestris aër ipse, mutanda sunt; ac licet hujus torrenti aegrotans exponi sine damno non possit; necesse tamen est, ut calor omnis ab isto arceatur, ac ut, si modo vires

permittant, non frigidiori quidem, sed frigidiusculo in aëre per horas, ac erectus teneatur. Aceti vapor per cubile expansus, et quaecunque aëris corruptioni resistunt, hîc in opem vocentur oportet.

Quae hoc sub stadio metastases contingunt, has, perspecta atque correcta hujus phaenomeni causa, methodo jam pro aliis exanthematum speciebus ex pelle ad interiora repulsis exposita (§§ CCXC. CCCXXVI.), ac pro morbi, qui ex metastasi generatur, diversitate, pertractari conveniet. Quae cultro patent ad externa depositiones, hae cataplasmate, quo citius possunt, maturatae, mox, et antequam vicina corrodant, aperiendae sunt.

§. CCCXL. *Cura variolarum gastricarum.*

Si *gastricam* febris variolas concomitans naturam exserat (§§ CX. CCCXXXIII.), quod magis ex *dominantis* aegritudinis genio, ex aegrotantis ante morbum statu, ex aliorum ab hoc ipso jam reconvalescentium historia, quam ex aequivocis variolarum symptomatis eruemus; tunc methodus huic febri opposita (§. CIX.), eo usque, donec ad simplicem morbus ipse reductus sit naturam, adhibenda mox erit. Hinc aut sub primis jam variolarum initiis, emeticum, cauta tamen, ac ob praesentem jam in ventriculo stimulum, moderata dosi, exhibendum est; aut, si tenacior videatur, quam ut ejici mox possit materia, praemissis pulveribus (N II.), ac decocto (N. I.) resolventibus, ad tertiam ab invasione diem emeticum differatur. Solutio emetica (N. IV.), quae alvum simul evacuat, hîc aliis praeferri meretur, ac toto fere morbi decursu, cum aqua diluta, haec ipsa, aut haustus salinus cum refractis tartari emetici dosibus, nec non serum lactis cum tamarindis coctum, cum fructu porrigentur. Sic quovis non morbi variolosi, cum *gastrica* febre incedentis, stadio, evacuantia ac repetitum adeo subinde emeticum indicari, eorumque usum felici coronari effectu videmus. Non tamen sine omni, ut asserunt, exanthematis respectu hac in methodo procedendum est: atque sub illo, ex evacuatione quidquam fortiori, majora sane, quam in simplici *gastrica*, incommoda rerumque oriuntur discrimina. Hinc ejecto per vomi-

tum saburrali fomite, ac intestinis cum sale medio, aut potione laxante antiphlogistica (N. XXI.) evacuatis; ex refractis tartari emetici cum haustu salino portionibus, ex seri lactis tamarindati pro potu porrecti, atque ex repetito clysterum usu, potissima obtinentur hoc in morbo auxilia. Cessante symptomatum gastricorum apparatu, quae ex morbo sunt reliqua, haec, ubi simplex ille fuerit, ut talis, — vel, ubi complicatio latuerit, habito ad istam respectu (§§. CXI. CXII. CCCXLI.), sollicite pertractentur.

§. CCCXLI. *Cura variolae complicatae.*

Ex dictis (§§. CCCXXIX. CCCXXXIV. CCCXL.) apparet, variolas non tam simplicem ubique, sed *complicatam* in multis naturam habere; ac inter omnes certe frequentior illis cum febre, quam *inflammatorio-gastricam* vocavimus (§. CXII.), — sub pejori vero rerum statu, cum *gastrico-nervosa* (§§. LXXXIX. CIII.), aut cum *inflammatorio-nervosa* (§. XC.) societas esse consuevit. Nec raras esse variolarum cum catarrhalibus, rheumaticisque affectibus, aut cum aliis demum aut morborum causis, aut morbis ipsis, complicationes, jam satis monuimus: ut et febris intermittentis cum variolis combinatae non desiderentur exempla. Quid vero sub tot ejusdem aegritudinis mutationibus faciendum supersit; hoc ex aliis hujus operis capitibus, ac inprimis ex illis, quae de febrium complicationibus a nobis dicta fuere (§§. XCV. XCVI. CXI. CXII.), repetenda sunt.

§. CCCXLII. *Cura febris variolosae nervosae; — sub stadio invasionis; — sub stadio eruptionis; — sub stadio suppurationis; — sub stadio exsiccationis.*

Si febris *nervosa* in variolas dominetur (§. CCCXXXII.), ac infelici hoc connubio vel incipientis, vel demum adulti (§. CCCXXXIX.) jam morbi pericula increscant; tunc pro febris aut simplicis (§§. LXXXVII. LXXXVIII. XCI.) aut complicatae (§§. LXXXIX. XC.) ratione, methodus cuivis ex istis adaptata (§§. XCIV. XCV. XCVI. CXI.) eligatur oportet. Nemo quidem in *simplicissima* licet *nervosa* variolis commixta, istarum contagium per sudores difflare, quod in aliis quan-

doque contagiosis licebit (§. XCIV.), contendet; sed quae in variolis, *inflammatoria*, aut *gastrico-inflammatoria* febre stipatis adeo laudavimus, methodum antiphlogisticam, frigidamque atmosphaerae aegrotantem ambientis conditionem: haec certe, sub tanta virium in *malignis*, iisque vel discretis, anomalis, vel confluentibus variolis prostratione, — nisi forsitan sub initio, ob latentem cum *inflammatoria* aut *gastrica* complicationem, non sine manifesto adhibentur aegrotantis detrimento. Ipsa quidem aëris summa ubique puritas requiritur; sed caloris alia hîc est ratio: nec certe, qui expellendis, maturandis vix sufficit abscessulis; hunc in debiliori, nec aestuante, sed tremulo, frigescente, languidoque aegroto, — ac vitae pabulum cum illo, exstinguemus.

Interdum non tam maligna videtur exanthematis natura; sed, sub febris *lentae nervosae* symptomatis (§§. XCI. CCCXXXII.), modo vires in illo expellendo, maturando, apud inertes, inedia, haemorrhagiis, evacuationibus forte aliis exhaustos, laxos, pituitososque homines, deficere observantur: atque tum primum, tum alia, quae hoc ipsum sequuntur, stadia lentissime ac vix non sine febre, aut siti absolvi, — gravissima vero ex contagio internis partibus tam tenaciter inhaerente pericula, vix tamen terrifica aspectu symptomata derivare cernuntur. Hoc certe rerum sub statu tum aliquis atmosphaerae, caeterum purioris, tepor, tum jura carnium, ac vinum, nec non balnea quidquam calida, vesicantia, rubefacientia, cortex peruvianus, cinnamomum, contrajervae, serpentariae virginianae radix, et excitantia in genere remedia indicantur.

Alias in delicatulis, timidioribus, mobilissimisque hominibus, in teneris ac de venustate propria sollicitis puellis, eruptio variolarum progreditur tardius; ac ad pellem hae devectae, in eadem haerere, nec satis elevari, nec febris, nec consueta symptomata ab eruptione facta sedari, sed anxie in lecto jactari, spirituque dejecto turbari cernuntur. Hoc quoque in casu a generosa satis vini portione, a sereno medentis vultu, ex applicito cantharidum emplastro, brevi tempore malignitatis idea disparet, morbusque communem reducitur in tramitem.

Quotiescunque vero sub ipsa jam *invasione* ac *eruptione* variolarum, vis vitae deficiens, ac singula *febris nervosae* aut *versatilis* (§. LXXXVII.) aut *stupidae* (§. LXXXVIII.) observantur symptomata; tunc deposita tum sanguinis mittendi, tum evacuationis alvinae copiosioris indicatione, ad illa, quae labescentem machinam erigere, et ad sepulti in visceribus infensi virus expulsionem ac maturationem excitare valeant, properandum erit. Ne tamen traditae jam saepius de *fallaciis signorum* doctrinae obliviscamur! atque summopere caveamus oportet, ne a corrupta, aut verminosa abdominis colluvie, vel ab ipsa cruoris copia *apparens* modo subsit, non vera, *debilitas*: quo certe in *oppressae* potius, quam *depressae* vitalis potentiae casu, excitantia periculum augerent.

Cognita interim epidemiae regnantis, praecedentium causarum ac subjecti ipsius constitutione, quamprimum funestae febris symptomata (§§. LXXXVII. LXXXVIII. CCCXXXII.) ingruunt; mox lecto aegrotantem committimus, ac in puriori quidem, sed frigore non contraria atmosphaera, majoribus a suscepto veneno turbis, ac languenti vitalis principii reactioni succurrimus solerter. Hinc fortiori mox extremitatum frigori tum frictionibus, tum calidis istarum, atque tam siccis, quam aromaticis cum vino fomentationibus resistimus; insequentes forte lipothymias potu tepido, aromatico, ac repetitis vini generosi, aut alkali volatilis, aetheris vitriolici cum aqua cinnamomi remixtis portionibus dissipamus. Vomitum effrenem summosque ventriculi, lumborum cruciatus, diarrhoeam immoderatam, indicata jam (§. CCCXXXIX.) methodo, ac injecto clystere compescimus. Si tremores, subsultus tendinum, aut verae tandem ac praematurae saepiusque redeuntes apud infantes praecipue convulsiones hîc terreant; tunc *zinci* flores, puerulis unius, triumque annorum ad *grana duo*, — a tertio vero aetatis anno, usque ad decimum, ad *grana quatuor* omni bihorio porrigendi, ab experto nuper laudati sunt viro; nec minus opium sub nimio convulsionis impetu, ac sub pulsu exili, sed duro, inaequali, sub tremore ac tendinum subsultu, moschus adhiberi merentur.

Quod si vero debilitas, ac stupor sensuum magis, quam istorum perversitas, ac impetuosae nervosi systematis turbae observentur; tunc ad corticem mox peruvianum tum ore, tum apud infantes morosos ano ingerendum descendimus. Nec minora ex vesicantium, sinapismorum applicatione, et ex camphorae vinique usu, subsidia impetrantur.

Ad secundum sic morbi stadium aut citissime, aut tardius interdum pervenitur. Eaedem hîc et ex febris natura petendae indicationes manent. Quod si nempe ob vim vitae deficientem, variolae in cute sepultae vix prodeant, ac lividum mox colorem aut cinereum fere aspectum assumant; tunc largis peruviani corticis dosibus, serpentariae virginianae radix, aut camphora superadditur; ac vini portio, non exigua nimis, conceditur assuetis. Simplex interdum croci infusum, aut saturatior illius tinctura eximie conducit. Si ob vigentem cutis forte spasmum variolae retardent; tunc pulvis *Doweri*, flores zinci, opiumque ipsum, in opem vocentur. Si diarrhoea hoc in stadio vires ultro consumat; tunc emulsione arabica cum opio remixta, radice columbo, aut lacte succurrimus tepido. Nec in solo diarrhoeae casu, *lactis* in attollendis variolis usus hac in specie commendari meretur: ut quem, jam multos ante annos, puero altiori loco oriundo, ac ob pejorem variolarum, jam protinus collapsarum, aspectum morti vicino, anili consilio vitam evidentissime servasse novimus, quam expertior licet medicus servari posse admodum dubitaverat.

Sub tam lento maturationis opere, ichor magis, quam pus bonum, in variolis tum discretis, ac anomalis vesiculosis, tum praecipue confluentibus, nervosa febre stipatis, praeparatur; ac ab istius demum actione (§. CCCXXXII.) *suppuratoria* illa, ob millenas jam mortes infamis, nascitur, vel potius continuatur, augetur febris. Hoc igitur in casu, si major forte aestus insurgat, acidum vitriolicum vel in potu (§. CCCXXXIX.), vel cum cortice nuptum, — si vero major jam debilitas ac vis minor vitae illud prohibeat; idem, cum camphora, aut, quod aliis placet, cum arnica, cortex sat largiter praescribatur oportet. Zinci hîc iterum flores, quod ipsimet nos experiri necdum hoc in morbo

potuimus remedium, eximie laudantur. Sed, quod experientia diuturna confirmavit, ex opio iterum hîc saepe est auxilium: sub cujus nempe, atque continuati corticis prudenti usu, tum variolae jam protinus collapsae, nigrescentes; tum quaevis maligna, ex nervosa ut videtur irritatione oriunda, saepe extemplo disparent symptomata. Nec vesicantia hoc in stadio, plenae licet pustulis, superficiei superimponi non convenit; atque his ipsis nimia et symptomatica interdum diarrhoea felicissime fuit dispulsa. Camphorae quoque, magnis in dosibus *exterius* adhibitae, atque tum linteis susceptae, tum linimenti sub forma (N. XXXVII.) variolis illitae virtus eventu confirmatur.

Salivationem difficilem gutturisque mala, eadem hîc, quam alibi (§. CCCXXXIX.), pertractamus solvimusque methodo. Haemorrhagias hoc periculoso rerum sub statu, tum cortex chinae, tum, si depressae cordis vires non obstent, acidum vitriolicum, tum denique alumen, subinde compescunt.

Si gangraenae forte signa in cute compareant; tunc cortex eidem ad leges jam traditas opponatur. Si vero major in parte dolor gangraenam aut praecedat, aut comitetur; tunc opio, vel et simul moscho conceditur locus (§. CXXXVI.).

Infantibus, qui ob glandularum lymphaticarum infarctus hoc sub stadio periclitabantur, praeter dicta remedia, unguentum mercuriale ad pisi magnitudinem, per tres modo aut quatuor fere dies illitum, quin salivatio sequeretur, profuisse est visum.

In quavis vero specie variolarum, quae ad plantas pedum vix non corneas nascebantur, atque nunc a pure formato extendi, dilatari non queunt pustulae: hae extremos hoc sub stadio dolores, noctesque insomnes, convulsiones inducunt. Hoc in casu cataplasma ex lacte cum pane, vapor tepidus, ac matura abscessulorum sectio, symptomata lenire sueverunt.

Si forte *intermittens legitima* cum variolis coire observetur; tunc, quavis istarum sub specie, ex cortice peruviano, nisi manifestior variolosae febris pro illa imponat remissio, subsidium habebitur.

Sed in longum sic protracto malignae suppurationis opere, *exsiccatio* pustularum, quo dictum est modo

(§. CCCXXXII.) succedens, aegrotantem a periculo immunem necdum esse sinit (§§. CCCXXXI. CCCXXXII.). Potissimam hinc curae in promovenda crustarum separatione ponitur momentum, ac praeter indicatos jam fotus (§. CCCXXXIX.), balnea quoque tepida ex lacte cum aqua egregie huc conferunt.

Collectas forte sub pelle materias purulentas, ossibus inprimis, articulis, vasis majoribus, viscerumque caveis, vicinis, quam citissime id liceat, sectione aut caustico remedio educere, — continuato vero corticis usu meliorem suppurationem inducere, urinarum inprimis secretionem promovere, ac febris lentae, metastasis iniquae, pericula avertere contendimus.

§. CCCXLIII. *Reconvalescentiae cura.*

Non tamen haec semper, ac in quavis variolarum specie iisdem obtinentur beneficia auxiliis; ac diversa in *reconvalescentibus*, pro febris praegressae, ac morbosorum effectuum differentia, ad redimendam salutem requiritur methodus. Nec etenim laudata toties post superatas jam variolas alvum evacuantia remedia, sub majori debilitate quamplurimis damnosa; — sed cum lenta quidem, inflammatoriae tamen indolis, aegrotantem consumat febris, instituta hinc inde venaesectio, continuatus antiphlogisticorum usus; — si gastrica forte febris comitaverit, ac ejusdem signa in longum protrahantur, — aut si vires non deficiant, ac alvo morbi reliquiae, per artificialem quasi crisin, educi posse videantur, repetita laxantia; — si major virium prostratio, cortex chinae cum lacte ac blandis nutrientibus; — si vero manifestus ex latente acredine in metastases nisus prodatur, diapnoica et antimonialia, vel et mercurialia, cum opio interdum commiscenda remedia, decoctum sarsaparillae, guajaci, cum lacte, etc. tum inprimis balnea, vesicantia, setacea, indicantur. Omnibus vero purus, ac rusticanus aër, amicorum consortia, et longa mentis a curis domesticis quies, corporisque, non superiora viribus, exercitia conducunt.

§. CCCXLIV. *Inoculatio variolarum. — Stadium irritationis localis. — Stadium irritationis universalis. — Stadium invasionis.*

Ut a tantis, quas hucusque exposuimus calamita-

tibus se defenderent mortales; praeter varia jam enumerata (§. CCCXXXVII.) tentamina, ad illud tandem se reductos viderunt; ut victas huic pesti manus traderent et sic quasi daemoni, quo sibi esset propitior, sacrificarent. Cum scilicet benignas nunc admodum, nunc vero malignissimas, ac dira cuivis necessitate imminentes, — unica tamen invasione contentas, populi conspicerent variolas; longo jam antequam *inserendi* contagii innotesceret beneficium tempore, properarunt parentes, ut sub mitioris epidemiae adventu, dilectam mox prolem huic ipsi offerrent, ac minori sic periculo commissam, majori alias committendam, discrimini subtraherent. His curis, ut in rebus humanis solet, mox se admiscuit superstitio, ac *emi variolas* dixerunt: cum misso ad aegrotantis lectum infante, hic pro certo *obolorum* numero tot sibi variolas, quot nummos pustuloso mercatori offerebat, expeteret. Quod si haec pro suscipiendo morbi contagio non sufficeret methodus; eodem quoque lecto sanum cum aegroto cubare jubebant; ac nemo tunc, *num haec licerent?* questionem movebat.

Tam peregrina hinc nunquam apud Europaeos *acquisita per artem variola* fuit; sed regnantis modo epidemiae occasione illam excitare, ac integram contagio superficiem offerre solebant, donec feliciori nobis, ex Asia advecta, methodo, variolosum in pyxide virus coërcere per annos; ac morbum, qua tandem aetate, quo vitae momento luberet, evocare addisceremus.

Haec satis jam nota, atque tam facilis, — nec igitur longis hîc argumentis, quod ab aliis jam factum est, exponenda methodus, matrum illinc opus, — in Europa mysteriosae quasi artis sub specie tractata, in ipsa, ex qua originem ducebat, parentum in proles pietate, obstacula invenit: quae doctis non modo, sed ex religione, ut videbatur, desumptis adaucta argumentis, vix cognitam Europa expellere operationem minabantur. Sed novae mox pestis devastationes, ac millena uno ex morbo funera, reluctantes civium *novitatibus* animos ad nova hac super re experimenta coëgerunt: quibus ad arithmeticum haec res calculum

reducta, ac insignis in quavis republica *inoculationis* utilitas evicta est.

Cur vero *artificialis* variola minori hominem, quam *spontanea*, periculo subjiciat; hoc variis dilucidare rationibus Eruditi contendunt. Nos aliam, quam ex actione, quam venenum *vulnere* susceptum diversam inducit, non sat bene perspicimus. Haec et aliis propria est venenis agendi diversitas; nec major inspiratae, aut deglutitae materiae *copia*, aut volatilis, aut corrupta magis istius natura, difficilem hunc solvere nodum videntur. *Maligna* licet desumptum ex pustula virus, sub media funestaé indolis constitutione, *benignam* tamen, cum vulnere inseritur, plerumque aegritudinem inducit; ac unica contagiosae materiae guttula non minus, quam major ejusdem portio, effectus exserere aequales videntur. Cautior illorum quibus hic morbus inseritur, delectus, — junioris, qua hoc opus suscipitur, ratio aetatis, — tempus ac caeterae conditiones, huic morbo opportuna magis, — ipsa demum inficiendorum praeparatio (§. CCCXXXVII.), insertas hominibus variolas mitiores interdum producent: sed urgente malignioris epidemiae periculo, tum adulti, tum senes, gravidae non minus mulieres, quam valetudinarii, ac morbo chronico detenti homines, sine quavis fere, aut cum brevi saltem ad morbum epidemicum praeparatione, inoculationis se experimento submiserunt; ac saepe ex eadem variolas, quas vel *sanissimis* epidemia *malignas* inferebat, retulerunt *benignas*. In ipso hinc vulnusculo, quo virus idem suscipitur, ac in modo, quo natura hoc ad illud evolvit, ab eo, quo cute integra, per pulmonum stomachique vias, susceptum digerit virus, diverso, benignitatis majoris beneficium nobis quidem latere, nec tamen ideo ex cognitis naturae legibus explicari posse videtur.

Non tamen ideo vel ex *insertis* variolis *benigna* semper praedici aegritudo potest; nec mortis hinc inde vel ex illis ipsis insecutae exempla desunt. Sed nec ipsi quidem inoculationis adversarii majorem longe ex *naturalibus*, quam ex *insertis* variolis mortalitatem diffitentur: ac si certas forte familias funus unum aut alterum ex istis, rariori certe, absterruit infortunio

ipsa tamen respublica, ex capto *in magnis* experimento, insignem omnino hac ex operatione fructum percepit. Saepius hinc, cum a nobis parentes, num proli inserere variolas conveniret? quaesivissent: consilium quidem inserendi non dedimus; sed propriis hunc morbum filiis inseruimus, et exemplo non minus, quam verbis, proficuam reipublicae, licet omni periculo non semper immunem, matrum licet voto non ubique respondentem, operationem laudavimus.

Nec idcirco sine quovis legum imperio hanc ipsam in civitatibus, quo lubet, loco ac tempore, exercendam esse, docet ratio, ac continuata in alios per inoculationem infectionis pericula abunde docent.

Ipsa variolarum *inoculatio*, quae modo cuivis fere genti diverso instituitur, optime tamen recenti vel saltem non corrupta, aut nimis vetusta pustularum maturarum, ac laete benigneque florentium materia suscipitur. Si temporis ac subjecti pro hoc morbo eligendi concedatur occasio; tunc verno inprimis, ac autumnali tempore, in personis alio morbo nequaquam affectis instituenda est operatio. Infantiae periodus, si forte primum a nativitate mensem, dentitionisque epocham excipiamus, opportunius huic operi temporis momentum offert. Pubertatis in utroque sexu terminum, menstruationis, graviditatis, ac puerperii statum prudenter evitamus; atque his demum in subjectis *praeparatione*, ut vocant, nulla indigemus; nec in victu mutatio, quae toties salutem disturbat, nisi paucis ante eruptionem diebus, major facienda erit. Qui ob praesentis alterius morbi incommoda, ob plethoram, vermes, imi ventris saburras, ob cachecticum forte habitum, debilitatem, laxitatem, rigiditatem nimiam, etc. praeparatione indigent; his opportuna cuivis ex istis auxilia mature offeruntur. Sub periculosae epidemiae ingressu paucissimae locum exceptiones invenient.

Sub ipso vero *inoculationis* opere naturalis vel spontaneae infectionis, quamvis id tanti ab aliis non factum sit, fugiatur nihilominus occasio. Cuspide hinc lanceolae aut acus, — vel, sub puris recentis defectu, filo molli ac laneo, aut sericeo suscepta variolarum materies ad brachium, melius utrumque, quo

loco in aliis fonticuli ponuntur, — aut ad manus, pollicem inter digitumque indicem, sub epidermide introducitur; ac, sine subjectae cutis laesione, cum imposito cuticulae digito, vel lanceola, vel acus probe abstergitur, aut filus sub illa per nycthemerum firmatur. Nec emplastra, nec fasciae tam insonti vulnusculo imponi merentur; nec pinguia sine damno vel quavis a cute feruntur. Qui vesicante epidermidem elevant, aut incisae filum cuti imponunt; hi oborta, ut solet, his in locis phlogosi, an ex suscepto variolarum viru, an ex cutis laesae ac irritatae effectu haec fiat, ignorant; ac majorem ulceribus hac in parte nonnunquam futuris occasionem largiuntur. Nec etenim amplior hunc ad locum suppuratio, variolarum facile quid detrahit vehementiae aut numero, vel talis, ut rite procedant, requiritur excretio. Frigida lavare partem, qua virus sepultum haeret, aut inutile, aut interdum damnosum dicimus; sed subsequenti fortiori hoc in loco phlogosi, eandem cum fructu imponimus.

Multiplex quidem ad plagam, cui virus commissum est, signorum apparatus observatur; sed communis istorum decursus, si modo contagium, quod non ubique contingit, suscipitur, breviter hîc exponendus est. In genere *quatuor* fere hîc *stadia* inserti veneni cernuntur. *Primum*, quo sine manifesta ad locum inoculationis irritatione sepultum jacet, ac medicum futurae actionis incertum esse sinit, venenum; *secundum*, cum localis in parte illa se prodit irritatio, ac eventum operationis probabilem jam reddit; *tertium*, quo totum jam corporis systema in consensum vocatur, ac *invasionis* (§. CCCXXXVII.) comparet periodus; *quartum*, quod interdum deesse observatur, quo variola ad partem a vulnere distantem prorumpit.

Jam *altera* post peractam inoculationem die, rubrorum vestigia punctorum, mox vero macula dilute rubra, aut subflava, in multis conspiciuntur; in aliis, post plures modo dies, haec ipsa comparent.

Tertia, circa locum affectum pruritus, levis tensio, ac durities occurrit.

Quarta fere die, rubedo, pruritus, ac durities augentur, minimaeque, nec oculo nudo detegendae ve-

siculae, variolarum *matrum* rudimenta, hoc loco comparent.

Quinta, in multis vero tardiori die, plurium jam pustularum acervus, ambitu rubro, ampliori cinctus, elevatur; axillae, vel et inguina dolent, lassitudo, osteocopus dolor, horripilatio, cui calor intercurrit, faciei color nunc roseus, nunc pallescens, cephalalgia, vertigo, morositas, anorexia, aut cibi desiderium ac brevis et insolita hilaritas, succedunt.

Die *sexta*, axillae dolor continuat, ac brachii sub motu augetur; lympha tenuis in pustula majori, halone rubro circumsepta, augetur; plures acuminatae, ac supra cutem elevatae, cum ardore ac pruritu exsurgunt papulae; foetor oris ac sordes ad linguam produntur, turbantur oculi; ad vesperas horripilatio calorque alternant, ac in genere primae *invasionis* symptomata (§. CCCXXXI.), vel jam elapsa, vel hac demum die, manifestantur, morositas increscit, dolores abdominis, lumborum, hinc inde sentiuntur; vacillant pedes, nec auram petere liberiorem aegrotantes desiderant.

Septima, increscunt magis ac spissescente materia molliter turgere incipiunt majores vesiculae; rubor easdem ambiens augetur, magisque diffusus apparet. Ad vesperas cephalalgia, horripilatio, calor auctus, somnolentia, ac pulsuum frequentia occurrunt.

Octava, febris symptomata, ad noctem somnolentia, inquietudo, calor increscunt; pavores sub somno, stridor dentium, nausea, epigastrii dolor accedunt. Purulentus jam humor vesiculas distendit.

Die *nona*, augetur febris; nauseae, vomituritio, lassitudo ac somnolentia continuant. Interdum nunc oculorum distorsiones, tremores, convulsio occurrunt; vel anxietas, palpitatio cordis, aut siccitas faucium ac dolor accusantur.

Decima vero, ac *undecima* fere die, subinde tardius, variolae, nisi paucae illae, quae ad locum, cui morbus insertus est, jam sufficiant; ad caeteri quoque corporis superficiem, — plerumque perpaucae, sed verae, et ex quibus aliis communicari contagium non minus, quam a naturalibus potest, — interdum tamen plures, rarius copiosissimae, ac rarissimo certe in

casu, ob rationes non ubique manifestas, sat malignae prorumpunt; atque, pro hac ipsa rerum differentia, febris plerumque nunc sedatur; aut plurimum mitescit, ac singula nunc modo, quo dictum est (§. CCCXXXVII.), maturationis, ac suppurationis sub stadio decurrunt.

Magna sic apud plures symptomatum diversitas occurrit, atque febris aut fere nulla, aut pauca, aut sat violens eruptionem praecedit; ac diversam, ut in naturalibus variolis, naturam, vix tamen non ubique benignam, assumit.

Sub tam felici igitur rerum successu, praeter aurae purioris, siccioris, ac frigidiusculae, jam commendata satis (§. CCCXXXVIII.) beneficia, debitumque in victu regimen, alio aegrotantes vix indigent consilio: ac tempore eodem, quo alii, hoc a viru inopinate, ac epidemico furore infecti, dira cum morte luctantur; mediis illi sub lusibus, vix lectulo interdiu adstricti, ac sine venustatis plerumque jactura, hanc pestem laeti absolvunt.

Si gravior forte morbus *inoculationem* sequatur; iisdem hic, quae pro *naturali* variola tradidimus, praeceptis, ac, pro varia subjecti febrisque indole, aliter aliterque tractandus erit.

ORDO II. GENUS III.

MORBILLI.

§. CCCXLV. *Natura morbillorum.*

Diversam longe a variolis (§. CCCXXVIII.), ac male quondam in Scholis cum iisdem confusam, *morbilli* aegritudinem sistunt. Eandem fere haec ipsa cum illis in *Europa* aetatem, eandemque fere descriptionis ab *Arabibus* originem agnoscit. Nec minus hoc exanthema, ac illud, *communem* mortalibus, sed *unica* forte minus, quam variolae, *invasione* contentum, nec tamen ideo redeuntem tam facile, morbum nobis exhibet. Infantes quoque, variolarum adinstar, frequentius quam adultos, morbilli corripiunt; sed nec istis, nec senectuti parcunt; ac rarius *sporadice*, vix non ubique *epidemice*, vel quovis anni tempore, hiemis tamen sub fine frequentius, *contagioso* afflatu in populos dominantur. Sub eadem, qua variolae grassantur, constitutione, morbilli subinde comparent, aut illas praecedunt, sequuntur; aut eundem simul, quod rarius est, hominem obsidere cernuntur.

§. CCCXLVI. *Definitio morbi.*

Contagiosum igitur ac primarium exanthema morbilli constituunt, quod, praeviis plerumque symptomatis catarrhalibus, tussi sicca, sternutatione, oculorum pruritu rubedine, lacrymatione calida, aut et faucium dolore, ac tandem febre; sub finem tertiae, vel principium quartae diei, tardius interdum, plerumque sine

ullo symptomatum decremento, vel et cum istorum evidenti exacerbatione, ad cutem, praecipue faciei, sub forma papularum, aut macularum, punctulorum rubrorum, seminum lini figuram referentium, — mox vero in pectore, ventre, ac artubus, sub illa macularum rubrarum, pulicum fere morsibus similium, vix tamen perfecte circularium, variolis latiorum, plerumque confluentium, nonnihil asperarum, ac supra cutem prominentium, efflorescit; per suppurationem non terminatur; sed sexta fere die, tardius interdum, exsiccari, ac plerumque per squamulas furfuraceas decidere observatur.

§. CCCXLVII. *Divisio.*

Prout caetera exanthemata, sic et *morbilli* ex febre sibi conjuncta potissimum divisionis momentum agnoscunt. Ipsum quidem hoc exanthema *inflammatoriae* potissimum indoli favere consuescit, sed et *gastricam* non raro febrim, ac subinde *nervosam* pro socia admittit; et illic sat *benignam*, licet fortem aliquando, — hîc vere *malignam*, rariorem quidem, sed variolarum tunc periculis minime cedentem, naturam ostendit. Nec tam *simplicem* morbilli ubique aegritudinem, sed cum aliis quandoque exanthematibus, cum miliaribus, petechiis, ipsisque demum, ut diximus, variolis, — aut cum locali inflammatione, aliisque affectibus *complicatum* hinc inde morbum constituunt. Quae *morbillos* inter et *rubeolas* ab expertis caeterum in arte viris tradita nuper fuit differentia; hanc nos ex *scarlatinae miliformis*; aut *pustulosae* (§. CCXCV.) cum morbillis facili confusione exortam arbitramur; ac cynanche faucium sic dictis *rubeolis* conjuncta, purulentus humor in pustulis contentus, catarrhalium defectus symptomatum, incerta exanthematis eruptio, et cum hydrops hanc ipsam insecutus, propriam nobis opinionem confirmare videntur. *Spurios*, quos alii viderunt, morbillos conspeximus nunquam.

Quatuor hoc in morbo, ut in variolarum illo, *stadia* observantur: quorum *primum*, *invasionis* seu suscepti contagii; *secundum*, *eruptionis*; *tertium*, *florescentiae*; *quartum* vero illud *desquamationis* appellamus.

§. CCCXLVIII. *Morbilli inflammatorii. — Symptomata benignioris. — Symptomata inflammatorii gravioris. — Stadium eruptionis. — Stadium florescentiae. — Stadium exsiccationis.*

Parva satis interdum febris morbillos comitatur; sed cum haec major subintrat, inflammatoriam plerumque naturam ostendit.

In benigniori quidem morbo, praeter levem coryzam, narium obstructionem, tussim siccam, quae interdum jam per hebdomadam continuaverant, praeter aliquem oculorum pruritum, ruborem, ac aliqualem demum lassitudinem, horripilationem caloremque intercurrentem, aut et somnolentiam, capitisque dolorem, cum pauca siti et anorexia aut levi nausea; vix multa accusat, nec lecto adstringitur aegrotans. Quavis tunc die ad noctem haec symptomata increscunt; pulsus frequentiores, sed vix pleni aut duri redduntur; ac ad eruptionem usque sine impetu haec continuant.

Sub morbo quidquam graviori atque inflammatoria cum febre manifeste conjuncto, praecedunt fere semper, sub majori mentis irritabilitate, symptomata catarrhalia: tussis aspera, sicca, fere continua; cum dyspnoea, raucedo, coryza, sub qua e naribus tenuis, lacrymis fere similis, et acredinem prodens humor excernitur; sternutatio, emunctio nasi frequens, lassitudo artuum, dolorque lumborum. Rarius haec praecedit, frequentius post plures jam dies sequitur frigus cum calore alternans, inappetentia, ciborum aversio, nausea, conatus vomendi, vel interdum vomitus, capitis gravedo ac dolor, oculorum rubor, pruritus, et calida ardensque lacrymatio; apud infantes potissimum somnolentia, pavores sub somno; inquietudo, anxietas, palpitatio cordis, cum pulsu frequenti, pleno, aut contracto et duro; sitis multa, ac subinde aliquis in faucibus sub deglutiendo dolor. Saepius vero diarrhoea, qua praesens forte vomitus plerumque lenitur. Febris interea ad noctem exacerbatur, atque deliria interdum accedunt. Aliqua ad horas matutinas remissio, sed continuante tussi, nisi nares copiose fluant, ferociori; oculi, dolorem licet vix percipiant, a luce

tamen, sensiliores, offenduntur, ac lacrymis innatantes scintillant. Similem interim in variolis, ac in ipsis morbillis oculorum aliquando observavimus conditionem. Ad vesperas denuo caloris incrementum, oppressio pectoris, ac respirationis, sub perpetua tussi, difficultas, et vel continuus sopor, vel molestae vigiliae occurrunt. Largus etiam ptyalismus aegrotantes accessisse est visus. Multis vero cruor ex naribus, vel ano, aut mulieribus ex utero, cum levamine symptomatum, — alias tamen nimius, erumpit. Sudor aliquando levis, nec certe tantus, ac apud adultos in variolis, exprimitur; urina fit turbida, albescens: aestus interni, sitis magna, ventris alios tormina divexant. Tertiae vero diei sub finem, praegressa iterum in quibusdam horripilatione, incendio majori, inquietudine, — vel apud infantes hinc inde, ut in variolis, convulsione, exanthematis eruptio jam succedit, aut ad quartae principium, — rarius, ac lethali interdum effectu, ad quintam, aut sextam, differtur.

Quam alii *morbillosam sine morbillis febrim* observasse sibi videntur; hanc, licet idem de *variolis* jam constet (§. CCCXXXI.), nos ipsi conspicere necdum potuimus; ac dubiam, nisi per inoculationem his in subjectis tentatam confirmetur, observationem putamus.

Morbillosum scilicet exanthema (§. CCCXLVI.) nunc in vultu, ad frontem praecipue, ac paucarum intervallo horarum cumulatim efflorescit; brevi vero tempore et ad collum, pectus, abdomen et artus, maxime ad dorsum, nec tamen, qua parte copiosior est transpiratio, copiosius prorumpit. In facie quidem in racemos, seu corymbos colliguntur papulae rubentes, ac, digito magis, quam oculo judice, prominentes, ad truncum vero et artus, latiores, ac super cutem minus elatae, tactu tamen quodammodo asperae, efferuntur: atque sic paucarum horarum, vel noctis unius spatio, eruptionis hoc stadium absolvitur.

Atque nunc quidem in benigniori morbo symptomata, saltem aliqua, in sat multis remittunt; tussis tamen ac raucedo continuant, nec tam perfecta, ut in benignis variolis, subsequitur remissio.

In graviori vero morbillorum statu, non modo nulla in symptomatis, nisi brevis forte, aut solius vomitus, anxietatis, remissio observatur; sed tussis ferocitate in plerisque augetur; febris ipsa, dyspnoea increscunt; defluxio in oculos, somnolentia, intendi, ac sudores interdum olentes, aut diarrhoea, aut, a quo aegrotus aliquantum sublevatur, vomitus biliosus, interdum ischuria, accedunt. Hoc demum sub stadio, quo maculae ad truncum et artus, ac morbillorum in facie corymbi intense satis rubent et calent, cutis quidem universa quidquam tenditur, inflatur; sed in facie inprimis tumore, in plurimis non tam magno, in aliis tamen conspicuo elevatur, palpebraeque tument, ac interdum clauduntur. Ad ipsam subinde linguam morbilli cernuntur haerere.

Per duos, aut tres fere dies hoc in *florescentiae* statu morbillorum perseverat exanthema, et ad *sextam, octavam* usque, febris intensa, ac irritationis, inflammationis, catarrhi violentioris symptomata aegrotantem divexant.

Tandem, quo loco primum erupit, exanthema, ad frontem, genas, labia, et mentum, pallescere hoc ipsum observatur; ac reliquis adhuc intense rubris in corpore morbillis, facies tamen ipsa jam subsidet ac epidermis exasperatur. Idem sic ordo in caeteris quoque partibus observatur, ac sub insigni nonnunquam pruritu, cuticula in squamulas ac furfures delabitur, et *nona* fere die, vel, longiori sub morbo, *undecima*, ex morbillis nil amplius in cute conspicitur. In quibusdam interim subjectis, haec ipsa, quod et nobis conspectum est, sine manifesta epidermidis desquamatione evanescunt exanthemata.

Eodem vero tempore, in ipsis adeo benignis interdum, potissimum tamen in gravioribus morbillis, saepius non moderantur adeo, quam augentur febris et tussis; dyspnoea increscit, et periculosae frequenter pluribusque lethalis peripneumoniae occurrunt symptomata. In aliis diarrhoea succedit, ac per quasdam aliquando hebdomadas extenditur: quae, si moderate fluat, *criticam* interdum naturam habere; — si vero cum impetu continuet, in perniciem aegroti decurrere observatur. Sic et per sudores, per sputa copiosa,

brunei coloris, et viscida, per urinas abundantes, pallidas, aut sedimento munitas, vel demum per narium haemorrhagiam, symptomata in multis sedantur; sed impetuosa nonnunquam haemorrhagia in aliis succedit, ac liberatum jam exanthemate aegrotum exanimat. In pluribus, ac post benignos adeo morbillos, funesta ac phthisin minitans diutissime continuat, aut ex lenta pulmonis inflammatione et exulceratione deducitur tussis, qua plures ab hoc morbo, quam ab ipsis variolis, utplurimum neglecti, consumuntur, trucidantur aegroti. Rarior ab hoc morbo, sed aliquando observatus, est anasarca hydrops. Magna interim, cum hic succedit, *scarlatinae*, non morbillosi exanthematis, praegressae suspicio manet.

§. CCCXLIX. *Morbilli gastrici.*

Frequenter satis morbilli, sub constitutione *gastrica* exorti, febrem, quae ex hac nomen suum assumit (§§. XCVIII. XCIX.), ut variolae (§. CCCXXXIII.) caeteraque exanthemata faciunt, pro socia sibi eligunt; ac ejusdem legibus subjecti, illa ipsa symptomata, quae *gastricas* constituunt (§§. XCVIII. — CV.), offerre consuescunt. Ipsa quidem ab exanthemate excitata super nervis irritatio, medicis et hîc non raro imponit; sed attentus in dominantem aegritudinem, in illa, quae morbum praecesserunt, comitantur, et quae in aliis ab hoc ipso jam liberatis contigerunt, observator, a falsis vera non difficulter separabit; ac frequenter in morbillis, si vel solum excipiatur exanthema, gastricam praeter febrem, nil morbi inveniet.

§. CCCL. *Morbilli cum febre nervosa. — Stadium invasionis. — Stadium florescentiae. — Stadium exsiccationis.*

Similia de febre *nervosa*, morbillis, licet rarius, ac in variolis, hinc inde tamen conjuncta dicantur oportet. Insignem vero tunc morbus lethalitatem habuisse, ac integras interdum provincias devastasse est visus: et quamvis tam infensae mortalibus febris symptomata ex dictis (§§. LXXXVII. — XCI.) jam pateant abunde; ipsa tamen rei, quam pertractamus, auctoritas, ut brevem maligni hujus morbi ac succin-

ctam tradamus ideam, exposcit. Sub ipsis quidem morbillis, qui *inflammatoriam* graviorem (§. CCCXLVIII.), aut qui *gastricam* (§. CCCXLIX.) sibi adsociarunt febrim, aut neglectis, aut methodo perversa tractatis, sub fine non raro *nervosae* superaccedunt symptomata: sub lethali peripneumonia, sub diarrhoea profusa, exanthemata livescunt, nigrescunt, haemorrhagiae irremediabiles, ac alia, quae maligna dicuntur, observantur phaenomena: sed de morbo, jam ipso principio malignitatem prodente hîc sermo nobis est, ac in isto sequentia inprimis observanda occurrunt.

Catarrhalibus et hîc symptomatis orditur morbus, quae ipsa jam majori ferocitate, aut sub ferinae, convulsivae tussis phaenomenis, pectori sat diu insidiantur, antequam funesti virus in homine se prodant indicia. Tunc vero singularis mox, nec a plethora, nec a gastricis saburris, aut evidenti alia ex causa pendens prostratio virium, tristitia, moeror, timidique, aut de salute desperantis animi dejectio, observantur. Horror diuturnus, aut ossa concutiens frigus aegrotantem invadit, aut insecuto jam febris calori superadditur novum. Calor nunc et aestus internorum augetur, capitis gravedo, aut summus dolor, vertigines, oculorum rubor, lacrymatio, inquietudo, anxietas, lipothymia, somnolentia, accedunt. Multos nunc aut vomitus continui, cardialgiae, aut diarrhoea, cum foetidissimis, aut cruentis dejectionibus, et cum molestissimo tenesmo, invadunt. Alios orthopnoeae, ac peripneumoniae malignae (§. CXC.), — cynanchis alios, et quidem nervosae, ulcerosae (§§. CLXXV. CCXCVI.) symptomata divexant. Hos impetuosa mox narium, pulmonum, stomachi, vel et ani, uterique haemorrhagia, — illos deliria phrenitica, taciturna, tremor artuum, tendinum subsultus, vigiliae continuae, aut sopor comatosus, aphonia, aggrediuntur. Altera haec die augentur, si possunt, symptomata; atque hac ipsa jam, — aut si febris vix non deesse videatur, et extrema virium vitalium dejectio sic jubeat, nonnisi quinta, aut sexta, aut tardiori die, *invasionis* hoc stadium, interdum cum morte, terminatur.

Secunda igitur quamplurimum die, hac in maligna

morbillorum specie, exanthematis, sub convulsionibus interdum, contingit eruptio, ac ad omnes hoc partes cum impetu exploditur. Nec tamen igitur symptomata vel quidquam remittunt; cardialgia, vomitusque continuant; rubent magis scintillantque oculi; tussis sicca, dyspnoea augetur; calor, oppressio, anxietas increscit; cutis est arida et ignea; siccantur, ac livescunt cum siti insigni fauces; lingua impuro obtegitur muco, aut protinus siccescit; celeriter nunc pulsant, sed debiles, tremulae ac inaequales, arteriae; maxima simul virium prostratio se prodit; exanthemata mox livescere, petechiis, maculisque commisceri, aut omnia e cute disparere cernuntur: quo facto, deliria, convulsiones, alvi fluxus dysenterici succedunt; urina pallescit, sopores, subsultus tendinum, peripneumonia, faucium orisque ulcera oriuntur.

Quo igitur morbillos stadio florere oporteret; hoc, dirae aegrotum praemunt angustiae; febris nervosae symptomata continuant, ac momento quovis exacerbari cernuntur. Hinc plures *exsiccationis* nec attingunt quidem stadium; sed gangraena partium, oris, buccarum, pharyngis, pudendorum, vel convulsi, syderati, suffocati occumbunt.

Nec minora ab exanthematis desquamatione aegrotantem circumdant pericula. Quod enim sub inflammatorio illius statu tam frequens est symptomatum augmentum (§. CCCXLIX.); hoc, sub maligno morbillorum habitu, immaniter increscit. Post quatuor nempe vel sex lividioris florescentiae dies, calor quidem ac sitis, hac ipsa disparente, mitigantur, ac oculi siccescunt; sed pectoris oppressio, anxietas, difficultas spirandi, inquietudo, tussisque molesta, inanis, continuant, augentur. Pulsus debiliores inordinati redduntur, profusa saepius diarrhoea, quod virium superest, prosternit; ac superaddita his miseriis deliria instantem jam mortem annunciant. Interea nunc furfures, nunc integra epidermidis frusta a cute separantur: ac in plerisque exanthemata tam profunda in cute vestigia relinquunt; ut ad cicatricum, quas variolae inducunt, similitudinem accedant.

Feliciorem his sub angustiis exitum speramus, si cutis madescat, si dyspnoea, anxietas, inquietudo

decrescant; si tussis moderetur, ac viscida, copiosa materia per sputa reddatur; si plures ad labra pustulae efflorescant; aut si copiosum albumque in urinis non paucis deponatur sedimentum. Sed multi, qui morbum superasse creduntur, sat longo ab hoc ipso tempore, ex phthisi pulmonum, aut tabe, diarrhoea, aut infelici metastasi, succumbunt.

§. CCCLI. *Morbilli complicati.*

Alias vero ipsa morbillorum febris aut cum gastricis, aut cum nervosis mox *complicatur* symptomatis, variisque sic ansa porrigitur a consueto hujus morbi decursu aberrationibus. *Inflammatoriae* sic febris cum *nervosis* affectibus intricatae memorabile exemplum in nobilissimo non ita pridem conspeximus juvene. Quo scilicet tempore variolae morbillique simul, in hac Insubria, permultis lethales, sub rheumatica constitutione grassabantur: robustus hic, sed pedum nocturnis hinc inde spasmis seu *crampo* subjectus adolescens, die 28 Januarii 1790 lassitudinem persentit, perhorrescit. Haec ad alteram usque continuant diem: sequitur calor cum horrore alternans; oculi parum rubescunt, aliqua sternutatio, nariumque obstructio; pulsus pleni, sed molles, paullo frequentes. Ad noctem sudor sat magnus. Die 3.[a], febris non remittit; tussis nunc parva et sicca exsurgit; oculi subrubent, hinc inde sternutat; sed capite non dolet, nec difficulter respirat, nec oris ulla accusatur amarities, nec nausea, nec sordes in lingua comparent; ad noctem febris augetur: 4.[a], haec minor est hesterna; paucae ac rubrae ad mentum pustulae, — sub vesperis latiores ad thoracem maculae comparent: sequitur diarrhoea, et ad noctem sanguinis e naribus fere libra sub tussi ac inquietudine effluxit, nec in insulam concrevit: 5.[a] blande transpirat, febris moderata, tussis adaucta, plures in pectore nunc maculae prodierunt: cessat diarrhoea; sed cruor iterum e naribus, cum aquae calidae per caput decurrentis sensu, atque aliqua in lipothymiam propensione, destillat. Ad vesperas febris increscit; sed tussis moderatur: sub nocte calor augetur, gulae dolor accedit; sed somno fruitur aegrotus. Die 6.[a], sanguis iterum ad libram e naribus prorumpit, ac, in

vase susceptus, concrescit. Pulsus nunc pleni, sed molles, frequentes; dolor nullus ad caput, vix ullus ad fauces; respiratio, si tussim excipiamus sat multam, liberrima. Morbillorum nunc plura in cute observantur exanthemata, oculi prurientes, ac rubri. Ad vesperas horripilatio succedit, augetur calor, arteriae pleniores, ac frequentius pulsant; facilis respiratio. Augetur morbillorum ad thoracem, ac nova comparet ad brachia eruptio. Rarior quidem tussis, sed magna nunc pectoris oppressio, difficultas spirandi succedit. Tunditur hinc vena, sanguinisque educitur libra. Aliqua post hoc lipothymia, cum jactatione, difficultate spirandi, ac pulsu parvo, inaequali insequitur; mox vomitus accedit, a quo pulsus insurgunt, ac minus frequentes, pleniores redduntur. Sanguis tenui mox corio obducitur. Sub optimo, ut videbatur, aegrotantis statu, novae mox ac prioribus graviores lipothymiae inopinato ordiuntur; sed insecuto demum quatuor horarum somno, hae turbae sedantur. Die 7.ª tussis minor, respiratio facillima, sternutatio, licet perviae nunc et liberae existant nares, frequentior; pulsus molles, pleniusculi. Sed hac etiam vix elapsa nocte, copiosa morbillorum, ad faciem iterum et brachia, sed et ad tibias et crura, contigerat eruptio. Versus meridiem denuo sat gravis respirandi aegrotantem difficultas, post horae interim quadrantem cessans, invadit. Solvitur jam alvus, vomitusque cum emolumento subsequitur amarus; sed redit mox suspiriosa ac difficilis, mox iterum in facilem commutata, respiratio. Pulsus nunc pleniores, frequentiores, calor major, ac dolor ad oculum, variolis quondam sat male tractatum, comparent; facies rubra, non tensa, ac tussis moderata, sed tendinum subsultus observantur. Post meridiem, suspiriosa iterum ac difficilis, in facilem, naturalem, et mox ex hac in illam, convertitur respiratio; sed post quatuor modo horas jactatio magna, binique amarae materiae sequuntur vomitus. Remittunt nunc iterum symptomata, et alvus sponte excernitur; post paucas vero horas, convulsio spastica tum faciem totam, tum manus pedesque invadit, ac altos exprimit aegroto clamores. Sequitur haec tertius nunc vomitus, alvumque denuo exonerat aegrotus. Porrigitur

liquoris anodyni, laudanique liquidi, quadrihorio quovis repetenda, portio: sub quorum usu pacantur symptomata, ac levi manuum praegresso frigore, morbillorum rursus in superficie augetur copia. Ad noctem oritur molestus in ore, non sicco, siccitatis sensus, ac hauriendi potus, sine siti, necessitas: quam novae mox inquietudines, respiratio suspiriosa, defectionis sensatio, brachiorum, manuum, genuumque convulsio ac spasmus excipiunt. Pulsus, nec fortes, nec debiles, centum in primo minuto ictus vix superant; nec ulla nunc tussis aegrotantem divexat. Post horam somnus et facilis respiratio; sed insomnio, ac amissi sanguinis fallaci idea excitatus, debilitatem accusat, ac lipothymias futuras veretur. Has tamen nec pulsus, nec alia praedicunt symptomata. Morbilli ad faciem copiosi, adhucdum rubent; in thorace aliqui pallescere videntur. Desideratus tandem ab opio inducitur somnus. Die 8.[a], urina turbida, jumentosa, cutis subhumida, calorque minor, respiratio libera; sed tussis sicca recrudescit aliqua. Morbillorum jam imminuitur rubor, et paucas post horas tum sudor universalis, copiosus foetidusque insequitur; tum puriforme ac multum in urinis praecipitatur sedimentum. Ab his mox febris fere omnis disparet, ac viscida quaedam per tussim sputa screantur. Pruritus nunc major, quam ipsa sub exanthematis eruptione, in cute sentitur. Arescunt plures in facie morbilli; ad noctem somnus, et quae pro totum hunc morbum *paucissimae* fuerunt *urinae*, hae magna satis minguntur in copia, ac die 9.[a] sedimentum leve ac furfuraceum deponunt. Hac die, sub febre vix ulla, tussis iterum augetur, nec sputa sequuntur. Ad faciem nunc tandem desquamatio succedit; simulque dolor in aure dextra acutissimus insurgit. Hunc interim decem horarum somnus sopivit, ac 10.[a] sequente, sudor iterum sat magnus prorupit: quo pectoris artuumque morbilli, sine ulla epidermidis desquamatione, evanescunt, ac sub largo urinarum fluxu, nocturnoque sudore, salus integra tandem, post paucos a morbo dies, restituitur aegroto.

Hoc igitur pacto morbilli cum varia tum febre, tum aliis non nunquam *complicantur* affectibus; ac magnam certe medentis in causas istorum et effectus attentionem sibi exigunt.

§. CCCLII. *Causae.*

Tam communis inter homines, ac ipsae sunt variolae, aegritudinis rationem, non minus, quam de istis fatebamur (§. CCCXXXV.), ignoramus. Proprium hîc iterum contagium ex aegrotante in sanum, ad certas distantias, favente tum aëre, tum necessaria hoc ad virus suscipiendum dispositione, translatum subesse, sat clare perspicimus; sed acredinis naturam ac primam originem, nisi vanae cui sufficiant hypoteses, indicare nequimus. Summam quidem hoc virus, *catarrhalis* adinstar materiae, cum membrana mucosa tam narium ac faucium, quam asperae arteriae, ac bronchiorum, affinitatem ostendit; nec tantum a *scarlatinae*, cum morbillis ab auctoribus sat diu confusae, exanthemate, effectu distare observatur; sed utriusque acredinis diversa certe in multis natura est: et sicut *catarrhalis* quocunque non tempore eundem sibi hominem frequentius submittit, nec in cutis superficiem operatur materia; sic *scarlatinae* illa, tam fixis ad cutem diebus nec unquam erumpit; tum habitu externo distinctam, longeque pectori infensam minus, nec tam extensam inter omnes, ac sunt morbilli, sed faventem magis *anasarcae* aegritudinem repraesentat. Cum *scrophuloso*, quod alii putarunt, acri, nos quidem morbillis affinitatem non lubenter concedimus.

§. CCCLIII. *Prognosis.*

In genere morbum plerumque leviorem morbilli sistunt, ac saepe sine quovis artis auxilio apud plebejos in salutem terminantur. Interim, quod de *scarlatina* datum est (§§. CCXCV. CCXCVIII.), hoc et de *morbillis*, feliciter licet jam superatis, valebit monitum: reliquias scilicet istorum magis, quam exanthema ipsum, aegrotantibus esse timendas. Quae nempe cutis hydrops in illa, — hoc copiosa in istis tubercula, vomicae pulmonum, peripneumoniae, ac phthises, haemorrhagiae, sudores colliquativi, diarrhoeae chronicae, gutta serena, ophthalmiae, corneae obscuratio ac ulcera, vel aliae metastases, glandularum infarctus, atrophia, caries, ac interdum gangraenae, inducunt pericula. Rarius haec a morbo leviori; — sed post

malignum, frequenter occurrunt; nec in illo, morbi partem spernendam *reconvalescentia* constituit. Tam praeceps, quam tarda nimis exanthematis eruptio, graviores indicare morbillos consuevit; sed vel simplicissimam aegritudinem, tum calor nimius, tum frigus incaute admissum in perniciosam convertunt. Ab eruptione febrim moderari ac tussim: hoc, sicut perrarum, — sic salutarem aegrotantibus exitum promittit. Sed quovis sub exanthematis decursu febris ipsa rem decidit. Quam scilicet, variolis licet rarius, *nervosam* sibi morbilli, favente huic coelo, adsociant (§. CCCL.); haec strages, quas illae vix edunt, ac funera centena *maligna* sibi parat. Ex ipsa jam, quam dedimus, istorum descriptione, haec satis discrimina patent. Sed *inflammatoriae* interdum febris huic acredini junctae, ac forte neglectae, aut calidioribus irritatae effectus, infensos morbillis exitus praeparare cernuntur. Summus ad cutem calor, nimiusque exanthematis, oculorum rubor, dyspnoea major, tussisque ferina, deliria, coma somnolentum, ac impetuosa cordis ac carotidum pulsatio, hos magis confirmant. Tumidus aegroti aspectus, morbilli pallidi, subflavi, lividi, aut atri, — vel intermixtae his ipsis petechiae, ac maculae sanguineae, faucium, ut in *scarlatina* (§. CCXCVI.), gangraena, copiosus, ac vi morbi expressus sudor, aut haemorrhagia effrenis, diarrhoea profusa, aut dysentericus alvi fluxus, extremitatum frigus, — si plura ex istis concurrant, vicina mortis pericula praedicunt. Plures ad *nonam* fere morbi diem, — tardius non pauci hoc a morbo necantur. Majora in adultis, et quos spirituosi potus delectant, discrimina occurrunt. Praeceps morbillorum ad interiora reversio, innumera aegrotantibus damna inferre consuevit. Diarrhoea moderata, aut abundans urinae fluxus haec ipsa praevertunt. Biliosus ab eruptione jam absoluta vomitus, quampluribus conducit; tussis, ex sicca, in humidam, — nisi tarda, et suspecta, conversio, ac vaporosus in cute mador laetiora praedicunt.

§. CCCLIV. *Cura morbilli benigni; — morbilli inflammatorii; — morbilli gastrici; — morbilli maligni.*

Vix aliam morbilli, qui benigne incedunt, quam

levior scarlatinae morbus (§. CCXCIX.), medelam exspectant; nec atmosphaerae hîc frigus, in variolis tam proficuum, aegrotantibus conducit. Sed et nimius hîc calor obest, et ab exaestuante regimine, a praepostero corporis vix desquamati refrigerio, a neglecta in reconvalescentibus tussi, quamplurima in illis, quos sponte sanasset natura, discrimina resultant.

Sub mitioris hinc morbi aspectu, frigida sibi caveat aegrotus ab aura, ac majorem transpirationis, quam in variolis, curam sollicite assumat. Extremus simul vitetur calor: leviter coopertus in lectulo quiete decumbat, oculosque a luce defendat aegrotus. Pro potu, lac aqua remixtum, infusum sambuci cum lacte, istius serum, decoctum hordei cum oxymelle, aut tenuis emulsio, — leviora pro victu, conducunt.

Sub *inflammatoria*, morbillos comitante febre (§. CCCXLIX.), jam in primo illorum stadio, atque in tenerioribus adeo infantibus, unicum in venaesectione remedium ponatur oportet. Hac etenim non impeditur, sed promovetur exanthematis eruptio; et profusae nimis, quas natura hinc inde excitat, praecaventur haemorrhagiae. Major istius erit necessitas, cum, sub tussi violenta et arida, quasi pleuriticus thoracis dolor, ponderis in pectore sensus, cum gravi dyspnoea, ac potioribus peripneumoniae signis (§. CLXXXVI.) occurrant: quo certe in casu, venaesectio, pro aetatis, virium, ac vehementiae febrilis ratione, repetenda; et quae alibi docuimus (§. CXCVIII.), auxilia sat prompte, non tamen sine quovis ad exanthematicam aegritudinis naturam respectu, subministranda sunt. Tenellis ac primae aetatis infantibus sanguisugae post aures positae interdum sufficient; sub graviori tamen malo, nec in istis venaesectio praeteriri sine damno potest, ac sanguis hoc in stadio emissus, ab illo, quem fundere peripneumonici solent, non observatur diversus. Tepidus aquae vapor, decoctum antiphlogisticum, emulsio arabica cum nitro, collutorium emolliens, ac faucium ariditatem et spasmum demulcens linctus, clyster, praecipua hîc constituunt remedia. Quod si, factis jam venaesectionibus, effrenis ad noctem tussis urgere continuet;

tunc emulsio arabica cum haustus narcotici (N. XXXVII.) uncia, aut cum opii grano unico remixta conducet.

Quocunque vero morbillorum sub stadio inflammatoria aegrotantem divexant symptomata, et vel facta jam exanthematis in cutem depositione, vel ejusdem ad interiora reversione, vel sub media epidermidis desquamatione, mox ad venaesectionem, et ad praedicta recurrendum est auxilia: nec ob tussim aridiorem, et sputorum visciditatem, aut defectum, ad irritantia, ut vocant, pectoralia, ad kermes minerale, oxymel scilliticum, gummi ammoniacum, sine damno recurritur; sed illa, quae relaxant, demulcent, ac inflammationi resistunt, potissimum indicantur.

Facta jam cutis desquamatione, aut disperso, sine ista, exanthemate, leve interdum evacuans, ex manna sero lactis soluta, conducet.

Si cum *gastricae* febris symptomatis (§§. C. — CII.) morbilli jungantur; tunc probe distinguendum est, num haec ipsa, quod frequenter contingit, ex sola nervorum per contagiosam materiam irritatione, vel a consensu dependeant. Insignem hoc in casu ab emeticis ac purgantibus noxam patientur aegroti; sed sub anni constitutione biliosa, sub evidenti signorum ex saburris apparatu, lene, incipiente vix morbo porrectum emeticum, ac blanda intestinorum ope mannae, vel olei non rancidi evacuatio, potissimam curae partem constituunt, ac difficiles sub morbi fine diarrhoeas, ipsasque haemorrhagias potenter avertere, exanthematis in cutem depositionem promovere observantur. Sub quovis haec remedia indicari possunt morbillorum stadio; ac febris hîc major, quam exanthematis, quod de variolis jam dictum est, habenda est ratio.

Hinc et sub *nervosae* febris cum morbillis ingressu (§. CCCL.), in istam quaevis ponenda est attentio, ac ea ipsa fere, quam in malignis consuluimus variolis (§. CCCXLII.), adhibenda est methodus. A venaesectione igitur et ab antiphlogisticis hîc protinus abstineatur remediis, ac quovis sub stadio, nisi pectoris forte summa oppressio ac spirandi difficultas absterreat, ad peruvianum confugiendum est corticem. Sub majori dyspnoea tussique arida, in succiplenis subje-

ctis, ad cucurbitulas, inter scapulas applicandas, — in aliis, ad vesicantia, sinapismos, ad serpentariae virginianae, senekae radicum infusa, ed pulveres ex kermes cum camphora, ad vapores ore hauriendos recurramus oportet. Sub virium dejectione majori, praeter sat generosas laudati corticis doses; vinum inprimis cordiale, camphora, arnica, contrajervae radix, vesicantia in auxilium trahantur. Sub majoribus nervosi systematis turbis, a moscho, ab aethere vitriolico, ac ipso demum ab opio, — in genere vero ex illis, quae in *nervosae* febris cura laudavimus (§. XCIV.), subsidia petantur.

§. CCCLV. *Symptomatum cura.*

Fortioribus, quae hoc in morbo occurrunt, symptomatis, ex eorundem indole ac origine cognitis, opportuna cuivis opponantur remedia. Summa hîc oculorum inprimis habenda est ratio, ac positis in loco obscuro aegrotis, si forte major ad illos pruritus ac dolor observentur; aut infusi aquae sambuci vapor, aut tepida ex lacte ac malvae decocto fomentatio conducent. Sub majori forte oculorum phlogosi, ac sub deliriis, inflammationem encephali hoc sub signo facile minantibus, tum hirudinum ad tempora, tum cucurbitularum post aures scarificatarum, ac aliorum, quae febris natura indicabit, requiritur usus. Sub graviori faucium affectione, demulcens linctus (N. XXXVIII.), aut collutorium, ac frequens vaporis aquosi inspiratio, hirudines, linimentum volatile, cataplasma emolliens, vel et rubefaciens remedium ad collum, indicantur. Vehementiori ac somnum omnem dispellenti tussi, nisi latens in pulmone id vetet inflammatio, haustus narcoticus cum emulsione arabica porrectus medetur. Sub effreni ac fere continuo vomitu, nisi ab exanthematis eruptione moderetur, similia, ac imposita epigastrio theriaca, conducunt. Diarrhoeam profusam lac vaccinum, ut de variolis jam dictum est (§§. CCCXXXIX. CCCXLII.), porrectum, vel et opium, cohibebunt. Nimiam forte in morbillis haemorrhagiam, quemadmodum jam alibi (§§. XCVII. CCCXLII.) docuimus, sed caute, compescimus. Si forte ex intestinorum phlogosi hic fluxus derivetur;

tunc unicum venaesectio subministrabit remedium, ac abdominis fomentatio, clyster emolliens, dolores moderabunt. Quae vero diarrhoea nec vires deprimit, nec fere aliam, quam ex saburris, originem agnoscit: haec nullis sedetur oportet remediis. Si morbilli ex cute evanescant, ac grave quoddam ab istis symptoma succedat; tunc habita causae, quae exanthematis reversioni subest, atque effectuum ratione (§. CCXC.), nunc venaesectio, nunc balneum, nunc vesicantia, nunc alia indicantur remedia.

Sic et, facta jam cuticulae desquamatione, pro varia febris praegressae ratione, nunc, praeter majorem transpirationis curam, vel nulla, — vel contraria sibi protinus, ut venaesectio, evacuantia. diuretica, roborantia, etc., prout de scarlatina jam monuimus (§. CCCV.), requiruntur remedia. Similia de tussi, ac lenta febre ex morbillis reliqua, dicantur oportet: in qua nunc parvae, saepiusque repetitae venaesectiones, evacuantia, antiphlogistica, vel et opium, nunc cortex, setacea, nunc lichenis islandici, nunc lactis cum aqua selterana remixti usus, conducunt.

§. CCCLVI. *Inoculatio morbillorum.*

Cum vero tam fatalem hominibus morbilli, quam ipsae variolae, hinc inde morbum offerrent; iisdem timoris inducti principiis, hunc sibi quidam, ut variolas innumeri solent, per artem communicari, ac se *inoculationi morbillorum*, quin ideo multi hoc felicioris licet exitus exemplo ad ausus similes excitarentur, submitti voluerunt. Sanguinem nempe ex cutis, quam confluentes morbillorum maculae obsidebant, vulnusculo susceptum, aegrotantis salivam, aut lacrymas, aut desquamatae epidermidis furfures, gossypio suscepta, sani hominis aut laesae, aut etiam integrae cuti admovendo, infricando, morbillosum huic virus inserere, ac mitiores hoc ipso morbillos, quos praesens forte maligna epidemia non daret, communicare valemus Sed cum rariores longe morbilli, quam variolae, strages edere consuescant; hinc nova operatio, a pluribus neglecta, augmentum non coepit; nec vigente indolis benignae morbillorum constitutione, aut

contagio a civitatibus exule, ut majoris res ponderis commendari meretur. Aliud vero, quotiescunque *maligni* apud vicinos grassantur morbilli, dicendum erit; ac non minora tunc istorum, quam variolarum inoculatio, mortalibus promittit beneficia.

ORDO II. GENUS IV.

PEMPHIGUS

§. CCCLVII. *Pemphigi definitio.*

Exanthema, quod a recentioribus *Pemphinx*, aut *Pemphigus*, vel et *febris bullosa, vesicularis*, appellatur, in febre nunc ista, nunc illa, rarius sine manifesto ejusdem indicio, sub forma vesicularum pellucidarum, serosarum, flavescentium, variolarum, nucis avellanae, aut ampliori extensione elatarum, in cute nunc universa, nunc partis modo unius aut alterius, efflorescit, brevique tempore aut in duram ac verrucosam substantiam corrugatur; aut ruptum, et seroso lymphaticoque liquore liberatum, maculas ex rubro lividas, vel atras, crustis varii coloris hinc inde cinctas, nec nisi raris in casibus foveolas, aut cicatrices relinquit; — hoc nobis exanthema *pemphigi* sub nomine venit.

§. CCCLVIII. *Pemphigi divisio.*

Huic igitur generi exanthematum (§. CCCLVII.) non minus vix cognitum veteribus, posteris sat raro, et nobis ipsis non nisi bis conspectum morbum, — quam *variolas,* quas *spurias* nominare placuit auctoribus (CCCXXIX.), atque sic rariorem sane, nec facile epidemicam ejusdem morbi speciem, recentiorum *pemphigum,* — et frequentiorem alteram, variolis nec quidquam, nisi habitu externo ac nomine

inepto affinem, subjugamus; primamque speciem *pemphigum ampliorem*, — secundam vero *pemphigum varioloden*, eamque aut *vesicularem* (variola spuria emphysematica, aut crystallina, aquosa, varicella Auctorum), aut *solidescentem* (variola spuria verrucosa, acuminata, sicca, dura, ovalis Auctorum.) appellari vellemus. Illam quidem, plerumque ut *symptomaticam*, ac febris utplurimum vel *gastricae*, vel *nervosae* effectu progenitam, atque hinc vel ut *benignam*, vel *malignam* agnoscimus; ultimam vero speciem (P. variolodes) propria fere cutis, ac contagii specifici, sed a variolarum illo distincti, actione generari opinamur. Ipse, quem *ampliorem* vocavimus, pemphigus, nunc sine febris interdum ac morbi alterius manifesti connubio, nec tamen ideo semper insons, sed interdum malignus, efflorescit; nunc, casu certe rarissimo (§. CCCLIX.), *hystericam* habere indolem observatur. Quem *helveticum* alii dixerunt pemphigum, hic ad *scarlatinae* speciem *ulcerosae* (§. CCXCVI.) pertinere videtur.

§. CCCLIX. *Pemphigus amplior febrilis. — Pemphigus apyreticus. — Pemphigus hystericus. — Pemphigus variolodes.*

Qui igitur ex febre propullulat pemphigus, ille, miliarium, petechiarum adinstar, vel *inflammatoriae*, vel *gastricae*, vel *nervosae* adipiscitur naturam, ac incertis sane morbi principalis diebus, sub malignorum, vel, ut semel nobis se obtulit, sub non tam gravium symptomatum *gastrico-nervosorum* cohorte, bullarum aut hydatidum sub forma in cute sine manifesto emolumento, ac interdum cum morbi ipsius augmento, erumpit. Hoc ipso tamen, quo typis praesentem de pemphigo articulum committimus, vir robustus triginta annorum, gravi morbo affectus, in *clinico*, cui praesumus, *Instituto* decumbit. Tertia hic aegritudinis die, secta jam semel in nosocomio vena, a nobis eligitur curandus. Gravem aegrotus in hepatis regione dolorem, ab attactu adauctum, cum febre vehementi, pulsu durissimo, pleno ac frequenti nobis offert. In dextro hypochondrio non parva tensio, sed tussis nulla; nec major, licet sub inspiratione ad

hepar dolor increscat, respirandi difficultas, nec scapulae aut claviculae consueti in hepatitide cruciatus occurrunt. Mox sanguinem sat copiosum e vena profundimus, qui, corio brevi tempore obductus, coagulatur. Jam dolor ad hepar disparet, ac insigne ad thoracem pondus, cum tussi, ac singulis peripneumoniae vehementioris symptomatis comparet: hinc continuante sic morbo, et crescente in dies discrimine, ad duodecimam usque pervenimus venae sectionem. Sed decima tertia rebellis aegritudinis die, manuum tremores tendinumque continui subsultus, cum summo aegroti pallore ac magna debilitate, observandi occurrunt. Haec interim, cum eadem in pulsu durities, eademque respirandi difficultas urgerent, non adeo curamus symptomata; et ad decimam quartam usque morbi diem ter iterum venam aperimus: quo tempore calor ac dyspnoea quodammodo imminui, ac sputa tenacia facilius prodire videbantur. Decima sexta vero morbi non parum jam declinantis die, *pemphigus* ad dorsum, quo forsitan loco jam heri effloruerat, nobis tandem se prodit; atque copiosae, solitariae ex albo flavescentes, tenui sub epidermide fluctuantes, ac levi cutis rubore sat late circumseptae pustulae, avellanae magnitudinem habentes, non pellucidae, sed subalbo, puriformi liquore repletae, a media fere spina ad os sacrum usque utroque ex latere prorumpunt, ac corporis in dorso decumbentis pondere hinc inde compressae flaccescunt. Ad noctem nova iterum, ad coxas extensa, pustularum minorum, variolis maturis fere similium, ardentium, jam dicto humore puriformi plenarum, contingit eruptio. Quas heri conspeximus hydatides, hae jam fere omnes conciderunt, ac tenui, flavescente crusta obtectae, vix ullam in cute ambiente rubedinem ostendunt. Sputa simul aegrotus multa, puriformia cum facilitate ejecit, ac febris vix non omnis evanuit. Hic igitur aegrotus *pemphigi* vere *critici* rarissimum, ut opinamur, exemplum offert, ac ad nullam hoc exanthema, febrim restringi confirmat.

Varia autem humoris in phlyctaena contenti, nec tamen vere purulenta, conditio observatur; ac ad basin vesicae nunc rubor, nunc nulla in cute comparet

mutatio; sed ardor, ac dolor plerumque sentiuntur. Post paucos vero dies contentus in vesica humor aut resorbetur, ac epidermis quasi combusta arescit, in crustam contrahitur, et in squamas demum aut furfures fatiscit: quo in casu infelix visceribus metastasis perniciem subinde minatur; — aut, rupta hydatide, humor idem exstillat, ac similes, quam in erysipelate pustuloso (§. CCLXXXII.), mox crustas producit, ab ichore vero subtus latente cutis ipsa hinc inde corroditur; aut inflammatam saltem lividamque, decidentibus crustis, superficiem ostendit.

Rarior sine febre pemphinx existit, atque tunc vel benignum, vel in casu, quo febris deesse *videbatur*, malignum, ac paucos post dies lethalem fuisse, observationes testantur.

In sacra virgine, convulsionibus hystericis a multis jam retro annis vehementer vexata, hoc ipso, quo haec scribimus, tempore, in urbe vicina, sanitate, ut videbatur, restituta, jam saepius in parte nunc ista, nunc illa, dolor ac ardor tam insignis excitatur; ut aegrota *vivum sibi ignem hanc corporis ad plagam applicari*, per horas modo sex, modo decem, et ultra exclamet, ac prae dolorum vehementia, in ejulatus continuos rapiatur, ac furiat. Ad attactum, pars ipsa, ardoris sedes, prae aliis calere observatur; sed quaecunque aut frigida, aut alia applicantur remedia, ardor idem dolorque continuant; donec, quo loco hae praecipue urgebant, vesica nunc minor, nunc ovi magnitudinem adaequans, sero limpido ac flavo repleta, e cute exsurgat: quo facto, mox ardor disparet, ac evacuato humore, tam cita, quam a vesica per cantharides inducta, cutis, ac sanitatis recuperatur integritas.

Quas *spurias* appellant, *variolae*, seu *pemphigi variolodes* pustulae, hae, inprimis *vesiculosae*, cum variolis aspectu conspirant; et cum eodem, quo istae, tempore regnare consuescant; incautis pro hoc morbo, aut pro *secundis* variolis frequenter imponunt: sed, sub febre mitiori, secunda jam die, utplurimum in dorso, apud alios in facie, nunc simul, nunc impetu diviso, discretae erumpunt, et ad pisi magnitudinem, late circa marginem rubrae, citissime excre-

scunt. Post nycthemeri fere spatium, jam seroso replentur, ac turgent liquore, nunc pellucido, aquoso, nunc flavo, nunc puriformi; quarta, aut quinta fere die rumpuntur, tenuique crusta obtectae, hanc ipsam tam cito abjiciunt; ut vix unius hebdomadis, aut minori intervallo, jam omnis, — non praeservans interim a variolis, aegritudo terminetur; nec foveas, nisi raro, in cute relinquat. Quas *solidescentes* vocavimus ejusdem speciei varietates (§. CCCLVIII.), illae quidem, tum verrucosae, tum acuminatae, et ovales, ob liquidae materiae defectum, a pemphigo excludendae viderentur; sed aequalis cum *vesicularibus* decursus, consueta cum istis societas, ac cita, non sine praevia ubique exulceratione, exsiccatio, easdem a pemphigo separari non sinunt.

§. CCCLX. *Pemphigi causae.*

Non aliae *pemphigi amplioris* ac *febrilis* causae, quam illae miliarium (§. CCCXXIV.), et febris, ex qua ille scaturit, subesse videntur: ac istius non minus, quam *non febrilis* speciei, ad primas non raro vias origo haerebit. Nervorum interim imperio non pauca debentur exanthemata (§. CCLXXVI.); atque pemphigi exemplum *hysterici* (§. CCCLIX.), ac observata sine febre hujus morbi malignitas hoc ultro confirmant. Quam *pemphigus variolodes* agnoscat genesin, hoc obscuris involvitur tenebris; sed quamvis hunc variolarum non raro delectet societas, vix tamen illum ex degenerato istarum semine derivare licebit.

§. CCCLXI. *Pemphigi prognosis.*

Ex ipsa morbi, de quo loquimur, expositione (§§. CCCLVIII. CCCLIX.), ejusdem jam satis eruitur significatio. Frequentius pemphigo cum febribus *nervosis*, quam cum aliis, connubium videtur; et hinc major exanthematis in quibusdam jam satis intelligitur lethalitas. Qui febre caret; hic raro cum discrimine pemphinx incedet. Nulla certe *pemphigum varioloden* circumdant pericula: sed ne cum *abnormi variola* (§. CCCXXXII.),, a qua minus, ac ab alia, abludit, confundatur cavendum est.

§. CCCLXII. *Pemphigi cura.*

Experientiae propriae parum in *pemphigo ampliorii* curando offerendum habemus. Quos cum *gastrico-nervosa*, et cum *inflammatoria* incessisse conspeximus; hos remediis, quibus febri succurritur, non aliis curavimus et ipsos; et sic morbo principali major, quam exanthemati, attentio vix non ubique concedenda videtur. Si forte vehemens ad cutem irritatio compareret, aut gangraena huic ipsi accederet; tunc methodum in pustoloso erysipelate commendatam (§. CCXC.), et quae in gangraena laudavimus (§. CXXXVI.), remedia, ex analogia profutura crederemus. Insignes *aceti bezoartici*, in epidemia, quae *Pragae* quondam grassabatur, observatos effectus miramur quidem; sed hos explicare non magis, quam negare non audemus. In *pemphigo hysterico* (§. CCCLIX.), praeter alia, ab experto jam medico porrecta antispasmodica, opium proposuimus cum moscho; sed num recto id fecerimus consilio, hoc tempus docebit. *Pemphigus variolodes*, nisi cum alio forte morbo complicatus, vix alium sibi, quam naturam, pro medico exposcit; ac victu moderato, potu diapnoico ex infuso sambuci ac lacte parato, vel et haustu salino, ac blando interdum purgante, superatur.

ORDO II. GENUS V.

APHTHAE.

§. CCCLXIII. *Aphtharum natura et diversitas.*

Aphtharum, ut *symptomatis febrilis*, alibi jam frequens injecta est mentio; et, nisi tales, aut nisi aliorum forte morborum, ut syphilidis, scorbuti, dysenteriae effectu, in *adultis* hae ipsae perraro comparent. Sed alia hujus affectionis apud *neonatos* est ratio: ut in quibus haec ipsa, febre non raro anterior observatur, ac *idiopathicam* in multis naturam ostendit. Quae vero in illis aphthae febrim ut symptoma sequuntur; hae vix non *endemicam* sub coelo humidiori ac frigido manifestant indolem; ac meridionales apud populos sat raro, nec viso nobis a septem nunc annis in *Italia* exemplo, occurrunt. Infantum aphthae in orphanotrophiis, corotropheis, hoc sub coelo non minus, quam sub alio, occurrunt. *Epidemicam* certe et aphthae febrium sequuntur naturam, atque sub certis anni constitutionibus, quod de petechiis, miliaribus jam diximus, evitari per artem vix queunt. *Nervosae* interim, atque *gastricae*, maxime vero *pituitosae febris* (§. CI.), societatem hae quaerunt, ac neglecta in illis saburrae abdominalis evacuatione matura, vel exhaustis a morbo viribus, lubenter occurrunt. Num vero recto aphthas ad exanthemata revocemus consilio; de hoc, eo quod suam in pelle externa

sedem vix figant, dubitare quis posset: ast forte unicum hoc, de quo satis constet, *exanthema internum* appellari meretur; ac praeter oris, labiorum, gingivarum, buccarum, palati, linguae totius, ac pharyngis superficiem, — in oesophago, ventriculo, intestinorum tubo, ad ani demum confinia, ac ad ipsa genitalia, effloruisse, experientia confirmat.

§. CCCLXIV. *Aphtharum definitio.*

Hinc *aphthae* symptomaticum in adultis, apud infantes primarium plerumque *exanthema internum*, ad oris praecipue antrum incerto tempore prorumpens nobis offerunt: cujus natura in papulis subalbis, cinericiis, sub epidermide elevatis, subrotundis, lenticularibus, vel minimis, glutinoso ac puriformi liquore repletis, nunc solitariis, nunc in pellis figuram coalescentibus, mox in crustulas deciduis, moxque renovandis consistit, et cujus effectu ciborum in ore subactio, aut lactis suctus, deglutitio, difficulter et non sine dolore absolvi queunt.

§. CCCLXV. *Symptomata. — Aphthae primariae. — Aphthae symptomaticae.*

Aphtharum non eadem ubique sunt symptomata; sed pro morbi aut *primarii*, aut *secundarii* natura, ac pro febris, quam aphthae sequuntur, indole, diversa observantur.

Infantes, inprimis neonati, quos hic morbus invadit, aspectu quidem sani, mox somnolenti, aut prorsus insomnes, ac inquieti, arreptam vix labris calentibus dilectam alias mammae papillam fastidiunt, atque ploratu dolorem, difficilemque lactis suctum, deglutitionem, significant. Interea copiosior in multis urinae excretio contingit, ac alvus minus, quam antehac, respondet. Augentur anxietas, inquietudo, ejulatus; sitimque majorem uberum frequenti amplexu, — sed simul obstacula sugendi, toties repetita mammarum repulsa, exprimit misellus. Calorem oris, buccarum, vel ipsa matris persentit papilla, digitusque huic cavo commissus siccescentem linguam, ac aridos salivae fontes offendit. Alias vix haustum, urgente siti, jam vomitu restituunt, lac grumosum; aut bilem sinceram

oris cavo expellunt, ac febris interna urentis symptomata produnt. Post tres, quatuorve jam dies, paucae hinc inde ad labia, gingivas, ad linguam aphthae prorumpunt, ac sub continuo symptomatum augmento, sub privati alimentis ac somno corpusculi tabescentis ac pallidi effectibus, sub imminuta tandem urinae, nunc acrioris, ac lixiviosae fluxu, sub diarrhoea viridisque ac foetentis alvi excretione, sub pertinaci singultu, voce rauca, clamores suffocante, copiosiores in ore siccissimo erumpunt, decidunt, iterumque renovantur, se mutuo tangunt, in pergamenam quasi chartam confluunt, faucesque obducunt ac claudere minantur pustulae; primum quidem albae, ac margaritarum fere referentes nitorem; tandem vero flavae, cinerescentes, fere bruneae, aut lividae, excoriatae, cruentae, foetentes, ac, mortem lentam praedicentes, atrae.

Quae in adultis, aut in tenera etiam aetate, sub febribus diversis, inprimis gastricis, pituitosis, aut gastrico-nervosis, sub dysenteria, diarrhoea chronica, prorumpunt aphthae; hae tempore incerto ac sub vario principalis morbi apparatu, citius tardiusve in conspectum prodeunt. Saepius, priusquam hoc fiat, singularem aegrotus in epigastrio oppressionem, aut rei in oesophago haerentis sensationem accusat, singultum experitur frequentem, ac tandem de faucium dolore ac impedito ciborum potusque transitu conquestus, in his ipsis, depressa lingua, *ascendentem* ex profunda pharynge aphtharum cohortem ostendit; ac imae primum fauces, linguae radix, mox velum pendulum, uvula, palati fornix, gingivae, ac totum sic oris antrum, crusta alba, densa, splendente, subjectis partibus nunc laxe, nunc tenaciter adhaerente, obducuntur. Alias ipso in oris cavo principium morbi manifestatur, ac aphthae, primum discretae, sensim sensimque confluere, ad fauces dilatari, ac, docentibus id partium sensu molesto, ardore, dysphagia, dein nausea, epigastrii oppressione, singultu, per oesophagum ad ventriculum *descendere* videntur. Insignem non modo aphtharum copiam quotidie per alvum excretam, sed et aphthas a morte his partibus, intestinis tenaciter adhaerentes, observarunt alii; et prae-

sens in multis aphtharum ad anum numerus, ac summa intestinorum ex iisdem deciduis sensibilitas, facilisque a levi purgante hypercatharsis, obsessam aphthis, et excoriatam horum viscerum superficiem testantur abunde. Post breve interdum tempus, oris hae pustulae jam sedem suam, ac illaesam, ut videtur, nitidamque linguae, orisque substantiam, vel sponte, vel linteo abstersae, sub copiosa in multis salivatione, relinquunt; sed paucis ab horis, bis, terve in dies renatas, cum aliis has ipsas conspeximus: ac per multas sic dies decidunt, redeuntque, vel fixe his partibus adhaerent; donec aphtharum colore ex albo in cinereum, obscurum, vel et atrum mutato, ac siccissima, nigraque oris antrum obtegente crusta, sub voce deleta, tussi sicca, respiratione difficili, ac brevi, sub continuo fere, ac suffocationem minitante singultu, interdum sub tenacissimae pituitae, aut bilis porraceae vomitu, sub abdominis meteorismo, ac foetidissima diarrhoea, facie pallida, cadaverica, lentam properetur ad mortem; ac oris, faucium, oesophagi, ventriculi, intestinorumque gangraena, desideratum aegrotis vitae miserabilis imponat terminum.

§. CCCLXVI. *Aphtharum causae.*

Aphtharum febrilium causae ab illis febrium, sub quibus occurrunt, et a miliarium, petechiarum rationibus (§§. CCCXVII. CCCXXIV.) vix differunt. Utplurimum neglecta sub morbi initio saburrarum evacuatio, aut incognita constitutionis annuae natura, huic phaenomeno ut causae subsunt; ac frequenter ex praepostero adstringentium opiique in dysenteriis usu haec mala ad fauces nascuntur. Hinc specifica in producendo hoc exanthemate non requiritur materia; ac in ipsis adeo intermittentibus, in febre lenta et hectica, sub mercurialium usu, scorbuto, sub morbillis ac variolis frequenter hae pustulae diverso ab acri oriuntur.

In pueris neonatis meconium, tenui ac blande evacuante matris colostro, aut medicamento opportuno non satis expulsum; lac pingue, aut nimium, stomachoque grave, aut mala qualitate infensum; tenacia, teneroque puerorum ventriculo non subigenda alimen-

ta; praematurum lactis in ore pueri ad ubera obdormientis coagulum, neglecta oris, totius corpusculi, velamentorum, linteorum, atmosphaerae ipsius mundities, transpiratio suppressa, facileque pedum in pueris refrigerium, etc: ut aphtharum causae adduci merentur. In genere hic morbus in orphanotrophiis, paidocomiis, hominumque miserorum, immundorumque familiis frequenter, rarius vero apud infantes, quibus ora; corporisque superficies quotidie purgantur, occurrit.

§. CCCLXVII. *Aphtharum prognosis.*

Magna mortalitatis apud neonatos ratio in aphthis habetur; ac endemicum fere istae in paidocomiis aegritudinem, sistunt. Quo vicinior partui aegrotulorum est aetas; eo majora ex aphthis pericula his imminent. Sat levis interim in multis hic morbus observatur; ac sub recta cura hic saepe duarum, triumve spatio hebdomadum, non difficulter superatur. Ex ore sugentis infirmo, in uberum papillas, et ex istis in sanae prolis fauces, non raro aphthae transire observantur. Sine proximo contactu communicari hunc morbum, non facile concedimus. Febrilium aphtharum, ex illa morborum, quibus istae accedunt, petenda est prognosis: et cum raro, si unquam, hae *crisin* efforment; quae in febribus aphthae comparent, majora sane istarum pericula significant. Sub quavis interim aphtharum specie, quo partibus profundius inhaerent, — quo plures simul ex istis propullulant, — quo propius sibi cohaerent, ac magis imas obtegere fauces, et ex oesophago ad ventriculum, intestina descendere, aut ex istis ad pharyngem ascendere videntur, — quo tenacius palato adhaerent, — quo saepius revertuntur, et quo major ab illis ardor, dolor aut tussis, difficultas spirandi, sugendi, deglutiendi occurrit, — quo siccior oris sub aphthis est conditio, — color istarum, quo magis ab albo recedit, — quo major oris excoriatio ac foetor insequitur, — quo fortior illas diarrhoea circumdat, corporisque vires quo magis labescere videntur; eo majora hoc ab exanthemate aegrotantibus pericula instant, eoque certior aegrotantium per tabem lentam, per con-

vulsiones, aut per ipsam gangraenam praevidetur interitus.

§. CCCLXVIII. *Aphtharum cura.*

Aphthas infantum primarias prudenti praevenire consilio, medicorum est. Potissima hinc in causis (§. CCCLXVI.) evitandis, prophylaxeos momenta ponuntur: ut quae in matura evacuatione meconii, in lactatione materna, aut in nutricis non adultae, sanioris, ac sobriae, non iracundae delectu, in recta alimenti, pusionis, aetati, constitutioni analogi distributione, in summa tum oris, tum corpusculi totius, linteorum, atmosphaerae munditie ac puritate, quaerantur oportet. Plebejas nos saepe matres cum fructu ora prolium, linteis, lotio non acri istarum madefactis, abstersisse conspeximus; sed simplex ac purior hîc jam sufficit frigida; vel, cum oris jam calor major, aut mucositas hoc exigat, tunc, praemisso uno, alterove enemate, ac balneo, praeter lene emeticum, post hoc vero mitissimum ex cichorei syrupo cum rheo, aut ex manna, evacuans, cum sacchari pauxillo in aqua soluto, aut cum raphani hortensis acrioris succo his ipsis aut melle remixto, oris cavum lavari ac frequenter abstergi conducet.

Praesentibus vero jam aphthis, tum interna, tum externa indicantur in pueris auxilia. Ab irritantibus certe hoc rerum sub statu abstinendum est. Emulsio arabica (N. XV.) saccharo, aut syrupo althaeae edulcorata, pro medicina, — ac., si aqua diluatur, pro potu infantibus peraccommodato et nutriente inservit. A medicamentis nutrici, nisi haec ipsa aegrotet, porrectis, pro pusione nil boni exspectamus. Si aphthae per oesophagum cum interioribus communicare, ac ventriculum, intestina obsidere videantur; tunc *dauci carotae*, aut *rapae sativae* succus, aut radicis salep, seminum lini contusorum decocta aquosa cum melle remixta conducunt. Si termina, diarrhoea, vel convulsio infantem divexent; tunc abdominis fomentatio, ac haustus narcotici (N. XXXVIII.) emulsioni arabicae superaddita portio indicantur.

Externa pro aphthis remedia apud infantes non sine discrimine, quod singula deglutiant, adhibentur. Mel despumatum, aut cum rosis, ut solent, decoctum

vel et syrupus mororum, cerasorum, cum acido vitrioli, ad gratum saporem, remixta, atque ter quaterve in die aphtharum superficiei illita, egregie conducunt. Vitriolum album ad grana decem, in aquae tepidae unciis octo solutum, si aphthae aliquoties in die cum eodem abluantur, similia praestabit. Confirmatae in aphthis virtutis est *borax* cum melle remixtus: hujus igitur ad scrupulos fere duos cum uncia mellis remixti, pluries in die infantis linguae superimponitur portio; aut idem remedium in aqua solutum, superaddito melle, oris cavo saepius illinitur. Parva quoque ejusdem remedii dosis ad stomachum hinc inde deducta utilitatem habebit.

A quovis interim fauces aut stomachum irritante remedio, sub prima aphtharum efflorescentia, si dolor ac rubor has ipsas circumdet, abstineatur oportet. Similia de morbi, quo aphthae deciderunt, monenda sunt stadio: sub quo scilicet, ob sensilissimam nudae fere cutis naturam, tum novam in oris cavo phlogosin, tum indomabilem ad intestina hypercatharsin irritantia excitarent. Ad mucilaginem hinc arabicam, radicis salep, seminum cydoniorum, aqua tepida solutam, ac melle edulcoratam; aut si vomitus, vel diarrhoea jam urgeant, ad emulsionem arabicam cum opio, seu haustu narcotico combinatam, recurrimus solerter.

Quae cum febre incedunt, aut ex eadem apud adultos, infantes oriuntur aphthae; hae, praeter localia, quae vix adduximus, variis, pro natura illius, tractandae sunt remediis. Si febris, quae tamen rarior est, *inflammatoria* hoc exanthema comitetur; tunc venaesectionis, hirudinum, ob aphthas, non excluditur beneficium. Sub *gastrica* symptomatum natura, major emeticorum, blandorumque purgantium, sub aegritudinis principio, observatur efficacia. Si *nervosae febris*, quod frequenter contingit, cum aphthis est connubium, ac si liviscentem istae, aut subatrum jam ostendunt colorem; tunc peruviano majus a cortice, tum interius porrecto, tum vero exterius cum acido vitrioli aut salis, atque melle admoto, exspectetur subsidium; atque singula, quae his febribus conveniunt, auxilia quaerantur.

DE CURANDIS IMPETIGINIBUS

LIBER IV

CLASSIS QUARTA
IMPETIGINES

GENERALIA DE IMPETIGINIBUS

§. CCCLXIX. *Notio generalis.*

Magnam efflorescentiae, quas *exanthematum* sub nomine hucusque (Lib. III.) delineavimus, cum caeteris affectionibus, quae humanae cutis levitatem, nitorem, integritatem deturpant, similitudinem ostendunt; et hanc ob rationem mox ab illis, istarum non incongruens nobis videtur consideratio. Sed cum exanthemata febrium plerumque castra sequantur, atque harum devicto furore plerumque dissipentur et ipsa; vel saltem, dum sine febris auxilio ad cutem illa proruperunt, breviori hîc mora divagentur, nec primariam facile in pelle aegritudinem constituant; hinc ad aliam certe morborum classem hos *diuturnos* cutis humanae affectus referri oportet: et cum nomen desit, quod illam satis exprimat, et ab exanthematum familia distinguat; *impetiginum* illud hunc ad finem potissimum, atque cuivis tum generi, tum speciei adaptatum esse censemus. Ad *cachexias* haec classis morborum a nosologis, ut nos quidem opinamur, sine fundamento demandatur: nec etenim morbi cutanei tam evidenter ex *malo corporis*, ut ajunt, *habitu* originem ubique sumunt; ut non *localem* saepe, atque cum nullo humorum vitio sociatam offerre aegritudinem cernantur: ac manifesta in multis cachexia, color cutis foedus atque a naturali quamplurimum recedens, immunem ac intactam prorsus in multis pellem esse sinit.

§. CCCLXX. *Impetiginum definitio.*

Hinc per *impetigines* propriam nos morborum classem intelligimus, quae cum cachectico, ut vocant, habitu frequenter quidem, — sed et sine hoc non raro incedit, ac in diuturnis plerumque cutis aut maculis, aut aspredine, papulis, vesiculis, squamis, fissuris, crustis, aut demum in spontanea integumentorum exulceratione, vel et variis excrescentiis consistit, ac febrim, nisi *secundariam*, pro comite sat raro agnoscit.

Ipsa certe exanthemata, cum *chronicam* induere naturam observantur (§. CCLXXV.), ad *impetigines* revocari nil impedit: atque non raro illa, dum flore vix non perenni, sine febre, in cute persistunt; in istius magis contextu, quam fluidorum in vitio, originem agnoscuut. Plures quidem morbi cutanei, exanthematum in modum, febrium hinc inde *crisin* efformare, atque evidentem cum istis affinitatem ostendere videntur; sed, praeter illud, quod *impetigines* ad interiora repulsae febribus non paucis occasionem largiantur, atque, dum naturae, vel artis auxilio ad superficiem revehuntur, non criticum exanthema, sed aegritudinis cutaneae, seu causae febrilis ad antiquam, ex qua depulsa fuerat, sedem repristinatae nobis specimen exhibeant; diuturna hujus efflorescentiae in cute perseveratio, lentusque sine febre progressus, impetiginum ab exanthemate quovis differentiam abunde manifestant.

§. CCCLXXI. *Doctrinae obscuritas.*

Cum vero sat claram *exanthematum* imaginem quotidiana eorum in febribus observatio, ac major circa has ipsas medicorum industria nobis offerant; fateamur oportet, *impetiginum* illam tam densa oculis hucusque caligine nascondi, ut major eorum, qui de his diffusius egerunt, verborum profusio, difficultates rerum auxisse magis, quam solvisse, videatur. Ardui scilicet laboris opus est, morborum tam inconstantium, tam longorum, tamque diversis sub formis in cute luxuriantium fidelis descriptio; atque huic rectius tradendae, *pictorum* potius penicilli, quam, cui colores desunt, scri-

ptorum calamus, pares esse videntur. Quae non immaturi adhuc in cute morbi ab eo, qui pleno jam flore hanc occupat, aut in eadem jamjam marcescit et exsiccatur, diversitas observatur!... Quam varius non unius ejusdemque morbosi seminis hoc in agro progerminantis aspectus est!... Aut quam sibi similes non causarum, indole sua diversissimarum, in corporis superficiem furientium, effectus in hac ipsa occurrunt!... Atqui in hoc ipso tam inconstanti aegrotantis naturae sermone latet morborum, qui cuti adscribuntur, et causarum, quae illos inducant, inexhausta apud scriptores multiplicatio; rerumque unius ejusdemque penitus originis atque indolis, pro diversissimis inter se affectionibus, prolixa nosologorum enumeratio, ac indigesta prorsus nominum confusio.

§. CCCLXXII. *Impetiginum diversitas.*

Interim, cum simpliciori *impetiginum* expositioni nos ipsi studemus; non minor nobis causarum, ex quibus illae pendent, obscuritas ac incertitudo obest, atque ea nos potissimum difficultas premit: quod cutaneorum pars magna morborum, aliarum potius affectionum *symptoma*, quam idiopathicam hujus organi aegritudinem constituant. Illae tamen *impetigines secundariae*, exanthematum symptomaticorum vix non observantes naturam, cum primariis cutis affectibus confundi non debent; atque sic integumentorum maculae, ecchymoses, vesiculae ac ulcera, quae ex ictero, scorbuto, viscerum infarctu, ex luis venereae viru, ex scrophuloso, aut rheumatico acri, aut alio ex morbo, *secundarie* gignuntur, licet cutem insigniter defoedent, ad istam tamen magis, quam ad *impetiginem primariam* revocanda erunt; ac methodo non alia, quam quae morbo, ex quo pendent, conducat, superantur. Hinc minor longe, ac a nosologis recenseatur, *cutaneorum* morborum est numerus, atque pars major istorum calido sub coelo delectatur, ac *endemicam* saepius naturam in istis observat. *Contagiosam* non paucae impetigines, quo solo potissimum dominantur, indolem ostendunt; sed in aliud transvectae, mutata rerum, quae novo incolae favebant, positione, contagium deponunt; atque vel a causis

plerumque obscuris eodem sub coelo, sine illo, foventur ac persistunt; aut temporis successu exstinguuntur in totum. Aliae tamen impetigines, licet multis eodem in loco communes, ex causis tamen similibus oriundae, contagio observantur expertes: atque aliae *universam*, quo late patet, cutem adoriuntur; aliae non nisi partem istius, *locales*, invadunt, atque vel *fixa* ad pellem potiuntur sede, vel ex una in alteram incertae *divagantur*. *Internas* quoque dari impetigines, ex chronicarum inflammationum, quae viscerum superficiem vix penetrant, — ex macularum, phlyctaenarum, papularum, ulcerum superficialium, — ex epidermidis, materiae puriformis, ichorosae, per trachaeam, nares, intestina, per urethram, copiose excretorum, — ex aphtharum, acuti licet morbi, historia, et ex retropressae, ac redeuntis impetiginis externae effectibus, conjicimus. Non rarum est, impetigines sub certis anni temporibus redire; ac in genere tum vere, tum aestate potissimum recurrentibus, cutaneorum abundantior est seges morborum. Alii ex istis, qui tamen vix non ubique ad symptomaticos spectant, *periodice* prorumpunt, ac menstruorum, haemorrhoidumque naturalem aut consuetum typum, *habituales*, fere sequuntur. Quod ad divisionem ex causis petendam spectat, paucae quidem impetigines *primariae* praevium sibi humorum vitium, licet adultae hoc ipsum valeant inducere, necessario exposcunt; ac illarum hinc cura *internis* sollicite nimis tentata remediis, plerumque successu frustratur. De *secundaria* aliud dicendum est impetigine: atque licet haec ipsa in *primariam*, longiorem post moram, abire et possit, et soleat; nihilominus princeps in hac *complicata* impetigine pertractanda consideratio medentibus incumbit; atque illa, quae efflorescentiam repellunt, aut exsiccant, sine damno administrari vix queunt. *Haereditariae* impetiginis exempla nobis non pauca occurrerunt: atque plurimae ex istis, solidorum, seu cutis ex vitio deriventur oportet.

Ipsa vero, quam impetigines in cute sibi eligunt, sedes, non ineptum his in rebus exponendis ordinem nobis suggerit. Aliae nempe ex istis, superficiem quasi lambentes, vix ultra *reticuli mucosi* confines descen-

dunt; aliae, profundius demersae, pellem ipsam exedunt, consumunt. Quod si utrumque a quavis, aut neglecta aut mala methodo exasperata, impetigine perpetretur subinde; est tamen manifestus cuivis ex istis a natura concessus character, quo limites sibi ipsis plerumque ponant, atque nunc modo cutem *maculare*, nunc pellem *depasci*, cribrare, ac in ipsa corii humani substantia pertinaciter nidulari observantur.

Alibi scilicet cutis modo aspectus et nitor a naturali abludunt; ac sine magno tumore, vel aspredine, in eadem *maculae* coloris albi, rubiginosi, lutei, flavi, castanei, cuprei, rubri, brunei, lividi, nigri, aut variegati comparent; alibi epidermis induratur et callet, aut informis luxuriat; vel asperatur, siccescit, finditur, ac in furfures, in squamas, aut majora in frusta secedit, ac affines huic pili, vel ungues canescunt, finduntur, complicantur, crassescunt, emoriuntur et cadunt. Nunc pellem inter et cuticulam, in ipso retis mucosi contextu expansus humor hydatidulas, vesiculas, vel acri tenuique, vel puriformi materia praegnantes, inducit; aut vasculorum glomeres atque glandulae sebaceae incenduntur, ac in papulas, pustulas, tubercula, abscessulos mutantur. Nunc demum cutis ipsa, cum subjecta huic adiposa, inflammatur, intumescit, tenditur, distrahitur ac dolet: secretionis hoc in organo pervertitur, depravatur opus, atque rancidum et infestum huic ipsi virus praeparatur: quo haec tot fibris, nervis, vasisque tam mirifice contexta tela cribri in modum exeditur, perforatur, ac in foetidissimum, malignissimumque ichorem colliquescit.

Interim non singulos hos cutis affectus, peculiari quemvis tractatu, hîc nobis considerandos assumimus; sed qui ex illis, ut *calli*, *verrucae*, *clavi*, *condylomata*, *excrescentiae caeterae*, *ungues vitiosi*, *ulcera antiqua*, *ad chirurgiam* magis pertinent; hos ista vobis jam satis exposuit eximia scientia. De *Trichomate*, singulari, ac *Poloniae* inprimis endemico pilorum morbo, nobis necdum ipsis conspecto, quae alii dixerunt, hîc modo repetere, consultum non ducimus; atque sic omnis *impetiginum* materia duos modo in ordines divisa, hoc volumine circumscribetur.

§. CCCLXXIII. *Impetiginum causae. — Transpiratio impedita. — Immundities. — Insecta. — Vermes. — Acria. — Bilis. — Atra bilis. — Nervorum actio. — Sensibilitas nimia. — Sensibilitas perversa. — Sensibilitas imminuta. — Contagia. — Plethora cutanea. — Calor. — Impetigo congenita haereditaria.*

Quae de origine, rationibus, ac differentia *exanthematum* a nobis dicta fuerunt (§§. CCLXXIV. CCLXXV. CCLXXVI.), ea, si diuturniorem, seu chronicam causarum in peripheriam corporis actionem, vel primariam, vel secundariam, superaddamus, *impetiginum* generationem ac modum in multis illustrant. Multa interim, quae vitiorum cutaneorum naturam respiciunt, hîc attentius considerabimus; plurima nos latent, ac futuri solertiam saeculi, — utinam non inanem! exspectant. Illorum forte, quae in caeteris animalibus, ac in ipsis plantarum cortice ac foliis contingunt, attentior consideratio, non parum quondam hîc lucis accendet. Ex animalibus minora non pauca vel ipsam quotannis pellem aut testam, sub manifesto aegritudinis, dato tempore redeuntis, apparatu, abjiciunt, novaque tunica ab ipsa cooperiuntur, non satis intellecta hoc in opere natura. Quas plumis haec ornavit, aviculae, quo tempore illas amittunt, obmutescere illico, solitudinem quaerere, appetitu privari, languere, ac manifeste aegrotare observantur. Sub minoribus turbis, sed non sine praevia et fere simili in pelle mutatione, hibernos belluae ac domestica animalia deponunt crines; atque ipso demum in homine communis est, redeunte vere, epidermidis hinc inde a cute, ac pilorum e capite multorum separatio. Quod si vero haec annua naturae in pellem operatio diversos in ista morbos explicari non queat; in hoc tamen, quod varia, quae aliis animalium partibus communia haud sunt, in cute contingere demonstrent, a medicis praetervideri non meretur. Pars major morborum arboribus infensorum, primam in cortice, foliorumque externa superficie, ceu vegetabilium cute, originem agnoscit, atque cum illis, quae animalia, — et cur hac in parte patiantur, collata, cutaneorum affectuum, istisque medendi scientiam ditabit.

Quae vero utrique viventium classi praecipue insidiantur, sunt: tum impedita illorum, quae per cutis superficiem, vel sana, vel morbosa, expelli debuissent, exhalatio, sub epidermide effusio, stagnatio, depravatio, ac multiplex a stimulante hac materia irritatio; tum amplissima *parasitarum* familia, quae, jure quodam dolendo, sed vicissim eheu! viventibus a natura imposito, succi vitalis cum labore ab aliis parati avidissima, beneficae sese pelli insinuat, ac, ibidem recepta, hanc ipsam depauperat, corrodit atque devorat.

Immundities hinc, frigus sudanti corpori incaute admissum, et quaecumque sensibilissima cutis spiracula constantius obturant, — tum vel communia, vel propria cuivis animalium speciei insecta, non parvam cutaneorum in illis morborum partem sibi vindicant. Alias quidem transpiratio insensibilis, quam quae cum statera aurificis examinari queant, leges agnoscere videtur; nec homo, socialis vitae puritati renuncians, nec populus a solita nobis munditie alienus, pluribus adeo gravioribusque cutis subjicitur affectionibus; ut non integrae nationes contrariis conservandae salutis momentis instructae, corpus omne oleo perfundere, cutisque poros hoc ipso opplere sine damno consuescant.

Ast vero, qui continuo corpus robustum labore aut cursu exercent, ac in aura liberiori ruralis vitae fruuntur beneficiis; hi multas morborum causas, quae aliorum saluti insidiantur, superare, et unius partis functione alterius defectum supplere observantur: nec vel spurcissimus aut undas semper fugit populus, aut, quo natura vel pennigerum cogit descendere vulgus, flumina abhorret. Hinc summa in ordinandis balneis ac thermis tum rituum sacrorum, tum legislatorum ubique cura fuit posita: et si forte ob lanarum apud antiquos, quam recentiores apud populos, quibus linteaminum est copia, majorem usum, major ablutionum urgebat necessitas; fateamur tamen oportet, morbos cutaneos non paucos ex neglecta corporis munditie, ex insana mulierum, suspectis faciem jugulumque pigmentis obducendi libidine, et ex abolito balneorum usu hodiernos apud homines esse derivandos; ac nullibi impetigines, quam apud plebem mendicam, ac impurioribus in habitaculis, frequentius inveniri.

Plura quidem, uti caeteris animalibus, sic et homini molesta sunt, et cutem vel pungendo, vel proprio, quem isti aspergunt, instillant, succo irritare, inflammare observantur insecta; sed propria humanae cuti et duplex pediculorum est species: quarum prima, infantibus communior, est *pediculus humanus*, qui caput inprimis, et cutem, — altera, quae pubem, axillas, supercilia inhabitat, ac *pediculus pubis*, seu *morpio* vocatur. Haec ambo insecta, fertilitate insigni instructa, ac impuros apud homines ad incredibilem subinde copiam adaucta, sub epidermide sese insinuando, cutemque subjectam irritando, pruritum continuum, porriginem ac foeda ulcuscula producunt. Qua sub laesae salutis conditione *pediculus humanus* sub universi corporis cuticula, sine impuritatis suspicione, eam ad copiam generetur, ut ex istius poris undique ac acervatim prorumpens, *phthiriasin* Graecorum, *seu morbum pedicularem* Lat. exhibeat; hoc, virorum fide dignorum observationibus confirmatum morbi genus, propria, quae nobis deest, experientia illustrare non possumus. Praeter *pediculos* vero, ac communem aliis quoque animantibus, *pulicem*, *acarus exulcerans* seu *acari* species, homini, ut videtur, propria, saltem ex *acari farinarum*, *acari domestici*, aut alterius, extra corpus humanum existentis, acari familia non derivanda, in recentibus illorum, qui *scabie* aut *psora* infecti sunt, pustulis, ante saeculum in *Italia* reperta, atque tum ab immortali *Sveco*, tum ab egregio et amico nobis Viro *Germano* nuper confirmata fuit (§. CDXXXVI.). Ex *musca Leprae*, elephantiasis *Nigritarum* ab eodem illo historiae naturalis hodiernae parente, discipuli experientia suffulto, derivata est: sed cum in Graecorum elephantiasi seu Arabum lepra, vermiculum, ut vocant, celebris alter Goettingae examinasset, eundem hic in *muscae domesticae* larva, ex ejusdem muscae ovis, communi ulcerum sorte, huc depositis, oriunda consistere observavit; ac plura certe ex insectis aut simplici escae animalis desiderio, aut ulcerum cutaneorum foetore sub aestivis caloribus potentius allectis, sub cuticula, vel in praesentia nec custodita satis ulcera, tum ovula, tum larvas deponunt: quae loci fotu exclusa, aut vivae, nudam jam cutem irritant et horrendo aspectu infestant.

Sed ex vermium quoque, cum insectis non confundendorum, classe *Gordius*, tum *aquaticus*, vitulorum, equorum, porcorum etiam pulmonibus aliquando infestus, — tum inprimis longissimus interdum G. *Dracunculus*, seu *Vena*, ut dicunt, *medinensis*, palustrium uterque aquarum incola, — tum demum *furia*, ut referunt, *infernalis*, humanam subinde cutem penetrant, ac prope ossa, ad tibias, genua, brachia, quo loco carnes fere desunt, vix unquam ad faciem, tumorem, pruritum intolerabilem, dolores, inflammationem, nisi cautius vermis extrahatur, facile funestam inducunt. In ipsa iterum elephantiasi, quae *Norvegos* infestat, vermiculus, Gordios ac ascarides inter medius, quem *Gordium marinum* nunc vocant, et ex frequenti his gentibus piscium marinorum victu derivant, accusatus est. Interim praeterquod vermes animalis unius speciei, cui proprias jam illorum species natura commisit, alterius domicilium vix quaerant, aut in eodem diutius morari non soleant; ulteriorem haec observatio confirmationem meretur: nec ea, quae in parte aegrotante fortuito deteguntur, pro morbi causa haberi mox debent.

In genere dolendum est, historiae naturalis partem illam, quae *parasitica* et fere consanguinea homini animalcula concernit, utilissimam licet magisque necessariam, minus tamen, ac alias omnes, quae res nobis non tam vicinas respiciunt, hucusque a multis fuisse excultas. Mirum quidem non est, cum *putredinis* ex fonte minora haec entia antiquorum derivaret credulitas, majorem illis, quae fortuita putabantur, attentionem non adhibuisse; et, cum microscopia deessent, eorum oculos quamplurima, quae nunc admiramur, fugisse: sed a quo tempore et futilis illa de *generatione aequivoca* theoria eviluit, et oculus nova lente armatus novum quasi in vilioris guttula liquoris orbem detexit; parum admodum, hac in naturae provincia perlustranda, humana profecit industria; ac si *vermium visceralium* historiam excipiamus, utilitatem Medicina scientiae naturalis progressibus non est experta aequalem.

Atqui haec eo quidem fine non movemus, ut *pathologiam*, quam *animatam* dixerunt, et qua morbo-

rum contagiosorum vix non omnium, ac ipsius demum pestis. causam in subtilissima, visumque fugientia animalcula, — neonatorum vero atrophiam in *Comedones*, ridicule conjecerunt, ut verisimilem denuo revocare contendamus: sed hoc unum hîc nobis concedi optamus, inter causas, quae cutis morbos rebelles hinc inde producant atque exasperent, tum *insecta* quaedam eorumque ovula, larvas, tum *vermes* omnino spectare; atque plures forte, quam nunc, industriae majoris his rebus impensae defectu, suspicemur, *impetiginum* species ex *causis viventibus* originem agnoscere. Plures nunc ad viscera, quam alias credebamus, ac vix non visum fugientes, a nobis ali hospites, fatemur; ignotum forte mundum aliquando in pelle humana quis deteget; ac ignotas forsitan morborum causas propria, alieno semine populata, nobis offeret superficies.

Aliae vero morborum causae humanae cuti insidiantur: atque huc *acre* quodcunque ex massa sanguinis hoc in colatorium transvectum, aut in hoc ipso ignotis secretionis morbosae legibus paratum, pertinet (§. CCLXXIV.). Summum apud *ictericos* in cute pruritum toties moderari, aut cessare observavimus, quoties sub illo in urinis prius pallidis, aut parum flavis, copiosa iterum bilis, ac lateritium sedimentum comparerent. Ex assumptis copiosius aut sale, aut aromate conditis cibis, qui impetigine laborant, pruritum in cute majorem, quam sub victu minus acri, patiuntur. Magnum renes inter et cutaneae transpirationis organum, quoad secernendi copiam liquidi, commercium existit; et quemadmodum sub aucto urinarum fluxu, sudores, — ita sub transpirationis incremento, lotii imminuuntur rivi. Sed cum ea, quae per istos e corpore eliminantur, aut eliminanda fuissent, non raro ipsa, per quae fluunt, aut in quibus moram patiuntur, receptacula et canales irritare, inflammare, exulcerare observentur; sic et similes ejusdem causae, cum ad cutem convertitur, effectus esse, omnino oportet. Saepius hinc, cum urina vel cruda magis, vel justo parcior per renes excernitur, saturati magis sudores, — aut, si nec hi quidem urinas supplere queant, irritatae cutis phae-

nomena occurrunt: et quemadmodum apud infantes crusta lactea affectos, ea, quae urinarum secretionem adaugent, efflorescentiae non parum detrahere observantur; sic et in senibus, quibus parca est lotii secretio, non paucae ad cutem molestiae, pruritus continui, herpetes, ac ulcera se manifestant. Magna hinc a lixivio illo, quod per urinas excerni debuisset, ad cutem, renibus affinem, converso, ac ne per hanc quidem rectius excreto, incommoda fluunt; et major, quam solet, dum superficies impetigine defoedatur, urinarum habenda est ratio.

Maxime vero huc acre, quod vel in corpore generatur, vel parentum jure, vel contagio suscipitur, revocandum est: a quo scilicet, valde diverso, ut scrophuloso, venereo, rheumatico, varioloso, etc. impetigines *symptomaticae* complures oriuntur.

Ipsum quidem digestionis opus, quaecunque a sanis adhibentur, alimenta in blandum ac nutrientem chylum convertit: sunt interim, quae, istis commista, huic scopo resistant, ac indolem sibi propriam nec secundis in viis deponant. Huc iterum aromatica, et alia, quae cibis superadduntur, condimenta, vel his ipsis inhaerentia acrioris aut volatilis naturae principia revocentur oportet: ut quae sanguini copiosius, longoque usu remista, nisi sub vita laboriosa continuo difflentur, arteriosum non modo systema stimulare, sed et corporis peripheriam inprimis petere, irritare, secretiones hîc pervertere, ac lympham, otiosi saltem hominis, subtili acredine inquinare valebunt. Hinc aut laesa diutius ciborum digestio, aut talium, quae mutari, ac animalem in substantiam converti non queunt, — aut quae vel suspecto, vel stimulante principio abundant, comestio, frequentem apud divites inprimis aulicosque homines, quorum palatum alii, quam artificiali ac urenti quasi stimulo non amplius respondet, — vel ipsos apud pauperes, qui corruptis aut carnium aut piscium, mytulorum edulium reliquiis, — qui pane ex farina, seminibus suspectis, aut modo alio inquinata, — qui caseo vetusto putrefacto ac acerrimo, — vel caepis, rapis, ac allio fere solo vescuntur, frequentem utique impetiginum vel maxime rebellium rationem in se continent.

Si quis alius, — hepatis certe liquor, utpote gustum magis feriens, tingendisque partibus prae alio opportunus, inter praecipuas morborum cutaneorum causas, cum *atra* inprimis *bile*, ab antiquis repositus, et a recentioribus non paucis hac in potentia nocendi confirmatus est. Quid corrupta in abdomine bilis in producendis exanthematibus possit; hoc a nobis ipsis expositum habetur (§§. CCLXXIV. CCXC.), sed simul hujus causae fallacias non reticuimus (§§. CVII. CCLXXXVIII.): ac licet cutem a felleo liquore in *ictero* flavedine obduci videamus; non tamen vel quaevis in pustulis vesiculisque cutaneis contenti humoris flavedo, *de bile, ut causa,* testatur. Flavissimas nos, in *Clinico Instituto*, ad manuum volas pedumque plantas in scorbutica virgine observavimus maculas: quae instantem alias aegrotanti haemorrhagiam per nares, pulmones, supplebant, vel, hac insecuta, disparebant; quin vel minimum ad hepar in cadavere defectum conspiceremus: ac in simplici ex cutis contusione ecchymosi, color partis ex atro in lividum viridescentem, — tandemque in flavum, *bilis sine culpa*, mutatur. Saepius vix emissas matrum e sinu proles intense per primos a partu dies ubique rubere, et cocti quasi cancri colorem in cute referre conspeximus: qui, erythemate quasi, ut vocant, correptae cutis color, post tres, quatuorve dies, in flavescentem ac fere ictericum abivit; quin pro bilis id effectu continuo cum aliis haberemus: quod in multis neonatorum ab inassueti contactu aëris in cute sensili ac laxa contingit, ac in ipsius interdum epidermidis desquamationem furfuream terminatur. Quae vel in sanissimo homine per cantharides excitatur vesica; ea croceo frequentius liquore, sine bilis suspicione, turget: ac in genere, quae ex *coloribus*, *odoribusque* petitur causarum in morbis cognitio; ea falsis plerumque inductionibus fundatur.

Bilem, quae remoram id cystide fellea longam experta est, resorpta parte illius tenuiori, viscidiorem non modo ac tenaciorem reddi; sed et colorem profundiorem ac atrum, singularemque amaritiem, acredinem acquirere; atque interdum non modo vesiculam, hepar ipsum irritare, inflammare, exedere, sed

et totum systema nervosum in fatalem homini consensum provocare, — aut, in tubum intestinalem effusam hanc amurcam, 'calculorum felleorum matrem', *liquefactae picis* adinstar, hunc ipsum, stomachumque obducere, similisque materiae vomitum aut dejectionem per alvum, sub horrendis torminibus et cardialgia, inferre: hoc nemo prudens negabit, atque tum frequens cadaverum sectio, tum instituta nuper ab egregio *Galliae* chymico hujus materiae analysis, abunde demonstrant. Quodsi igitur *atram* hoc ipsum *bilem* vocare velimus; aptius certe, quo morbosae hujus materiae character circumscribatur, nomen non habemus. Sed ob id ipsum, non omne illud, quod, et colore, et tenacitate huic inspissato humori simile, per oesophagum alvumque rejicitur, aut *atra bilis* est, aut ex eadem originem trahit. Nigras saepe faeces et sani deponunt homines; nigro saepius colore ciborum reliquiae ab assumptis medicamentis, vel a propria particularum mistura, tinguntur, aut diuturna in abdomine mora nigredinem eadem contrahunt. Nec rarum est, sanguinem ad ventriculum, intestina, ruentem coagulari, seroque exutum, inspissari; et, quod in vasculum, sani hominis e vena, susceptus, ad pelvis fundum jam facit, colorem atrum, carboni similem, assumere. Atqui has quoque materias, licet atras atque tenaces, *atrae bilis*, ut faciunt, vocabulo insignire, nominum certe abusum sistit, qui majorem in medicina, quam in alia quavis scientia, noxam inducit. Sed ipsum in vasis suis fluentem sanguinem, dissipatis fluidioribus, crassescere, atque pinguem, magisque terrestrem quasi *faecem* offerre, — tunc vero *humorem atrabilarium*, *succum melancholicum* largiri, — quodsi vero, auctus copia, magisque *adustus* hic humor in partibus haerescat; eundem tunc *atram* iterum nobis *bilem* offerre, docuit antiquitas, ac recentiorum denuo scholae hinc inde defendunt. *Lienem* inprimis, ac renes succenturiatos seu *capsulas atrabilarias*, ut *atrae bilis* culinam, illa consideravit; similisque materiae officinam in venae portae systemate non pauci ponunt: ex qua, tum flavus ac cachecticus ille hominum melancholicorum aspectus, tum variae cutis maculae, — et ab aucta, atque per sanguinem

diffusa *atrae bilis* acredine, vasculorum cutaneorum erosiones, ulcera maligna, cutisque gangraenam derivant.

Subtilius certe, quam in rebus medicis conducat, et ad fornacem excogitata magis haec de *atra bile* in sanguine generata ac fermentanti theoria est. Nec etenim cruor per vasa circulans, sicut jus in aheno spissescit, et sine novi ac recentis liquidi affluxu in rancidam condensatur gelatinam; nec naturae subsidia desunt, quibus aut recenti imperato potu, aut moderatis suppressisque tenuiorum excretionibus, aut demum resorpto ex atmosphaera liquido, nimiam spissitudinem avertat. Quocunque salutis sub statu vix emissus cruor naturalem fluiditatem ostendit, atque pro varia rerum accidentalium conditione, lentius citiusve condensatur: et quae forte contraria in siccis, melancholicisque hominibus, aut sub febre inflammatoria, instituta referuntur experimenta; ea cum sanissimo non minus, quam cum alio sanguine, nunc, sic nunc aliter, inconstanti successus, ac ab externis conditionibus pendente, lege contingunt (§. CXXV). In varicibus ultra modum distentis cruorem colligi, ac forte aegrius moveri, non vero prius, nisi dempto vasorum lumine, coire, docent enormes ex illarum ruptura sequentes haemorrhagiae, fluidique sanguinis in vicina loca effusio. Cessante vero in venis fluxu, quod ex umbilicalium aliorumque vasorum historia patet, inclusus cruor, tenuiori portione resorpta, sine ullo corruptionis signo condensatur, ac in duriorem massam brevi temporis intervallo solidescit.

Ex his igitur apparet, ex fonte bilioso cutem quidem hinc inde, aut per consensum affici, aut infenso humore inundari; sed saepius a medicis impetiginum culpam in hepar insons reponi; atque uberiorem certe causarum, quae in cutem invehant, numerum, et diversam admodum earundem naturam existere.

Ac revera, ipsa jam *impetiginum* cum *exanthematibus* affinitas (§. CCCLXIX.), atque nervorum tam evidens in ista imperium (§§. CCLXXIV. CCLXXVI.), *nervosam* in multis illarum originem sine dubio manifestant. Vel *aucta* scilicet praeter modum in cute sensibilitas, — vel istius a consueta impressionum per-

ceptione *aberratio*, — vel demum *imminuta* nervorum cutaneorum sentiendi potestas, variorum in cute phaenomenorum in chronicis non minus, quam in acutis affectibus, rationem, intellectu licet difficilem, sat tamen apertam, in se continent.

Major certe in aetate infantili, ac in sexu femineo, quam alia quavis sub vitae periodo, et quam in sexu potiori, est cutis teneritudo ac sensibilitas. Atqui sub hac ipsa, major utique morbosarum ad corporis superficiem adfectionum conspicitur numerus, et causarum minorum promptior est ac certior in cutem effectus. Sanissimae genitricis e sinu vix exclusa, sanissima licet, proles, cutis tamen, jam primis vitae mensibus, non paucis saepe laborat affectibus: capillata pars omnis calvariae mox squamis crustosis, prurientibus obtegitur; post aures epidermis separatur, ac foetida, copiosa sanies exesa e cute per menses destillat; aphthosis oris cavum ulceribus obsidetur in istis; facies in aliis, vesiculis sero flavo repletis, atque crusta, quam *lacteam* dixere, defoedatur, multisque achores et favi, et tinea prorumpunt. Cutis, inter plicas, ad collum, axillas, ad inguina et nates erosa, ichorem plorat; ac magna pustularum, papularum miliformium, rubrarum, in corpusculi superficie copia florescit. Crassos quidem hucusque viscidosque in pueris humores, ac acidam, aut aliam in istis acrimoniam, tantorum ut fontem malorum, accusant; sed in multis certe alia istorum, quam in *cutis sensibilitate morbosa*, non subest ratio: ac perperam ad dulcificantia, evacuantia, hic non raro recurrimus remedia. Nec etenim, si tanta jam fluidorum labes homuncionem teneret, vel sola natura huic superandae tam saepe sufficeret; vel sola matrum solertia, ac frequens cutis tenerae cum frigida ablutio, aut balneum, in avertendis his cutis affectibus jam tanta praestarent; nec hi ipsi *dentitionis* sub opere, prout faciunt, continuo augerentur, aut liberae hucusque proli, sub hoc majoris irritationis statu, copiose succrescerent; aut delicatulos magis, quam alios, aequali caeterum sanitate instructos, aggrederentur infantes.

Vel ipsi adulti, inprimis puellae, quibus teneram ac albissimam pellem, oculos caeruleos, flavamque,

aut ex flavo rufam indulsit natura comam, vel a simplici radiorum solis verni actione jam maculis notantur, et quasi uruntur ad cutem; vel solius aurae rudioris afflatu jam epidermide spoliantur. Apud mulieres teneriores, ipsa jam conceptio defoedat faciem; ac maculas, quas modo partus abluit, ad cutem inducit. Puerperii potissimum tempore, debilior tunc sensiliorque femina in miliare exanthema est pronior (§. CCCXXIV.), atque ab isto, in chronicam efflorescentiam converso, nonnunquam per annos obsidetur. Qui cute sensiliori cinguntur; illi vel a minimo aurae frigidioris afflatu erysipelate laborant: et ipse vestium, quibus superficiem ab atmosphaerae injuriis sollicite nimis defendimus, abusus, ac major ab isto ad cutem inducta mollities, non parvam impetiginum, quae pellem humanam prae alia defoedant, rationem in se continet. Nec minor est animi pathematum, transpirationis in opere pervertendo, in bilis regurgitatione promovenda, ac in excitanda sensibilitate ad superficiem corporis morbosa, potentia. Vel solus terror fortis jam pilos in cute erigit, juvenisque comam, si vera sunt, quae referunt, vel temporis momento, in senis illam, seu niveam convertit. Qui anxio res suas animo considerant, hi post aures pruritum experiri ac scalpere proverbio dicuntur. Ex nervorum magis, quam ab acredinis actione, chloroticarum, ac multorum, qui febre intermittente detinentur, ulcuscula et crustas ad genas, labra, aliisque in partibus, corroborantium remediorum effectu proficuo inducti, derivamus. Qui ingratum cute insectum ex alio se suscepisse verentur; hi, etiamsi hoc desit, ad universam pellis superficiem pruritum persentiunt: et cum partem cutis unam, ob istum, vel sanus homo scalpit; in altera, vicina, vel ex solo consensu, scalpendi necessitatem persentit. Ipsa, cum cutis prurit, scalpendi voluptas, — et, cum haec negatur, singularis anxietas, nervorum in superficie imperium ostendunt.

Sunt, qui ob cutis sensilitatem non tam auctam, quam *a communi abludentem*, vel a rerum innocentissimarum contactu, ab emplastri simplicis, aut blandi linimenti actione, jam pustulis, ac erysipelate ad cutem tententur. Sunt, qui a contusione, laesione quavis

levissima, mox diuturna hunc ad locum ulcera, sola cutis, non humorum, ex culpa patiantur; ac apud multos, in chronicis etiam morbis, uti frigoris, sic et caloris extremi in pelle sola, sensum a thermometro negari, et in perverso nervorum cutis affectu consistere observamus. Hinc in tabe, in phthisi, ardores genarum, volarum, plantarum, corporis sine aestu majori, aegrotis tam molesti, — hinc volatiles illi in hypochondriacis, hystericis, ad cutem ignes, ac adustionis non modo sensus, sed et quasi effectus (§. CCCLIX.); — hinc parva verticis in plaga apud hystericas, glaciei aut nivis liquefactae ibi haerentis perceptio, hoc ex perverso sensationis principio descendunt, ac impetigines non paucas hoc ex morboso cutis statu derivari oportet.

Sed et *imminutam* nervorum hac in parte potentiam similes effectus habere, sine dubio asserimus. Tactus certe sensus, ac diversa ab isto, seu communis sensibilitas, per cutis superficiem universam extensa, mutationibus non paucis, ad quas sat raro respicimus, subjiciuntur; et ex infracta, vel penitus deleta nervorum in pellem actione, quamplurima, quae hucusque non satis examinata fuerunt, phaenomena in morbis dependent. Nec ista ex longinquo semper nervorum, aut cerebri ipsius errore, ut in apoplecticis affectibus, originem symptomatice agnoscunt; sed ad solam interdum cutis pulpam nervosam spectare observantur, ac in parte agendi ac sentiendi inertiam manifestant. Hanc ipsam non modo jam sola epidermidis per labores inducta densitas, aut in cute cicatrix, — sed et diuturna ejusdem compressio, extensio, frigus nimium, aut plurimus sub pelle collectus adeps, vel serosus latex, vel tumor subcutaneus, inducunt. Ea ipsa vero, quae superficiei humanae nervis vel ab intus, vel exterius admoventur, potissimum huc spectant. Saepe ex alluente, aut in atmosphaera humida, uliginosa, contenta, — vel sub morbis in pellem deposita, ac praecipue nervosam ejusdem potentiam obtundente materia, tum exanthemata (§. CCLXXVI.), et gangraenae (§. CXXX.), tum impetigines, seu maculae, vitiligines, sensu quovis destitutae (§. CDLII. CDLV.) oriuntur. Ipsi sudores, qui vel in debilioribus sine causa majore, vel in fortissimo quovis homine,

8*

vaporis in balneo, vel demum in aegrotis sub lipothymia, in moribundis, tam profusi prorumpunt: non sanguinis ex vitio, sed ob imminutam vasorum cutis resistentiam exstillant. Hanc vasorum in cute debilitatem et quasi paralysin, in aliis contagia, miasmata, venena; ac inimica nervis materia, inducunt, atque in *febribus nervosis* (§§. LXXX. — LXXXVIII.), in *Elode* (§. LXXXV.), in perniciosa, quam *diaphoreticam* appellant (§. XXXV.), febre, tum continuus ille, aut colliquativus sudor, tum ecchymoses, maculae, ac alia quaecunque cutis defoedatio, ex nervorum cutaneorum tenore per causas aut universo corpori, aut solis forte integumentis inhaerentes infracto, oriuntur. Non aliter externa, quae dolores sopiunt, spasmosque sedant, ex opio, plantisque narcoticis, stupefacientibus, composita remedia in cutis nervos operantur: ac sicut organa gustus, odoris, ac visus in provectae aetatis hominibus labescunt; ita tactus, et quaevis cutaneorum nervorum sensibilitas, a pellis rigiditate senili obsolent, ac impetiginum variarum fundamenta in illa ponuntur. Ex fracta nervorum, et, quibus vitam conciliant, vasorum, in scorbuto potentia, tot maculae aegrotantium superficiem contaminant; ac non paucae ecchymoses, ex eadem ratione, in hydrope provecto ad cutem comparent.

Contagiorum in pellem humanam actio vel ex ipsa jam *exhantematum* elucet historia (Lib. III.), ac sola *impetiginum* cum illis affinitas, communem in multis originem, in utraque morborum classe, satis prodit. In quo interim haec *contagia* consistant; hoc a nobis ignorari fatentes (§. XCII), fatemur simul, nos circa impetiginum, quas contagiosas dicimus, causam proximam non minus caecutire. Nec magis dubiis hinc inde caret ipsa his in affectibus contagiorum praesentia; ac mutua inter cives morborum propagatio, sicut fomiti ex uno istorum in alterum transeunti deberi, — ita causae ejusdem, in omnes simul agentis effectus esse potest. Hinc non paucae de morborum *contagiis* actae sunt inter medicos lites: quas *insitionis* nequidem tam valido, ut credunt multi, argumento satis direptas dolemus. Quod si enim, cutaneorum saltem morborum, quod rationi non adeo repugnat, respectu, ex

vivis seminibus, ac visum fugientibus animalculis, aegritudinum penderet communicatio: haec vitalis morborum, ac saepe mortis humanae causa, cum liquore, quem sanis inserimus, non minus, quam contagia, a nobis posset *inoculari:* atque si cum adulta jam atque *exsiccata* prorsus, quod de *variolis* notum est, hoc opus aeque ac cum recenti pure absolvi concedatur materia; *animalculorum* tamen *infusoriorum*, ut vocant, historia, et continuata, post exsiccationem corpusculi, vitalis istius potentia, huic quoque non impar foret solvendo aenigmati. Fatemur interim, nos morborum, contagio celebrium, qui interna non minus, quam superficiem affligunt, — qui ex ista, recentes licet, repercussi, difficiles ac diuturnos viscerum affectus relinquunt, — qui, post longas demum moras, ad cutem iterum cum emolumento expelli, ac istorum sic crisin constituere queunt, non facile *vivas* intelligere causas; atque ipsa, quae febribus non paucis praesunt, — quae veneream luem, jam sanato cutis ulcere, sine novo fomite, per annos continuant, — quae blennorrhoeam, — quae, post multos a morsu canis rabiosi menses, hydrophobiam inducunt, *contagia*, insectorum in his necessitatem ac verisimilitudinem omnino excludunt. Alia vero contagia in solam modo pellem, — alia in caeteras quoque partes, ac in corporis compagem universam operari cernuntur. Greges ovium integras a scabie infectas, sed alias perfecte valentes, et quarum carnes hominum saluti nec minimum obsint, in provinciis haud paucis observamus; ac ipsa, quae hominem infestant, psora, pluresque species impetiginum aliae, nisi in longum protractae, praeter cutem, nil offendere videntur.

Ad impetiginum causas, et *plethoram*, tam universalem, quam potissimum *cutaneam*, referre, nequidquam haesitamus. Qua scilicet aetate major humoribus in cute molliori vasorum patet numerus, — qua corporis amoenius floret undique superficies, — qua magis grato haec et aequaliori calore fovetur, — qua candida magis facies vel a sola verecundia rapidissimo velut ab igne accenditur; hac etiam promptior ad pellem cruoris affluxus, uberior perspirabilis ex eodem humoris secretio, atque major ad *plethoram cutaneam*

dispositio, quam vestimentis calidioribus, longo mollioris lecti tepore, sudoriferis, spirituosis, volatilibus remediis, ac balneorum tepidorum abusu, non raro augemus, concurrunt. Vel a sola venaesectionis, aut haemorrhagiae, quibus adsuevimus, defectu, universalem in cute pruritum persentimus; ac hic ipse, quo lecti calore fovetur corpus, tempore, in succiplenis hominibus, ac in quavis impetiginum specie, plus minus, augetur. Frequentissime hanc *artificialem impetiginem*, qua tam vane gloriantur thermarum non pauci medici, in illis *Marchionatus Badensis* observavimus: novimusque sanum ac plethoricum juvenem, qui, fervidiores has aquas, per brevissimum licet tempus, incaute ingressus, mox quatuordecim, aut plures, in pelle furunculos expertus est. Copiosas adolescentes succipleni, aut qui liquoribus spirituosis indulgent, vel necessario corporis exercitio destituuntur, ad frontem pustulas, — et, quibus menstrua aut difficilius, aut parcius, quam par est, prorumptunt, puellae, efflorescentiam, vel periodicam, vel constantem, in facie patiuntur. Insignes saepe, quibus narium haemorrhagia, aut quibus haemorrhoides instant, circa nares, ad ani confinia, pruritus accusânt; ac periculosa pulmonum plethora, futuram haemoptysin, ac tussim excitante in bronchiis, trachea, titillatione afficiuntur: quae singula demonstrant, sensationem ingratam, calorem, ardorem, pruritum, sanguinis, humoris serosi, lymphatici sub epidermide stasin, non istorum ubique vitia, sed frequenter abundantiam, aut veram, aut spuriam, vel difficilem significare per vasa cutis progressum.

Ipse vero, qui in cutem potentius dirigitur, *calor externus* non exiguam impetiginum partem generare observatur. Quibus hiberno sub gelu vicinius assidemus, flammae, hae largas, lividas, ac diuturnas in pelle maculas inducunt; et a suspecto carbonum accensorum igne, quem, ne flammis faciei nitorem inquinet, sexus sequior sub cruribus tunc abscondit, non foedas modo in istis maculas, sed plura sibi ad uterum mala adsciscit. Ipsa vero *solis actio*, non *caloris* modo, sed *proprios*, nec satis intellectos, effectus producit. Quamvis enim atrum Aethiopum colo-

rem ex peculiari reticuli mucosi constitutione magis, ac ab unico solis ardore, derivandum esse arbitremur; est tamen manifesta istius, non modo in cute profundius tingenda vis et actio; sed in ipsis solis radiis, ac varia, qua in pellem incidunt, directione, latet ignota, nec a sola locorum positione determinanda, potestas. In genere quidem, quo calidiori sub coelo vivitur; eo major morborum cutaneorum est ratio: sed illa siccitatis in atmosphaera majoris, minoris, — illa, qua solis radii a vicinis corporibus reflectuntur, — ventorum demum, habitationum, vitae generis, vestimentorumque ratio, hos effectus frequenter immutat. Alia quoque incommoda, ex solius diversitate fabricae, cutem Aethiopis, alia nostram, tenere videntur: sed, donec fidelis ac diuturna, quemvis apud populum instituta, observatio, noctem, qua res istae involvuntur, dissipaverit; impetiginum accuratior historia a mortalium nemine exspectabitur. Quis nempe, experientia destitutus, ex sola *Insubriae* positione, et causarum, quibus subjicimur, communium confluxu, ad morbi tot ruricularum strage infamis, seu *Pellagrae*, ut vocant, hac in parte felici terrarum praesentiam concluderet? Quis radiorum solis, *Insubros* longe minus ac alios *meridionalis Italiae* populos urentium, in expositam sibi cutem tam manifestam ac simul tam obscuram actionem, et producendi hac in parte, non in alia, erysipelatis periodice redeuntis, chronici atque maligni potentiam, ex physicae geographiae rationibus praediceret? . . . Atqui, licet *interna* nimis hoc in morbo urgeant symptomata, atque, dissipato jam erysipelate, haec ipsa frequentius continuent, quam ut eundem ad *impetiginum* classem prudenter referre queamus; est tamen sat evidens radii solaris verni in accendendo apud praedispositos *Insubriae* agricultores tam flebili morbo effectus, ut in illo solius ratio *caloris* nostrorum nemini medicorum satisfaciat. Sed plura, quae aëris a sole calefacti in corpus humanum effectus concernunt, non minus nos latent. Nec etenim solus, flante ab *Africae* littoribus vento, atmosphaerae calor, sed *nervis* inimica, et sub alio vento a majori solis ardore non observanda, nec thermometro determinanda, illius conditio nostras,

vel media sub hieme, vires inopinato prosternit, ac febris quasi malignae adventum praenunciat. Nec *aestivorum morborum*, licet hi caloris intensitatem fere sequantur, sub eodem tamen atmosphaerae aestu diversorum, causas ex manifestis semper caloris in animalia vel haec, vel illa, effectibus explicare valemus.

Sed, quae cutem calidiori sub coelo affligunt, aegritudines, hae forte non *solis* adeo in illam actioni, quam *secretionis cutaneae* a calore incitatae, mutationi morbosae debentur. *Inflammationis* in pervertendis, qui sub eadem separantur, humoribus, auctoritatem exposuimus (§. CXXI.); sed et sudor abundans, quo continuo inundatur, ac fere maceratur pellis, istius contextum aggreditur, tenorem infringit, sensibilitatem adauget. Vel sanissimi hominis sudor ad pedes, axillas, sub aestivis caloribus, — non ob humorum, ut putant, in sanis corporibus non admittendam, corruptionem; sed, vel ob auctam in folliculis cutaneis, qui suum sudori liquorem commiscent, ac proprium odorem conciliant, vel ob mutatam exhalantium vasorum in liquidum perspirabile potentiam, — foetore majori infestatur. Quam scilicet morbosa sanorum, si hic vel oris foetor ex sanguine corrupto scaturiret, massae circulantis conditio, — et quam infelix hominum illorum, optime licet valentium, status foret, qui, vel hiberno sub frigore, ob peculiarem constitutionem, intolerabilem ex faucibus, axillis, aut pedibus odorem spargunt! Quantum non foetoris ex ulcere cutaneo a causa externa non ita pridem generato, continuo, et sine morbi interni suspicione, spirat, cujus in sanguine principium non haeret? In ipso hinc secretionis cutaneae actu illud, quod acredine, quod foetore obest, in multis generatur; ac major humorum in pellem sudoribus perpetuo madentem appulsus, facilisque illorum, ab occlusis vel levi etiam frigore cutis ostiis, stagnatio, aut in vicinum rete mucosum effusio, hanc pellis ad morbosas secretiones dispositionem, atque ipsas demum impetigines non paucas, aestatis tempore, inducunt. Ipse jam sudor, licet parvus, morbus tamen est: ac vasa, quae, praesente illius causa, hunc per extrema oscula expellere non possunt; lateraliter ac per poros,

ut vocant, inorganicos, vel inter cuticulam ac rete mucosum, vel inter istud et cutem, vel demum in arctam istius cellularem, eundem, aut purum, innocentem, aut, si major cutis stimulus accedat, excretionis legibus morbosae submissum, et acrem, irritantem, effundunt; atque nunc pruritum majorem, nunc maculas, nunc vesiculas sero limpido, vel turbido liquore repletas, nunc pustulas, atque phymata, vel abscessulos, in corporis superficie, squamis saepe arescente, inducunt.

Interdum ex causis allatis nulla subesse, sed ex primario atque *congenito*, nec explicando, cutis vitio originem habere impetigines videntur. Saepius per *haereditatem* ex parentibus in proles tam infelix scaturit dispositio: ac visae sunt familiae, — aliae, quae, perfecta in caeteris valetudine instructae, excrescentias tamen in cute, aut maculas, in quavis prole easdem offerebant; — aliae, quae impetigines simul cum vita ex istis miserabili in filios, licet modo non eodem viventes, propagabant. Quas ex utero matris deformitates, huic ipsi non proprias, ferunt neonati; has facile praegnantis *imaginationis*, ac denegatae gravidis rei desideratae, cui forma similes esse interpretantur, impressioni adscribunt; et cum in cute vitium subsistit, *naevi materni* nomine salutant: sed cum hanc quidem rerum originem ob validas rationes admittere recusemus; verisimilem tamen aliam, quae parentum non modo imaginem ac lineamenta, sed et certos partium defectus in prolem transfundat, licet proponere nequimus. Inexperientia de his testetur, proponere nequimus. Interim solidorum magis compagi, ad parentum similitudinem, lege nobis ignota, in filios ex utero transvectae, quam fluidorum in isto cum prole commercio, *congenitorum* vitiorum originem, ac *haereditatem morbosam* adscribere jubent copiosae prolium sanissimarum ex matre infecta genitarum historiae, ac *tardissima* in multis, et ad certam usque vitae periodum dilata, haereditariae aegritudinis manifestatio. Atque in hac certe tam obscura naturae lege, *dispositionis* illius *cutaneae*, qua, sine causis manifestis, ac sine humoris morbosi praevii in massa sanguinis contenti auxilio, stato fere tempore, impetigines in una eadem-

que familia eadem in cute efflorescunt, latet impenetrabile hominibus mysterium.

§. CCCLXXIV. *Prognosis.*

Causarum, quae impetigines producunt, diversitas, prompta illarum cognitio, ac temporis, quo cutis laborat, longitudo, aegrotantis aetas, coeli conditio, efflorescentiae in caeterum corpus ac in viscera effectus, — cutaneorum malorum pericula et curae difficultates determinant. In genere cuivis diuturnae per cutem excretioni, tum sano in corpore a causis externis nascenti, tum solidorum, fluidorum ex vitio oriundae, facile tandem natura *assuescit*; ac, si incaute hic fluxus supprimatur, nunc ob retentae materiae morbosae actionem interioribus insidiosam, nunc ob *habitudinis interruptae* pericula, a nervorum, ut videtur, imperio derivanda, innumerae hominibus minitantur miseriae: atque ars medici saepe major in judicio, *num* praesens cutis vitium exstirpari *conveniat*, quam in promptiori ejusdem sanatione, consistit. Sed vel sub locali prorsus, ac solius pellis a vitio pendente impetigine, si diutius continuaverit, vel a resorpto quotidie ac in sanguinem deducto ichore, vel ob functionis cutaneae defectum, subvertitur sanitas: ita ut, quam sub initio absque internis curare licuisset aegritudinem remediis; hanc, infecta jamjam humorum massa, externis modo auxiliis tractare sine damno nequeamus. Interim per longum interdum tempus naturae viribus internae partes ab infectione defenduntur; et sub variis impetiginum speciebus, quod miremur, sanitas non modo seros in annos illaesa persistit, sed quaedam quasi ab aliis morbis *immunitas*, sic affectis concedi videtur. Quae *crisin* alterius aegritudinis constituunt impetigines; has caute externis tractare lex esto! Sed quemadmodum febres ipsae frequentius ex illis, quam impetigines ex febribus, oriuntur; sic, ne, quae istarum forte causa fuerunt, morbi pro effectu habeantur et curari differantur, oportet. Major vero hîc medentis requiritur perspicacia, eo quod ab instante non minus, quam a praesente jam febre, impetigines non

raro promptissime *dispareant*, et sic morbum, quem modo *praenunciarunt*, fecisse videantur. Ipse etiam, qui impetigines praecessit, morbus, quin semper ad cutem quid morbosi deposuerit, mutationem in ista, efflorescentiis faventem, ac morbosas secretiones inducere valebit: quae singula, judicii his de rebus fallacias, — et cur empyricis audacter his in morbis militantibus, cautioris interdum medici tentamina superare concedatur, ostendunt. Quae per *haereditatem* acquiruntur impetigines, aut certa in easdem dispositione; hae, solidorum, non vero contagii forte cogniti, innixae vitio, radicitus auferri vix unquam possunt. Similes *congenitas* difficultas premit impetigines; ac si pellis universa in morbosas excretiones hac lege inclinet, exsiccato in una cutis plaga istarum fonte, in altera mox eaedem repullulant. Locale, seu ad parvam modo integumentorum regionem restrictum, vitium *exstirpationem* subinde admittit: sed exempla non desunt, ubi institutae aegrotantem poenituit curae; ac, lege nobis haud perspecta, vel mediocris, ut vocant, *naevi* sectionem incommoda secuta sunt insignia. Quae pubertatis ante tempus in cute contigerunt; ea, hac vitae revoluta periodo, maturiori sub aetate sponte nonnunquam disparent. Senilis impetigines aetatis, nisi a causis externis inductae, curationem difficulter, si unquam, admittunt; atque indies exasperatae, sub extremis cruciatibus, ad mortem usque persistunt. Similis impetiginum universalium multarum, quae per plures jam annos superficiem roserunt, exitus observatur; ac lenta febris, et tabes tandem, quod superest virium vitalium, consumunt.

§. CCCLXXV. *Cura prophylactica. — Cura generalis. — Obstacula. — Internorum remediorum incertitudo — Externa remedia. — Actio balneorum; — Pinguium; — Sulphuris; — Plumbi; — Mercurialium; — Salium caeterorum; — Roborantium adstringentium; — Escharoticorum; — Vegetabilium; — Venaesectionum et scarificationum; — Fonticulorum.*

Pars vitae major ab animalibus, quae cutem pilis aut plumis a natura ornatam tenuerunt, in illa ab

impuritatibus mundanda, et ab inimicis insectis defendenda consumitur; atque ad mutuas has inter viventia pugnas, sua cuivis arma concessa fuerunt. Quo haec non pertingunt, illinc rudior corporis ad lapidem, vel ad arborem affrictus, aut balneum, nunc vicino a flumine, nunc a subtiliori arena subministratum, in auxilium vocatur: ac si haec aggressoris insecti non deludant insidias; tunc inutiles animal in furias raptum, vel escam illius, vel nidum, et quasi ovarium constituit. Si tamen has externas impetiginum causas excipiamus; vix tantis caetera animalia, ac humanum genus, ad cutem aerumnis laborant. Etsi nempe hoc ipsum, tum vestimentis ex pellibus animalium vel alia e materia consutis, tum manuum mobilissimarum beneficio, insectorum ausus a cute propria, fere nuda, facilius avertat; pars tamen causarum (§. CCCLXXIII.) hominem longe major, ac alia animalia, tangit; et quam insectis praedam subtrahere conatur, hanc caeteris impetiginum occasionibus quotidie exponit.

Primum igitur in cute ab impetiginum causis praeservanda curationis momentum consistit. Has maxime illa avertunt, quae hominis superficiem contra nimias a parvo stimulo impressiones, vel a *sensibilitate morbosa*, defendant, et quae robur cutis sustentare, nimiamque tum mollitiem, tum rigiditatem in eadem impedire valeant. Ab ipsa quidem totius corporis sanitate haec potissimum pendent; sed matura cutis cum atmosphaerae impressionibus consuetudo, frequens infantum in frigidam immersio, quotidiana cum hac ipsa superficiei abstersio, et moderata frictio, vestium calidiorum, comprimentium depositio, quamplurima hîc praestant.

Hac ipsa jam methodo munditiei necessariae satisfacimus praeceptis. Haec scilicet tam cutem ipsam, quam illa, quae huic admoventur, concernunt. Unctuosa illa, quae nascentes obducit, materia, ut facilius abluatur, tepidam praeter aquam, alia, quae utramque combiuent, requirit. Similes fere illorum, quae pellem impraegnant, aut conspurcant, et in adultis est conditio; et ut rectius cum aqua uniantur, saponem interdum, ac illius teporem exposcunt. Summa hinc balneorum tum frigidorum, tum calidorum, in quavis

civitate est necessitas; ac istorum institutio, in calidis praecipue regionibus, non exiguam *Magistratus* curam sibi quondam promeruit, ac eandem sibi hodie apud omnes meretur. Nec etenim sola cutis mundities in censum hîc venit; sed repentina, ac saepius repetita frigidae in nervos, non modo cutis, sed omnes, ac in vasa singula, actio, — transpirationis insensibilis ac resorptionis restauratio, augmentum, — ipsa corii humani humectatio ac jucunda pertractatio, hujus subsidii naturalis beneficia multiplicant.

Ipsa vero cutis puritas ab illa linteaminum, quae hanc involvunt, et a vestium munditie quamplurimum pendet. Frequens hinc istorum, pauperioribus eheu! nimis denegata, permutatio, atmosphaerae, in qua vegetamus, ac habitationum sollicita purificatio, ad cutis integritatem summopere contribuunt.

Maxime vero interest, in prima jam hominis aetâte, caput pueri, quod impetiginis tot speciebus exponitur, non modo sensim sensimque atmosphaerae mutationibus assuefieri; sed capillos quoque frequentius tondi, et a nimio sic humorum affluxu non minus, quam a pediculorum caterva inimica liberari.

Sic et ab alimentorum, potuumque tepidorum, ac illorum, quae principio volatili, aut acriori in cutem prae aliis tendunt, abusu abstinendum est. Ipsa jam potulentorum calidorum in stomachum actio, digestionis, a quo cutis integritas non parum pendet, infringit officium; et ista non minus, quam spirituosa aromatica, acria, volatilia, quemadmodum sudorem facile sollicitant, sic et plenitudini cutaneae, et morbosis hac in parte secretionibus favere observantur. Non tâm stricte interim haec sumenda sunt, ut non contrarii subinde calefacientium effectus in calidis regionibus ab experientia suggerantur. Vel sub coeli non tam ardentis caloribus aestivis, superadditum frigidae spiritus vini pauxillum, eorum, qui sub sole labores pertractant, et sitim, et sudores egregie moderatur. Aromatum, quibus Africae Asiaeque populi solis aestu vexati utuntur, copia languenti stomacho non parum conducit, ac nimios forte in illis sudores coërcet. Ast vero condimentorum tam acrium frequentiori sub usu,

a potu calido, quo ista magis ad cutem diriguntur, prorsus abstinent hae gentes, in frigidam quotidie descendunt: quibus auxiliis, ac celeriori stimulantis materiae per cutem difflatione, noxii condimentorum in cutem moderantur effectus.

Oleo superficiem, quod antiquis in usu fuit, frequentius perfundi, et cutem strigili, qua longe patet, perfricari, ad potiora, licet neglecta, hanc a morbis praeservandi auxilia pertinet. Ipsa jam natura ab innumeris cutis folliculis sebum, quo necessaria ejusdem flexibilitas ac mollities obtineretur, secerni jussit; et ab aucto corporis partiumque motu, hoc smegma majori ex illis copia exprimitur, frictionem imminuit, ac siccitatem, rigiditatem avertit. Sub aetate juvenili hoc oleum animale in cute abundat, et ad loca, quae pellem aut cartilagini aut ossibus superimpositam agnoscunt, copiosior illius proventus, ac pinguis splendensque integumentorum habitus observatur. Apud adultos, senes, atmosphaerae calidiori expositos, aut continuo exercitio exhaustos homines, siccescit, induratur cutis, ac non modo vasa exhalantia quamplurima, sed et folliculorum sebaceorum, ut videtur, ductus obliterantur, ac functionum hoc in organo pars major languescit. Hinc omnes fere Africae populi in cute cum oleo, aut pinguedine animali pertractanda continuo versantur; atque per hanc propriae superficiei curam, non tam nimios sudores, quam cutis exsiccationem, asperitatem, lentamque phlogosin, ac demum inimica insecta avertere, experientia didicerunt. Hinc senum inprimis, hominumque adustorum seu macilentorum superficiem non exigua ex oleo beneficia exspectant: atque cum hujus sub usu praesentes jam impetigines non paucas illico disparere videmus; hoc saepe, non tam effectibus, quam istorum causis, resistendo, ab unctionibus praestatur. In conservanda pilorum, qui caput ornant, copia, pulchritudine, vis magna in adipe, quo calvariam quotidie ungunt, habetur; ac pars magna virtutum, quas linimentorum, unguentorumque in profundiores partium affectus penetranti adscribimus efficaciae, ex superficiali protinus illorum in cutem actione derivanda videtur.

Potissimum vero in dirigendo *secretionum* opere,

sanitatis, tum corporis universi, tum illius, quae cutem concernit, ponitur momentum. Prima quidem ex illis ea est, quae, insensibilis sub specie vaporis, per cutem absolvitur: et hujus integritas ab allatis non minus rationibus, quam a provido vestimentorum usu, a corporis exercitio, a ventriculi, et ab animi pathematum regimine quammaxime pendet. Sed et aliarum secretionum, atque excretionum, tum naturalium, ut urinae, bilis, lactis, seminis, inprimis vero illius, quae per uterum periodice absolvitur, — tum morbosarum quidem, sed ex causarum latentium ac habitudinis lege fluentium, ut haemorrhoidum, haemorrhagiae narium, fonticulorum ac ulcerum, non minor est auctoritas; et recto istarum moderamine cutis nitor ac sanitas praecipue conservatur.

Praecipuum vero impetiginum curandarum in eo haeret punctum: ut, quae causa has produxerit, quam citissime eruatur, atque haec ipsa, priusquam morbosae secretionis consuetudinem cutis ineat (§.CCCLXXIV.), quantocyus exstirpetur. Quod si nimirum in hominibus perfecta in caeteris salute instructis, ab *externis* laesionibus, ab insectis, a contagio, vel a solius modo cutis actione morbosa, impetigines oriantur; *internis certe tempus terendum non erit remediis:* et sicut vanus istorum usus esse consuevit; ita promptioris procrastinatio auxilii, praeter majores tandem impetiginis auferendae difficultates, ipsius quasi necessitatem mali saepissime inducit. Si causa forte *interna* cutis morbo subfuerit; tunc omnis primum attentio in illam convertenda, ac impetigo, ut alterius *symptoma* morbi, ad leges huic proprias, vel salutaris interdum ut crisis, tractanda est. Non raro interim, qui profundiorem agnovit originem, non tamen internis in totum cedit, morbus cutaneus; atque vel continuato istorum usu exasperatur, vel locale tandem, sive externum sibi auxilium, ut sanetur, exposcit.

Magnae interim his in rebus difficultates medentem premunt. Morbosa saepe hominum dispositio ac latens in lympha vitium non prius, quam accedente laesione ad cutem violenta, vel contagio, evolvi, — atque tunc non aliis comitari symptomatis observatur, quam quae vel in sanissimis corporibus, ob majorem modo

partis affectae sensibilitatem, simplicissimum subinde cutis vulnusculum sequantur. Atqui cum, hoc ultimo in casu, externa promptissime aegrotis conducant remedia; in illo certe, ob complicatam laesionis cutaneae, licet satis recentis, naturam, cum damno subministrantur. Sic octogenarii nobis exemplum viri occurrit, qui, cum perfecta omnino salute, pro aetate, frueretur, contusionem ad tibiam, et exhinc ulcus molestum expertus est. Per sex modo hebdomadas hoc ipsum, sine alio sanitatis detrimento, abunde fluxerat: cum impatiens morbi senex, consilio chirurgi, exsiccantia medicamenta, — dum vero haec non prodessent, fasciam constringentem adhibuit: atque hac incauta sub methodo, paucarum modo dierum intervallo, apoplecticus exspiravit. Qui diathesi scrophulosa, aut scorbutica laborant, his superaccedens forte, externa ab origine, psora, nisi citius auferatur, mox complicatum, nec solis amplius externis sine periculo dissipandum cutis morbum accersit: atque sic nec recens satis impetigo mox, quovis in casu, sine praeviae constitutionis examine percuranda erit; nec ea semper, quam profundius latentis causae comitari signa videntur, internis ideo subsidiis indigebit.

Alteram in curandis cutis affectibus difficultatem, *remediorum internorum*, quae propria his virtute opponantur, *inopia* constituit. Quod si nempe symptomaticas, easque non multas, excipiamus impetigines, quas *specifica*, ut ajunt, methodo per interna dissipari medicamenta conceditur; in caeteras vix ulli tam certum est, ut externis illae carere queant, remedio imperium. Actionem prae aliis manifestam, sub debita atmosphaerae conditione, antimonialia, refractis dosibus porrecta, in cutem ostendunt; sed ipsa haec virtus partim ex longinquo magis abdominales in nervos effectu, quam ex specifica, ut vocant, stibii in pellem actione pendere, nec aut istius secretionem morbosam, aut latens in humoribus vitium corrigere videtur. Quae principio subtiliori atque aromatico instructa, cordis, vasorumque vires intendunt, ac simul nervis amica sunt remedia, sales volatiles, olea aetherea; haec equidem, tepidis inprimis praeter atmosphaeram potulentis, aut balneo, fomentatione locali, suffulta, sudo-

ris, quem promovent, testimonio, prae caeteris ad cutem appellant; atque tum aquae thermales, sulphureae, tum evolutum ex ipso sulphure principium, ad hanc usque potentius penetrare videntur: sed peculiaris, aut specifica, ut appellant, virtus, paucis, quod sciamus, ex istis concessa est; et laudata toties *dulcificantium, involventium, corrigentium*, viperarum, lacertarum viridium, lignorum, sarsaparillae, solani scandentis, aliorumque actio, impetiginum aliquid vix detrahit ferociae. Sic et acidorum mineralium usus, non alia, quam quod nimiam haec irritabilitatem infringant, ratione impetigines, quae cum *suppuratione* incedunt, moderare dicendus est. Mercurialia efflorescentias cutaneas, nisi veneream forte indolem agnoscant, vix mutare observantur. Quae alvum, aut urinam potentius movendi virtute instruuntur; ea, sicut vasorum lymphaticorum actionem intendunt, ac stagnantis ad pellem acris resorptionem secundant, ita impetigines exsiccare, aut e superficie protinus dissipare cernuntur; sed aut nec causas istarum satis auferunt; aut, si hoc praestent, abdominalem ac symptomaticam potius illae, nec secundas ad vias extensam, originem habuere.

Quod si vero istorum per experientiam quotidianam confirmata sit veritas; fatendum tamen est: aut paucas certe alias, quam *symptomaticas*, et *criticas*, solis internis superari remediis impetigines; aut, si contra *primarios* cutis affectus interdum ista quid possint, vix alia, quam complicationis causarum ratione, et actione *secundaria* id ipsum efficere.

Alia omnino remediorum, quae corpori *exterius* applicantur, contra impetigines *primarias* est acutoritas; ac licet istarum non paucae illis modo pertinaciter resistant, modo cum damno totius dissipentur; hoc tamen vel tardiorem topicorum ob usum, ac dilatatum jam ad interiora vitium, vel ob neglectas in cura morbi habitudinis leges, sic evenire consuevit.

Externa vero, quae ad impetigines primarias adhibenda sunt, remedia, licet odioso *repellentium* sub titulo vix non omnia veniant; non sola tamen adstringentium ex classe, sed, pro variis illarum indole ac causis, nunc ex illis, quae cutem humectant ac emol-

liunt, nunc exsiccantium, stupefacientium e numero, nunc ex familia excitantium, roborantium repetuntur, ac multorum ex istis ad solam corporis peripheriam non limitantur officia. Vel salivae solius externo usu impetigines haud raro dissipantur; ac animalia, quae cum lingua attingere queunt, cutis ulcera lambendo sanant: nec ideo, quod de succi gastrici, a saliva vix distincti, virtute exspectant, hoc vel istius, vel *aquae simplicis* ac purioris superabit efficaciam. Sordidissima crurum cutisque ulcera in *thermis*, quae saepe vix majori, quam ista, virtute pollent, sanari conspicimus; et a solo recenter mactati animalis, cui, ut balneo, partem herpete affectam committimus, vapore, hunc disparuisse experientia commonstrat. Sub majori cutis ab impetigine tensione, ac rosionis quasi sensu, mucilaginosa certe magis, ac emolliens fomentatio, nec balnea tam simplicia, quam cum lacte commista atque tepida conveniunt; et ab istis non modo symptomata sedantur; sed ipsam hinc inde efflorescentiam dissipari observamus.

Qua demum agendi ratione *oleosa* et pinguia, dum cuti inunguntur, impetigines tam saepe ex ista dispellant, ignoramus; sed partem certe remediorum, quae contra efflorescentias cutaneas vix non omnes a vulgo adhibentur, principalem oleum pingue constituit: a quo, non modo rancido, sed etiam recente atque blandissimo, impetigines, saepe nimis cum summo aegrotantium damno, ad superficiem disparent. Ipsa certe, quae sub unctione adhibetur, frictio, licet vasorum, nervorum cutis actionem abhinc excitari fateamur, hos effectus non explicat; et poros ab oleo, ut plures defendunt, obturari, experientia populorum refutatur (§. CCCLXXIII.). Quod si cutaneorum pars major affectuum ab *insectis* nasceretur; non difficilis tunc foret actionis, quam oleum, his animalculis infensissimum, in hanc morbi causam exerceret, explicatio; nisi altera ex curationis effectu tot aegrotis funesto difficultas reluctaret. Sed et ista disparebit, si cutis morbos, qui *symptomatice* prorumpunt, aut quibus, ob adultam secretionis morbosae indolem, natura jam *adsuevit*, aut a quibus forte jam aliquod in lympham vitium redundavit, a *primariis*,

nec vetustis efflorescentiis separare velimus: ut in quibus, aut vivens, aut inanimis earundem supponatur origo, oleosorum frequenter utilissima esse solet applicatio. An forsitan relaxatis per pinguia integumentorum fibris, tum istarum, tum vasorum, nervorum, quae morbosae secretioni praefiguntur, sedantur motus, ac, sicut ab effuso super procellosas maris undas oleo placantur aquae, ita partium, quae cutem constituunt, frenantur impetus? . . . an haerens in cute acrimonia oleosis involvitur, nervorumque obtunditur sensibilitas? . . . an tristes aliquando pinguium, aliorumque externorum, in *primaria* licet impetigine, effectus a suppressis quidem in cute, sed ad viscera transvectis solidorum turbis; ac sicut violentos hominis convulsi motus per fascias sistendo, ad interna hos ipsos augemus: ita ab irritatione a superficie corporis aversa, majores partium internarum agitationes excitantur?... Ast, quaecunque his subsit effectibus ratio, certum tamen est, innumeras a pinguibus impetigines *primarias* medicinam habere, methodique istius non ex remediorum natura, sed ex perversa eorum applicatione, infamiam venisse.

Summos quoque *sulphur* exterius adhibitum in varias impetigines imperium exercet: quod, licet partem et pinguia, quibus illud plerumque commiscetur, habeant, ex cognitis tamen vel istorum qualitatibus, nisi ubique iterum insecta pro morbi causa statuantur, explicare nequimus. Ipse quidem sulphuris, vel hepatis, ut vocant, sub forma, vel cum adipe remixti foetor, principii cutem ac vasa inhalantia penetrantis praesentiam testatur, ex cujus in illam actione hujus remedii effectus interpretari viderentur: sed sicut ex *psorae*, seu scabiei, per sulphur curatione apparet, non hanc, sed peculiarem illius, in viventem morbi causam agentem, virtutem hos effectus producere; ita, cum idem remedium et in aliis quibusdam impetiginum speciebus prodesse observamus, ad eandem et in istis causae viventis traheremur suppositionem, nisi argumentorum, quae solo remediorum effectu nituntur, in causarum morbosarum indagine fallacias nosceremus.

Conspicuos in cutem effectus edit *plumbum*: cujus

tamen copiosae praeparationes ab omni fere aevo ad impetigines adhibitae non aequali ubivis ratione operari videntur. Salis certe sub forma, acidisque saturatus, *Saturnus* adstringentem in solida potentiam exercet; sed aut oleo, muco animali remixta, aut pulveris sub specie adhibita, et a vapore cutaneo ex parte soluta, calx plumbi tam fortiter vix partes, ut contenta repellant, aut ab istis infarciantur, strangulentur, constringit. Aliud vero hoc in metallo continetur, quod nervis blandiatur quidem, sed, vaporis potissimum sub forma his admotum, insidias saepe struat, ac, dirissimis ad intestina excitatis cruciatibus, vitalem in extremitatibus potentiam frequenter exstinguat, principium. *Sedantem* interim in plumbo exterius adhibito virtutem experientia testatur; atque hoc magis, quam alio, impetigines *primarias* non paucas dissipari, ac radicitus interdum sanari, lubenter fatemur. Ex insidioso plumbi principio a vasis lymphaticis ad cutem resorpto, internorum stragem complures verentur: ac certe tristes impetiginum plumbeis tractatarum, qui illorum ab istis aversionem explicent, non desunt exitus; sed cum hi ipsi, in *secundariae* potissimum impetiginis speciebus, aliorum non minus sub usu remediorum occurrant, ac certum, quo nocivi plumbeorum effectus ab aliis distinguantur, signum non existat: hinc facile injustum his de rebus fertur judicium; ac summa rei dignitas, ne insons forte et non parva agendi potentia instructum, criminis damnetur remedium, nobis cautelam injungit. Certe non omne, quod interno usu sanitatem laedit, — hoc, extus admotum, cessat esse remedium; nec idem semper a re eadem, vel ore, vel corporis superficie suscepta, in hominem effectus obtinetur. Aliorum nos quidem, prout decet, experientiam veneramur; sed si nostram simul, certe non paucam, hoc de argumento consulamus; fatemur, nos plumbeorum externo ab usu, quotiescunque haec nobis indicata videbantur, non semper quidem bonos, sed nec tam flebiles, ac multi recensent, effectus observasse.

Salium quoque *mercurialium* celebris in multas, diversas licet a venereis, impetigines est actio: et in

illis, vel aqua solutis, vel unguento receptis, istarum non paucae medicinam agnoscunt. Nec tamen adeo in fluida, quam in solida agendo, mercurium, ut qui ore assumptus in impetiginem, sub media licet salivatione, saepe non agit, hîc operari censemus: ac singularis et hujus medicamenti in necandis insectis potentia, *viventem* impetiginum plurimarum causam confirmaret; nisi *excitante* magis, aut caustica interdum, quam alia in pellem virtute hoc idem, saltem in multis impetiginum speciebus, operari videretur.

Optimos interdum ex *maris balneo* in morbis cutaneis effectus experimur; atque ab illius virtute tum stimulante, tum simul, ob undae frigus, roborante, morbosa cutis actio mutari, ac languens diu transpirationis opus excitari, promoveri videtur. Sed et *acidorum* tum vegetabilium, tum mineralium, cum aqua communi dilutorum, quin ipsius adeo *urinae*, non raro conspicua, ac forte similis maris balneo, ad abigendas impetigines est virtus.

Nec vanae ubique sunt laudes multorum quae cutem manifesto condensant, *adstringunt*, ac orientem ex vasorum debilitate humorum impetum non minus, quam sensibilitatis excessum a parte aegrotante avertunt. Hinc solo *fasciarum* usu non pauca crurum ulcera radicitus auferuntur; ac ipsum jam atmosphaerae *frigus*, aut cutis cum aqua frigida fomentatio, nunc meliori, nunc pessimo sub rerum eventum, efflorescentias coërcet. Eadem est tum aluminis, tum vitrioli albi, cupreorum, saccharique saturni conditio; ut quae singula, nisi rectius indicata, atque vel in *symptomatica*, vel jam in *consuetudinem* deducta, impetigine, aegrotantis quidem interitum, — sed sub attenta causarum indagine, soloque cutis sub vitio, sanationem promovebunt.

Ea ipsa interdum, quae fortiori cutem stimulo exasperant, alienum in eadem motum excitare, ac morbosam in pellis particula secretionem invertere, delere valebunt. Hinc tum cantharidum ipsi, quem impetigo defoedat, loco applicatio, — tum escharoticorum, ipsiusque ignis, aut solaris, aut artificialis, in ulcus, cujus superficiem consumit, atque corrigit, actio, antiquas non raro impetigines perfecte sanarunt.

Quae vero in cutem impetigine correptam, manifestam satis actionem exercent, aut amara, aut acria, vel et stupefaciente, ac sedante instructa principio vegetabilia; ea, sicut morborum, qui ab insectis oriuntur, causae viventi resistunt; ita solidorum in cute actionem, vel augendo, vel deprimendo, immutare videntur. Hinc summos ex seminum Delphinii staphisagriae, Sabadillae, Apii petroselini, ex Hellebori nigri, Ledi palustris, Nicotianae tabaci, Cicutae virosae, Veratri albi, Menispermi cocculi, Juniperi sabinae, etc. externo usu, in cutem vitiatam effectus observamus: et sicut alia prorsus medicamentorum, cum extus applicantur, quam cum ore hauriuntur, in hominem est actio; ita optandum foret, ut, qua ratione potentiora ex illis vel solam in pellem, tam sanam, quam aegrotantem, vel in universum systema operentur, experimentis sat fidis innotesceret.

Quemadmodum vero ex suppressa sanguinis evacuatione aut naturali, aut in habitudinem conversa, — vel et sine hac causa, ex peculiari vasorum cutaneorum plenitudine impetigines interdum gignuntur (§ CCCLXXIII.); sic non infrequens in curandis cutis affectibus tum venaesectionis, tum scarificationum necessitas occurrit. Jam ipse cutis irritatae pruritus, aut dolor, affluxum sanguinis vel in illis adeo impetiginum speciebus, quae ex cruoris abundantia originem non habent, ad pellem in multis adauget; ac spasmodica hac in parte contractio facilem humorum circuitum in eadem impedire non raro videtur. Hinc major saepe in cutis affectibus, quam ab inexpertis crederetur, cucurbitularum scarificatarum observatur utilitas; atque tam importunum hae ad peripheriam pruritum, quam facilem ab externis remediis, quae cutem roborant ac vel minime coarctant, phlogosin, his praemissae, avertunt.

Maxima in morbis cutaneis, quos tandem externis tractare coguntur, in *ulcera artificialia, setacea, fonticulos* multorum collocatur fiducia; ac, desumpto ex hydraulicis argumento, quam illinc aquarum obturare scaturiginem, — hanc, excavata in carnibus fossa, humiliorem ac declivem ad locum derivare nituntur. Ast vero, quem sibi forte natura locum, quo peccan-

tem expellat materiam, hac in parte elegit: hunc ab arte, in aliam, quo lubet, transferri, tam facile non sinit; nec sola pellis incisio, et excitata, cum peregrino, quod huic committunt, corpore, ejusdem exulceratio, conditionem, sub qua noxius illinc humor fluebat, novo fonti ubique concedit. Jam dictum est, frequentius solidorum, quam fluidorum e vitio impetigines oriri (§. CCCLXXIII.): ac si ille, qui ex fonticulis quotidie destillat, humor et manifestam prodere acrimoniam, et foetorem intolerabilem spargere observatur; hoc ipsum in sano non minus, quam aegrotante in corpore contingit; atque insignem iterum cutis laesae aut irritatae in contentos humores, sub ipso, quo hos secernit, actu, pervertendos, potestatem ostendit. Non alius certe, quam qui per singula humani corporis vasa circumfertur, liquor ex artificiali integumentorum apertura utplurimum expellitur; sed inflammata, vel exulcerata istius superficies peregrinum ab illo, qui in vasis agitatur, humorem sibi praeparat: cujus excretio saepe non aliter, quam si fluidorum quid forte abundet, ad sanitatem conferre, — saepe vero praesentem jam machinae debilitatem augere, irritationem vicinis partibus infensam communicare, aut resorpto interdum, has ad oras corrupto, liquore, internis obesse observatur. Quae ex clausis incaute his, diuturno jam fluxu confirmatis, ulceribus propullulant, lethalia non paucis, infortunia: haec saepius non tam ob retentam in sanguine acrimoniam, quam ob infractas cum impetu *consuetudinis*, quae altera natura est, leges, in hominem redundant; ac impetiginis cujusvis primariae quidem, sed jam inveteratae, sequuntur pericula (§. CCCLXXIV.).

Summos interim setaceorum, fonticulorum in medicina usus, quos sola ratio non satis explicat, experientia persaepe confirmat; atque sub cutis ipsius forte magis, quam partium profundiorum sub affectibus, conspicuam artificialia haec ulcera virtutem non paucos apud homines manifestant. Non ipsis adeo in vasorum canalibus, quam in cellulosa, quae istos, nervosque cutis, — aut quae hanc ipsam cum musculis ac ossibus colligat, acrimoniae colliguntur et stagnant. Atqui, ut ex *anasarca* hydrope docemur, ad inflictum

cuti vulnusculum, non modo vasculorum, quae in hoc ipsum hiant, sed cellulosae vicinae diriguntur ac continuo destillant humores; atque sic pellis infarctae depletio, ac irritantis excretio materiae per praescriptum ab arte colatorium obtineri, impetiginisque symptomaticae causa breviori via eliminari e corpore potest. Profundius, quam primo quidem aspectu crederetur, hoc beneficium descendere: ex summo fonticulorum in *cyphosi* prope spinam positorum effectu, — ex artificialis in nervosa, ut ajunt, ischiade ulceris prope poplitem virtute, — et ex *moxae* in rheumate pertinaci actione comparet: atque si forte ob excitatam magis in parte sana inflammationem, quam ob peccantis excretionem materiae, haec ulcera prosint; fatendum tamen est, in hoc ipso, illud, quod impetiginum sub cura quaeramus, consistere; et quocunque demum haec ulcera modo operentur, secretionem tamen in superficie morbosam ad parvum saepe ac circumscriptum ab arte ulcus limitari, ac stimuli prius incogniti indolem in cogniti illam, seu in simplicem fonticuli phlogosin atque suppurationem permutari.

Non vana hinc ulcerum artificialium in affectuum cutaneorum medela ubique dicenda est theoria; atque tum in *symptomatica* impetigine, quae, priusquam morbi fomes exstingui valeat, externum sibi promptumque auxilium aliquando exposcit, — tum in primario quidem, sed *inveterato* cutis vitio, fonticulus in vicina impetigini parte, et antequam spontanea ac morbosa in cute secretio supprimatur, excitatus, ad potiora securitatis majoris ac desideratae sanationis momenta referendus est. Non tamen igitur, fonte licet novo ad cutem vix aperto, impetuosa nimis antiqui vitii curatio suscipienda, aut naturalium excretionum negligenda sunt subsidia; sed fluxu ulceris jam satis confirmato, et abactis, in quantum hoc licet, morbi causis, a mitioribus initium faciendum, et ad fortiora gradatim ascendendum est.

Quod vero de ulceris artificialis ab impetigine ipsa, quam forte, alias tam rebellem, sine alterius auxilio remedii exsiccavit, differentia testatur, est summa illius, licet jam vetusti, ad *spontaneam* sanationem dispositio, ac diversa multum ab impetigine in ci-

catricem perfectam promptitudo. In eo quidem utrumque mali genus conspirat; quod ex praepostera fonticuli non minus, quam ex incauta impetiginis suppressione, ob dictas jam alibi rationes, non exiguae sanitati ac vitae struantur insidiae: sed praeter haec, aequalia sibi pericula, singularis ab impetigine provecta remediis opponitur resistentia: quae, reducto, in fonticulum cutis vitio, vel ab ipsa, quovi certe ulcere facilius, superatur natura. Major scilicet in pelle non in totum soluta, sed ad superficiem modo, vel ad dimidiam quasi substantiam, ab impetigine distracta, erosa, et inaequaliter lacerata, irritatio occurrit; atque difficilior humoris iniqui in cellulas cuti subjectas simul effusi, per corium impervium, quam per ulcus hoc ipsum penetrans, exspectabitur separatio. Nec ideo tam *perpetua* sunt, ut ajunt, fonticulorum incommoda, quin sub iisdem, quas pro impetigine inveterata, ac in consuetudinem deducta jam praescripsimus, cautelis, circumspectam ac lentam sanationem in multis admittant.

His igitur de impetiginum natura, diversitate, causis, et cura generali praemissis, ad specialem earundem pertractationem descendimus; atque primum de *maculis*, seu coloris proprii in parte cutis una vel altera, vix, aut modo parum super sana elevatae, mutatione morbosa, disseremus.

ORDO I.

IMPETIGINES MACULOSAE.

GENUS I.

EPHELIS.

§. CCCLXXVI. *Solis effectus.*

A levissimo cutis vitio, *Ephelide*, impetiginum ordimur historiam. *Solis* in cute hominis non modo, sed et in fructuum horaeorum pellicula, petalisque florum tingendis, potestas, quocunque demum, a *calore* certe diverso (§. CCCLXXIII.), nitatur principio, insignes in gentium diversarum superficie, ac in hominum eodem sub coelo viventium pelle, colorum differentias inducit. Ipsa Aethiopum, retis mucosi sub epidermide peculiari structura suffulta, nigredo hac a causa intenditur; ac vestium in conservanda partium albedine effectus. quas cutis hoc a sidere mutationes patiatur, abunde demonstrat. Nec tamen ideo vel quaevis humana pellis eandem a sole eodem actionem agnoscit, vel quaecunque, in cute eadem, particula cum eodem effectu a solis iisdem percutitur radiis; sed aut tenerior, ac pervia magis integumentorum, vel in toto, vel in parte, textura, aut major hinc illinc sensibilitas, aut certa demum ac incognita dispositio, diversos, a causa eadem, in superficie humana effectus inducit.

§. CCCLXXVII. *Ephelidis definitio.*

Qua igitur in circumscripta cutis parte color nativus a sole, magis quam ad vicinam, in subflavum, aut fuscum, aut fere nigrum mutatur: in hac ipsa nascitur *ephelis*, vel a *sole macula*, quae vix aliam in cute, quam coloris mutationem, nec tumorem, nec aliud, quam laesae venustatis, incommodum producit.

§. CCCLXXVIII. *Diversitas. — Ephelis umbrosa. — Ephelis lentigo. — Ephelis spuria.*

Nunc vero sat largam in cute plagam haec macula, et densam quasi umbram, in longum latumque diffusam, nec interruptam, praesentat: *umbrosa* hinc a nobis *ephelis* dicenda; — nunc partes tot quasi punctis subflavis, fuscis, mox densius, mox rarius, quasi guttatim inspersis, lenticularum figuram et colorem aemulantibus obsidentur: quod cutis vitium *ephelis lentigo* vocatur. Sed et ignis actione, qui vicinius huic assident, similes ephelidi maculas, subflavas, obscuras, pertinaces et amplas, ad tibias et crura experiuntur: quibus *spuriae* nomen *ephelidis* impertimur.

§. CCCLXXIX. *Extensio ephelidis.*

Infantes, feminae, et qui fulvo, rubroque capillo, cute vero tenera, albidiori instructi sunt, *ephelidi*, tum *umbrosae*, tum *lentigini*, prae aliis subjiciuntur. A prima solis ad nos redeuntis, licet debilioris, in pellem actione fere major, quam aestivis a radiis, macularum in facie, jugulo, ad superiorem thoracis partem, atque ad manus, prorumpit copia. Nec teneriora quidem plantarum folia, nec fructuum, qui ab illis pendent, cuticula, hac impetiginum a specie sunt immunia; ac licet ab insectis haec frequenter conspurcentur, maculentur; post tenuissimas tamen pluvias quas solis urens mox excipit radius, tot puncta fere nigra, quot aquae guttulae, in iisdem comparent. Nunc vero segregatae ab invicem lentigines, nunc racematim congestae, aut ubique partium dictarum tam confertae existunt; ut intermedia vix cutis albedo transluceat, et color hujus obfuscetur in totum.

§. CCCLXXX. *Ephelidis causae.*

Nec tam levis quidem in cute mali originem sat clare intelligimus. A *bile* quondam, solis a radiis exusta, ut vix non omnes coloris nativi mutationes, sic et ephelides immerito derivarunt. Sanitate caeteris hominibus aequali gaudere illos, qui rufo, fulvoque capillo signantur, tum ratio, tum experientia confirmat. Atqui cum hi ipsi, prae aliis obtectam nobis ephelide superficiem exhibeant, — cum haec ipsa verno magis, quam alio quovis tempore, e cute progerminet; oportet aut in tenera magis ac sensibiliore integumentorum his in hominibus compagine, aut in copiosiore ac magis foetido, qui horum e cute propellitur, sudore, veram ephelidis causam latere. Quae in foliis plantarum, fructuumve in extrema pellicula a sole nascuntur, subtiliorem post imbrem, lentigines: hae ex illius radiis ab aquae guttula, quasi a lente vitrea, aut speculo, ut vocant, ustorio, in centrum, seu focum collectis, producuntur. An similis et *lentiginum* in homine subsistit ratio? Ad poros certe eorum, qui copiosius transpirant, invisibilis haerens sudoris guttula, non minus ac plantarum in foliis, a solis percutitur, penetratur radiis: et qui ex istis, aqueam post lenticulam, in focum collectis, concentrati adinstar ignis in cutem agerent; hi similes in ista, quam in vegetabilibus, maculas relinquere, ac lentigines formare possent. Nec obest, nullam hujus ignis in cute sensationem excitari, aut effectus causae ejusdem in alios, qui fusco ornantur capillo, non similes haberi; aut aestate, qua solis magis urget ardor, qua sudor copiosius prorumpit, vix tantas in cute lentigines formari; ac demum illaesam in lentigine epidermidem subsistere. Nam primo, celerior, ac nimis superficialis radiorum solis in summam cutem, quam dolorem ut inferat, actio hîc est; secundo, fuscorum minor cutis observatur teneritas; tertio, sub aestivis caloribus, sudoris et copia et impetu majore propulsi, guttulae mox diffluunt, neque cutem, calori jam magis, quam verno tempore, assuefactam lentis vitreae in modum perurere queunt: ultimo vero, qui epidermidem transgreditur, et ad rete mu-

cosum formatur, — non illam certe, sed istud, pro *foco* agnoscit, radiorum concursus. Quod vero aliquam huic opinioni probabilitatem conciliat, est velorum tenuissimorum quidem et cribriformium, sed solis radios divertentium in praeservanda, non a calore, sed a maculis cute, formosis non ignota puellis potestas. Rete igitur mucosum in cutis punctulo solis igni subjecto, pro stagnantis atque coactae in eodem lymphae conditione, colore nunc subflavo, nunc fusco transparens, lentigines, easque mox perennes, mox vagas, ac redeunte solis astro redeuntes, formaret. Cui praedicta lentiginum non arridet derivatio, hic citius forte nodum discindet, si easdem non aliter, ac *petechias* (§. CCCXVII.), in cute oriri contendat; ac sub delicatulo istius contextu, radii solaris, ut ex vasculis cutaneis humoris guttula coagulabilis hinc atque illinc transudet, lentiginemque creet, jam forsitan sufficit violentia. Hoc saltem modo *ephelides umbrosa*, ac *spuria* oriri videntur; et cutis a sole, aut ab igne rubor, ariditas et quasi erysipelacea constitutio, praeviam ephelidi, leviorem licet, sub epidermide phlogosin, aut ecchymosin confirmant.

§. CCCLXXXI. *Prognosis.*

Nulla quidem salutis hîc pericula, — sed plurimae, nec injustae, apud feminas, fugientis ab ephelide formositatis sunt curae. Vix multum hoc cutis in vitio ab arte sperandum est; et innumera, quae hîc celebrantur, auxilia, venientis potius efficaciam hiemis, quam propriam virtutem, in ephelides confirmant. Spes major in praecavendis, vel saltem in illis, quae vix semel apparuere, dissipandis, ponenda est maculis. Quod interim medicina non aufert, — hoc mulierum astutia fuco occultare jam nimis edocta est vitium. Quo tempore *lepra* domicilium in Europa fixerat, nec *lentiginosa* quidem in cute *macula*, dum *sensu* simul *privaretur*, ad illius morbi non pertinebat diagnosin (§. CDLI.).

§. CCCLXXXII. *Cura.*

Ad ephelides avertendas, quod eripi feminis cura cultus sui non possit, tum radiorum solarium, flam-

maeque vicinae fuga, tum sollicita partium per velamenta custodia requiruntur: et verni potissimum solis, et, ab instituta vix faciei aut manuum lotura, aëris rigidi in cutem evitanda est actio. Hanc ipsam praevertit, qui has partes cum ovorum albumine, aut seminum cydoniorum, gummi tragacanthae, arabici mucilagine, in frigida solutis, defendit.

Contra praesentes jam ephelides interna nil possunt remedia; externa vero, quae interdum hîc prosunt, in sequentibus consistunt. Cutis primum cum sero lactis, vel aquis destillatis, iisque tepidis, aut cum massa saponacea (N. XXXIX.), cremore lactis dulci, ac similibus, emollienda et abstergenda est. His vero peractis, ad illa, quae cuticulam magis penetrant, extravasatam sub ista, condensatamque materiam eliquent, ac vasculorum lymphaticorum in hanc ipsam actionem promoveant, recurrimus. Hinc vapor aquae et aceti, quibus sambucus infunditur, — aqua destillata, aromatica, cum aceti salisque ammoniaci pauxillo remista, linimentum camphoratum (N. XXXVII.) superaddita salis volatilis portione, — acetum camphoratum (N. XIV.), aut mitior compositio (N. XL.), — ac disparente demum ephelide, fomentatio cum frigida, cui iterum albumen ovi, ac aluminis, vel sacchari saturni portio superaddi potest, tentari merentur. Fortiora, et quae cutem nimis irritant, remedia, non sine majoris, quam quod auferre contendimus, mali administrantur periculo.

ORDO I. GENUS II.

CHLOASMA.

---

§. CCCLXXXIII. *Definitio.*

Non aequo satis consilio, quas *gravidae* maculas, sine ignis aut solis effectu, in cute patiuntur, has *ephelidum* (§. CCCLXXVI. CCCLXXVII.) subordinare familiae, — et alias, quae ab hepate originem vix ducunt, has et *hepaticas* nominare, et ad *vitiliginem* referre voluerunt. Hinc *chloasma* has, affines sibi, impetigines vocare, ob coloris et causae communioris rationem, arrisit: atque hoc nomine intelligimus maculas ex flavo viridescentes, aut pallidas, subinde fuscas, et ex flavo nigricantes, nunc faciem, nunc pectus, abdomen, aut inguina occupantes, in longum ac latum extensas, indolentes, saepe leves, alias paullisper asperas, quae suam ex causis internis originem, mitiorem plerumque, agnoscunt, ac alia, praeter cutis foeditatem, vix afferunt incommoda.

§. CCCLXXXIV. *Differentiae. — Chloasma gravidarum. — Chloasma amenorrhoicum. — Chloasma pseudoporrigo.*

In *gravidis* frequentius, quam in aliis, hae maculae comparent (*chloasma gravidarum*), atque frontem potissimum, ac genas, sed et collum similiter et manus, ad pollicis, vel et palmae latitudinem, fere luteae, subvirides, aut fuscae, interdum subnigrae, aspredinis plerumque expertes, deturpant. Incertum quidem factae conceptionis hae maculae signum constituunt; nec

prolis, ut ajebant, hae sexum manifestant: non paucae interim mulieres, si utero non ferant, hanc ignorant, — si ferant, mox patiuntur impetiginem; nec desunt aliae, quae, *puero* onustae, his semper maculis carere, — quae sinu *filium* occultant, ab eisdem continuo obsideri, aut, licet miri ratio nos lateat phaenomeni, contrarium affici in modum cernantur.

Sed et femina non praegnans, et vidua, et virgo, *chloasmate* non raro laborant: quod, cum ex suppresso plerumque fluxu menstruorum oriatur, *amenorrhoicum* vocari nil impedit.

Et menstrui sine vitio mulieres, ac viri adeo non pauci, ad partes, non tam nudas, quam vestimentis munitas, ad pectus inprimis, et ad inguina, a chloasmate, per amplam cutis superficiem extenso, quidquam aspero, atque pruritus, caloris externi sub augmento, interdum summi, non semper experte, foedantur. Haec est *hepatica*, ut injuste appellant, *macula*: quam, ob aliquam cum porrigine (§. CDXIII.) similitudinem, *chloasma pseudoporriginem* vocamus.

§. CCCLXXXV. *Morbi natura.*

Velut primo impraegnationis jam tempore, aut tardius in aliis, hae maculae (§. CCCLXXXIV.) comparent; sic vel cum caeteris, quae gravidas infestant, incommodis, post primos jam menses dissipantur; vel ad partus ipsam periodum, et ultra, rebelles subsistunt. Major vero illis in feminis macularum esse numerus consuevit, quae praegnationis sub statu esculenta fastidiunt et vomunt, vel quae subtumido et chlorotico fere corporis habitu hoc tempore incedunt. Sic et pallidis aspectu, languidisque, aut menstruo privatis mulieribus, puellis, similia contingunt, et circumscriptam, ac unius quasi plagae in cute chlorosin hae maculae praesentant. In tertia demum chloasmatis, indicata vix specie, sicut major interdum pruritus occurrit; ita volubilior macularum conditio, ac facilis in loca dissita transitio est. Sic *clinicum* nuper adiit vir robustus *Institutum*: cui et pectus et axillae hac impetiginis a specie pridem undique obsessa, vix pallida hujus vitii vestigia offerebant; sed diuturna ad fauces, et ad palatum phlogosis, et magna deglutitionis diffi-

cultas successerant: quae ab illita thoraci cantharidum tinctura, revocato hîc loci chloasmate, brevi mora disparuerunt.

§. CCCLXXXVI. *Causae.*

Quae ratio in gravida his maculis subsit, difficilis est quaestio. Nec enim menstruus, qui fluere hîc desinit, sanguis acredinis prudenter accusari, — nec plethora, nec uteri, humorum circulo adversa moles, in morbi causam, apud omnes, et quavis praegnationis in periodo, revocari queunt. Ipse hinc uteri cum pelle consensus, et mirum nervorum hujus visceris in corpus omne imperium hîc attendi prae aliis merentur. Hac certe ex causa, periodicus ille sub oculis *livor*, ac singularis in facie mutatio, mulieri, cui menstrua prorumpent, vel quae utero vix concepit, contingunt: et ex principio non alio, in puellis hoc fluxu privatis, quo tempore hunc exspectant, tot in fronte tubercula, tot pustulae, maculae ad labra, ad mentum, efflorescunt. Sic ulcusculum in fronte feminae quadragenariae per duos fere annos conspeximus rebelle: cujus perfecta, ut videbatur, cicatrix, quotiescunque menstrua, sat abundans, *successit* excretio, iterum iterumque aperta est; atque sic non sanguinem ab utero repulsum, et copia peccantem; sed peculiarem ac periodicam hoc ex viscere in cutem faciei actionem, pertinacis ut causam ulceris, manifeste indicavit. Similia in *chloroticis* hinc inde occurrunt: ut quae, licet menstruis fere careant, minus tamen cruoris plerumque ob copiam, vel acrimoniam, quam ob singularem, atque symptomaticam in cute irritationem, pustulis ad superficiem crustosis obteguntur, quae veram, — non in sanguinis missione, non in rebus acrimoniae obversis, sed in solis corroborantibus, et restituto menstruorum fluxu, medicinam agnoscunt. Suppressas, quibus jamjam assuevimus, haemorrhoides, non absimili principio in cutem operari, suspicamur: et hoc quidem sensu, ex opposito sanguini venae portae ad *hepar* obstaculo, corporis interdum superficiem maculis, si ita lubet, *hepaticis*, foedari concedimus. Interim, non tam simplex forte chloasmatis *pseudoporriginis*, quam macularum in gravidis, chlo-

roticis, natura est; ac latens aliquando, quocunque demum in viscere, defectus, aut acre rheumaticum, scrophulosum, aut aliud, hoc porriginosum subinde ac inconstans in cute vitium generare valebit.

§. CCCLXXXVII. *Prognosis.*

Nullum gravidarum in maculis, nisi spontaneum, vel primos post menses, vel tardius, ex partu veniens, auxilium, — sed nullum quoque ex istis, nisi faciei defoedatae, est incommodum. Quin ipsa interdum foetus exclusio has in illis, quae saepius citiusque concipiunt, non delet maculas. Quod ex amenorrhoea, haemorrhoidumque suppressione procedit chloasma: hoc morborum, quos comitatur, insequitur, — vix auget pericula. Difficilior plerumque *pseudoporriginis*, si ab acri incognito, viscerumque oriatur vitio, sanatio est. Nec haec quidem impetiginis species, ad *leprae* quondam signa revocata non est.

§. CCCLXXXVIII. *Cura chloasmatis gravidarum; — Chloasmatis amenorrhoici; — Chloasmatis pseudoporriginis.*

Nihil est, quod certas praegnantes his a maculis praeservet; et vix ullum habetur, quo praesens jam cutis vitium depellatur, auxilium. Nec enim causae ex utero in cutem imperantis indolem, modumque agendi tam bene perspicimus; ut internis hanc debellare queamus, vel sat tuto audeamus, remediis: et quae in illam vix reagit, externorum ad cutem applicatio, subsidii haud multum, hoc rerum sub statu, promittit. Baccarum lauri hîc interim, si decorticentur, subtilis, cum melle subactus pulvis, — vel unguentum (N. XLI.), quo facies a balneo illinatur, a quibusdam proponitur. Cum pomo subacido, aut citrino, per medium dissecto, aliae hîc pellem, quo loco foedatur, quotidie perfricant; aut cum emulsione ex cannabis seminibus et lacte parata frequenter abluunt: quae singula remedia, a nobis quidem, utpote propria hîc experientia destitutis, nec laudari, nec tamen ut noxia damnari cum fundamento queunt.

Quae vel a partu supersunt, vel graviditatis sine causa oriuntur, maculae, hae, si languentium, aut

suppressorum forte menstruorum, haemorrhoidum ex culpa propullulent; tunc sanguinis missione, hirudinibus, — interdum vero contrariis quasi, ac roborantibus auxiliis tolluntur.

Si viscerum forte obstructio, aut latens in humoribus acre, chloasmatis pseudoporriginis in causa videatur; tunc, pro varia istius indole, resolventia, antimonialia, mercurialia, antiscorbutica, vel demum alia indicantur, atque externis praemittenda sunt auxilia.

His vero aut praemissis, aut, si cutis modo in culpa sit, depositis, ad externa transgredimur tum allata jam supra, tum paullo fortiora, remedia. Hinc aut illud ex sinapi (N. XLII.), aut cantharidum emplastrum, aut unguentum ex mercurio (N. XLIII.) impetigini applicamus; atque irritatione moderata, et a causae morbosae stimulo diversa, subjectae pellis debilitatem auferre, agendi modum immutare, et alienam a sanitate secretionem corrigere, exsiccare contendimus.

ORDO I. GENUS III.

ECCHYMOMA

§. CCCLXXXIX. *Definitio.*

Succorum effusionem, *suggillationem*, *Ecchymoma* aut *Ecchymosis* significat: sed cum plurimas hoc nomen, significatione tam lata, aegritudines exprimeret; hinc modo sanguinis ex vasis propriis sub cute effusionem, atque maculam in illa, ex cruore transparente, cum tumore plus minus conspicuo, oriundam, hoc nomine intelligunt. In multis quidem cutis aut universae, aut in parte circumscriptae, rubor, naturalem superare, atque primo in casu *phoenigmum*, — in altero vero maculam, quam, forte congenitam, *naevum* nominarunt, constituere observatur: sed, quemadmodum ille, ex vasorum sanguiferorum in cute teneriori quantitate aut repletione majori, ac fere universali, — hic vero, nunc ex structura cutis in parte, a naturali abludente, nunc ex retibus vasorum cutaneorum varicosis pendere videntur; ita *maculae morbosae* materiam in cutis telam cellularem, praeter naturam, effusam, et colore suo a fluidis in sano homine hîc loci excretis diversam, nunc liquidam, nunc vero densiorem, atque cum cellulosae telae lamellis concretam, subesse testantur. Sic ex lympha coagulabili inter *corneae* transparentis lamellulas in ophthalmitide deposita ac solidescente, *albuginem*, seu

leucoma explicuimus (§. CL.); atque sic ex quavis materia radios lucis aliter, ac serum sanguinis, ac humor lymphaticus ab hoc ipso solutus, vel quam adeps, reflectente, nunc sub epidermide, nunc ipsa sub cute stagnante, oriuntur maculae, quae, si cruoris secum commisti quid offerant, ad *ecchymoma* referri merentur.

§. CCCXC. *Natura ecchymomatis.*

Haec vero species impetiginum (§. CCCLXXXIX.) sine febre plerumque, ac sine dolore incedit; interim nec ista ab ecchymomate perpetuo excludi, tum *petechiarum*, *vibicumque* jam exposita historia (§. CCCXVI.), tum luxationum, vulnerum, inflammationum, ecchymosi junctarum, exempla demonstrant. Hinc pro morbi, *cum quo*, — vel pro causae, *ex qua* haec, aut major, aut minus extensa, descendit, diversitate, oportet esse diversa, atque nunc violentiora, nunc pauca ecchymomatis symptomata. Nec ipsius adeo coloris sat constans in isto natura est; sed, pro varia cruoris sub cute effusi quantitate, — pro loci, quo confluit, ab epidermide distantia, — pro materiae aut liquidae, aut congrumatae consistentia, — ac demum pro temporis, quo vasa dereliquit, conditione, color maculae nunc coccineus ac laetus, nunc profunde ruber, sublividus, aut niger, vel tandem viridis, flavescens, ac pallidus observatur. Pro ipsius vero cellulosae telae, inundationi cruentae aut resistentis, aut in longum latumque cedentis ratione, ecchymomatis tam figura, decursus, quam elevatio, durities, ac tensio variatur; et pro vasorum lymphaticorum, quae fluidiora in parte laesa resorbent, numero, libertate, actione diversis, humoris effusi et densitas, et color, et natura mutatur.

§. CCCXCI. *Diversitas.*

Plures igitur ecchymomatum sunt formae: quae tamen, nisi causae diversae ratione, non tam *species* distinctas, quam *varietates* offerre videntur. Sic certe color maculae aut ruber, aut niger, *ecchymosin* inter et *melasma*, differentiam vix constituit; et *vibex*, alia, quam formae ratione, a *macula* nequaquam distingui-

tur. Frequentissime alterius modo *symptoma* est morbi ecchymosis, atque contrarios inter se corporis affectus constantia aequali comitatur. Ipsa certe inflammatio, tum phlegmonosa (§. CXXIII.), tum erysipelacea (§. CCLXXXIII.), cruoris in cellulosam, cum rubore partis, effusi exemplum largitur; ac in scorbuto, hydrope, febre tum intermittente, tum continua, in spurio aneurysmate, insignis macularum rubrarum, nigrarum est numerus: quae, licet ecchymosi consanguineae, ac origine consimiles; vix tamen sortem illius, methodumque medendi eandem sequuntur. Potissima hinc causarum in eruendis ecchymomatis speciebus est auctoritas; et ex illarum consideratione diversitas istius non obscure comparebit. Hae vero, aut *exterius* in corpus operantur, atque *ecchymoma traumaticum* nobis exhibent; aut ab internis mutationibus orientes, *ecchymoma spontaneum*, quod alterius nunc morbi *symptoma*, nunc *primariam* aegritudinem constituit, praesentant. Frequentius, ac vulgo creditur, *internas* ecchymomata partes, sine causis externis, circumdant; ac saepius, cum *intimam vasorum majorum* in cadaveribus examinavimus *superficiem*, ad cordis vicinias prae aliis, hanc undique et per longos satis tractus sine phlogosi *suggillatam* conspeximus. Post mortem forte haec magis, quam in vita, contingunt; nec ulla nobis, quae, sub ista, hanc vasorum affectionem, ut propria, comitentur, symptomata innotescunt. Frequentissima puerperarum in uteris, rudiori obstetricantis a manu, vel ab instrumentis sine cautela introductis, observatur suggillatio.

§. CCCXCII. *Causae.*

Quaecunque vero, aut partium, aut totius, *externa* laesio, contusio, concussio, distensio, compressio, laceratio, vulneratio, vasorum, superficiei non minus, quam viscerum, integritatem infringere, et canales sanguiferos aut nimis dilatare, aut penitus aperire, destruere, ac liquidi contenti vel in solam cellularem, vel in cavum vicinum, vel simul per vulnus, effusionem excitare valebit. Quae tegumenta quidem penetrant, ac vasa plura, aut majora offendunt, sed cutem non satis aperiunt, aut vulneris oras collabi atque

claudi mox sinunt, laesiones, — ut illae, quas instrumenta acuta, quas sclopetum, inferunt: hae, latiores non modo ecchymoses, sed partium tumores, tensionem, majores inducunt. Quae istarum magis tenorem, concutiendo, contundendo, afficiunt: hae nervorum sensibilitatem, fibrae carneae irritabilitatem, et vasculorum lymphaticorum actionem aut imminuunt, aut prorsus auferunt; atque effusi humoris corruptioni spontaneae, putredini, gangraenae sphaceloque, vel maxime favent.

Ad *internas* suggillationum causas referri praecipue merentur, quaecunque vasorum resistentiam a fluidis superari faciunt, ac eandem vel diminuunt, vel auferunt Si humorum aliquando tenuitas hîc subesse videatur; haec ipsa solidorum prius infracto tenori attribuatur oportet. Hinc major sanguinis in vasa sua, vel a cordis imperio pendens, vel modo haec ipsa in parte quadam afficiens, impetus, hinc febris violenta exercitium musculorum immoderatum, tussis impetuosa, aut vomitus violentus, nixus fortior, contractio fibrarum spasmodica, oppletio vasorum et sanguineae excretionis suppressio, — hinc vel sola cutis suctio, vel cucurbitula superimposita, vel aëris vicini subitanea ac major rarefactio, — hinc vasorum atonia, paresis, aut totius systematis vasculosi, et nervosi, ut in febribus malignis, debilitas, et nunc propria, nunc a consensu derivanda inertia, — hinc demum suppuratio propinqua, vel ulcus, aut acris et corrodens, vel stupefaciens materia, praecipuam ecchymomatis rationem in se continent. Quanta sit *nervorum* in cute maculanda potestas, tum ex dictis (§§. CCLXXIV. CCCLXXXVI.), tum ex terroris ab incubo, a phantasmate, effectu et maculis in pelle, inprimis vero ex scroti in strangulatis suggillatione, et ex morientium ecchymosibus, comparet.

§. CCCXCIII. *Prognosis.*

Ecchymomata *symptomatica*, ipsius morbi, ex quo nascuntur, discrimina, partim jam sub exanthematum historia exposita, sequuntur. Quae vero ex causis sibi propriis oriuntur, *primaria*: haec, istarum, ac loci, quem occupant, pro indole, — pro sanguinis effusi,

vel liquidi, vel coacti, quantitate, — pro febris, aut inflammationis forte conjunctae ratione, — pro vasorum resorbentium, nervorumque in parte, quam tenent, integritate ac robore, exitus diversos, atque vel nulla, vel maxima interdum pericula agnoscunt. Hinc saepius ut *signum*, quam ut *morbus*, ecchymosis timenda, — et non tam color, quam origo macularum attendenda est. Qui vero, in cellulosam effusus, diutius hîc stagnat sanguis: hic nunquam in *pus verum*, sed aut in propriam corruptionem, quae putrida est, cum gangraena partis, abire, aut solidescere et cava cellularum delere, conspicitur. Mira interim naturae in his avertendis supersunt subsidia: ac si modo aëri accessus denegetur, ac partis affectae non labescat vitalitas; per longas saepe moras immutatus hic sanguis delitescit; ac tandem, licet, summe compactus, fere ligneam in parte, ut in scorbuto ad crura, duritiem inducens, inexspectato resorbetur, ac a massa circulante, labe quavis immunis, reassumitur. Pertinacissima interdum, licet indolens, ad oculi albugineam ecchymosis occurrit, ac plures post menses vel sponte disparet. Diuturna quoque sub unguibus suggillatio (*hyponychon*) esse solet, ac illorum corruptionem nonnunquam inducit. Neonatorum calvaria sub partu difficili, obliquo, aut vectis ab impetu, frequenter ecchymomate, et conspicuo tumore afficitur: qui, fluctuationem cum prodat, per cultrum apertus, in mortem non raro terminatur. Sub aponeurosi effusi humores, nisi cito aut resorpti, aut sectione educti, febres, violentas inflammationes, deliria, convulsiones, ac mortem hinc inde producunt.

§. CCCXCIV. *Cura.*

Quae ecchymosis exanthematicae curationem concernant, ea satis a nobis (Lib. III.) exposita fuerunt; et quae alias suggillationes *symptomaticas* respiciant, haec ex morborum, quos comitantur, historia patebunt. In ecchymomate *primario*, tum febris ac inflammationis, si quae hoc ipsum circumdet, tum causae praecedentis, habenda est ratio. Si major partis extensio, distractio, contusio, ecchymosin prae-

dicant; tunc cita illius in frigidam immersio, fomentatio cum nive, aut cum glacie contusa, ac interdum compressio, suggillationem ac tumorem avertunt. Si ipsa sub venaesectione in cellulosam subcutaneam sese cruor infiltret; tunc fasciae detractio, ac brachii, seu pedis, in situm, in quo, cum cutis incidebatur, haerebant, repositio indicatur. Sub ipsius ecchymomatis a causa externa pendentis praesentia, in robustis ac plethoricis hominibus venaesectio praemittenda; ac, nisi inflammatio et partis laesae jam tumor ac durities impediant, fomentatio cum posca, sale ammoniaco et nitro, vel acetum lithargyri, saccharum saturni, cum frigida, et alcohole, — vel radicis bryoniae recentis rasura, cum aequali spiritus vini portione, conducent. Si fortior contusio, aut ictus sclopeti, partis, quae suggillatur, vitalitatem imminuerit; tunc calida et spirituosa fomentatio cum sale ammoniaco et aceto requiretur. Si major forte sanguinis, quam quae commode resolvi, ac prompte resorberi speretur, copia, aut cruor in grumos coactus sub cute integra, vel parvo tantum, aut jam collapso vulnusculo perfossa, vel sub tensa aponeurosi, stagnaverit; tunc pellis, aponeurosis, sine mora incidenda, aut vulnus dilatandum, vel profundae satis scarificationes, ut liquidum cruentum exstillet, ac tandem externa, quae diximus, remedia, et fasciae comprimentes, in auxilium trahenda sunt. In casu majoris a sanguine in tela cellulosa putrefacto corruptionis, ea, quae ad gangraenam commendavimus, auxilia (§. CXXXVI.) indicantur. Nec tamen ob atrum ecchymomatis colorem, de gangraena imminente mox cogitandum est. Nigerrimum undique abdomen, sclopeti, quo scrotum perfossum erat, ab ictu, observavimus. Huic phaenomeno accesserunt et vomitus copiosus, et singultus sonori, et summa anxietas. Ter interim venam aperiri, fomentationes aromaticas cum vino et aceto calide imponi, et mox largam opii dosin imperando, nigredo ventris in viridem, ac tandem in flavum, pallescentem colorem mutata, et sanitas moribundo, ut cred[illegible]nt, homini restituta est. Apud teneros, calvari[illegible] partu suggillatos infantes, sectionem, hac in a[illegible]e vix innocuam, vini spiritus

cum camphora, infusum aromaticum, vinosum, et calor aequalis, per impositum tumori gossypium obtinendus, supplebunt.

Quod ecchymoma *spontaneum* concernit; si menstrui forte, aut haemorrhoidum excretio impedita suggillationem induxerit; adaptata morbi causae auxilia conveniunt. Si spasmodica macularum observetur origo; tunc opium cum potu aromatico, ac haustu salino propinandum, cutis mador, aut sudor lenis excitandus, ac tepida fomentatio ex infuso chamomillae, roris marini, salviae, cum sale volatili et opio, exterius imponenda est. Quae sanguinem stagnantem *specifice* resolvant, vix noscuntur remedia, et *arnicae* hoc in casu adscripta virtus, ab irritante, vasorumque lymphaticorum actionem augente principio pendere videtur. Vix aliquid a *calagualae*, ab *Hispanis*, et nuper apud nos, laudatae, radice exspectamus. Si major in parte vasorum inertia ecchymoses inducat; tunc corticis peruviani decoctum cum vino, vel aqua calcis, vinum camphoratum (N. XL.), unguentum cum sinape (N. XLII.), tinctura cantharidum, vel emplastrum ex istis, conducent. Si forte primis in viis, prout exanthematum occasione jam monuimus (§. CCLXXIV.), suggillationis in pelle causa latuerit; tunc emeticum, aut purgans, quod istam evacuet, ac resorptionem simul augeat, indicabitur remedium.

ORDO I. GENUS IV.

ERYTHEMA.

§. CCCXCV. *Nominis ratio.*

Non sine taedio, morbum cutis, quem *Erythema* appellant, et cujus, sub *erysipelatis* descriptione, mentionem jam injecimus (§§. CCLXXX. CCLXXXV.), ab ista tam affini aegritudine divellimus, et alii morborum classi subordinamus; sed haec est *impetiginum* conditio, ut cum *exanthematibus* saepe confluant et ex hac ipsa oriantur familia (§§. CCLXXV. CCCXV. CCCXVI.): quo in casu, si, ob communem in multis originem, similitudinis quid maternae retineant; non tamen ideo, aut sine ordinis desiderati laesione, aut curationis sine damno, cum illis confundi mox queunt. *Erythematis* igitur nos titulum ad *chronicam* cutis efflorescentiam referimus: quae erysipelati, externo habitu, simillima (§. CCLXXIX.), eodem tamen constantior, aut frequenti reditu importunior, hujus quidem, si ita lubet, *habitualis, apyretici* denominatione, ut ipsi nos fecimus (§§. CCLXXXV. CCXC.), potest insigniri; sed ad *impetigines* melius, istarum ut genus, quod *guttam*, ut vocant, *roseam* pro specie agnoscat, referri meretur.

§. CCCXCVI. *Definitio.*

Erythema hinc est macula superficialis, a cutis phlogosi non febrili, vel in longum extendi solita, vel habitudinis lege recurrens, cum rubore, aut colore

ex rubro flavescente, a compressione albescens, cum pruritus, ardoris, tensionis sensu, tumore plerumque parvo, diffuso, suppurationis, saltem benignae, experte, cute frequenter levi, pustulis interdum obsessa, frequentius ab epidermidis in furfures separatione exasperata.

§. CCCXCVII. *Diversitas. — Erythema varicodes. — Erythema pernionum.*

Nunc vero partem fere semper eandem, nunc aliam, atque aliam, erythema infestat. Frequentius hoc ad faciem et crura, quam aliis in partibus, non tamen raro et in istis, efflorescit: atque cum in illa, cum ad nasum praecipue, vel ad genas, frontem, aut mentum, rubore profundo, fere livido, ingrate splendente, interdum pustulis intermistis, longo tempore, sine magno saepe pruritu, aut incommodo, comparet; insulso satis nomine *gutta rosea* appellatur (§. CCCXCIX.). Quae ad manus et pedes praeprimis, vel ad aures nasumque, a frigore praegresso, oriuntur, — insigni, quavis hieme redeunte, et a calore lecti aut ignis vicini adaugendo pruritu instructae, maculae: hae conspicuos, ac in taediosa cutis ulcera satis pronos, tumores in multis efficiunt, et *pernionum* sub nomine ad erythema revocandae sunt. Nec minus huc spectat cutis, ad *plicas*, quas, apud infantes, praecipue ad collum, axillas, aures, inguina, nates, ad poplites, efformat lenta et in partis exulcerationem inclinans phlogosis, et cognita *intertriginis* sub nomine affectio.

§. CCCXCVIII. *Natura morbi.*

Vix magnis hoc morbi genus, nisi forte a superficie repulsum, symptomatis se prodit. Interdum quaedam anxietas, morositas, torpor, horripilationis et caloris interni sensatio, praecedunt. Haec, levis in parte tensio, calor, aut pruritus insequuntur. Mox cutis rubor, aut floridus, aut profundus, plerumque pallidus, comparet: qui cute compressa, aufugit; liberata, revertitur. Tumor quidem, si *pernionem* excipiamus, vix ullus, nisi plana, et late diffusa pellis elevatio: interim a frequente erythematis accessione cutis ipsa

crassescit, induratur, molemque informem et acquirit et retinet; aut pustulis hinc inde obsidetur: quae tenuem acremve ichorem fundere, atque irritantibus male tractatae, ad nasum praecipue, carcinomaticam interdum naturam assumere cernuntur. Diutius erythema, quam erysipelas, persistit; ac in multis per vitam, nasi, genarum regionem non dimittit; aut facile, ac fere periodice, sine ullius caeterum functionis laesione, recomparet. Non ubivis, sed plerumque, cuticula arescit, ac terrei coloris in furfures tenuesque squamulas separatur; majorque partis sensibilitas, ac prona in malum idem dispositio relinquitur.

§. CCCXCIX. *Erythematis causae.*

Sicut erythematis natura ab illa erysipelatis, — ita causae utriusque mali non multum, nisi violentiae, atque constantiae ratione, inter se differunt. Originem scilicet, nisi forte *internam*, a frigore, ab urinae, faecum, transpirationis acrioris reliquiis, a fucatis saturno linimentis, pulveribus, — plerumque perennem ac rebellem erythema agnoscit (§. CCLXXXVIII.); mulieres, senescentes, iracundos, tristes, bibaces, debilesque homines frequentius, quam alios, invadit. Ex menstrui, haemorrhoidum suppressione, ex pedum, axillarum suppresso sudore, ex viscerum infarctu, ex acri latente, specifico, ut quondam, *leproso* (XDLIX.) aut alio, ex spirituosorum abusu, ex frigore majori extremitatibus admoto, et adhibito mox istis ab igne, ex cutis debilitate, irritabilitate morbosa, locali, interdum nativa, frequentius hic morbus descendit. Ex matre, crurum ulceribus perpetuo fere obnoxia, filium, et ex ista nepotem, cum cute pedis, in illo dextri, in isto vero sinistri, ad melleolum crassiori, tensione, calore ac aliquo rubore frequentius affecta, observavimus. Qui Bacho indulgent, hi ad nasum praecipue, ac in vultu, perpetuo rubore pustulisque frequentius notantur. Haec diuturni species erythematis, si per lentem examinetur, ex vasculorum, quae cutem innumera percurrunt, minimorum habitu *varicoso* principium, remediis rebelle, agnoscit, atque hinc *erythema varicodes* a nobis nominatur. Similis interdum a *variolis* ad mentum relinquitur macula, quae

nitidam puellarum faciem saepe nimis defoedat. *Intertrigo* puerorum, hominumque adiposorum, ex cutis inter plicas immunditie originem sine dubio in multis agnoscit; sed certe *lymphaticorum* vis insignis *vasorum*, qua in partes sibi appositas et vicinas *erosionis* actionem exercent, quamplurimum huc facere, nobis videtur.

§. XD. *Erythematis cura.*

Diversam erythema, pro varia morbi causa, medendi methodum expostulat: quae partim ex dictis de erysipelate habituali (§. CCXC.), partim ex regulis, quas (§§. CCCLXXXVIII. CCCXCIV.) tradidimus, eruenda est. Rarius, ac in erysipelate, venaesectio hîc confert. Interdum cucurbitulae scarificatae conducunt; sed in causas magis, et quae aequali humorum circulo in visceribus, et excretionibus naturalibus, aut solitis resistendo, corporis ab illis inundari faciunt superficiem, respiciatur oportet. Hinc resolventia frequenter, et ea, quae menstruorum, haemorrhoidumque fluxum, quae sudorem naturalem, licet copiosum in multis et foetore ingratum, ad pedes, axillas restituant, — maxime vero prudens animi pathematum directio, sobrietas, ciborum acrium, aromaticorum, potusque spirituosi fuga, — tum ea, quae intestina a collecta forte saburra, aut bile acri liberent, leniora ac repetita evacuantia, semicupia, — aquarum mineralium, martialium usus, rectumve corporis exercitium, potissimam hîc opem largiuntur. Eâdem ac in erysipelate (§. CCXC.) cum cautela, externa subministrentur oportet remedia: in locali tamen affectu, et si forte sola cutis laxitas, aut nimia sensibilitas, erythemati pro causa subesse videantur; tunc proposita jam alibi (§§. CCCLXXXII. CCCLXXXVIII.) auxilia prae aliis conducent. Ad *perniones*, in hominibus alii lymphae vitio, ut scrophuloso, scorbutico, subjectis aliquando sat maligno, et ad ulcera impura, ipsamque subinde gangraenam dispositos, ab extremitatibus avertendos, tam frigus nimium, quam subitanea partis ab isto correptae calefactio, evitanda sunt. Incipienti vix malo, affecti membri in frigidam repetita immersio, frictio cum nive, fomentatio cum

aqua, alcoholis portioni remista, cum aqua marina, aut cum spiritu terebinthinae, cum puro vini spiritu, aut cum muria, salis ammoniaci volatilis portione superaddita, conducit. Si haec adhibendi jam aufugerit occasio, et dolor fortis et phlegmone partem occupent; tunc impositum gossypium oleo olivarum recenti imbutum, emolliens fomentatio, cataplasma anodynum, interdum venaesectio, scarificatio, hirudines, succus hyosciami assidue illitus, — si forte minor hîc phlogosis, sed major subsit partis affectae laxitas, — fomentatio cum decocto herbarum aromaticarum vinoso, aut cum vino, et aequis portionibus aluminis ac farinae, indicantur. Si evitari hac in parte suppuratio non queat; fugienda sunt, quae partem ultro debilitant, cataplasmata emollientia; ulcusque fungosum cûm unguento digestivo, cui mercurius praecipitatus ruber commistus sit, potissime tractandum est.

Ad *intertriginem* curandam summa cutis mundities, et frequens cum frigida, plicas inter, suscepta lotio, detersio, auxilium suppeditant: sed in pinguioribus, et quibus cutis tenerior est, pueris, nisi haec ipsa linteo, aut filis mollioribus, aut pulvere farinae, lycopodii, cretae, cerussae, plicis cutaneis interpositis, a mutuo contactu praeservetur; superficiei erosio, exulceratio evitari vix poterunt. Si haec ipsa apud infantem jam diutius continuaverit; tunc usum externorum et hîc loci circumspectum esse oportet. Ad *erythema varicodes*, praeter allata, acetum distillatum cum quinque fere partibus aquae purioris, vel saccharum, acetum saturni cum frigida remista, — et si forte tubercula simul cutem obsideant, unguentum saturninum, vel rubrum mercuriale (N. XLIII.) conducent.

ORDO I. GENUS V.

VITILIGO.

§. CDI. *Nominis ratio.*

Cutis firmitas, mollities, crassities, flexibilitas, aequalitas, in variis non modo animalibus, pro speciei, sexus, aetatis, coeli ratione diversa sunt; sed et ipsos inter homines, aetate, sexu sibi similes, et partium, quas circumdat, et temporis, et valetudinis respectu, quamplurimum differre observantur. A nativo scilicet hujus organi contextu, ab atmosphaerae, vestium, et rerum caeterarum, externa, interna in cutem actione, a musculorum huic ipsi suppositorum exercitio, inprimis vero a *telae cellularis*, quae pellem cum partibus colligat, laxitate, firmitate, repletione diversis, haec singula dependent; et mutua communis involucri *cohaesio*, cujusvis partis, quod propria vi sua non posset, et formam et habitum determinat. Hinc telae cellularis lamellulis, pellem inter et partes alias, aut firmius contractis, concretis, aut modo quovis destructis, aut propriis demum succis, inprimis adipe, privatis, ingratas oculo mox cutis in foveas collabitur, morboso nexu cum ossibus aut musculis concrescit, tenditur, corrugatur, et amoeno nitidoque colore spoliatur in totum; et hinc abolito semel vel a vulnere, vel a laceratione, suppuratione cutis nexu, prompta licet istum *cicatrix* restituat, foeda tamen, et vix unquam delenda superficiem macula infestat: quae de-

pressa, inaequalis, varioque et a sano abludente colore notata, aut et pluribus hujus indolis stigmatibus conflata, aliquando exsanguis, et insensilis, *vitiliginem*, licet eadem haud apud omnes significatio huic nomini tribuatur, constituit.

§. CDII. *Vitiliginis definitio.*

Vitiligo igitur nobis maculam, aut macularum minorum congeriem in corporis superficie significat: quae, mutata, a causis vel internis, vel externis, cellulosae subcutaneae, vel integrae, vel exesae, actione, cum pellis aliqua depressione, naturalem istius colorem, mobilitatem, levitatem, sensilitatem, et functionem hoc in loco, aut ex parte, aut in totum pervertit.

§. CDIII. *Vitiliginis diversitas. — Morphaea alba. — Morphaea nigra.*

Nunc vero cutis hoc vitium in eadem sola generatur, et non tam partium internarum, aut humorum a sanis aberratione, quam ex propria pellis affectione, producitur (*Vitiligo primaria*). Nunc alio a morbo, et ab acri in cellularem subcutaneam, vel in cutem deposito *symptomatice* exoritur (*Vitiligo secundaria*, carcinomatica, leprosa, scorbutica, venerea, scrophulosa, etc.). Utraque ex istis nunc *sicca* est; nunc *humida* ichorem foetentem et acerrimum profundit: qui ipsam, ex qua distillat, cutem aggrediens, epidermidem in furfures ac in squamas comminuit et separat (*Vitiligo squamosa*); vel pellis superficiem exulcerat, pilorum bulbos, quod et *sicca* interdum *Vitiligo* jam facit, infestat, colorem habitumque immutat, aut prorsus e cute evellit (*Vitiligo ulcerosa*).

Ipse vero hujus impetiginis (§. CDII.) color interdum fere *lacteus* aut et *niveus*, aut superficialis modo, aut profundius demersus, ac pilos albos, lanuginosos ostendens, habitu fere subaspero, vel ut quaedam quasi guttae dispersae videantur, — subinde umbrarum in modum *nigrescens*, squamulis obtectus et pruriens, eandem a Graecis, Arabibus, curiose nimis, distingui, ac primo in casu *alphon*, *morphaeam album*, — in altero *melan*, *morphaeam nigram*, vocari induxit. Vitiligo demum *cicatrix* est macula, nunc depressa, nunc

aspera, quasi consuta, a continui laesione, et praegressa utplurimum suppuratione, post illius reunionem, relicta.

§. CDIV. *Vitiliginis causae.*

Vitiliginis origo ex dictis (§. DCI.) quodammodo elucet. Quidquid scilicet aut cellulosam sub cute telam delere, destruere, ac pellem arctius cum carne, aut ossibus connectere, aut naturalem hujus involucri communis contextum in se ipsum contrahere, et sanguinis influxu, aut nativa sensibilitate privare potest: hoc vitiliginis ad causas pertinebit. Materno subinde ex utero, quasi dissectae ac resanatae cutis, aut vitiliginis amplioris, *naevorum* iterum sub nomine, vestigia depressa comparent; et famosa sunt vetularum *stigmata* multarum: quae superstitionis injuria, cum, ab acu perfossa, nec sanguinem effunderent, nec dolorem sentirent, pro *Sagis* illas, rogoque dignis veneficis, declarari jam pridem fecerunt. Ad abdomen mulierum, quae saepius pepererunt, non simplices modo rugae, sed maculae albescentes, cicatricibus fere similes, atque cuti profundius impressae, nascuntur: quae istam, hinc in plicas relaxatam, illinc arctius cum musculis subjectis concretam ostendunt.

Quod si tamen illarum vitiliginum, quae a suppuratione, a vulnere, ulceribus, variolis, compressione diuturna in utero, aut a cutis nexu cum subjectis partibus vitioso, oriuntur, non difficilis intellectu sit indoles; fateamur oportet, illarum, quae fere *sponte*, pluribusque simul in locis, ad pellem nascuntur, disparent, revertuntur, et morbum gravissimum, vix superabilem vel praenunciant, vel ipsaemet constituunt, obscurissimam esse vitiliginum originem! Cum vero tum istae, tum aliae difficultates, ad *lepram* magis, quam morbi praesentis historiam, pertineant; sub illius descriptione (§. CDLIV.) hanc iterum quaestionem, pro viribus, tangemus.

§. CDV. *Prognosis.*

Si a leprosa, carcinomatica, aliaque symptomatica praescindamus vitiligine, nulla quidem a caeteris speciebus pericula, — sed curationis difficultates forte

aequales exspectandae sunt. Nec enim exesam sub cute cellulosam sic affectis restituère, aut morbosas cutis adhaerentias, et male tractati vestigia vulneris, nisi talia ope chirurgica avertendo, delere valemus. Indelebiles a confluentibus, et a malignis *variolis* ad nasi, menti, genarum confinia, — et ab *ulceribus venereis* circa pudenda, et a *scrophulosis* ad jugulum ac faciem, vitiligines generantur.

§. CDVI. *Vitiliginis cura.*

Vitiliginem a vulnere, aut a phlogosi cutanea instantem praeveniunt: illius, recentis, reunio sat prompta, aequalis, et integra, inflammationis majoris, suppurationis aversio. Quae a puris, vel sub cute adhucdum illaesa, vel in abscessu aperto, aut in ulcere collecti effectu, et a cellulosae subcutaneae concretione, consumptione timetur vitiligo: hanc, pro varia materiae illinc haerentis acredine, et pro loci, quo colligitur, indole, prompta maturatio, puris, ichoris latentis evacuatio, ac cita demum et aequalis cicatrix, moderabunt. Jam factam ab his causis vitiliginem, nunc oleum, balneum animale, fotus emolliens, vapores ex aceto et aqua, — nunc blanda et frequens cutis collapsae agitatio, sublevatio, dilatatio, — nunc aliqua in parte sana, circa maculam, compressio, — nunc sicca huic ipsi hinc inde apposita cucurbitula, aut frictio, et quae vasorum, nervorumque hoc in loco vitam excitent, conducunt. In vitiligine *secundaria*, remedia morbo ipsi, ex quo haec scaturit, adaequata indicantur. In humida, aut in squamosa vitiligine, tum alia atque alia, ratione causae, subsidia, tum ea, quae (§§. CCCLXXXII. CCCLXXXVIII. CD.) proposuimus, auxilia tententur.

ORDO I. GENUS VI.

ALOPECIA

§. CDVII. *Alopecia*

Quo loco pars corporis, quam pilis natura obtexerat, hac veste animali, fere plantis parasiticis non absimili, spoliatur: eo nascitur, non vera quidem in cute ipsa macula; sed humanae superficiei decorem offendens et morbosa mutatio, quam Graeci *alopeciam*, *ophiasin*, *aream* Latini, dixerunt. *Alopecia* sub qualibet figura dilatatur: si vero in longum et tortuose inter capillos area proserpuit, *ophiasis* tunc nomen a veteribus obtinuit. Si forte sinciput, vel omnis calvaria capillis priventur, *calvitiem* salutant.

§. CDVIII. *Pilorum ratio.*

Ipse quidem pilus sine sensu rescinditur; sed praecipua, quae volatilia, dum plumas, — quadrupeda, cum pilos quotannis deponunt, patiuntur symptomata (§. CCCLXXIII.), et gravissima ab evulsis vibrissis mala, — et mentis in soporosis per pilorum evulsionem excitatio, — et istorum a summo furore erectio, — a morbis certe, ac, si fides est historiae, a terrore canities, nervorum in bulbos sub cute pilis concessos imperium non parum demonstrant.

§. CDIX. *Alopeciae causae.*

Hinc et fortior cephalaea, et febris nervosa

(§§. LXXXVII. LXXXVIII.), et puerperii incommoda, pilorum defluvio favere cernuntur. Ob ignotam corporis conditionem, in certis familiis praematura constanter calvities occurrit. Quo loco viscida et oleosa cellulosam, folliculis copiosis stipatam, impraegnat materia: hoc major, latiorque pilorum proventus est; atque hinc auctus sub febre quavis calor, et quae hoc smegma adipemque consumunt, exsiccant, tabes, senectus, ignis a ferro crispandis capillis admoto, in cutem frequenter agens, pilorum jacturam inducunt. Acre quodcunque, inprimis venereum, leprosum, purulentum, atque aliae, quae cutis contextum, ut pediculi, tinea, profundius corrodunt, exulcerant causae, in teneros pilorum bulbulos agendo, calvitiem aut areas relinquunt: ex quibus apparet, pellis magis culpa, quam vitio pilorum, alopeciam in multis oriri; hancque ipsam pro aliorum saepe magis symptomate morborum, quam pro morbo primario, esse habendam. Plerumque certe a parte, quae pilos, non aetatis, sed morbi ratione, amittet, epidermis in furfures delabitur, aut acris ex area distillat humor; aut crustosus innascitur herpes; aut demum cutis glabra colore mutatur, et subsidet, vel subpinguis et densa tumescit. Interim non ita pridem vir juvenis se nobis, ob *alopeciam universalem*, conspiciendum exhibuit, cui, si luem veneream, 13 jam ab hinc annis superatam, excipiamus, morbosi vix quidquam in vita nec acciderat, nec sub examine inesse videbatur; licet per *menses* jam *duos* sibi barbam protinus decidisse, capitis, ciliorum, pubisque pilos vix non omnes defluxisse, et ungues manuum emortuos, ac sicca quasi carie exesos ostenderet. Vox erat immutata; potentia coëundi, in homine uxorato, a pristina non diversa; ac omnia, excepta debilitate a paucis modo diebus accusata, de illaesa valetudine testimonium edebant.

§. CDX. *Prognosis.*

Pro causae, quae alopeciam, aut ophiasin produxit, differentia, judicium hoc de morbo, vel morborum magis signo, diversum est. Quae senem calvities prehendit, aut quae bulborum destructionem

agnoscit affectio: haec artis superior est subsidio. Simile de alopecia, quae elephantiasin comitatur, aut indicat, feratur judicium. Cute licet detracta, capillus renascitur interdum; quem vero cicatrix locum defoedat: hunc pilus nec unquam ornabit. Quod lues venerea, aut tinea induxit capillorum defluvium: hoc, morbo primario per artem devicto, novae spem comae relinquit. Si pallida, aut insensilis est area, nec adhibita frictione rubescit; tunc ab arte, ut in ipsa *morphaea*, vix quidquam praestabitur.

§. CDXI. *Cura.*

Nemo certe mortalium, quo cutis loco pili radix non subest, aut quo haec ab acri exesa, consumpta fuit; eo, crines per artem educet. Cum vero praesentis forte sub cute bulbi propriae, ob quas pilus a sua radice secedit, affectiones nos lateant; hinc facile intelligitur, cur nullibi tam empyrice, quàm his in rebus tractandis et versati sint medici, et versari vix non ubique debuerint. In symptomatico pilorum defluvio, morbi, qui huic ut causa subest, curatio instituenda est. Caeterum, quae pellis pilosae integritatem, nutritionem, munditiem, transpirationem aequalem, ac robur concernunt, et nimiam irritationem, sensilitatem, debilitatem, siccitatem, ab eadem avertunt: haec crines, et ex quibus nascuntur radices seu bulbos conservare, ac amissos jam pilos resarcire, experientia confirmat. Hinc locorum, quae pilis ornantur, mundities; sudorum, pinguis viscidaeque materiae, quae illos conglutinant, et acredinem conspicuam mox contrahunt, sollicita abstersio; ferri calidioris, quo crines crispantur, et farinae, quam his inspergunt, corruptae, aut cum calce, vel oleis acrioribus copiosius remistae, fuga; frequens pectinis et levis frictionis, tum unguenti blandioris, cutemque subjectam lubricantis usus; pilorum jam nimis longorum, extenuatorum, aut in apice fissorum, recisio, commendari merentur. Nil melius est, quam novacula quotidie radere; quia, cum paulatim summa pellicula excisa est, adaperiuntur pilorum radiculae. Neque ante oportet desistere, quam frequentem pilum nasci apparuerit. Labentes ob nutritionis necessariae defe-

ctum, vel ob debilitatem, — per alimenta facilia, frequentius subministrata, aut per roborantia restituimus pilos. Acre specificum, aut aliud, quod pellem infestat, remedia sibi propria alibique tradenda exposcit. Ab adstringentibus vix tanta exspectamus remediis.

ORDO II.

IMPETIGINES DEPASCENTES.

GENUS I.

PORRIGO.

§. CDXII. *Porriginis extensio.*

Inter eas impetiginum species, quae cutem non modo commaculant, sed superficiem simul depascuntur ac lambunt, *Porrigo* hîc primum spectanda est. Hanc vero ad capitis integumenta, non caeteram ad pellem reducere, complures non satis apte, ut videtur, maluerunt: ut quae ad illa quidem interque capillos, inprimis densiores, frequentius, — sed certe et ad supercilia, et ad barbam, ad alas, et pubem, et in omni, qua patet, superficie, corpus defoedat; nec ratio est, cur in ista, quod ad caput *porrigo* est, hoc, non diversum, nisi gradu ac loco, malum, *lichenem* appellemus; aut quod in pelle affecta *humiditatem* ostendit, hoc, ob istam, ad *herpetes* reducamus.

§. CDXIII. *Porriginis definitio.*

Porrigo hinc erit, cum epidermis a cute aspera, nunc furfuris, nunc squamularum sub specie, praevio plerumque pruritu, citra manifesta vel phlogosin, vel papulas, vel vesiculas, vel ulcuscula, copiose resol-

vitur; et pellem, nunc siccam, nunc acri, vel et foetido humore madentem, subtumidam, nunc pallidam, nunc ex luteo rubescentem, denudat.

§. XDXIV. *Porriginis diversitas.*

Ex his (CDXIII.) apparet, non parvam hanc inter affectionem, et *Erythema* vel aliorum (§§. CCLXXX. CCLXXXV.), vel nostrum (§§. CCCXCV. CCCXCVI.), affinitatem subesse. Interim nec tam derepente porrigo invadit; nec rubor partis adeo in ista conspicuus, nec dolor ardens, aut calor magnus, ut in illo, separationem epidermidis praecedunt; sed modo pruritus, interdum vix ullus, aut tensio, ac levis dolor in cute affecta occurrunt: quae decidua modo cuticula, et cum frictio adhibetur, rubicundior apparet. Nunc ad parvam modo plagam porrigo, quasi *fixa*, limitatur; atque vel incertam, vel *circularem* omnino, cum centro rubente, figuram assumit; nunc *volatica* et inconstans est, aut ad vicina dilatatur ac *proserpit*; nunc certis fere anni *periodis* recurrit; nunc *universalis* ac *congenita* a quibusdam scriptoribus, et magno certe exemplo, in septem ejusdem et sanissimae familiae prolibus, a nobis observata est. *Internam* quoque dari porriginem, licet tunc furfures sub forma *sicca* separari non queant, complura nobis persuadent. Sub aphthis certe, quae stomachum, intestina obducunt, epidermis, nunc illarum sub habitu, nunc in squamulas et quasi furfures comminuta, per alvum secedit (§. CCCLXV.). In dysenteriis, ac drasticorum effectu, licet materia puriformis, coagulabilis alimentari a tubo morbose secreta, hîc interdum solidescat, et membranae sub specie per anum ejiciatur, intestinorum tamen villosa interdum ab istis separari, ac furfuris levioris sub forma per alvum excerni videtur. Quod *scabiem vesicae* Antiquitas vocavit; hoc in furfure copioso ac levi in urinis suspenso, ab aegrotante hoc viscere excreto consistit. Sub catarrho tracheali, et sub specie illa cynanchis, quam *trachealem* appellavimus (§. CLXXIII.), nisi ipsa epidermis, similis saltem huic pseudomembrana, aut integra, aut squamularum furfurumque sub specie, in sputis comparet. Quod si quidem haec a quavis, et plerumque

ab erysipelacea, superficiei secernentis inflammatione leviori contingant; fateamur tamen, quod porriginis a causis, his locis admotis, non absimiles effectus oporteat oriri: et quod nunc herpes, nunc porrigo, pro externis, quas derelinquunt, internas, in trachea, in bronchiis, in vesica, etc. sibi sedes nonnunquam eligere videantur. Sed et causae ratione in porrigine diversitas occurrit: quod scilicet mali genus nunc cutis e vitio *primarium* existit; nunc indolem ab aliis distinctam, *symptomaticum*, ostendit, et significationem diversam assumit. Sic ipsam elephantiasin praevia haec quondam praesagiebat impetigo; nec rarum est venereae hoc signo prodi luis praesentiam: et in genere porrigo speciebus se aliis impetiginum frequenter adsociat.

§. CDXV. *Porriginis decursus.*

Potissima porriginis sedes capillata pars capitis est, ac neonatis infantibus, quo tempore capilli emergunt, epidermis in densas ac duras saepe squamas elevatur, et sub intenso pruritu in furfures copiosos resolvitur. Cephalaea in adultis quibusdam vehementior, nonnunquam periodica, praecurrit, et furfure permulto inter capillos decedente terminatur. Post febres, praecipue nervosas, petechiarum sub decursu interdum, sese capitis manifestat porrigo: quam defluvium capillorum non raro comitatur, aut sequitur. Qui, pelle subtiliori instructi, rudiori verni temporis atmosphaerae se exponunt; aut lota vix facie, sicciore frigidoque a vento perflantur: his epidermis sine pruritu in farina dehiscens mox vultum deturpat. Ad tibias frequenter, ac fere sine pruritu aut rubore, epidermis in furfures secedit, et ad inguina, scrotique confinia, similia cum scalpendi desiderio quibusdam contingunt. In ea, quam supra tetigimus (§. CDXIV.), familia, epidermis in tribus ex pueris, continuo cutem asperam, duriorem, quercus cortici non multum absimilem, ac sulcis notatam, ex luteo rubescentem et siccam, sine quovis dolore, aut pruritu, in albidas farinas conversa, obsidebat. In tribus ex sororibus, non tanta, ac in quarta et juniore, cutis erat asperitas; sed frequens in parte nunc ista, nunc illa,

porrigo. Una quidem ex illis, rachitide affecta, gibbosa, capite praegrandi ac informi, asthmate ac strumis, mente simul imbecilla, laborabat. Ex pueris, unus a phthisi pulmonali enectus est; ab asthmate alter, — ac tertius hypochondriacis affectibus, adhucdum tenentur.

Plerumque partes, quae porrigine laborant, siccescunt ac asperae tanguntur: saepe interim sub squamulis ichor paucus, lymphaticus, sub specie madoris, ex cute integra scaturit; quin diversa, ob id, mali utriusque natura sit, aut *lichenis* illinc, hîc vero *porriginis* magis nomen conveniat. Vel in ea ipsa, quam *siccam* appellant, affectione, furfures tam copiosi apud multos secedunt; ut, nisi lymphaticus, qui hîc continuo per morbum secernitur, et mox ab aëris attactu vel sponte solidescit, liquor suppleret, epidermis non sufficeret. Quo loco squamulas, ne promptе decidant, capilli prohibent: eo, tenax, sub illis collectus, ichor hos conglutinat, corrumpitur, et acredine, quae subjectam saepe cutem arrodat, instruitur. Alibi tenuis, et in furfures mox abitura, hoc ex liquore crusta generatur.

§. CDXVI. *Porriginis causae.*

Ex illis, quae (§§. CDXIV. CDXV.) dicta sunt, jam plures porriginis causae elucent; et qui cutem inter et epidermidem nexus intercedit, hic certe ob rationem non unam aboletur. Nunc etenim liquida, vel ob vasculorum cutaneorum lacerationem, erosionem, — ob infractam resistentiae potentiam, vel ob morbosam, ex haerente hîc stimulo, secretionem, sub epidermide effusa, nec promptius resorpta, hanc ipsam a cute divellunt, et in punctis nunc minimis, nunc largas per plagas, aut in miliares hydatidulas, phlyctaenas, aut in amplas vesicas ac bullas attollunt: quae, difluente, vel denique consumpto humore, arescunt, ac tenuis lataeque pelliculae, aut squamularum ac furfurum sub specie, a cute separantur; nunc vi morbi continuo, uti arborum è cortice *gummata*, exsudans humor lymphaticus ad partis, quam inundat, superficiem dispersus, expanditur; in alteram novamque epidermidem, aut crustosum, informe oper-

culum ab atmosphaerae attactu solidescit, inaequaliter siccatur, mox finditur, retrahitur, separatur, ac farinosum in pulverem fatiscit. Si nullus in porrigine *sicca* humor stillari dicatur; potius intelligendum est non satis exstillari, ut cutem tactui madidam offerat, difflato prius, aut solidescente humore, quam cuticula decidat.

Quaecunque hinc causae in cutem, aut in rete mucosum agentes, et istorum cum epidermide nexum dissolvunt, et, proprio in pellem stimulo, loco tenuis, subsalsi madoris, liquorem in coagulum proniorem, morbosum, acriorem, aut et foetidum excerni, aut aliunde huc deponi faciunt: eae *porriginis*, tum primariae, tum illius, quae caeteras impetigines, exanthemata non pauca comitatur, rationem largiuntur. Non igitur specifica hîc materia, aut praevium semper in humoribus vitium, et criminis ubique veteribus damnata bilis; sed vel acre, nunc illud, nunc istud, — vel, mitior lentiorque erysipelate, ac herpete (§. CDXX.), aut pellis aut reticuli mucosi phlogosis, — vel glutinis nutrientis in cute aut copia, aut defectus, — vel morbosa in pellis contextu sensibilitas ac perversa secretio, — impedita cutis, ob pilos numerosos, aut spurcitiem, transpiratio, — pulveris cyprii acrioris, aromatici usus, radiorum solis actio in cutem diuturna, porriginis ut causae praecipuae accusari merentur.

§. CDXVII. *Porriginis prognosis.*

Varia hinc porriginis, ejusque a causis repetenda, est prognosis; atque nec ubique sine aliquo vitio corporis nascitur, vel ex toto in omnibus inutilis est; nec solius modo pellis a culpa non interdum occurrit; aut majorem, quam ipsa sit, morbum subinde non indicat impetiginis haec species.

§. CDXVIII. *Porriginis cura.*

Qui ad diversas porriginis causas (§. CDXVI.) respexerit; is non unam, sed aliam aliamque, cuivis ex istis oppositam, curationis sibi eliget methodum. Hinc aliorum, ex quibus haec affectio pendet, morborum fomes in genere tollendus, et actio in cutem praevertenda sunt (§. CCCLXXV.). In ea, quae istius modo

culpa prodit, aut quae ab acri hîc elaborato, aut collecto inducitur, porrigine, illa, quae pellis aut siccitatem, rigiditatem, aut laxitatem, sensibilitatem perversam, aut plenitudinem corrigant, et quae stimulantem per poros cutaneos expellant materiam, conducunt. Summa hinc cutis puritas, et frequens pectinis ad sordes inter capillos removendas usus, indicantur. Densiorem forte, importunamque comam, inprimis si tenax illam foetidusque ichor conglutinet, rescindere, — sed simul, ne capiti, resecto vix pilo, frigus obsit, cavere, oportet. Ariditatem, rigiditatem pellis, decoctis seminum lini, herbae malvae, partium animalium et pinguium, lactis balneo, aut fotu, axungia recente, corrigimus. Laxitatem frictio, frigidaeque usus, aut vini alcohol cum ista conjunctum, aut corticum quercus, vel chinae decoctum, solutio aluminis, salis saturni, aut fascia, tollunt. Perversam cutis sensibilitatem, ac pendentem forte ex hac ipsa secretionem morbosam, si praedictis, aut internis remediis non cedant, oleo hyosciami cum opii portione illito, — vel et stimulo contrario ex cantharidum tinctura, ex urina recente, sero lactis cum aceto remisto, moderamur. Plenitudinem cutaneam scarificatio dispergit (§. CCCLXXV.). Quo vero tempore externis porriginem primariam aggredimur auxiliis, excretionum naturalium, transpirationis scilicet, urinae atque alvi habenda est ratio: quae, si recte succedant, ac moderate augeantur, porriginis curationem eximie secundant.

ORDO II. GENUS II.

HERPES.

---

§. CDXIX. *Herpetis cum erythemate affinitas.*

Epidermidem modo *porrigo* (§. CDXIII.), — mucosum vero reticulum, et cutis ipsius superficiem *herpetes*, arrodunt. Quam vero illa cum *erythemate* (§. CCCXCVI.) formae affinitatem manifestat (§. CDXIV.), hanc isti cum *erysipelate* pustuloso (§. CCLXXXII.), ejusque inprimis specie, quam *zonam* appellavimus (§. CCLXXXVII.), febre tamen plerumque expertes, ostendunt; et communissimum in civitatibus, lateque per familias expansum cutis morbum nobis exhibent: qui propria non minus diuturnitate, quam natura rebelli, ac insidiis, quas visceribus saepe struit, infamis est.

§. CDXX. *Herpetis definitio.*

Herpes vero est species impetiginis, quae papulis exiguis, aut rubris, aut pellucidis, subflavis, aggregatis, cum pruritus, tensionis, ac ustionis quasi sensu, ad cutem subtumidam ac subduram efflorescit; his vero vel sponte, vel scalpendo disruptis, pertinaciter ulceratur, saniemque acrem, vicinas saepe partes arrodentem plorat, ac squamis, vel crustis informibus obtecta in lemas atque furfures resolvitur.

§. CDXXI. *Differentiae.*

Herpetis solita in *miliarem*, *rodentem*, ac *phagedaenicum* divisio, formae potius, ac vehementiae, quam

diversae hoc in morbo naturae, fundamento innititur. Nec alia, nunc temporis, *mentagrae*, quam *herpetis*, nisi loci, quem illa occupat, differentia, est indoles; ac si propius haec singula describi nihilominus mereantur; non tamen ideo pro morbi speciebus distinctis, quae gradu violentiae, aut sede, modo differunt, declarari debuissent. Alia vero causarum (§. CDXXIII.), quae haec singula producunt, est ratio; ac ipsa medendi methodus hac a morbi tam multiformis divisione dirigitur: eo quod scilicet nunc cutis ipsa, injuriis occultis agitata, *primarium*, nec ab aliis pendentem, secretionis vitiosae effectu, sibi morbum elaboret (§. CDXVI.); nunc vero ab acri quocunque ad superficiem *symptomatice* invadatur; ac illius magis, ut ab hoste liberetur, quam sui ipsius, nisi jam *complicata* morbi indole, curam exposcat. *Congeniti* in quibusdam, — *haereditarii* in aliis, — *epidemici* aliquando, exempla *herpetis* occurrunt; ac demum in aliis, hiemali hîc tempore disparere, solis aestu redeunte, redire, et quas illinc in viscera furias exercuit, has ad pellem hinc, quadam fere *periodo*, ac *metastasi*, seu *crisi imperfecta*, convertere observatur.

§. CDXXII. *Descriptio herpetis. — Herpes simplex. — Herpes miliaris. — Herpes rodens. — Mentagra. — Herpes phagedaenicus.*

Sed, qua sub forma herpes in cute compareat, et quas illa mutationes eodem in morbo patiatur, dicendum nunc est.

In parte scilicet nunc hac, nunc illa, pruritus ingratus, ac sensus ardoris, tensionis percipitur; et mox papulae vel rubrae, vel flavae ac pellucidae, circa limbum rubellae, sat copiosae, sed dispersae, sine cutis intermediae phlogosi, ac sine febre, comparent: quae papulae vel sponte, vel unguibus disruptae, mox squamis obteguntur, quas latens sub eisdem superficiale ac urens ulcusculum mox abjicit, mox renovat; donec lento hoc ipsum decursu siccescat, ac in lemas, furfures, et albescentes quasi farinas, fatiscat. Ad faciem, praecipue pone aures, mentique confinia, circa poplitem, et collum, manuum ad palmas, plantasque pedum, hic *simplex*, vel et *farinosus*,

ut appellant, *herpes* frequenter occurrit. ac internos saepe partium dolores, et nervosos, ut vidimus, affectus hinc inde dispergit.

Miliarem herpetem, pustularum seminibus milii similium a forma, — ac si paulo majores observarent vesiculas, *phlyctaenoden*, vocarunt illum; qui majori, quam *simplex*, pruritu, calore, tensione, tumore partis his a papulis copiosius obsessae, ac rubore per interstitia extenso, incederet. Insignes non raro, hoc sub statu, cruciatus, digestionis sub tempore, lautiores post epulas, et ad noctem cum vigiliis crescentes, experiuntur aegroti; ac interdum, licet rarius, febricitant. Tumor splendens ac ruber, ustionis quasi sensus, manifestam hîc phlogosin, ac magnam cum *circini* (§. CCLXXXVII.) symptomatis similitudinem, sed longiorem ac pertinacem magis decursum, ostendunt. Brevi tempore vesiculae, ad fundum jam erosae, ad apicem subalbae, rumpuntur; ichor acris, qui effluit, saepe foetet, et partim in crustas sat tenues, inaequales, scabrosas, colore nunc cinereas, nunc luteas, nunc a sanguine commisto, vel ex fissa epidermide squamosa stillante, subatras, concrescit. Ad manus (facile utriusque) dorsum, ad brachia, crura, non raro ad scrotum, perinaeum, vel quavis alia in parte, si forte faciem excipiamus, haec impetigo frequenter prorumpit; ac saepe per menses, et, ut vidimus, per annos, renovato saepius pustularum reditu, moderato hinc inde furore, nunc eodem, nunc alio in loco, nunc in pluribus simul, ferocissima continuat.

Minori plerumque violentia *herpes rodens*, vel *serpigo*, incedit; sed conspicua rapiditate extenditur, atque a crustis eodem sat densis obtecto, contentus sub istis ichor in vicinas sibi partes invehitur, ac faciem inprimis, aut partes quascunque, exulcerat, quasi larva obducit, atque cutis vestigia exesae hinc inde relinquit.

Huic ipsi herpetis varietati, vel et *leprae*, ubi mentum, aut vultum fere totum defoedabat, *mentagrae*, si recte judicemus, est nomen impositum. Solius menti herpetem squamosum et quasi farinis conspersum, in *Clinico Instituto* observavimus, in eo certe singularem: quod viri ab eodem affecti barba pilos, prope cutem, penicilli in modum unitos, mox vero divergentes, crassiores ac asperos ubique exhibuerit.

Herpetis phagedaenici non alia, quam *herpetis rodentis*, ejusque pejoris, aut cutem, in tumorem elatam, profundius ac fere integram exulcerantis, nec ideo in vicina tam late serpentis, conditio est.

Quod vero hîc adducta herpetum divisio non nisi varios ejusdem mali gradus nobis offerat, vel ex eo, quod illorum unus in alterum saepe transeat, conjicere licebit. Pro varia scilicet sensibilitatis cutaneae, ac pro rerum aliarum positione diversa, a causa prorsus eadem herpes, nunc simplex, nunc miliaris, nunc rodens, aut ulcus herpeticum, eodem in homine nascetur. Quo fortior irritatio hoc a malo inducitur; eo plura tum localia, tum a consensu derivanda, excitantur symptomata. Ad internas saepe partes, ut per nares, laryngem, etc. herpetes proserpunt; ac disparens, aut repulsum a cute malum, eventu non raro lethali, convertitur ad viscera. In eodem homine, ad iras effrenes proclivissimo, ac simul hypochondriaco, vertigines et salutis alia non pauca incommoda ab herpetis *simplicis* ad pedum plantas eruptione mox cessasse conspeximus. Hunc tamen spirituosis et acribus tractari aegrotanti placebat. Nascitur hydrocele: quo, per sectionem testiculi sanato, ex vulneris jam clausi superficie serum acre, ad plures in die uncias, per binas fere hebdomadas, cum emolumento, exsudat. Sed hunc quoque fontem vir consiliis rebellis exsiccat; et primum hepatitis, — hac vero persanata, maniaca per menses insequuntur deliria. Ipsa iterum ad scrotum cicatrix aperitur, ac humor acris effunditur: quo fluere cessante, in manus utriusque dorso herpes *miliaris*, ac tandem *depascens* comparet, et immanes rebellis dolores producit. Externis iterum abacta impetigine, periculosa otitis se prodit: qua feliciter dissipata, ad tibias herpes, ac pristina cum illo valetudo revertitur. Ex venereo ad perinaeum herpete repercusso, dolorem in thorace punctorium, sputa sanguinis ac tandem purulenta, cum macie extrema et singulis pulmonalis phthiseos symptomatis, mercurialium virtute superare nobis licuit. Vel ad pulmones, vel uterum, vesicam, vel alia ad viscera aberrantis, vel istius ex illis ad cutem, felici cum omine, transvecti, copiosa occurrunt exempla:

quae singula herpetem ad internas non minus laete, quam externas ad superficies florere, ac symptomata pro sede mali diversa excitare, luculenter ostendunt.

§. CDXXIII. *Herpetis causae. — Secretio morbosa. — Diaetae vitia. — Acria diversa.*

Ipsius certe cutis extremis in oris, ac reticulo mucoso, sicut *porriginis* (§. CDXVI.), ita et *herpetis primarii*, praeparatur, aut nascitur, ac fovetur, incognitae licet naturae, materies. Nec forte magna inter illam, cum pellem pertinaciter, quasi arborem lichenes, deturpat, — ac herpetem, nisi majoris ac fere causticae in ista acredinis, differentia est. Quid vel *sola* in vasculis cutaneis *secretio mutata* in mutandis humoribus valeat; hoc simplicioris ex vulneris, pus inodorum ac blandum fundentis, — sed forte neglecti aut stimulati, ac in *ulcus* conversi, ichorem foetidissimum ac vicina rodentem ex sanguine sanissimo separantis, historia elucet. Forsitan non tam male diceremus, herpeticam, vel aliam, specificam atque acrem, tunc in cute, sanguinis sine culpa, generari materiam cum ejus vascula, per causam peculiarem, modo sic, modo aliter, incitata, prout vasa *melois vesicatorii* sponte ac sine morbo pro aliis, — ita rodentem atque causticum sibi ipsis, liquorem secernant. Hujus certe sic, humorum sine vitio, praeparatae fomes materiae, modo cutem, ex qua stillat, ac vicinias arrodit, exulcerat; modo copia adauctus, et ad sanguinem resorptus, — aut forte in isto non mutatus, aut transpirationis urinaeque per vias non rejectus, perpetuam herpetis causam constituit: quae, nisi ad cutem expulsa, febres nunc lentas, sive hecticas, — nunc glandularum, viscerumque infarctus, — ad pellem vero delata, propriam in ista irritationem, secretionem morbosam, ac impetiginem analogam, vix tamen, ut nobis videtur, in alios contagio, nisi forte symptomaticus, ut venereus, sit herpes, transituram, constituit. Quid hominis integumenta, fluidorum sine vitio, ut herpeticum ichorem, loco blandi madoris, secernant, inducat: hoc equidem determinari non potest; sed vix *unum*, vel, ut vocant, *specificum*, hoc esse; causarum aliarum, quae similem in cute impetiginem producunt, effectus commonstrat.

In *bile* praecipuam herpetis causam Antiquitas quaesivit: et negari non potest, hoc fluidum, aut exuberans, aut mora, vel aliter corruptum, in cute, tum ex hepate regurgitans ac resorptum, tum solo abdominis in pellem consensu, istius integritati non parum obesse (§§. CCLXXIV. CCCLXXIII.). Major forsitan herpetum in iracundis, quam aliis in hominibus, frequentia occurrit; in ictero rebelli tum pustulae cutaneae, tum insignis pruritus comparent: et quae de chronico ac habituali jam dicta sunt erysipelate (§§. CCLXXXVIII. CCXC.); haec, sectio pathologica de herpetibus aliquando confirmat. Sed reticendum simul non est, veteres ex flavo magis contenti in pustulis liquoris aspectu, ac insana de *quatuor humoribus* theoria, quam ex alio fundamento, herpetum, aliorumque affectuum, qui cutem defoedant, originem a bile derivasse. Nec etiam, cum abdomini consensus in cutem conceditur; hic idem et isti in illud negandus est; — nec detecta post mortem in hepate labes, pro causa magis, quam pro effectu herpetis, ubique declaranda fuisset: cum vel ipsa sub psora, seu scabie, quam ex hepate nemo jam derivat, jecinoris obstructio, quae impetiginis inveteratae aut male tractatae effectus est, subinde occurrat.

Nil interim aptiorem generandis herpetibus materiam, quam longa in cibis, aut rancidis, corruptis, aut aromate acriori conditis, ac potu spirituoso intemperantia, largiri videtur: cui, si otia, animique curae graviores superaccedant, nascitur singularis in lympha hominum aulicorum vel procerum ad herpetem, ut altera, in podagram, huic coetui prae alio fere propria, dispositio.

Illud ipsum vero, quod vel affectibus rheumaticis, vel scrophulis, vel scorbuto, lui venereae, vel crisibus imperfectis, subest, — herpetis non raro in pelle condit principium. Ex acri interim *venereo degenerante*, *herpeticum* oriri, non minus, quam pomorum e semine prunos exspectare, absurdum videtur. Ex parentibus herpetes, vel fluidorum, vel solidorum ex culpa, in filios, haereditatis sub specie, transire, experientia confirmat. Quid excretionum naturalium, vel illarum, quibus jam adsuevimus, suppressio in pellem

queat, jam satis expositum est (§. CCLXXIV.); et copiosa mulierum, quibus aut menstrua, aut fluor albus, — multorum, quibus haemorrhoides, aut sudor pedum solitus, aut ulcus artificiale, vetustum, — inprimis senum, quibus et urinae et cutanea simul excretio, aut languent, aut suppressa sunt, exempla, herpetis originem ex uberrimo hoc fonte non parum illustrant.

Sed quod frequentes herpetis ex locali cutis stimulo natales demonstrat; illius, vel a simplici feminarum *collari*, ex pilo humano, — vel a praesbyterorum illo, ex lino scilicet confecto, oriundi, exemplum est. Jam solae, quas oculus inflammatus exstillat, lacrymae, et genas arrodunt, et plyctaenas in illis quasi herpeticas attollunt: quid igitur mirum est, si cutis, quocunque demum modo stimulata, humorem, quem continuo exspirat, insonte licet sanguinis massa, in acrem ac fere causticum ichorem convertat?

Caeterum et cutis immundities, et lanarum, pannorum, vel oleo impuro ac rancido, vel rebus acribus imbutorum, tinctorum, tractatio, sartoribus, textoribus, atque aliis, qui impura et uliginosa simul loca inhabitant, hanc foedam impetiginem hinc inde communicant.

§. CDXXIV. *Prognosis.*

Sicut varia herpetis natura et origo, ita diversa quoque prognosis hujus mali est. In genere, herpes gentilitius, congenitus, pubertatis post epocham continuans, inveteratus, difficulter, si unquam, superatur. Quae alterius symptoma est morbi, aut istius quasi crisin constituit, herpetica affectio; illius, nisi vitii primarii recisa radice, vel certum aegrotantis in damnum, vel sine magno successu, suscipitur curatio. Nec symptomaticus quidem herpes, ablata licet causa principali, si natura jam ulceri adsueverit, sine quovis respectu, derepente per externa suffocandus est; ac majora plerumque sanationis perversae, quam ipsius externi herpetis, pericula cernuntur. Quo tempore menstrua apud mulieres suspenditur, aboletur excretio; eo, herpes non raro malignam, et carcinomaticam quasi, naturam assumit. Qui recens est, et a solo cutis

vitio exoritur herpes; hic non modo facilius, et sine noxa, externis tractari, sanari mox potest, sed internae infectionis, et contrahendae habitudinis ob metum, exstirpari celeriter debet. Quo major caetcrum herpetis in cutem est impetus, quo magis hanc penetrare, exedere, ac crustis defoedare cernitur; eo major plerumque in eodem sanando difficultas, et factae retrocessionis fortiora timenda sunt pericula.

§. CDXXV. *Herpetis cura.*

Sub cura herpetis, ad illa inprimis, quae alibi (§§. CCCLXXV. CDXVIII.) jam dicta sunt, respiciatur; — mox vero, num primaria, vel secundaria, num recens, vel antiqua impetiginis sit indoles, — et qua ex origine haec fluat, inquiratur necesse est. Prima igitur et hîc erit regula: ut quae causa interna herpetem pro effectu agnoscat; haec, opportuno regimine, ac remediis huic ipsi oppositis corrigatur. His vero peractis, aut etiam, si cutis modo vitium subesse videatur, omissis, sub debito habitudinis jam forsitan contractae respectu, ad externa mox subsidia (§. CCCLXXV.) recurrendum est.

Quam sibi *herpes secundarius* curandi rationem exposcat; hoc aliis hujus operis ex locis eruendum relinquimus. Cum vero non una, sed alia aliaque sit herpetis materia, quin vera ejusdem indoles ex clariori, quam solius cutaneae affectionis, signo ubique eluceat, atque hinc multa in corrigendo incognito hoc fomite difficultas nos premat; hinc generales saltem in eo curationis amplectimur regulas; ut, habita causarum ratione, cutis potissimum naturalem excretionem, ac stimulantis exhalationem materiae, per summam illius munditiem, debitumque atmosphaerae regimen promoveamus. Frequentior herpetum origo ex eorum, quae per cutem vel renes excernenda fuissent, retentione derivanda videtur; vel saltem illa, quae urinas, cutaneam transpirationem adaugent, ab experientia hoc in morbo proficua esse docentur. Hinc corporis exercitia, frictiones, balnea, indusia quidquam aspera, ex lana puriori confecta; et ea, quae prae aliis in cutem agere videntur, medicamenta, antimonialia inprimis refracta dosi porrecta, antimo-

nium crudum, aethiops antimonialis, vinum antimoniatum, sulphur antimonii auratum, cum gummi resina guajaci vel et mercurio dulci conjunctum, flores sulphuris, cum successu nonnunquam adhibentur.

Qui vero acre herpeticum sui generis supponunt; hi certis, ac specificis, ut vocant, hoc ipsum medicamentis corrigere ac subjugare studuerunt; atque tum stipites dulcamarae, seu *solani scandentis*, tum corticem *ulmi campestris* internum, pulsatillam nigricantem, seu *anemonem pratensem*, *jaceam*, seu violam tricolorem, vel et *alcali volatile causticum*, in auxilium vocarunt. Laus dulcamarae ad magnas satis doses in decocto (N. XLIV.), vel in debiliori hoc ipso extracto porrectae, a sat multis hucusque confirmata est, et sub forma pilularum cum aliis (N. XLIV.) remista medicina tentari meretur. Fatemur interim, frequenter in vanum haec singula praescribi; nec major est virtus illorum, quae ad acre, ut sibi persuadent, involvendum, dulcificandum, ut sarsaparillae, saponariae, chinaeque radicum, aut viperarum, testudinum, ranarum decocta, aliquando per menses, aegrotantibus ingeruntur. Seri lactis, vel solius, vel cum succis plantarum, fumariae, cichorei, rumicis acuti, seu lapathi, menyanthes trifoliatae, seu trifolii fibrini, remisti effectus haud magnos in herpete conspeximus: interim, si viscerum obstructio huic ansam porrigere, aut biliosa colluvies, aut scorbutica dispositio subesse videantur; tum ad ista, tum ad alia, quae his causis opponantur, confugere licebit. Quibusdam rebellem salis acidum marini herpetem profligavit.

His vero, atque aliis, pro morbi causa, vel adhibitis vel omissis remediis nisi herpes superetur, ad externa veniendum est auxilia. Sub diuturna ac in habitudinem jam conversa impetigine, huic ipsi vicinus non sine fundamento, priusquam illa persanetur, excitabitur fonticulus. Sub fortiore herpetis phlogosi, tensione, dolore, aut si crustae densiores hunc efformant; emollientia et anodyna, vapor tepidae, cataplasma ex lacte cum pane, oleum, butyrum recens, fomentatio cum malvae decocto, adhibeantur necesse est. Si febris, quod rarum est, urgeat; venaesectio, vel sopiens dolores ex opio remedium, conducunt. Se-

data vero quidquam irritatione, ad illa, quae secretionem morbosam vel exsiccent, vel protinus immutent, veniendum est. Extractum saturni liquidum cum aqua remistum, vel cataplasma ex ista et pane confectum, vel unguentum saturninum, hîc multis auxilio sunt; atque damna, quae a plumbo derivantur, praeposterae herpetis sanationi non raro tribuenda fuissent. Quibusdam interim in casibus tensionem, ac dolores hac a methodo adauctos observavimus. Similia de usu externo mercurii sublimati in aqua soluti nunc summopere proficuo, nunc nimis irritante, dicenda sunt. Unguentum mercuriale album (N. XLVI.), vel citrinum (N. XX.), bis in die ad pisi magnitudinem herpeti illitum, vel aliud ex zinco (N. XLVII.), hunc saepius dissipavit. Sed haec singula tam a succo Nicotianae tabaci, emplastri sub forma (N. XLVIII.) applicito, quam inprimis ab aceti destillati fortioris usu, superari conspeximus. Corticis quoque nucum juglandium viridis, sed prius siccati, decoctum (N. XLIX.) ad ulcera herpetica laudatum est. Interdum rebellem aliis herpetem, vesicans ex cantharidibus emplastrum huic ipsi impositum radicitus exstirpavit; nec aliter Antiquitas, quam urendo, suppurationem, et tandem cicatricem inducendo, hoc mali genus obstinati pertractabat. Summos non raro in dissipandis herpetibus effectus maris balneum habuisse observavimus; nec minora eosdem in thermis sulphureis subsidia exspectant. Sed quocunque demum externo remedio herpetem dispellere conemur; opus est, ut secretionis cutaneae ac renalis simul ratio habeatur; atque multis, nisi aliter forte jubeat debilitas, lenis ac repetita per alvum evacuatio conducit.

ORDO II. GENUS III.

HIDROA

CDXXVI. *Definitio.*

Non absimile forma herpeti simplici cutis vitium *hidroa*, seu phlyctaenae, grano milii plerumque aequales, interdum majores, confertae, vix cohaerentes, levioribus ex causis derepente cum pruritu oriundae, fugaces, aut brevi mora in squamulas aut furfures resolvendae, nobis sistunt.

§. CDXXVII. *Diversitas. — Hidroa sudamen. — Hidroa febrile. — Hidroa nervosum. — Hidroa Epinyctis.*

Aliae vero ex istis (§. CDXXVI.), pellucidam, sphaericamque hydatitulam praesentant: quae, nunc diaphana, ut cutis ipsa albescit, — nunc figurae magis conicae, levi phlogosi ad basin suam cincta est, ad apicem subturbido, flavescente liquore turget, et, originis ratione, *hidroa sudamen* vocatur. Aliae sub febribus tum acutis, ut illa, quae peripneumoniam comitatur (§. CXCIII.), tum in ipsis intermittentibus ad pectus, labra vel alias ad partes, nunc evidenti cum fructu, nunc sine isto, cum pruritu et ardore, copiose prorumpunt, et sponte disruptae, herpetum adinstar, in crustas exsiccatae, brevi tempore in squamulas resolvuntur; *hidroa febrile* dicendae. Vel a solo terrore, oris circa ambitum, phlyctaenae prodierunt;

et apud hystericas, chloroticasque virgines, apud hypochondriacos, similia hinc inde sine causa manifesta occurrunt. Ipsa demum in feminis delicatulis miliaria, quae febris sine impetu per menses in cute teneriori florescunt (§. CCCXXII.), — atque illa, quae ex tendinum laesione, ex ossium fractura, vulneribus, hinc inde oriuntur (CCCXXIV.), huc spectant; ac singula nervosae prosapiae phaenomenon nobis offerunt: quod *hidroa nervosum* appellabimus. Alia phlyctaenarum, rariorque est species; quae, coloris nunc albi, nunc lividi aut subnigri, circa limbum inflammata, ac in vesiculis lenticulae, vel et fabae magnitudinem aequantibus consistens, vel *noctis* modo tempore ad cutem erumpit, vel eodem dolores acerbos, diluculo remittentes, inducit, et *Epinyctidis* sibi nomen a veteribus obtinuit (hidroa Epinyctis). Ipse forte *pemphigus* (§§. CCCLVII. CCCLIX.), cum sine febre comparet, hoc ad genus morborum referri meretur.

§. CDXXVIII. *Decursus.*

Hidroa sudamen aestivam atque calidis regionibus magis propriam, levioris momenti, cutis affectionem constituit. Frequentior sudaminum, sub aëre simul calido ac humido proventus est: et, qui huic necdum adsueverunt, coeli frigidioris incolae; hi prae aliis a pruriente hoc pellis affectu per annos bene multos, sub quavis aestate, tenentur. Infantes prae adultis, et ex istis illi, qui cute teneriore obteguntur, sudamina patiuntur: quae in facie non minus, quam ad manus, totamque superficiem, sub forma descripta (§. CDXXVII.), nunc alba, nunc rubra, cum summo et ad noctem praecipue crescente pruritu, efflorescunt, et a quovis corporis exercitio, vel frigidioris ab aquae potu, mox numero augentur. Saepe qui sub fervida aestate undae frigidae solatia sibi quaerunt, mox a balneo ad cutem copiose his a pustulis obsidentur. Quemadmodum vero hae phlyctaenae ad pellis superficiem quam citissime erumpunt; sic a moderato atmosphaerae calore ex eadem promptissime disparent; ac licet ab istis plerumque nil damni observetur; non tamen desunt exempla illorum, qui, pruritus ad cutem impatientes, sudores salutares arcendo, vel flumina

petendo, in febres, diarrhoeas ac alia incommoda non pauca inciderunt. Post paucas modo dies sudamina arescunt, ac in squamulas resolvuntur; sed donec solis aestus dissipetur, in cute mox nova succrescunt, ac somnum vix ullum sic affectis sub stragulis concedunt.

Hidroa febrile morbi primarii, cujus comes est, decursum vel totum absolvit; vel, ut crisis salutaris, huic finem imponit.

Similia de *hidroa nervoso*, alterius plerumque morbi symptomate, dicenda sunt.

Epinyctis hidroa, nisi *circinum* aut *zosterem* (§. CCLXXXVII.), aut *pemphigum* (§. CCCXCV.), pro ista, auctores, ut dubitamus, describant, perraram, nec visam nobis, forte eandem cum *terminthо* Graecorum, aegritudinem constituit: sine sexus, aetatis aut roboris ratione, nunc praeviis, nunc exclusis, torpore, lassitudine, anxietate, pallore, anorexia, ex cute tenera vel transparentes et albae, vel lividi, aut atri coloris phlyctaenae, nunc discretae, innumerae, nunc largam cutis plagam occupantes, ad lentis, sive fabae magnitudinem, raro magis, extensae, ad noctem, plerumque cum febre, erumpunt; vel, si solis ab ortu nascantur, sub illa tamen vehementius, et supra magnitudinem ulceris, aegrotum torquent. Singulas phlyctaenas rubor urens circumdat; atque dum illa rumpitur, humor plerumque transparens, et cui lividum vel atrum fundus ulceris latentis colorem impertiverat, effluit. Spoliata humore contento epidermis collabitur, atque cum ipso demum ulceris fundo post paucos jam dies arescit, et in squamas, non sine cutis erosae vestigio, resolvitur.

§. CDXXIX. *Causae.*

Non sanguinis certe, sed sudoris, calidiori sub coelo copiosioris, foetidioris, acrioris, et ad pellem sensiliorem a causis minoribus retenti ex vitio, sudamina nascuntur. Contractis scilicet a frigore incaute admisso cutis spiraculis, impulsus his ipsis liquor transpirabilis, lateraliter, rete inter mucosum ac epidermidem, transudat, hanc ipsam ab illo divellit, vesicula miliformi inclusus, tensionem stimulumque hîc

concitat, ac specifica acredine a morbosa secretione, vel propria natura, instructus, subjectae pellis nervulos, ut cantharidum huic impositum acre, irritat, istamque exulcerat; vel in sanguinem cum violentia et in copia revectus, nunc in canalem intestinalem, nunc alias in partes invehitur, ac choleras, diarrhoeas aut febres, anxietates, catarrhos, ac rheumata inducit. Nullibi certe major ex suppressa transpiratione, quam illinc morborum est cumulus: ubi fervidae atmosphaerae aestus ac humiditas continua affluxum humorum ad cutem laxiorem simulque magis sensilem perpetuo invitat, et ubi major coeli inconstantia maceratae pellis opus suspectum interioribus frequentius ac cum impetu transmittit. Non alia phlyctaenarum ex terrore, ex affectu quovis nervoso, qui vasa cutis impetuose constringunt, ac majorem in cute sensibilitatem inducendo, secretiones in eadem morbosas inducunt (§§. CCLXXVI. CCCLIX.), origo videtur. In *hydroa febrili*, ac *epinyctide*, eas ipsas, quae nunc miliaria (§. CCCXXIV.), nunc erysipelas (§. CCLXXXVIII.), nunc pemphigum (§. CCCLX.) progenerant, rationes subesse arbitramur. Quid in secundo ex illis tam graves noctu dolores excitet; hoc non magis, quam venereorum ad ossa dolorum augmentum nocturnum, intelligimus.

§. CDXXX. *Prognosis.*

Sudaminum nulla, nisi, quae diximus (§. XDXXVIII.), retrocessionis subitaneae, discrimina existunt. Qui plures per annos coeli calidioris in cutem actioni assueverunt; hi tandem sudamina, quam advenae, pauciora patiuntur. Phlyctaenae febriles nervosae, ex morbis, quos ut crisis, vel symptoma sequuntur, judicium desumunt. Epinyctidis, ut naturam, sic et prognosin ex propriis observationibus indicare nequimus.

§. CDXXXI. *Cura.*

Ab adversis modo rebus in sudaminibus abstinendum est: et qui causas hujus incommodae magis, quam morbosae affectionis evitare non potest; hic, ne talis demum haec fiat, sudorum non impatiens, a subitaneo corporis refrigerio, et frigidis a balneis, atque

illis, quae cutis poros obturent, sibi caveat. Sub majori pruritu, quies corporis, atque regimen, ut vocant, antiphlogisticum, conducunt. Si post subitaneam phlyctaenarum retrocessionem internae irritationis symptomata sequantur; in robustis interdum venaesectio, utplurimum vero balneum, quod cutem reaperiat, tepidum, infusum sambuci cum oxymelle, ac similia indicantur.

In *febrili hidroa*, et in illo, quod *nervosum* est, remedia primario, unde pendent, morbo adaptanda sunt. Si crisin istius effecisse videantur; ab externis, nisi fotu emolliente, si dolor urgeat, abstinendum est.

Epinyctidis nos curam, experientia destituti, hîc tradere abstinemus. Fortiorem interim, si nobis occurreret, phlyctaenae dolorem, tum anodyno cataplasmate, tum opii externo, internoque ad noctem usu moderato, atque illis, quae nimiam in pelle irritationem sopirent, tractandum fore crederemus.

ORDO II. GENUS IV.

PSORA.

§. CDXXXII. *Nominis ratio.*

Scabiem Latini nominarunt morbos fere omnes cutaneos, qui, ob majorem pruritum, ad *scabendum* invitarent aut cogerent infectos. Graecorum *psora* non minus vagam, ipsique *leprae* subinde concessam, significationem agnovit: sed quod a tam communi, tantasque impetigines comitante scalpendi pruritu derivationem non sumat; hoc nobis nomen ad morbum, de quo nunc sermo erit, designandum, prae illo scabiei, arridet.

§. CDXXXIII. *Definitio.*

Psora vero impetiginis est species, quae, vel proprio et contagioso a fomite, vel potius ab *acaro*, humanae cuti infesto, contagii praemissi sub aspectu, sed sensim sensimque, et ex parte in partem, producta, in pustulis exiguis, miliaribus, hinc illinc majoribus, solitariis, ad fundum duris ac rubellis, ad apicem pellucidis, albescentibus, excepta fere facie, ubique, — sed manuum inter digitos, et ad carpos praecipue, conspicuis, super cute elevatis, voluptuose sub motu aestuque corporis, et ad noctem inprimis, prurientibus, ac disrupta cuticula, crustosis, ulcerosis, in squamulas abeuntibus consistit.

§. CDXXXIV. *Diversitas.*

Impetiginum haud paucae (§. XDXXXIX.), externo quidem habitu, cum *psora* conveniunt, et confundi cum ista perfacile queunt; sed, sicut origo, ita species hujus morbi videtur *una*: et quae pustularum, ab habitu nunc arido, nunc puriformi, in *siccam* et *humidam* suscepta est divisio; haec, licet illa prae ista magis pruriat, rem protinus eandem et modo forma diversam, scientiae sine fructu, bipartit. Cum aliis quidem psora affectibus hinc inde *complicatur*; et a scrophulis, scorbuto, a venereae, aut rheumaticae materiae, vel ab epidemicae constitutionis, plenitudinis cutaneae, aliorumque effectu, exasperari, mutari observatur: sed ex istis, modo *acarus* si desit, non illa, sed similis huic aspectu morbus, generatur. Quae *crisin* hinc inde constituisse refertur psora; ea vel haec ipsa impetigo haud fuit; vel ab hominis infecti, aut rei ab eodem tractatae contactu, clandestine profecta est; vel ut quaevis alia cutis, non specifica, exulceratio aegrotanti conduxit. A febribus non raro, ut aliae impetigines, sic et psora e cute disparet: vel quod morbi causa, *insectum*, aegrotante in solo incrementum viresque non habeat, et febricitantis superficiem, ut morituri caput hominis pediculi, mox deserat; vel quod stimulus a latente sub cuticula animalculo, ob totius laborem, non, ut sana in pelle, respondeat. Ut vero rebus inanimatis quibusvis, — sic et corpori aegrotantis, diutius haec insecta interdum adhaerere, — vix autem a succo animali sustentari videntur: quo tandem, sub restitutae valetudinis conditione, ut prius, et cum pristinae exulcerationis, et quasi *criseos* effectu, uberrime fruantur. De *psora epidemica*, observationes (non interim sine magna alterius impetiginis cum illa confusae suspicione), testantur; sed ut vermes intestinales, atque varia in campis insecta, hac sub anni constitutione longe melius, ac sub alia, sobolescunt: sic et *acarus exulcerans* non minori, quam ista, privilegio gaudebit. Sub certis atmosphaerae constitutionibus, psora non aliter *epidemice* grassari videtur; quam quod pauperum familiae, a frigore vel pluviis in angustis tuguriis

longo tempore in unum coacervatae, morbi fomitem ab infectis facilius suscipiant. *Endemica* certe *psora*, in civitatibus populo refertis, in pistrinis, nosocomiis, orphanotrophiis, monasteriis, castris, novo fomite vivente continuo infectis, dicenda est. Interim saepe alia est impetiginis, quae pro *psora endemica* declaratur, natura.

§. CDXXXV. *Symptomata.*

Ad partes primum infectas prima pustularum (§. CDXXXIII.) rudimenta comparent, ac sensim sensimque propagantur in alias, et volumen acquirunt. Praecipuum in psora symptoma, crescens ad noctem, a calore, et a cibis acrioribus *pruritus* est: ex quo, pro varia pellis affectae sensibilitate, plenitudine, ac pro ipsa infecti hominis constitutione, aut sana, aut morbosa, diversa pustularum forma, exulceratio aut minor, aut major ac latius extensa, inquietudo nocturna, anorexia, pallor, macies, ac interdum febricula, curaeque difficultas, dependent. A frigore, et a quovis cutis spasmo, psora, nisi multa, sub ista abscondi videtur. Plures aliquando vicinae sibi pustulae inter se confluunt, ac satis amplum in cute ulcus, aut omnem fere pellem erosam, et crustis defoedatam ostendunt. Hoc a totius peripheriae affectu transpiratio non parum cohibetur: ac licet pruritus ad recentes et exiguas modo pustulas longe major, quam ad amplas has plagas sentiatur; latens tamen ad istas et sub crustis ichor, vix *acaris*, qui illic modo resident, onustus, ut sanies quaevis in cutem subjectam operatur: pars ejus resorpta cum sanguine miscetur, visceribus tandem et glandulis, nisi a sanis expulsa, separata, insidias structura. Apud alios in toto fere corpore nascuntur parvi, rubicundi et rodentes furunculi: qui mox purulenta materia repleti, circa basin quasi circulo inflammato cinguntur, ac sponte aperti, in latas, densasque crustas exsiccantur. Interim tempore sat longo *psora non nisi cutis solius aegritudinem et affectionem prorsus*, ut vocant, *localem constituit*: et quaecunque demum erosionis in ista indicia compareant; vix tamen pellis celeriter de his quidquam cum internis participat. Sat lentos scabies incipiens progressus

in multis agnoscit, ac interdum extremitatibus per menses contenta videtur. In aliis celerior impetiginis istius expansio, ac citior pustularum in ulcera transitus est: quae, diutius nutrita, vel a psorae causa jam abacta, cum iisdem, quam ista, remediis persanari vix queunt. Non quaevis pellis ab eodem contactu, facilitate eadem a psora invaditur; sed neque pediculos fert quaevis caesaries; et ipsa contagia, ob rationem non minus obscuram, non quovis tempore in omnes agunt. Qui farinas tractant, aut inter equos ac in stabulis versantur, vel spirituosos liquores distillant; hi psorae minus subjecti videntur. Juvenilis aetas, teneraque cutis, huic morbo, qui pluries hominem eundem non raro invadit, prae aliis favent.

§. CDXXXVI. *Causae.*

Ex dictis (§. CDXXXIII.), quae causa psoram inducat, jam satis elucet. Haec vulgo prius, quam ipsis innotuit medicis, et ex amplissima *acarorum* familia descendit. Distinctus scilicet ab illis, qui farinam caseumque inhabitant, *acarus humanus*, aut *acarus exulcerans*, non maturas ac pure jam plenas vesiculas, sed pustulas vix cutem egressas, limpidoque sero recenter impletas inhabitat; ac epidermide tectus, ad vicinas sub hac ipsa partes, quasi per fodinam, macularum, striarumque rubrarum, filiformium aspectu detegendam, divagatur. Incognitum hoc extra corporis humani confinia insectum, in aliis, quam psorae, vesiculis nequaquam reperiundum, nec fortuito hîc nascitur; nec eandem, quam forte larvae muscarum in ulcere neglecto ac vetusto, originem agnoscit; sed ab aegrotante, aut re quavis ab isto infecta, in sanos transfertur, et pustulas, quas inhabitat, *fecisse* credendum est. A calore externo, interno, pruritus augetur; a frigore, cum imminuta insecti agitatione, hic idem imminuitur, febrisque ipsa saepe pustulas exsiccat. Ab immundis difficilius, facilius ab illis, qui puritati magis student, haec viva morbi causa, quod cum *contagio* non liceret, a cute avertitur. *Phthiriasis* vero historia hanc ultro confirmat de *acaris* theoriam. Hinc de *contagio*, ut pruritus, pustularum, ulcerumque causa, cum *pediculum humanum*, aut *pubis*, sub cuticula

detegimus, a nemine cogitatur: cur de *acari* in *psora* mox ab istius principio non minori domicilii jure habitantis, ac hanc ipsam *praecedentis* potentia aequali dubitemus, vix ratio superesse videtur. Celeritate aequali tum pediculus uterque, tum acarus, cum interna vix curent, ab *externis*, ejusdem fere indolis, remediis, extemplo, et actione longinqua, enecantur; ac psora, quo citius, eo facilius, aufertur: felices, qui talia, tamque multa, tam certa, pro *unico contagio* possiderent antidota, mortales! A psora, ut vocant, *retropressa*, non pauca certe mala derivantur; sed praeterquod, saepius *effectum* cum morbi *causa* a medicis confundi, nimis constet; non specificum ad psorae vetustae, aut complicatae, celerius aut incaute sanatae, noxas explicandas requiritur contagium; nec ipsa, quae pediculi ad caput produxerunt, ulcera, si diutius jam fluxerint, — nec innocens, cui, sani licet, *jam assuevimus*, fonticulus, sine damno ubique, celerius exsiccantur. De psorae, quam *criticam* appellant, fallaciis jam supra (§. CDXXXIV.) mentionem injecimus. Quae *sartoribus*, quam aliis opificibus, communior esse dicitur, et ex *lanae* infectae contactu derivatur, psora, ea vel aliam impetiginem symptomaticam (§. CDXL.) constituit; vel ex *vestibus* laceratis, quas renovant atque consuunt, *jam infectis*, non ex lana, originem agnoscit.

§. CDXXXVII. *Prognosis.*

A psora, nisi cum aliis affectibus complicata, aut diutius neglecta, aut hoc tandem sub statu incaute suppressa, periculum haud imminet. Difficultas curationis apud pauperes, in nosodochiis, aut in castris, a necessariae puritatis defectu, et continua cum infectis societate, derivetur oportet. Exempla psorae, quae *sponte* in totum disparuerit, perpauca habentur; sed licet haec existant, si *contagium* aliquando sic deleri dicamus, cur *acaros* ob causas ignotas aliquando disparere, aut in pelle mutationem, quae istorum actioni resistat, contingere, negemus, ratio non apparet. Post psoram longiorem, interdum abscessus, glandularum, viscerumque infarctus succedunt: quae singula non tam ex specifica morbi causa, quam ex ichore, diutius vel copiosius resorpto, vel ex vitio

alterius naturae in corpore praeexistente, ac per psorae stimulum evoluto, derivanda esse censemus. Interdum alios psora dissipavit effectus morbosos; et, eosdem suo stimulo ad cutem invitando, visceribus immunitatem restituit. Interdum morbos alios, cum psora his accedit, quamplurimum exasperat haec ipsa.

§. CDXXXVIII. *Cura.*

Primum certe curationis momentum in vera hujus morbi diagnosi consistit. Si psora (vel a *contagio specifico*, vel ab *acaris* haec pendeat) est *recens*; ad externorum mox usum, cum interna nil possint, sine temporis jactura recurrendum est. Si hominem infirmum ac alio affectu detentum haec impetigo corripuerit; tunc videndum est, an per stimulum et ulcus superficiale tam late a psora in cute excitatum, natu prior affectio emolumentum habuerit? et antequam hîc psorae medeamur; artificialis in cute exulceratio, quae illius virtutem suppleat, excitanda est. Si per longam jam moram a psora cutis male affecta est, et aegrotus cum hac, morbosa licet, excretione habitudinem contraxisse videtur; tunc lentior et cautior morbi cura esse debet; ac iterum per artificialem fontem, quae internis minarentur, mala, ab istis derivanda sunt. Si cum alia impetigine, interno forte ex vitio pendente, psora complicetur; tunc illi per interna occurrendum, et istius, per externa, sanatio differenda est. Sub eorum vero, quae ad psoram simplicem conducunt, usu, non alia, quam ea, quae sanum in aliis hominem decet, vivendi ratio requiritur: nec ulla, quae, si balnea rerumque infectarum depositionem excipiamus, ad curam praeparent, vel psorae retrocessionem impediant, indicantur auxilia.

Insignis eorum, quae ad psoram laudentur, est numerus; sed, praeter summam munditiem, pauca in malo simplici sufficiunt, interque ea, *sulphur* et *mercurius* praeferri merentur. Primum igitur totius corporis superficies ope balnei vel communis, vel sapone remisti, ab immunditie ichorosa et a crustis depuranda, aut probe saltem cum spongia abluenda, et ad istas, donec decidant, fovenda est. Nil juvat, prius, quam adhibitis per aliquot jam dies remediis, apud

pauperes, quibus copia vestimentorum non est, tum haec, tum lintea mutare: quod tamen post tres, quatuorve frictiones necessario suscipitur. Sic et omne cum infectis commercium, rerumque ab istis tractatarum usus fugiantur oportet. Sub cutis plenitudine majori, ac ardore, pruritu ex eodem insigni, scarificatio praemissa conducit.

Ipsum vero *sulphur*, tum vaporis, tum balnei, tum unguenti sub forma, aequali cum successu adhibetur. Non parva interim ab hoc ultimo, ex foetore, et maculis ad lintea relictis incommoda sunt. Vapor sulphuris sub ipso psorae principio, et cum pustulae exiguae ad partem comparent, cum debita cautela, aliquoties in die adhibitus, ulteriorem hujus morbi progressum praescindit. Pauperiorum vestimenta ac lintea in aëre aperto hoc fumo impraegnata ac furno demum calidiori commissa, egregie purgantur. Sub thermarum sulphurearum defectu, vel hepar sulphuris ad uncias fere duas, — vel calcis aeque ac sulphuris libra una, in aquae fluviatilis mensuris septem vel octo decocta, pro balneo, adhibentur. Unguentum ex pulvere florum sulphuris uncia una cum axungiae recentis quantitate sufficiente, vel si pinguis cuti non conducat materia, cum ovi vitello, praeparatur. Sunt, qui huic unguento salis ammoniaci, vel hellebori albi drachmam unam aut alteram adjiciant; sed in multis ab usu istorum in cute irritatio excitatur, ac solum jam sulphur bene tritum hîc sufficit, si pars quarta, aut minor unguenti, prope ignem, quotidie ad noctem, nunc digitorum interstitiis, nunc carpo, nunc alias ad partes, illinitur. Tanta vero est sulphuris in viventem psorae causam potentia; ut corporis vel unam modo partem cum eodem frequentius unxisse, jam sufficiat. Hinc magnam sibi famam unguentum (N. L.), quod soli manus volae, ad nucis avellanae magnitudinem, affrictum, non parvo certe commodo, jam scabiem non raro dispergit, acquisivit. Vix interim nisi *sulphur* hîc agere, ac vanae laudes, quod hoc unguentum psoram et *expellat*, et *dissipet*, nobis esse videntur.

Mercurius, sub quavis demum forma, aut cum adipe remistus, aut, salis sub specie, in aqua solutus, in psorae causam, exterius admotus, cum aequali, ac

sulphur, nisi forsitan majori, potentia operatur. Interius, ad ipsam licet salivationem usque, porrecto huic remedio, psorae (si modo haec, et non alia impetigo, subfuerit), causa reluctari est visa; sed pauca hydrargyri portio exterius admota, uti *pediculos*, tum capitis, tum pubis, sic et *acaros* in psora, veneni adinstar, mox trucidat. Ad meliora praeparata *unguentum album* (N. XLVI.) omnino pertinet: quod ad fabae, vel avellanae magnitudinem quotidie ad loca indicata illinitur; ac, salivationis sine metu, vel psora jam disparente (quod de aliis quoque auxiliis retinendum est), per quasdam adhuc dies subministrari oportet. Non absimiles et unguentum *citrinum* (N. XX.), et solutio mercurialis vel simplex (N. LI.), vel *phagedaenica* (N. LII.), cum qua partes infectae semel, aut bis, quotidie laventur, in psoram effectus exercent.

Sed, praeter sulphur ac mercurium, quamplurima, cum successu interim non semper aequali, contra psoram adhibentur. Huc inprimis pertinent decoctum vel succus tabaci nicotianae, balneum ex reliquiis a distillatione spiritus frumenti, aqua vegeto-mineralis, aqua maris, lixivium, decoctum rumicis acuti, inulae helenii, cum unguento ex eadem radice ac butyro parato, et alia: a quibus tamen, ut magis incertis, melioribus instructi, lubenter abstinemus. Observandum vero hîc est, quod unguentorum sulphureorum sub usu interdum novae ad cutem pustulae, quae ad psoram non pertinent, sed ab ipso unguento nascuntur, prorumpant. Has, unguento suspenso, balneum ex tepida dispellit. Interim non mox a psora exsiccata, medicamenta cito nimis seponenda, sed aliquamdiu post illam continuanda, — aut, si ex morbi semine ad cutem non integre destructo nova series pustularum efflorescat, resumenda sunt.

Si hominem, ut vocant, cachecticum, aut vitio quocunque alio laborantem, *psora recens* invaserit: non ideo in istius, ut quae *critica* non est, curatione cunctandum, ac summa malorum in eodem augenda est. Aliter se res habebit, si alia impetigo, psorae aspectu modo similis, sed indolis diversae (§§. CDXXXIX. CDXL.), — aut si haec ipsa jam diutius in cute haerens, fonticuli aut ulceris artificialis quasi vices cum

emolumento aegroti assumpserit, — aut si ipsius psorae stimulos, forte latens in corpore vitium scrophulosum, aut aliud, excitaverit: quo in casu, ut monuimus, vel symptomatica affectio cum remediis internis corrigenda, — vel psorae ipsius effectus non specificus, sed fortuitus, per artificialem exulcerationem, ac interdum per auctas alibi secretiones, supplendus est. Similia de ea, quae sanum alias hominem diuturno jam tempore afflixit, psora dicenda sunt: ut quae, materiae suae, non ut specificae, sed ut ichorosae, ex pelle continuo resorptae, actione internis simul obest, ac simul, suscepto jam habitudinis jugo, ad illam derepente sanari sine damno non potest, quin praedictas sibi curationis cautelas exposcat.

Ex his vero artis praeceptis aut non satis observatis, aut prorsus neglectis, non pauciora, nec minus, ac ab impetiginum aliarum incauta tractatione, lethalia incommoda propullulant: quibus iterum ad regulas jam satis alibi (§§. CCXC. CCCXXVI.) expositas occurrendum est. Cum vero morbi a psora male tractata et praepostere exsiccata oriundi, non ex ipsa psorae causa *specifica* ad interiora repercussa, sed ex repentina ichoris, habitudinis ad leges, fluentis, suppressione nascantur: hinc nulla est ratio, cur *psoram*, foeditate, ac transitu in alios tam facili infamem, per *insitionem* aegrotanti communicemus; sed illa certe, quae sub exanthematum, impetiginumque aliarum infausta dissipatione commendavimus, sufficiunt.

ORDO II. GENUS V.

PSYDRACIA.

---

§. CDXXXIX. *Definitio.*

Psydraciae sub nomine, diversae apud Graecos affectiones cutaneae veniebant. Nos eodem pro significandis variae originis pustulis, psorae (§, CDXXXIII.), modo habitu externo, vix non similibus (§. CDXXXIV.), contagio plerumque carentibus, solitariis, ad basin rubris ac duris, in apice pellucidis, serosis, albescentibus, prurientibus, utemur.

§. CDXL. *Psydraciae diversitas. — Psydracia venerea. — Psydracia hypochondriacorum. — Psydracia critica. — Psydracia scorbutica. — Psydracia periodica. — Psydracia artificum. — Psydracia ab immunditie. — Psydracia infantum. — Psydracia plethoricorum. — Psydracia neogamorum. — Psydracia senilis. — Psydracia thermalis. — Psydracia ab acri.*

Numerosa, et distinctu difficilis hujus impetiginis familia est.

Nunc etenim non modo, communi psydraciis sorte, cum psora quoad formam conveniunt; sed a causis etiam viventibus, mox acri, quem vulnusculo inflicto instillant, succo, — mox ovulis, quae huc deponunt, — mox stimulo mechanico, tum plantis, tum animalibus summopere infensis, ad partes nudas, teneriores oriuntur: ut scilicet pustulae prurientes, ardentes, quas

culex, tum *pipiens*, tum *reptans*, quas *pulex penetrans*, tropicorum incola, vel et *cimex lectularius*, ac alia non satis nota calidarum humidarumque regionum insecta inducunt; et quae pustulae, dum, scabendo irritatae, sat largos primum ac elevatos tumores praesentant, — post paucas modo dies in papulas vix a psora distinguendas mutantur.

Nunc acre *venereum* in cute psoram aemulatur, ac pustulas non tam prurientes, quam noctis potissimum tempore dolentes, universo in corpore, nec facie quidem excepta, producit.

Alias *hypochondriacis* solemne est pruritum in cute, et maculas, et pustulas, a scabie vix abludentes, cum caeterorum symptomatum levamine, experiri.

Sed interdum post febres, sub morborum chronicorum decursu, similia cum insigni aegrotantis emolumento contingunt: quae *psorae criticae* ideam frequenter dederunt.

In *scorbuto*, apud illos, qui carceribus, aut navibus angustis detinentur, aut in locis uliginosis, impuris, vitam ducunt, ad cutem pustulae oriuntur, quae, etsi psorae figuram ac pruritum habentes, non tamen a methodo in psora laudata superantur.

Interdum *periodice* ad pellem pustulae comparent: quae, sub imagine psorae, apud illas, quibus menstrua sistuntur, istorum quasi vices ac decursum absolvunt.

Qui lanas impuras rancidoque oleo imbutas, *textores*, *sartores*, tractant; hi ad manus digitosque, — vel ad corpus universum, abdominali, aut scorbutico, aut alio ex vitio, impetiginem a *psora* diversam patiuntur (§. CDXXXVI.).

A cutis *immunditie*, et apud illos, qui lintea ob miseriorem conditionem cum aliis mutare non queunt, nec minus ab unguentis acriori cum oleo paratis, non raro pustulae, quae psoram fere referunt, ad cutem efflorescunt.

Infantes non raro, vel a primis jam mensibus, vel dentitionis sub opere, universum per corpus, nec facie quidem excepta, a pustulis prurientibus, ac psorae aspectu, non indole similibus obteguntur.

Juvenibus, pubertati sub principio, plethoricis, aut

cursu luctaque exercitatis, — puellis, quibus menstrua aut instant, aut fluere recusant, rubentes saepe pustulae ad cutem, ac inprimis ad faciem, erumpunt.

Qui *Venere* abutuntur, hos ad cutem subinde quasi psorae effectus ac pustulas experiri, ex observationibus constat.

In *senibus* interdum, ut herpes (§. CDXXIII.), sic et psorae simillima impetigo observatur: quae, remediis plerumque rebellis, ad mortem usque sub immani cruciatu continuat, atque indolem longissime a psora distantem manifestat.

In *thermis* forte calidioribus, ad omnem superficiem pruritum ac pustulas; quae psoram inexpertis referre videbantur, vel in illis adeo, quibus nulla cutis vitia praeiverant, frequenter conspeximus.

Nec tam rarum est, apud homines, vel *scrophulis* vel *rheumate*, vel alio demum acri laborantes, similia in cute, vel ad certas modo partes, quasi vitio *locali*, vel ubique, ut in hypochondriacis, melancholicisque aegrotis, contingere.

§. CDXLI. *Causae.*

Vel ex sola jam specierum *psydraciae* (§. CDXL.) expositione, diversa illarum, tum a *psora*, tum inter se ipsas, natura ac origo intelligitur; ac plurimae ex illis, quas omnes hîc adducere vix licet, aliorum potius morborum *symptoma*, quam morbum *primarium* constituunt. Neglectum interim causarum, quae talia in cute producunt (§§. CCLXXIII. — CCLXXVI. CCCLXXXIII.), studium, ac affectuum, qui, vel internorum, vel istius ex vitio, ad corporis superficiem se produnt, non observata distinctio, fecerunt, ut saepius pro *psora* haberentur, et cum externis sine quovis respectu tractarentur impetigines, quae, fontem *internum* agnoscentes, non potuerunt non a tanto medicorum errore frequenter exacerbari, repelli; et quae methodum ad psoram propositam (§. CDXXXVIII.), tam male sibi ipsis adhibitam, toties infamem reddiderunt.

§. CDXLII. *Prognosis.*

Morborum, ex quibus suam trahunt originem, psy-

draciae symptomaticae sequuntur prognosin. Pauciores illae, quae ex primaria cutis affectione oriuntur, vix periculum agnoscunt. Quae interim pellem a multo jam tempore defoedavit, psydracia; haec, remediis externis derepente suppressa, sanitatem periculosa subvertit. Ex omnibus fere pejor est, quae exsucca senum corpora consumit.

§. CDXLIII. *Cura.*

Pro tam diversis origine malis (§. CDXLI.), non una, sed multiplex medendi est ratio. Quae causam internam non agnoscit, et modo *localem* in pelle affectionem constituit psydracia; haec externis solum tractanda est auxiliis, et pro originis differentia, sibi alia, aliaque exposcit. Molestos insectorum ausus, tum Africae, tum Americae meridionalis populi avertunt igne per nemora ac domos accenso, fumoque tabaci, nec minus oleo, succisque plantarum diversis, quibus corpora quotidie inungunt. Praesentem ab ictu insecti dolorem, extracto vesparum apumque aculeo, cum aceto, limonum succo, oleo, linimento volatili, theriaca, impositis moderamur. *Penetrantem culicem* (§. CDXL.), sub tropicis, cum acu sollicite effodiunt, ac cineres tabaci ulceribus inspergunt. Quas cutis impuritas induxit psydracias; has balnea tepida, cum sapone, vel hepate sulphuris remista dispellunt. Psydraciae *symptomaticae*, ut venereae, scorbuticae, etc. ex aliis hujus operis locis repetenda est cura.

ORDO II. GENUS VI.

TINEA

§. CDXLIV. *Nominum diversitas.*

Herpeti (§. CDXX.) affinis fere, sed ad partem capitis capillatam, vel ad faciem defixus, ac aetati infantili magis proprius est morbus, quem Veteres, *achorum, favorum, ulcerum capitis manantium,* — posteriora vero tempora, *lactuminis, crustae lacteae, scabiei, leprae capitis*, ac *tineae*, magis barbaro adhuc, nomine salutarunt.

§. CDXLV. *Definitio.*

Interim hoc ultimum, seu *tineae*, civitate jam potitum nomen pro impetigine retinemus, quae in ulcusculis prurientibus, serpentibus aut capitis, aut faciei, humorem viscidum, copiosum ac foetidum, in coagulum fere melleum properantem, fundentibus mox crusta friabili, granosa ac molli, mox duro crassiore, cinereo quasi cortice, obductis, consistit.

§. CDXLVI. *Divisio. — Achores. — Favi. — Tinea. — Crusta lactea, seu tinea faciei. — Tinea maligna. — Tinea humida. — Tinea sicca.*

Capillatae partis ad caput affectio, tenuissimis foraminibus cutem perforans, unde glutinosus humor excernitur, *achor* Graecis dicebatur.

Favus autem vocabatur simile fere *achoribus* vitium; cum foramina meatuum, unde humor manabat, majora, *apum favis* respondebant.

Tineam adesse docebant, cum sanies ex cute cranii capillata exstillans, ad pilorum radices, in crustas friabiles, aut tenaces, ac albas coiret.

Si, qua ubera sugunt pueri, aetate, ad genas istorum prius calentes, rubentes, splendentes, vesiculae nascerentur prurientes, ac flavae, quibus disruptis ichor effluens in crustas friabiles, ex flavo luteas, cum pruritu ac dolore cogeretur; *lactumen*, *crustam lacteam* appellarunt.

Rebellem magis *tineam*, et quae ad ossis usque substantiam descenderet, cariemque excitaret, *malignam*, — quae plurimum ichoris effunderet, *humidam*, — et quae duras ac fere saxeas modo crustas offerret, hanc *siccam* nominarunt. Non interim tam diversa mali, quam nominum natura est; ac sede magis, aut aspectu, atque gradu, quam indolis ratione, in illo nascitur differentia.

§. CDXLVII. *Symptomata achorum aut favorum; — tineae; — tineae faciei.*

Qui achoribus aut favis subjiciuntur pueri, his pruritus inter capillos molestus, cutis tensio et ardor, vel et porrigo, praecedit; nec rarum est, glandulas lymphaticas circa collum et occiput his tumere, ac tensionem, dolorem ab attactu, inferre. Apud alios cephalalgia hos affectus annunciat. Augetur jam pruritus et scabendi necessitas: quo sub opere a digito aegrotantis aut *tumor* latus, calescens ac tensus, aut *papula*, seu *pustula* inter capillos percipitur. In illo, vix ulcus, sed dilatati quasi canaliculi, seu ductus folliculosi ostiolum, ex quo humor glutinosus lente distillat, conspicitur; in ista, quae tuberculum super cute elevatum, circumscriptum, folliculosum, pisiforme, vel conicum, ad basin satis durum, cum apice molliore, albescente constituit, liquor albidus, flavescens continetur: quem foramine ampliori, aut exeso, aut exilibus, subrotundis excrescentiis obsesso, inaequali, foetentem, ac pigrum eructat. Hic ichor vicinos inter capillos effusus, im-

pura quasi palude eosdem inundat; mox ab aëris attactu coagulatur, ac pilos, quos amplectitur, conglutinans, mox tubera crustosa, exterius squamosa et sicca, interius molliore, granosa, quasi cerea, putrescente materia repleta, ac securum fertilissimumque pediculorum nidum efformat.

Si plures ac sibi vicinae, aut confluentes forte pustulae capillitium defoedent; tunc uberiori ex fonte distillans ichor vicinas plagas sub tecto crustoso abscondit, aut, picis liquefactae super cranio effusae adinstar, qua late patet, capillatam, et frontis adeo vicino regionem obducit; ichoris unda, quae sequitur primam, jam solidescentem, — secundam, tertia, repellit, findit, ichore novo fissionem replet, incrustat, ac singula in durum, squamosum, interjecta capillorum substantia horridum, crassumque cooperculum compingit. Interea latens sub isto sanies subjectam pellem aggreditur, capillorum radices hinc inde effodit; vix tamen bulbos istorum, sed cellulosam magis telam vicinam erodit, consumit, ac, si forte virus venereum accedat, sub dolore atroci, nocturno, vel ipsis calvariae ossibus perniciem minatur. Hinc major hoc sub vitio inquietudo, ac pendens ab ista nutritionis defectus maciesque, — apud alios, vix magna salutis laesae symptomata occurrunt. Interdum locum vix tinea mutat; sed in situ eodem aut sicca, aut humida, vix aucta, persistit, seceduntque pili, quos alba in quibusdam lanugo restituit.

Tinea faciei, seu, ut male satis vocant, *crusta lactea*, in pueris sextum vix aetatis mensem adeptis, vel ultra annum haud natis, — interdum, licet raro, et tardius, occurrit. Infantes haec affectio prehendit, qui *dentitionis* sub opere versantes, albidiori, subrotunda, ac pingui simul facie, genisque profunde, aut ex flavo rubris instruuntur: qui scrophulosis ex parentibus descendunt; qui lautius et lacte crassiori nutriuntur. Utplurimum ad genas, non raro ad frontem, species haec tineae principium sumit, et sese calore, rubore, splendore, ac partis pruritu manifestat. Mox pustulae, parvaeque nunc latae, nunc acutae vesiculae, liquore pellucido, ex albo flavescente repletae, efflorescunt. Hae, vel sponte, vel

scabendo disruptae; tenacem, flavum, et in crustas ex luteo subrubras, friabiles abiturum liquorem effundunt. Interea novus mox ichor primo succedit: qui mollem fissumque jam corticem penetrans, ac per loca declivia decurrens, haec ipsa obducit, ex alio propinquae pustulae impuro fomite augmentum sumit, et in larvam, hinc flavam, obscuram illinc, densumque in corticem mutatus, modo genas ac mentum, modo faciem, exceptis oculis, universam, sub insigni infantis pruritu, inquietudine, ac non sine corporis pendente ex istis macie, defoedat. Nec tamen palpebris ubique parcit hic morbus; aut ad partes longe alias, ad aures, ad artus, vel ad truncum non divertitur: quin ideo vel minimam aut in facie aut alibi cicatricem relinquat. Cum aliqua *periodo*, tum eruptio, tum exsiccatio pustularum in multis contingit, atque tot fere dies ad primum, quam ad secundum hoc opus consumuntur. Eruptionis sub stadio, vegetior ac hilarior puer esse, — cum pustulae siccantur, languere, observatur. Eundem infantem *bis* haec ipsa affectio tenuisse observata est; sed tandem, sub urinis, ut felis illae, foetentibus, copiosis, sponte, licet tardius, disparet.

§. CDXLVIII. *Causae.*

Aegritudinis tam late inter primae aetatis homines extensae causas vix satis perspicimus. Nec etenim parentum, nutricum hîc vitia vel ubique praecurrunt; vel tam certe prolis sanguinem, ut vulgus credit, inficiunt. Nec in ipso hoc vitae exordio, sub victu tam simplici, ac mente a pathemate fortiori tam libera, humorum tanta, ac volunt, acredo supponitur prudenter. Contagia in tinea tum capitis, tum faciei, si veneream illius aliquando originem excipiamus, non firmo satis argumento nituntur. Accedit, quod tinea faciei, dentitionis vix absoluto negotio, vel sponte dispareat; quod illa capitis, modo paucis adultis pubertatis a tempore, nisi lue venerea detentis, adhaereat; et quod tinea communis externis, plerumque sine damno, remediis, quod interna vix unquam possunt, tollatur auxiliis. Veteres, ut ubique, sic et in achorum favorumque explicatione, ad *bilem*, — re-

centiores, ad *mucosos, acidos, acresve humores*, pro more seculi confugerunt; sed quo subtilius his in rebus ratiocinari, — eo minus ad lectulum fecisse videbantur: ut tandem ipsis a medicis, difficultatum curandae tineae pertaesis, hic labor vetulis ac empyricis hominibus committi debuerit. Istorum ausibus instructi, non pauci morbum, de quo agimus, non ex fluidis, ut pridem, sed solius corii capillati ex vitio locali, curationis externae meliori successu suffulti, derivantur.

Jam solus hic experientiae sermo, seu rerum eventus pristinae loquacitatem theoriae abunde refellit: sed cur demum vix gremio emissus puer tot morbis ad caput inprimis laboret, et cur tinea tum istius, tum faciei, ad certos fere vitae humanae annos limitetur; hoc, sicut obscurum, ita perscrutatione medentis indignum non est. Major capitis neonati ad corpus caeterum proportio, vasorum cerebri, calvariae totius, majora lumina, hanc supremam hominis partem prae aliis eo celerius, quo vicinior est ortui, nutriri, ac humorum quantitate uberiori perfundi, demonstrant. Hanc naturalem capitis plenitudinem in prole jam utero exclusa saepe augent tum velamenta, quibus illud obruitur, calidiora, tum fasciae, quibus pueri corpusculum et artus tam stricte involvunt, ac alia circulationi humorum per ista, opposita obstacula. Accedit magna parvulorum multorum voracitas, ac lactis uberioris et nutriente principio ditioris sat felix digestio: quae specialem vasorum capitis repletionem in multis augere, ac ad morbos ex ista praedisponere valebunt. Quo vero tempore dentitionis ingruunt molestiae, nemo est, qui ex capitis calore aucto, ex rubore genarum, ex salivae ac muci uberioris effluxu, ad majorem hac in parte irritationem, et humorum ex ista pendentem derivationem concludere recuset. Quid vel sola partium sensibilitas adaucta in producendis ad cutem morbosis secretionibus valeat, jam satis evicimus (§§. CCXXVIII. CCLXXIV. CCLXXVI. CCCLIX. CCCLXXIII. CCCLXXXVI. CCCXCIV.); ac illa, cum indicata jam vasorum capitis repletione, istorum vires excedente, tum frequentes encephali sub aetate infantili hydropes, tum innume-

ros aurium, oculorum, oris nariumque affectus, tum denique singularem systematis lymphatici hac in parte irritationem, ac secretionis in cute, tum capillata, tum ipsius faciei, vitia, ad certam modo aetatem restricta, non parum illustrat.

Interim non unam ideo ac eandem semper istorum originem subesse dicamus! Venereae, quae adultos, vel et ipsos infantes divexat, tineae exempla, — causarum, quae porriginem inducunt (§. CDXVI.), auctoritas, — pediculorum noti effectus, materiae morbosae facta ad caput metastasis, — scrophulosa haereditaria dispositio, diversam impetiginis, de qua agimus, scaturiginem abunde demonstrant; sed hoc unum, communem scilicet tineae tum capitis, tum faciei, causam plerumque non internam, sed universo nunc capiti, nunc corio capillato, nunc dentium viciniis fere propriam ac *localem* esse, ex dictis eruimus. Quae ex retropressis, ut ajunt, vel proficuis forte alio sub morbo tineis, ad comprobandam causae illarum *internam* originem afferuntur, exempla; ea non aliam plerumque, ac de psora vetusta, vel complicata, praepostere topicis remediis exsiccata attulimus (§. CDXXXVI.), explicationem admittunt, ac fallaci nimis argumento superstruuntur. Forsitan haud aliter sensiliores, pinguesve infantes ac pueri, qui lautius nutriuntur, ad caput, lymphaticum, concrescentem ichorem, — quam arbores juniores solo fertili commissi ad corticem sua *gummata*, plorant; et accedens his succi nutritii divitiis, dentitionis ab opere, irritatio, in teneris pusionibus ad faciem vesiculas crustasve, — in pueris sub immunditie, pediculorum inter capillos stimulo, nisi narium haemorrhagiae, coryza, aliique fluxus, aut citius forte corporis incrementum, materiam divertant, achores, favosque producit. Si pauperum non minus, quam divitum progeniem hi morbi invadant; cogitetur oportet, ex pane secalino non pauciorem, quam ex tritico nutrientis copiam materiae a sanis hauriri; nec egestas parentum, quod sibi, — hoc parvulis dilectis, miseriarum ac laborum adhucdum ignaris, detrahere consuescit. Lac igitur nutricis adultae vel crassum, copiosius ingurgitatum, si a pueri sugentis ventriculo superetur; non ob viscidum, aut

acidum, quem sanguini abhinc induci contendunt, mucum, — sed ob nutrientis, quo abundat, principii exuberantiam, ad crustam, quam lacteam appellant, infantem disponere dicendum est. Urinae, hujus morbi sub fine, excretae foetor nec ubique se manifestat; nec magis de mali causa per has vias ejecta, quam de turbarum praegressarum effectu testimonium largitur: ac in genere tum sudorum, tum urinae, ut alterius, morborum sub fine, secedentis materiae vel odor, vel alia conditio, de morborum causis sat aequum ferri non sinit judicium (§. VII.).

§. CDXLIX. *Prognosis.*

Ad secundam valetudinem puerorum, capitis impetigines plerumque contribuere, opinio est vulgi. Nec vulgus tam saepe, ac medici opinantur, de morborum successibus judicando, a vero aberrat. Non quidem in eo, qui sanus est, ut sic esse continuet, requiritur morbus: sed talis est *multorum* infantum voracium, succiplenorum conditio ac vitae modus; ut a nutrientis principii copia, nisi corporis incremento sat rapido, vel aurium, vel narium alvique fluxu dissipetur interdum; cellularis tela omnis subcutanea, inprimis ad collum ac faciem, mire turgeat, et succis, a vero adipe distinctis, infarcta, cruoris motui per laxa vascula potenter resistat; aut data quavis occasione, vel sponte, contentos humores, ac humana quasi gummata regurgitet. Quod si talia contingant, mox major in pueris hilaritas, ac functionum oppressarum libertas observatur: quae singula, dum salutari huic exuberantis principii nutrientis stillicidio per artem, vel repente nimis, vel sine quovis ad causam respectu, resistitur; cum damno — non ob retentam, quae corrupta sit, materiam, sed ob luxuriantem, quae consumi omnis a corpusculo sat cito non possit, nutrientem materiam, languebunt. Si aliam et complicatam magis originem, ut veneream, metastaticam etc. haec impetigo agnoscat; tunc utique, sicut topica remedia non sufficiunt, ita, donec ipsa morbi causa superetur, periculosus eorum usus esse potest. Sed vel communissima, simplexque tinea, si diutius persistat, ob continuos pruritus, ob vigilias, inquietudines protractas, interdum

vero ob nimiam succi nutritii per larga haec ulcera jacturam, debilitatem ac maciem, vel et lentam febriculam inducit: qui tamen ipsi effectus, licet aperte morbosi, ob contractam jam forte habitudinem, sine damno derepente auferri non queunt; vel, si hoc ipsum tentetur, tum asthmata, hydropes, tum viscerum glandularum infarctus, suppurationes, metastases, coecitates, ac tabem ipsam, relinquunt.

§. CDL. *Cura.—Tineae capitis cura.—Cura tineae faciei.*

Hinc primis hujus morbi signis occurri, causasque illius latentes investigari oportet. Si venereae, scrophulosae, aut alterius symptomaticae affectionis indicia compareant, ad primarii curationem morbi veniendum est. Si ex lactis crassioris, voracitatis ac plenitudinis effectu haec vitia oriantur; tunc ubera mutanda, lactis copia gradatim restringenda, transpiratio promovenda sunt.

Quibus caput ab ulceribus manantibus, aut a tinea affectum est: his primum victus moderatus, corporis exercitium, ac summa capitis mundities imperanda; capilli, quin frigus repentinum noceat, rescindendi, radendi; ac pediculi, si abundent, cum axungia, vel sapone molli ac albo, cui olei distillati, vel anisi, vel lavandulae guttae aliquot adduntur, — cum butyro, seminibus apii petroselini, in formam unguenti, remisto, — aut cum semine sabadillae, cucupha, quae caput arcte circumdet, recepto, per noctem aliquoties impositis necandi sunt. Jam vero crustae, quae curam ulceris manantis impediunt, emolliri, ac, ut decidant, praeparandae sunt. Favorum achorumque illae, difficultatem non afferunt; sed vel praedictis unguentis, vel decoctis emollientibus jam cedunt. Ast crustas tineae rebellis fere saxeas ac profundas unguenta sola vix penetrant; et pars exterior ac durior illarum cum novacula caute radenda, auferenda est. His praestitis, cataplasma (N. LIII.) molle ac tepidum continuo imponimus, et quotidie, donec omnes fere crustae deciderint, renovamus. Alii, solutione mercurii sublimati, cum pane in cataplasmatis formam redacta, — alii, arcano quondam, ex bufonibus calcinatis pulvere, hoc scopo utuntur: quorum primum, glutinosum nimis, —

alterum, nullius virtutis esse remedium, experientia aliorum testatur.

Patentia nunc ulcera cum urina recenti ac sana quotidie lavantur, ac mox unguento populeo, vel unguento *albo* (N. XLVI.), aut *rubro* (N. XLIII.), aut demum citrino (N. XX.) mercuriali, obtecta, tali methodo simplicissima ad sanationem perducuntur. Aliis, solutio phagedaenica (N. LII.), aut simplex mercurialis (N. LI.), vel decoctum tabaci, rebelle ulcus depurat. Si dura quaedam loca his auxiliis domari non possint, haec ipsa, vel unguento simplici, cui octava pars pulveris cantharidum remista sit, vel caustico interdum remedio, ut butyro antimonii, cum aequali spiritus sulphuris portione, vel et lapide infernali prudenter tangenda, et mox carptis filamentis, quibus butyrum simplex illitum sit, obtegenda, — cum vero eschara deciderit, cum unguento egyptiaco, vel mercuriali albo, vel rubro, depuranda, ac tandem ad cicatricem perducenda sunt. Totius ulceris exsiccationem aqua saturni, vel calcis tandem sine damno coadjuvat.

Non tamen omnis sic tinea sine crudeli pilorum evulsione ad finem constantem perducitur; ac in casu mali pertinacioris, ad hoc demum recurrendum est subsidium. Si paucas modo capitis plagas occupat tinea: tunc volsella capillis prope radices apposita, hi ipsi cum bulbis extrahendi sunt. Si nimis extensa est affectio: tunc ex pice alba, ad ignem liquefacta, cum pauxillo farinae secalinae, ac olei olivarum, emplastrum paratur: quod linteis, digito vix latioribus, sat longis, hinc pluribus, commissum, ac leviter calefactum, tineae, resectis prius capillis, imponitur, et post horam sine impetu, ac lente, cum sat multis, qui huic adhaerent, solutis jam a morbo, capillis detrahitur, ac pro re nata iterum aliquoties imponitur. Alii, emplastrum ex pice nigra plures per dies his crustis imponunt, atque illud cum istis, ac pilis repente detrahendo, caput omne cum impetu quasi decorticant. Hanc methodum non parva saepe partium insequitur inflammatio: quam butyro, betae foliis inuncto, sedare contendunt, et quae interdum venaesectione ac aliis indigebit auxiliis.

Alia quidem, ut diximus, in tinea primaria vix indicantur, quam *localia* remedia. Interim in adulto jam malo vel fonticulus, vel alia, per emplastrum vesicans ad nucham, ad brachia, vel per corticem thimeleae inducta exulceratio, vel et alvum purgans hinc inde remedium, ac pulvis antimonialis ex aethiope (N. LIV.), aut alter ex sulphure antimonii (N. LV.) ad securitatem majorem, commendari merentur.

Ad *tineam faciei* quod spectat, ea quidem, quod vel sponte tandem dispareat, ac damna vix habeat, remediis, ut illa capitis, violentis non indiget. Interim cum continuus pruritus, ac vigiliae infantem disturbent ac emacient; in causis hujus incommodi (§. CDXLVIII.) auferendis, et ad citiorem, quam quae a natura praestetur, morbi curam obtinendam, auxilia requiruntur. Experti et clari in arte viri consilio, a multis jam annis hoc rerum in statu confirmato nos quoque *jaceam*, seu *violam tricolorem* hoc in morbo tentavimus, ac variis in casibus haec planta spem nostram implevit; in aliis, vix tantum praestitisse est visa. Exhibetur vel *recens*, in lacte decocta (N. LVI.), quod mane ac vespera infanti porrigitur; vel *sicca*, in pulvere, ad drachmam dimidiam quotidie: quo sub usu tum alvus non raro, tum inprimis urina, cum foetore, qualem jam descripsimus, apud varios cum fructu, moventur. Foliorum quoque *farfarae tussilaginis* decoctum, omni bihorio ad unciam dimidiam per menses porrectum, alterius sibi viri laudem, quam in scrophulis jam dederant, promeruit; ac de *primulae veris* saturato decocto similia, a nobis necdum tentata, referuntur. Plura interim, quae; tempore *longiori* porrecta, hoc in morbo utilia dicuntur, an hic ipse vel sponte vel per artem recesserit, nobis dubium relinquant. Externis hac in tinea remediis vix locus est; et quae illam exsiccant, cum damno admoventur. Fortiori tamen a crustis durioribus tormento vel malvae decocto, vel lactis cremore dulci occurrimus, ac simul alvum cum syrupo cichorei cum rheo, vel cum manna, sine stimulo movemus. Si utriusque sub tineae decursu, vel ob incautam medelam, vel ob alias rationes, alterius forte mali pejoris sympto-

12*

mata occurrant, et ab illius suppressione pendere videantur; tunc habita tum causae supprimentis, tum praesentis affectus ratione, ex traditis in casu simili praeceptis (§§. CCXC. CCCXXVI.) consilium petendum est.

ORDO II. GENUS VII.

LEPRA.

§. XDLI. *Notio morbi.*

Vix una ex descriptis hucusque impetiginis speciebus existit, quam veteres, et aevi medii scriptores, — non modo cum fortius urgeret, sed et mitiori sub habitu, interdum non declarassent pro morbo, quem nunc veris ac distinctis coloribus depingere, ob hujus raritatem, tam ardui res laboris est. Etsi vero haec ipsa difficultas in sermonis apud antiquos de *lepra* obscuritate, in *Arabum* garrulitate taediosa, ac in *Arabistarum* hos coeca fide exscribendi consuetudine fundamentum agnoscat; insignis tamen symptomatum, quae illam, vel ut futuri *indicium* morbi, comitabantur, vel ut frequentior effectus, circumfluebant, copia, — ut in altera nunc *lue*, quae *lepram* in Europa paulatim excepit, ad imaginis manu veterum delineatae ambiguitatem summopere contribuit. Vel sola cutis macula, vel pilorum defluvium, vel porrigo, vitiligo inprimis, herpes siccus, vel squamis, tuberculis, ulceribus obsessae pellis conditio, quin solae in cruribus varices, suspicionem de *lepra* apud eos movebant: apud quos, vel ob contagii perpetui, vel ob causae communioris ac in plurimos eundem ad finem

conspirantis rationem, impetigo leprosa cutaneorum et principium et finem morborum formare solebat.

Interim vix tanta rerum confusio ex veterum hoc de morbo doctrina nasceretur; nisi infelix eorundem de *quatuor humoribus* theoria, et insignis doctorum in morbo prorsus eodem, nunc ex formae, nunc ex solius coloris diversitate, subtilius distinguendo pruritus, accessissent. Sed et illud non parum hujus morbi historiam obscurat: quod, sicut semina vegetabilium diversa, hoc sub coelo, plantam inermem, — in illo, fruticem altiorem, effingunt; ita *leprae* contagium, aut fomes, hac terrarum in parte, sub ista, — alibi, sub alia magis, forma excreverit; quin verus atque constans morbosi floris character ex veterum laboribus sat tuto ad nos usque pervenisset. Sic *venereae* quoque luis symptomata, sub coelo multum diverso, insigniter inter se differunt, ac morbos observatori incauto, ac originis primariae ignaro, fere quosvis mentiuntur. Quo vero tempore ultima haec lues Europam invasit, non mirum est, si tum istius, tum declinantis tunc *leprosae* affectionis, quae plurimum inter se conspirant, symptomata, a multis commisceri, et aegritudine ab una ad alteram transferri videantur: quae singula sine dubio morbi apud nos quasi dispersi ac cessantis reliquias cum temporum obscurorum descriptionibus conferre, opus perdifficile nobis redderent; nisi Viri eximii susceptus nuper, *de lepra Occidentis*, utilissimus labor hoc sibi pensum assumere felici cum ausu voluisset. Nos quidem morbum, quem *Elephantiasin* Graeci dixerunt, semel ipsum, — sed oculo juvenili, in veterum monumentis necdum satis versato, ac brevi temporis concessa mora, conspeximus; quam vero *lepram* hi proprie vocarunt, hanc pluribus exemplis impressam mente tenemus.

§. CDLII. *Definitio.*

Morbum tam proteiformem angustis definitionis cancellis circumscribere, res ardua est nimis. Nec enim natura, sed vehementiae modo gradu sedisque ratione, *Arabum, Graecorumque lepras* inter se differre putamus; et innumera symptomata, quae diversos apud po-

pulos, atque sub coelo eodem, aegritudinem eandem, alia aliaque circumdant, constantiam vix ullam — sed cujusvis fere morbi atrocis phaenomena, ordine nunc isto, nunc illo disposita, in hac una ostendunt.

Quod si tamen ad praecipua hujus tetrae affectionis signa diagnostica sub variis *leprae* formis respiciamus; hanc dicemus atrocissimum impetiginis genus, cute aut *vitiligine* (§§. CDII CDIII.) *diffusa*, — aut *piscium* quasi *squamis*, *ulceribusque crustosis*, *orbiculatis*, *pertinacibus*, — aut demum *tuberculis nodosis*, ad faciem inprimis, ad manus ac pedes, inquinata, insigniter pruriente, aspera, rugosa, unctuosa, lividaque, cum dyspnoea, voce rauca, nasali, morositate, anaesthesia ac stupore, salacitate morbosa, alvo sicca, pedis deformitate, tumore elephantino, ulceribus profundis, ad ossa, articulos, sed pauco dolore, extensis, haec ipsa separantibus, foetore, ac aspectu totius horrendis.

§. CDLIII. *Differentiae.*

Haec vero (§. CDLII.) totius aegritudinis tum lenta primordia, tum limitatos ad cutem quasi solam progressus, tum summos ex ista in universum systema furores generatim concernunt; nec ubique tam atrox erat leprae natura, quin illam, quae *psorae* ferocioris in modum incederet, pro morbo ab *Elephantiasi* diverso complures declararent. Qui interim considerat, morborum incrementa, tam coeli, victus, quam diversae apud homines constitutionis ratione, quamplurimum differre, ac in ipsa *Graecorum elephantiasi* saepe cutem non aliter, ac *Arabum* in *lepra*, ulceribus foedari: non difficulter hic sibi persuadebit, inter morbum utrumque non aliam, quam vehementiae in *elephantiasi* majoris differentiam intercedere (§. CDLII.).

Non tamen ideo vana est *leprae* divisio, qua hunc morbum diuturnum tum in diversa sua stadia, — tum in praecipuas varietates, quibus corporis aut modo partem (*lepra localis*), aut omnem compagem (*lepra universalis*), aggreditur; — aut superficiem commaculat, exasperat, obtundit (*lepra alba, seu Leuke Graecorum*); — aut eandem exulcerat, ac crustis squamisque de-

foedat (*lepra squamosa, lepra Graecorum*); — aut pellis omnem, cum subjecta adiposa, substantiam in tubera nodosque attollit, corrugat, enervat (*lepra elephantiasis, lepra Arabum*); — aut, ad manuum, pedumque articulos conversa, ea in crassas ac informes columnas infarcit, stupefacit, corrumpit ac separat (*lepra Elephantia*); — aut denique in simplicem, vel cum aliis affectibus complicatam (*lepra rubra*), distinguimus.

§. CDLIV. *Morbi historia.*

Ut impetiginum, quas novimus, crudelissima, sic inter omnes antiquissima, ac coeli ardentioris, Indiarum, Aethiopiae, Arabiae, Aegypti, primogenita quasi morborum filia, est *lepra.* Hîc etenim locorum, quod Scriptores tum sacri, tum profani, ex vetustissimis, indicarunt, — sed forte et ad frigidioris septentrionalis oceani litora, exstructum primitus, et ad nostra usque tempora intactum, figitur dirissimae hujus luis habitaculum. Ex Aegypto haec in Asiam ac Graeciam, ob mutui commercii rationes forte prius, quam alias ad gentes, migravit; sed quo sibi tempore Romani Orientem victores submiserunt, per Italiam haec pestis ac per omnem Europam propagata est. Vix interim temperatum hoc orbis solum peregrino morborum semini diutius favere, sed et ipsum in illo, nisi alio, recenti, suffultum, languere ac suffocari videbatur: cum primum pietatis ambiguae instinctu Orientem visitandi, ac demum hac parte terrarum potiendi commune Europaeis desiderium, hanc stragem Populorum, donec altera, non minus peregrina, eandem imperio expelleret, revocasset. Eo scilicet a tempore, si modo pauca, quibus infaustum illud leprae seminium adhucdum adhaeret, loca excipimus, vix multa hujus morbi provecti exempla in Europa occurrunt; sed novae infectionis pericula ex incauto cum populis hac a lue notatis commercio instare, infelici parentum nostrorum sorte admoniti, veremur.

§. CDLV. *Signa prodroma. — Leprae acutae historia. — Lepra confirmata. — Lepra in summum fastigium evecta.*

Stadia hujus morbi (§. CDLIII.) ex symptomatum

successione, ac leprae tum principio, tum incremento manifesto, tum summo fastigio, divisionem admittunt.

Quae a fomite hujus luis suscepto contingant; non minus ea, hoc ipso, ac viis, per quas corpus ingreditur (§. CDLX.), obscura sunt et dubia. Lassitudinem generalem, morositatem, horrores cum caloribus ac *aestu interno* commistos, aut interdum *quartanae* quasi typum observantes, *formicationis* inter cutem carnesque, imprimis *faciei*, *sensum*, et locales adeo affectus, hîc plures accusarunt; sed morbi tam lenti sub decursu, forte plura, quae ad ipsum non spectent, contingunt; nec leprosus a febribus, aut ab alio contagio prorsus immunis videtur. Interim recens adhuc morbi virus febrem interdum accendisse, et per hanc ipsam subinde cum impetu ad cutis superficiem mox depositum fuisse, observationes tum aliorum, inprimis de lepra *elephantia locali* (§. CDLVIII.), — tum propria de lepra *squamosa* (§. CDLVII.), testantur.

Sic, elapso vix anno, feminam triginta circiter annorum hoc ad *Clinicum Institutum* suscepimus: quae duarum licet jam prolium mater, nec tamen in vita fluxum experta erat menstruum, et lochia paucissima post partus excreverat. Haec, per quadraginta quinque jam dies, a febre, ac simul ab impetigine crustosa, squamosa, universam ad cutem, correpta, nosocomium petierat. Faciei rubor insignis, ac plurimae tum in ista, tum ad partem capitis capillatam, ad collum, pectus, abdomen, dorsum, extremitates, crustae, tum flavae, tum subnigrae. Inter istas, cutis undique sulcata, aridissima, hinc inde fissa, a squamis majoribus, cinereis obtecta. Dolor ingens, et calor ad attactum tam insignis, ut similem nobis nunquam in aegrotante alio observare contigerit: tumor pedum, ac genuum inprimis, dolentissimus; arteriae centum et triginta ictus, minuto primo, interdum plures, durissimosque et contractos absolvebant. Tres igitur venaesectiones brevi temporis intervallo institutae, nobis sanguinem denso corio obtectum obtulerunt. Ingens squamarum copia quotidie in lecto reperiebatur: et quo loco cutem deseruerant; eo rubor ac cruda quasi caro, non ulcus, subjacebat, humorque tenax ac foetidus stillabat. Quamplurima hos ad aestus exstinguendos porre-

cta sunt, quae hîc omittimus, tum interna, tum externa remedia, ac in balneum aegrotam demisimus frequenter, hoc effectu: ut trium fere mensium, a quo Clinicum petierat, intervallo, ab atroci hoc morbo restituta, sine ullo pellis vitio, ad suos redierit laetabunda.

Plerumque febris nulla hunc morbum aut praecedit, aut, si finem excipiamus, comitari videtur. Incipientis vero tunc morbi signa ab aegrotantibus vel celata, vel, ad partes obtectas istorum collocata, vel nimis exigua, vel pro varis aut naevis declarata, ac saepius nullo aegritudinis sensu sociata, medicorum haud raro cognitioni subtrahuntur. Altera judicii difficultas huic primae, ex ipsa signorum multitudine, et significatione ambigua aliquando accedebant. Nunc etenim lentigines, nunc panni, nunc macula rotunda vel alba, vel rubra, subflava. vel et nigra, pruritus expertes, — nunc porrigo, alopecia, aut ulcus, aut alia, hanc labem, — in aliis, modo simplicem benignumque cutis morbum indicabant.

Praecipue vero macula, plerumque una, vel et plures, figurae potissimum rotundae, aut parum, aut nihil elevatae, ad faciem, axillas, vel pubem, vel ubique sub descripto colore, — ac vitiligines (§. CDIII.), extensionis nunc minimae, nunc lenticularis, aut interdum amplioris, — dum ambitus earundem vel in latum, vel in profundum, nunc citius, nunc tardius augeretur, — dum pili, si quos fundus macularum haberet, aut subtiliores, breviores, rariores, lanuginosi, aut albi redderentur, vel et protinus defluerent, — ac demum cum locus hic inaequalis, depressus, aut, acu perfossus, vel igne tractatus, nequidem *sensu* consueto gauderet, aegritudinis latentis testimonium dederunt.

Color igitur in cute, aut partis, aut corporis totius, mutatus, ac *sensus* in macula recenti, *decrementum*, — in adulta, atque profunda, *abolitio*, si adsint, potissimam in lepra diagnosin constituunt. An deficiens aut macula, aut anaesthesia, lepram semper excludat? hoc major, ac nobis esse potest, experientia docebit; nec in lepris, quas vidimus, tam scrupulose, ac forte decuisset, cutis omnem superficiem examinavimus.

Interim et aliorum signorum, simul scilicet collectorum, cum aliam originem non agnoscere viderentur, suo tempore non parva habebatur auctoritas. Ipsae certe *maculae* nunc a cute recedebant, atque, iterum iterumque redeuntes, superficiem, in parte vel ista, vel illa, jam interdum majores, elevatiores, magisque obscurae (panni), foedabant; nunc cum majori constantia sedem sibi vel unam, vel ad plura simul loca defixam, eligebant. Interdum non tam maculae, quam pustulae, aut siccus ac orbiculatus herpes praecedere lepram solebat. Animi corporisque segnities insolita, morositas, facilis iracundia, vel in dolos, suspicionem, dispositio, — insomnia tristissima, terrifica, ephialtes, — lascivia insueta, ac major viribus coëundi potentia, — oculorum albedo obfuscata, turbata, vel rubra, aut livida, ac in nigrum declinans, figura oculi rotunda, *leonina*, — vox rauca, vel, rarius, acuta et subtilis, cum anhelitus foetentis strictura, — narium, exterius rubrarum, livescentium, interna angustatio, vel ulcus, — frequens sternutatio, et privatio olfactus, — faciei inflatio, cum magna validaque rubedine, ac pelle super fronte quasi tensa, et lucente, nodosa, aspectu torvo, — capitis, superciliorum, ac menti porrigo, pilus rarior, mutatus, alopecia, — sudoris foetor, alvi tarditas; eructatio perpetua; lotium subjugale, ac turbidum, interdum tenue, aquosum, — pulsus parvi ac lenti, — praecipua venientis leprae symptomata constituebant. Alia superaddidit insulsa hoc de morbo ejusque ex cholera nigra origine, theoria: quae singula ex veteribus referre, humanae mentis esset satyram conscribere.

Per longos saepe annos hic morbus, vix uno alterove signo stipatus, mediam quasi per salutem, translucebat, ac hominem, ad extremas jam miserias damnatum, quascunque functiones, illibatae libertatis fraudulento sub aspectu, exercere sinebat: donec vel in pueris pubertas, vel in adultis alia rerum mutatio, latentem sub cineribus ignem, attonito aegrotante, rapaces in flammas eveheret, ac lepram vel in parte, vel universo in corpore diffusam ostenderet.

Hunc igitur jam provectae aegritudinis statum sequentia, sub quibus utpote leprosum a populo sepa-

rari curabant, in genere comitari solebant. Vitiligo incrementum jam sumit, ac in profundum latumque, nunc citius, nunc lentius diffusa, sensum omnem amittit. Nunc singula, quae morbum hucusque obscurius indicaverant, augentur phaenomena: increscunt segnities motuumque difficultas, insomnia terribilia, morositas, raucedo, faciei circa nasum rubor, livido, ac inflatio; turgescunt, dilatantur exterius, angustiantur interius, nares; tument genae, labia; protuberant supercilia, ac tubercula cinnabarino, subflavo, vel et livido, colore notata, has partes non minus, quam aures, frontem, ipsumque interdum palatum, exasperant, defoedant. Intermedia his cutis crassescit, et in plicas rugasque unctuosas contrahitur: unde facies, ut vocant, *leonina* efformatur, nigrescit, ac humanae imaginis delentur vestigia. In pluribus cutis undique ulceribus foetidissimis, crustosis, albis, et squamosis, cum pruritu ac ardore, dolore, cum tactu licet obtuso, insignibus, obtegitur. Corpus integrum, si modo partium dictarum tumores excipiamus, tabescit.

Atque nunc fere hic morbus ad summum fastigium (§. CDLVIII.) ascendit. Vox penitus exstinguitur, foetorque animae et corporis, cum spirandi labore continuo, increscit; sub lingua grandinosa, raninarum venarum varices, quae et alibi, ad pectus, ad tibias oriuntur, subnigrae comparent; secedunt pili vix non omnes, et caput, et supercilia praetumida, liminaque palpebrarum, et mentum, et axillae, et pubes, tibiaeque glabrescunt; finduntur, incurvantur, et corrupti labuntur ungues; musculorum torositas omnis disparet, inprimis illorum, qui inter pollicem et indicem digitum sunt positi; ciborum digestio prava, ac flatuum incommoda, vel et fames in quibusdam canina, augentur; vix faeces alvus, — ac jumentosam continuo vesica urinam, expellunt; infausta Veneris cupido ac tentigines in consumpto ac morituro jam homine intenduntur; extremitatum articulos, phalanges, a carie latente erosa, tumores insensiles, alii juxta alios, circumdant; vel et ulcera sicca, profunda, sensuque vix praedita, deturpant; et cutis, hinc in plicas crassiores, nodosas elevata, — in sulcos ac rugas asperas, profundas, aut fissas alibi contracta,

elephantini magis, quam humani pedis figuram aemulatur; interdum nares, intermedia cartilagine erosa, collabuntur; aut prorsus, ut digitorum phalanges, aut integra quoque membra, a vivis, vel sponte, ac sine dolore separantur.

Haec fere morbi truculenti, prout diversis in locis comparet, ac *leprae* inprimis *nodosae* (§. CDLVIII.), horrenda est facies. Interim non ubique haec singula in omnibus leprosis occurrunt symptomata; sed in aliis, ut dictum est, superficiem, in aliis cutem integram, extremitates et articulos in aliis, pro sede sibi eligit furorum. Hinc ob varios ejusdem aegritudinis aspectus, interdum ob solas theoriae de *quatuor humoribus* rationes, in quatuor fere species (§. CDLIII.), aut in illas, ab aspectu impetiginis desumptas, ab auctoribus distincta est lepra: quas morbi varietates, modo paucis coloribus depictas, trademus.

§. CDLVI. *Lepra alba. — Lepra Tyria.*

Lepra alba, *zaraah* Hebraeorum, *Baras* Orientis, *Leuke* Graecorum. Antiquior longe aliarum leprarum notione, atque clarissima istius *plagae* in sacris paginis descriptio est. *Morphaea alba* (§. CDIII.) frequentissimum hujus principium fuit, et sicut ista, modo cutis superficiem maculare, — sic *lepra alba* profundius per cutem, carnes, et ad ossa usque descendere, hasque partes immutare, ac se ipsam dilatare consuevit. In vitiligine morphaea, quam *albam* vocavimus, si qui pili ad plagam, quam illa occupabat, aut sanam prius, aut cicatrice ab igne aut alia laesione violenta foedatam, haerebant: hi colorem non mox a principio, sed tardius mutare, — et macula rotunda, plerumque depressa, albescens, nec sensu in totum privari, nec incrementum habere solebant. Quod si vero lepra his e signis prodibat; tunc ex lacteo, color niveus ac splendens morphaea, ipsique pili albedine, tenuitate distincti, asperitas, porrigo, stupor, anaesthesia, dilatatio macularum manifesta cernebantur. Interdum et pustulae, nunc rubrae, nunc citrinae, nunc durae ac lividae, nunc albae, molles, ac cito puriformes, vel et maculae coloris non albi, hanc lepram praecurrebant. Cum magno aegritudinis augmento morphaea, dum locus fri-

caretur, ruborem non contrahere, aut ferro punctus, hic non sanguinem, sed humorem albescentem, sine sensu, ex profundo plorare, pilosque canescentes, aut albos, vix non omnes dimittere cernebantur. Aliquando universa hominis leprosi cutis nunc ulceribus pustulisque obtegebatur: quae in crustas albescentes, et squamas conversa, si modo carnes fungosae sub istis non laterent, *leprae* quasi *crisin* constituere videbantur. Cum vero sub laxiore solidorum contextu, ac facie inflata, morphaea, hucusque depressa, aut plana, cum cute ipsa pallida, subtumida, molli, sed et sicca et aspera, in altum surgebat, ac furfures, vel squamas, ut pellem serpens (*Lepra Tyria*), deponebat; et rhagades, et ulcera viscosa, et caro luxurians hac in parte nascebantur; cum glandulae, sub cute alba, in mollem tumorem adauctae, oculi lacrymantes ac fatui, gingivarum, labiorum erosio, fungositas, palpebrarum inversio, narium oppilatio, emunctio frequens, salivae effluxus copiosus, venter laxus, urinae albae, crassiores, pingues, et saniosi quid habentes, unguium corruptio, pilorum defluvium, pedumque tumor hydropicus, in conspectum prodibant: tunc summum jam fastigium haec lepra attigisse, ac plura nunc morbi universalis symptomata communia huic ipsi conjungi videbantur.

§. CDLVII. *Lepra squamosa.*

Lepra squamosa, Lepra Graecorum. Difficilis et fallax hujus varietatis leprosae a *psora* inveterata (§. CDXXXV.) — a *psydraciis* diversis (§. CDXL.), inprimis a venerea, scorbutica, scrophulosa, senili, — et ab *herpete rodente, phagedaenico* (§. CDXXII.), diagnosis est: et sicut lepram haec mala interdum mentiuntur; sic ista hinc inde originem, alterius impetiginis sub aspectu, leprosam agnoscunt. Nullum certe, quod satis constans esset, hanc ad lepram Graecorum signum perducit: et si *morphaeam nigram* lubentius ac frequentius in istam, quam in aliam, abivisse dicendum sit; nulla tamen cutis defoedatio, aut porriginosa, aut pustulosa, occurrit, quae vitii illius praecursorem non saepius egisse videatur. Quae interim ad pellem crassam, coriaceam, inflexilem, tensam, asperam, aridam, inae-

qualem, sulcatam, ardentem, ac insigniter prurientem, nec facie excepta, crustae pertinaces, vix non callosae, verrucosae, nunc cinerei aut obscure albescentis coloris, nunc ex flavo subrubrae, vel subnigrae, ad corpus modo integrum, modo crura vel brachia potissimum, vel et partem quamcunque, sine causis alterius impetiginis manifestis, nascuntur, ac in piscium quasi squamas majores, rotundas, siccas, copiosas, vel et corticum testarumque, quasi nive, aut farina conspersarum, sub forma, a cute subtus aut cruda, rubente, aut fissa, sanguinolenta, aut erosa, resolvuntur, ac, iterum iterumque redeuntes, dilatantur, — inprimis quae junctum hinc inde vel in confiniis stuporem, tactusque sensum obtusum, articulorum rigiditatem, unguium corruptionem ac lapsum, et pilorum ex parte affecta defluvium, aut colorem mutatum agnoscunt, — quae cum sudore nocturno et cum macie extrema incedunt: hae ad *lepram Graecorum* non immerito referuntur, et nunc solae, nunc ipsius morphaeae, vel elephantiasis sociae, incedunt. Si, malo prorsus locali, vel coxas tibiasque, vel brachia crustae densiores, elevatae, aridae, variique, saepe nigri coloris, cum pauca sanie, ulcus lividescens cum partis stupore, subinde cum inguinalium glandularum tumore, obtegerent: tunc *mali mortui* sub nomine veniebant. Interdum et haec species impetignis, si copiose ad pellem effloresceret, *leprae crisin* constituere credebatur.

§. CDLVIII. *Lepra Elephantiasis. — Lepra leonina. — Lepra elephantia.*

Lepra tuberculosa, *nodosa universalis*, *Elephantiasis* Graecorum. Haec morbum, de quo agimus, in summo gradu constituit, ac aliarum varietatum symptomata, una cum illis, quae supra (§. CDLV.) indicavimus, fere singula complectitur. Non quidem haec lepra *Aegypto* endemica, sub tropicis, nec nostris temporibus rara, in Europa vix unquam tam frequens, nec prorsus tamen exul, ut in homine se prodat, aliarum varietatum decursum, aut formas illarum absolvat, necesse est; nec prodroma ei signa, nobis quidem nota, habentur, ex quibus *Elephantiasin*, non

lepram aliam, futuram esse sat tuto concludatur; sed praeviis, modo febre, imprimis vero maculis, vitiligine morphaea, erythemate varicode (gutta rosea), modo pustulis, herpete sicco, orbiculato, jam cutis, ad faciem plerumque, sed et alias ad partes, potissimum ad articulos, ad manus atque pedes, nodosa, tuberosa, cum descripto istorum *elephantino* tumore, aliisque jam satis (§ cit.) enarratis phaenomenis, segnitie totius corporis spontanea, mentis ignavia, proclivitate in somnum, per insomnia turbata, stupore, anaesthesia, atque squamis pertinaciter adhaerentibus, ulceribus nunc aridis, nunc rodentibus, subflavis, vultuque nodoso, rugoso, terribili (*lepra leonina*), comparet.

Interdum lepra nodosa *localem* magis, quam universalem, ut diximus, affectionem constituit, morbique materia cum totius emolumento ad articulos, manuum, inprimis pedum crurumque, vel ad ungues, abinde foedos et *globosos*, deponi videtur. In plurimis, sub morbi principio, febris manifesta, cum rigore, calore, deliriis, inguinisque dolore, tumore glanduloso, occurrit. Mox cruris hac in parte, aut utriusque, inflatio, rubedo, ac dolor, interdum cum stria rubra, sat lata, vasorum lymphaticorum decursum indicante, insequuntur: quo tempore et febris et tumor glandularum inguinalium subsidere observantur. Saepius, sed tempore incerto, haec febris revertitur; et in crure, post quemvis insultum, incrementum tumoris, oedemati consimilis, sed magis renitentis, conspicitur: donec, sub melioris valetudinis, si modo *sitim* in quibusdam intensam excipiamus, aspectu, pedis elephantini figura, nunc aequalis, nunc per sulcos plicasque divisa, emergat; et sub pelle crassiori, squamosa, humor tenax, glutinosus cellulosa dilatata, tenaciori, ac varicibus depicta circumseptus, in substantiam lardaceam concrescat; vel ex cute disrupta, per fissiones, per ulcera impura, fungosa distillet; aut pars ipsa, sine sensu, post longos modo annos, a vicinis separetur. Interdum localis hic tumor nunc manus, nunc brachium, nunc aures, vel nucham, nunc dorsum, vel lumbos, nunc ipsa pudenda, occupasse est visus; sed frequentior ad pedem ejus sedes est; ac tandem se ex isto universum per corpus dilatasse describitur.

§. CDLIX. *Lepra rubra.*

Lepra alopecia, lepra rubra, lepra complicata, scorbutica. Hujus varietatis ab *erythemate varicode*, seu gutta rosea (§§. CCCXCVII. CCCXCIX.), principium desumi, est veterum doctrina. Hoc, insons plerumque nunc temporis, faciei nariumque vitium, nunc leve, nunc pustulis, aut siccis, aut saniosis, crustosis distinctum, — interdum non dissimiles aliis in partibus rubores, — ut *lepram elephantiasin* (§. CDLVIII.), sic et eam, de qua nunc sermo est, varietatem, praecedunt aut pessumdant. Facies hîc, et genae, et nares, a tumore profunde rubicundo, pruriente, pustuloso, crustisque saniosis defoedantur; maculae aut flavae ad cutem comparent, ac sponte recedunt; gingivae fungosae ab attactu leviori mox cruorem emittunt, halitusque ac sudor, ac urinae subpingues, aut crassae et rubrae, vel et sanguine commistae, foetorem exspirant; ulcera saniosa et rubra superficiem inquinant; supercilia ciliaque pilos in totum amittunt, inflantur, et oculos rubentes, lacrymantes abscondunt. Quod nisi facies potissimam hujus morbi sedem formare videretur; nisi tumor superciliorum, pilorumque ex istis defluvium accederent; non tam *lepra*, quam *veri scorbuti*, hac in descriptione ex veteribus deprompta imaginem haberemus. Interim et suam leprae cum scorbuto, venerea cum lue, cum scrophulis, etc. *complicationem* concedimus lubenter; quin ideo aut *rosam*, ut appellant, *Asturiensem*, aut endemicam Nostratibus *Pellagram* huic leprae varietati pro argumento esse, hucusque ex rationibus, suo tempore referendis, opinemur.

§. CDLX. *Causae.*

Quid lepram in homine producat; hoc nisi principium esse dicatur, quod ex parentibus per haereditatem in proles, aut ex infecto quovis, ut contagium, in sanum se transfundat, difficulter eruitur. Vel ex victu perverso atque piscium corruptorum ex usu, vel aquarum locorumque ex infausto imperio, vel ex terrore majori, ac fortunae adversitatibus hunc morbum popularem derivari, vetant rerum earundem, sub ea-

dem positione, in gentes diversas ac plurimas effectus non idem, et causarum tam communium non exspectanda tam singularis in paucas modo tribus operatio. Ipsa interim contagia, ut ad alios propagentur, certas sibi rerum conditiones omnino exposcunt: atque sic coeli, tum calidioris, tum frigidioris ac humidi constitutio haec ipsa fovere, atque cutem habitantium hoc pro semine recipiendo disponere videtur. De *haereditario* leprae ex genitoribus in prolem, aut saltem in ipsos nepotes, transitu, copiosa et hodierna adeo, exempla sine dubio testantur. Non eadem de *contagio* certitudo habetur, et innumeri leprosi cum sanis uxoribus, insatiabili quidem cum libidine, sed sine damno istarum manifesto, concumbunt. Mulierem a lepra *squamosa* jam multos per annos insigniter affectam, ac non modo *prolium*, hoc a tempore genitarum, *sanissimarum* matrem, sed cum proprio marito, eodem in lecto sine noxa istius, cubantem, nos ipsi conspeximus. Non vanae interim sunt leges, quas ad lepram Hebraeorum (§. CDLVI.) Legislator antiquissimus tanta cum sapientia, — et quas populi vix non omnes, ad horrendam hanc luem a civibus avertendam, ubique tam sollicite tulerunt: et vel ipse, quo hic morbus Europam repetito invasit, modus, — tristissima ac recens insularum variarum inter tropicos positarum historia, ac infaustum cum infectis *Africae* incolis in servitutem conductis commercium, nec minus complura leprae ex longa, atque intimiori cum infectis consuetudine contractae exempla, abunde docent: *contagium* huic morbo, licet *lentum*, ac modo paucis prae dispositis nunc quidem infestum, subesse; nec ob insons hodie apud plures cum *leprosis* commercium, posse leges, quas quondam neglexisse Europam non semel poenituit, sub tam incertis rerum mutationibus, humanitatis sine damno aboleri. Quo tamen modo, et per quas demum vias hoc ipsum contagium suscipiatur a sanis, — quas partes id primum invadat et inficiat; hoc non minus, quam ipsius virus natura ac indoles, nos protinus latet. Infantes hoc minus feminasque, ac viros, infestasse, — et quibus *testes* ex istis resecti fuissent, hos aut nunquam, aut mitius affecisse contenditur (§. CDLXII.). An, quod minora

infectionis pericula, quam alii sub coitu, incurrerent *Eunuchi?* an ob rationem eandem, qua lepra *haereditaria* pubertatis sub tempore potissimum, — nec sine insigni ac fere proprio partium genitalium, atque generis nervosi stimulo, prorumpit?... ignoramus; sed certe et *impuberes*, a parentibus leprosis oriundi, leprae signis maculati incedunt. *Blennorrhoeam* ex *lepra sola* apud quosdam venisse, ob utriusque antiquitatem mali, suspicio esse potest; certitudo non habetur. Ab *insectis*, quae utique sua ova aut larvas ulceribus, quae patent, quibusvis non raro committunt, lepram derivari, vix certa satis observatio concedit; nec illa, quae impetiginum origini adversantur, haec, ut psoram, sic et *lepram*, seu *albam*, seu *nodosam*, dispellunt. Interim non minus tumores in *lepra Elephantiasi* sub cute conspicui, quam *porcorum* in morbo proprio cutaneo, ut experimenta recentia, praeter ullam veritatis suspicionem, docuerunt, *causam* agnoscere *viventem* possent. Quae ex unico sub cute nidulante *gordio*, inprimis disrupto, symptomata nervosa oriantur, experientia pernoscimus. Quaevis sibi *taeniae*, nec cerebro excepto, pro sede viscera certe eligunt: an in *tela cellulosa subcutanea* apud *leprosos* similia contingunt? an potius *glandulosam* tumor originem agnoscit, et *systematis lymphatici* lepra morbus est? experimenta illorum, quibus occasio se offeret, docebunt.

§. CDLXI. *Prognosis.*

Vix quidquam Medicinam in leprae curatione praestitisse, vulgaris est opinio: cui, quotquot hanc artem vel quondam exercuerunt, vel hodiedum profitentur, si de morbo jam provecto loquamur, non difficulter accedunt. Aequivoca signorum, quae hanc luem praecedunt, natura (§§. CDLI. CDLV.), sollicita eorundem ab aegrotantibus occultatio, causarum ignorantia, et singularis, quo nervosum systema hîc laborat, stupor, hanc artis impotentiam excusant. Incipientis tamen leprae, ac morbi jam satis manifesti cum successu dissipati, aut saltem mitigati exempla non prorsus deficiunt; ac in genere, *squamosae*, quam aliarum leprarum, facilior, aut saltem minus ardua

est curatio. Vitiligo morphaea, in quantum nec numero, nec in latum, nec in profundum crescebat, nec latentem in suo ambitu pilum aut colore immutabat, aut graciliorem, breviorem, lanuginosum reddebat, aut prorsus emortuum expellebat, nec sensu vel calore carebat, sed a frictione rubebat, et ab acu perfossa, doloris non expers, cruorem fundebat: leprae metum praesentis deponi, ac morbi, nisi nimis jam adulti, sanationem sperari concedebat. Contraria de morbi augmento, ac de fomitis morbosi dilatatione plerumque funesta testimonium exhibebant. Morphaeam *albam*, ad lepram hoc a colore vocatam (§. CDLVI.), — morphaeam *nigram*, ad *squamosam* (§. CDLVII.), plerumque conducere, experientia suffulti, praedicebant. Hinc albam prae nigra infamem declarabant, si diutius persisteret, morphaeam. Quid *lepram nodosam* (§. CDLVIII.) signorum praecedat? an quasi ex improviso, ac sub dubiis modo indiciis prorumpat? hoc, ut verisimile vix est, ita maximis adhucdum tenebris involvitur. Interdum universalis ad cutem efflorescentia, leprae, ut diximus, quasi *crisin* constituisse videtur.

§. CDLXII. *De methodo medendi leprae.*

Nemo est, qui pro morbo nunc temporis tam raro occurrente, et suas quoad causas tam obscuro, medendi methodum ab experientia, quod magis interest, desumptam, a nobis tradendam exspectet. Juvat interim quam tum alii ingressi sint, tum nos ipsi hoc in morbo tentaverimus sanandi viam, hîc brevibus indicare. Ad *lepram squamosam* (§. CDLVII.) quod pertinet, hanc eadem, quam ad *herpetem rodentem* proposuimus (§. CDXXV.), ratione aliquoties sanavimus; ac potissimum, in atmosphaera puriori ac tepida, pro internis, antimonialia, hepar sulphuris cum acidis porrectum (N. LVII.), decocta rumicis seu lapathi acuti, dulcamarae, ulmi campestris, ligni guajaci, cum lacte copiosius haurienda, — aut, quae causae forte cognitae, vel complicationem facienti, potissimum opponantur, tentari merentur. Interdum venaesectio, scarificatio, aut purgans medicamentum, praemittenda sunt. Interim spes major in externa et

hîc ponenda est auxilia; atque balnea tum sulphurea, tum ex aqua marina, — vel, sub majori ardore, ex lacte, emollientibus, vel ex partibus animalium pinguioribus cum aqua decoctis parata, pro virium ratione subministranda, — unguenta, linimenta, vel ex simplici butyro, aut oleo, aut cremore lactis dulci, vel, cum certa, ob mercurium contentum, cautela, alia, jam in aliis cutis vitiis laudata (NN. XLIII. XLVI.), vel cum succo nicotianae tabaci, aut cum acido muriatico confecta, aut linimentum saponaceum (N. LVIII.), in opem vocanda sunt. Mercurialia vix unquam cum fructu, sed saepius manifesto cum damno, in lepra *interius* fuerunt porrecta.

Qui lepram elephantiasin aut et albam tractandi quotidiana quondam occasione fruebantur, hi, pro temporis hoc de morbo theoria, ex quo humore aegritudinem generatam esse credidissent, hunc, victu, ac remediis contrariis aggressi sunt; aut potissimam in cute condecoranda, ac in maculis, per *cosmetica*, vel adeo per *caustica* remedia, delendis operam collocarunt. Inprimis vero omnem, quam potuerunt, in *diaeta* ordinanda sollicitudinem posuerunt, et a carnibus diversis, leporina, asinina inprimis, atque porcina, quam ultimam *Legislator Divinus*, ut impuram, rejecerat, — et a cibis crassioribus, flatulentis, viscosis, a piscibus, qui squamis destituerentur, in genere ab alimentis aut sale, aut aromate acriori conditis, — sed a Venere quam maxime, abstinendum, — corpus vero pro viribus exercendum esse docebant. In cura morphaeae, quae antiqua non esset, ut nostro nos tempore mox a suscepto a sanis contagio faceremus (§. XCIV.), et vomitum frequentem, et sudores in balneo, theriacam, et frictiones commendarunt. Nec sanguini (quod de morbo, cui febris fere deest, miremur) licet multum non mitterent, parcebant; ac, praeter scarificationes, cauteria, *varices* in *elephantia* (§. CDLVIII.) comparentes incidebant, extrahebant, eradicabant; reprimentia, atque ipsas demum fascias, a calcaneo usque ad genu, vel ad inguinem, applicari curabant; atque alvum nunc fortioribus, si phlegma, aut melancholiam supponerent, stimulare; nunc blandis, ut sero lactis, remediis,

movere studebant. Nec ad ipsam *castrationem*, ut hunc morbum aut averterent, aut ejusdem progressus praepedirent, descendere verebantur. Quas interim laudes haec operatio mereatur, recentiorum, nisi contrariis, experimentis destituti, ignoramus. Ipsa in *elephantia*, suscepta cruris tumefacti amputatio, quin labes ad alteram mox tibiam verteretur, ut recentior experientia monstravit, non potuit impedire; sed profuit ab initio, et cum febris quasi *intermittentis*, *anomalae*, natura subesset, peruviani usus corticis, qui sequentes insultus, pedisque tumorem monstrosum impedivisse videbatur. *Viperinae* quoque carnes, et decoctum ex iisdem paratum, veterum medicorum omni potita sunt fiducia. Ad *arsenicum*, cum *piperis* sex partibus remistum, apud *Indos* jam pridem medici Sacerdotes confugerunt, et adhucdum his ipsis, ut referunt, cum successu utuntur. *Cuscutae* quoque (*americanae?*) in aqua infusae, maceratae, contusae, cum succo limonum remistae, maculisque leprosis, tuberculis ac nodis quotidie illitae, — *ledique palustris* saturatum infusum ulceribus impositum, quorundam hoc in morbo sibi laudes promeruerunt. Nos nostrum his de rebus, donec certior experientia loquatur, suspendimus judicium.

FORMULAE
MEDICAE
IN
PARAGRAPHIS
PRAECEDENTIBUS
CITATAE

Num. XXXIII.

Species pro fomentatione sicca.

Recipe flor. sambuc.
Chamomill. ana Manip. duos,
Camphorae rasae drachmas duas.
Misce.

N. XXXIV.

Decoctum corticis peruviani.

℞. Corticis peruviani elect. unciam unam, coqu.
Cum aqu. commun. libra una,
Col. unciarum octo, adde.
Syrup. Cort. ejusdem unciam unam.
Misce.

N. XXXV.

Decoctum Corticis saturatum.

℞. Decoctum Corticis peruviani uncias octo,
Extract. Corticis ejusdem unciam dimidiam;
Syrup. Corticis ejusdem unciam unam.
Misce.

N. XXXVI.

Syrupus acido-mineralis.

℞. Acidi vitriolici tenuis unciam unam,
Syrupi violarum uncias quatuor.
Misce.

N. XXXVII.

Linimentum Camphoratum.

℞. Camphorae rasae unciam dimidiam,
Solve in
Olei amygdalarum recenter expressi unciis duabus;
Misce.

N. XXXVIII.

Haustus narcoticus.

℞. Opii puri granum unum,
Solve in
Aquae destillatae uncia una.
Misce.

N. XXXIX.

Massa pro cute depuranda.

Recipe amygdalarum amararum uncias novem,

Pinearum uncias tres.
Terantur in pollinem subtiliorem, cui adde
Vitellos ovorum sex.
Misce.

N. XL.

Vinum camphoratum.

℞. Camphorae rasae drachmas duas,
Terantur cum aliquot alcoholis guttulis,
Adde succum Citri unius recenter expressum;
Vini optimi libram unam.
Coletur.

N. XLI.

Linimentum camphoratum.

℞. Camphorae drachmam unam,
Nitri puri drachmas duas,
Mellis quantum sufficit, ut fiat linimentum.

N. XLII.

Unguentum cum sinape.

℞. Pulveris seminum sinapis subtilissimi uncias tres;
Olei amygdalarum unciam dimidiam,
Succi Citri acidi quantum satis est, ut fiat unguentum.

N. XLIII.

Unguentum mercuriale rubrum.

℞. Butyri recentis uncias duas,
Cerae albae, liquefactae drachmas tres,
Mercurii praecipitati rubri,
Camphorae, ana drachmam unam cum dimidia.
Misce.

N. XLIV.

Decoctum dulcamarae.

℞. Stipites dulcamarae a drachmis duabus usque ad sex.
Concisos infunde cum aquae libra una cum dimidia, et in vase clauso leniter ebulliant, refrigerata colentur.

N. XLV.

Pilulae antimoniales.

℞. Aethiopis antimonialis,
Gummi-resinae guajaci, ana drachmam unam,
Extracti stipitum dulcamarae drachmas duas.
Misce: fiant cum syrupo simplici pilulae granorum duorum.

N. XLVI.

Unguentum mercuriale album.

℞. Mercurii praecipitati albi drachmam unam,
Axungiae porcinae unciam unam.
Misce.

N. XLVII.

Unguentum zinci.

℞. Pulveris zinci calcinati drachmas duas.
Axungiae porcinae drachmas sex.
Misce.

N. XLVIII.

Ceratum tabacinum.

℞. Succi Nicotianae tabaci,
Cerae flavae, ana uncias tres,
Resinae pini unciam unam cum dimidia,
Terebinthinae unciam unam,
Olei myrrhae quantum satis, ut fiat ceratum.

N. XLIX.

Decoctum corticum nucis juglandis.

℞. Corticum viridium nucis juglandis unciam unam;
Infunde cum aquae libra una:
Post tres horas, infusio ebulliat per horae quadrantem, refrigerata colentur.

N. L.

Unguentum Jasseri.

℞. Pulveris subtilioris florum sulphuris,
Vitrioli albi,
Baccarum lauri, ana partes aequales.
Misce: fiat cum oleo lini, vel olivarum, unguentum.

N. LI.

Solutio mercurialis simplex.

℞. Mercurii sublimati albi grana sexaginta,
Solve in aquae distillatae libris duabus.
Misce: *pro usu externo.*

N. LII.

Solutio phagaedenica.

℞. Aquae calcis recenter paratae uncias octo,
Mercurii sublimati,
Dulcis, ana grana viginti.
Misce: *pro usu externo.*

N. LIII.

Cataplasma ad tineam.

℞. Pulveris herbae malvae uncias quatuor,
Coque cum lacte; sub finem adde
Pulveris herbae cicutae unciam unam,
Butyri recentis uncias tres.
Misce: fiat cataplasma molle.

N. LIV.

Pulvis aethiopicus.

℞. Aethiopis antimonialis grana tria,
Sacchari scrupulum unum.
Misce.

N. LV.

Pulvis antimonialis.

℞. Sulphuris aurati antimonii tertiae praecipitationis granum unum,
Sacchari scrupulum unum.
Misce, fiat pulvis.

N. LVI.

Decoctum jaceae.

℞. Herbae jaceae, seu violae tricoloris, recentis, manipulum unum.
Coque in lactis vaccini libra una.
Post brevem ebullitionem coletur.

N. LVII.

Hepar sulphuris calcareum.

℞. Ostrearum,
Sulphuris, ana partes aequales,
Per strata committantur crucibulo, et per horae quadrantem candefiant. Massa refrigerata minutim contundatur, et in vitro epistomio munito servetur.

N. LVIII.

Linimentum saponaceum.

℞. Olei tartari per deliquium,
Olei amygdalarum recentis, ana partes aequales.
Misce.

EXPLICIT
NUPERRIMAE HUJUS EDITIONIS
VOLUMEN SECUNDUM

INDEX

CLASSIS TERTIA

EXANTHEMATA

GENERALIA DE EXANTHEMATIBUS.

ORDO I.

EXANTHEMATA NUDA

GENUS I.

ERYSIPELAS

ORDO I. GENUS II.

SCARLATINA.

ORDO I. GENUS III.

URTICARIA.

ORDO I. GENUS IV.

PETECHIAE.

ORDO II.

EXANTHEMATA SCABRA.

GENUS I.

MILIARIA.

ORDO II. GENUS II.

VARIOLAE.

ORDO II. GENUS III.

MORBILLI.

ORDO II. GENUS IV.

PEMPHIGUS.

ORDO II. GENUS V.

APHTHAE.

CLASSIS QUARTA

IMPETIGINES.

GENERALIA DE IMPETIGINIBUS.

ORDO I.

IMPETIGINES MACULOSAE.

GENUS I.

EPHELIS.

ORDO I. GENUS II.

CHLOASMA.

ORDO I. GENUS III.

ECCHYMOMA.

ORDO I. GENUS IV.

ERYTHEMA.

ORDO I. GENUS V.

VITILIGO.

ORDO I. GENUS VI.

ALOPECIA.

ORDO II.

IMPETIGINES DEPASCENTES.

GENUS I.

PORRIGO.

ORDO II. GENUS II.

HERPES.

ORDO II. GENUS III.

HIDROA.

ORDO II. GENUS IV.

PSORA.

ORDO II. GENUS V.

PSYDRACIA.

ORDO II. GENUS VI.

TINEA.

ORDO II. GENUS VII.

LEPRA.

Fritz. Compendio sulle malattie veneree. Trad. dal tedesco. Quarta ediz. ital. Pavia 1825, un vol. in 12 . . L. 3 45
Gosse. Dissertazione sul *Cholera-Morbus*. Ven. 1831, opusc. in 8 . . . . » 1 —
G. Coster. Manuale di Medicina pratica secondo i principj della dottrina fisiologica seguìto da quadri sinottici dei veleni. Mil. 1831, un vol. in 18 . . » 6 32
Hartmann. Istituzioni di Patologia generale. Pad. 1828 un vol. in 8 . . . . » 8 50
Le-Roy. Vantaggio sulla medicina curativa. Gen. 1826, opuscolo in 8 . . . . » 1 —
Leger Teodoro. Avvertimenti alle giovani madri italiane. Mil. 1827, un vol. in 16 . . . . » 2 88
Malacarne Vincenzo. Delle opere de' medici, de' cerusici ec. Torino 1789, vol. 2 in 4 . . . » 5 30
——— Dialoghetti per istruzione delle Levatrici idiote. Pad. 1819, opusc. in 8 . . . . . » 1 15
Mascagni Paolo. Prodromo della grande Anatomia, riveduta ed illustrata da Tomaso Farnese. Mil. 1830 vol. 2 in 8, divisi in quattro, con tav. Seconda ediz. » 47 —
——— Istoria completa dei Vasi Linfatici. Prima trad. Ital. colle annot. di G. B. Bellini d'Empoli. Colle 1816, vol 2 in 8 . . . . . . » 4 —
Meirieu e *Simon.* Compendio d'Igiene privata. Mil. 1830, un vol. in 32 . . . . » 2 87
Orfila. Tossicologia pratica. Liv. 1828, un grosso vol. in 12 con fig. col. . . . . . . » 9 80
Orus Giuseppe. Trattato medico-pratico delle malattie degli animali domestici. Bass. 1793, un vol. in 8 fig. » 4 —
Ozanam. Cenni sulla teorica e sulla pratica della dottrina medica del controstimolo. Mil. 1826, un vol. in 8 » 2 87
Pasta. Galateo dei medici. Padova 1821, opusc. in 16 » — 75
Frini. Compendio di Medicina pratica pei giovani medici. Mil. 1826, un grosso vol. in 8 . . . . » 9 76
Rigby e *Duncan.* Nuovo trattato sulle emorragie uterine. Mil. 1829, vol. 2 in 8 . . . . . . » 6 90
Robertson. Colloquia Anatomica Physiologica atque Chemica, quaestionibus et responsis, ad usum ingenue juventutis. Pavia 1818, un vol. in 12 . . » 2 97
Rubini Pietro. Maniera meglio atta ad impedire la recidiva delle febbri periodiche. Fir. 1828, un vol. in 8 » 1 60
Scarpa. Sull' ernie. Memorie anatomico-chirurgiche. Pavia 1819, un vol. in foglio con 22 tav. incise dal sig. Anderloni. Edizione seconda . . . . » 68 96
Speranza. Anno clinico-medico degli anni 1822-1825 e commentario sul Tetano. Parma 1827, vol. 3 in 8 » 9 77
——— Storia del Morbillo epidemico nella prov. di Mantova. Ivi 1824, un vol. in 8 . . . . » 2 87
Tommasini. Della necessità di sottoporre ad una statistica i fatti più importanti della medicina pratica. Bol., opusc. in 8 . . . . » 1 50
Ugaccioni. Elementi d' anatomia esterna. Mil. 1829, un vol. in 8 con 24 tav. litografiche . . . . » 9 20
Vacque Felice. Compendio completo di Medicina. Mil. 1831 un vol. in 32 . . . . . . » 2 87
Wenzel Carlo. Trattato delle malattie dell' Utero. Mil. 1831, un vol. in 8 con rami . . . . » 7 60

PREZZO DEL PRESENTE VOLUME

Pagine 312. . . *Italiane lir.* 3. 12.